

Társadalmi innováció és felelősségvállalás Észak-Magyarországon

Miskolc, 2017.

A kiadvány elkészítését és megjelenését a
Nemzeti Tehetség Program keretében a
„*Fiatalok szerezvállalása a térségi és társadalmi hátrányok
leküzdésében, T-MODELL JUNIOR*” című
NTP-FTH-16-0035 számú projekt támogatta.

Szerkesztő:
Dr. Lipták Katalin

Olvasószerkesztők:
Kegyesné Dr. Szekeres Erika,
Sebestyénné Dr. Szép Tekla

Szerzők:
A Miskolci Egyetem oktatói és hallgatói

Bacsik Szilárd József, Bartók Boglárka, Burka Nikoletta Zsuzsanna,
Czipczer Tamara, Czövek Erszébet Gabriella, Dienes Viktor, Fekete Alexandra,
Prof. Dr. G. Fekete Éva[†], Gál Enikő Lili, Galajda Gáborné, Dr. Hajdú Noémi,
Kopányi Réka, Krokos Anita, Lábas Ildikó, Dr. Lipták Katalin,
Maradics Zoltán, Nagy Erika, Orosz Gabriella Andrea, Prion Sándor,
Sasvári Péter László, Swiderski Anna, Szklenka Patrik Gergő,
Dr. Varga Beatrix, Varga Krisztina

(A szerzők részletes adatai a kötet végén olvashatók.)

Felelős kiadó:
Miskolci Egyetem, Gazdaságtudományi Kar

Nyomdai munkák:
Nyomdabox Kft.

ISBN 978-963-358-134-6 (nyomtatott változat)
ISBN 978-963-358-135-3 (online változat)

ELŐSZÓ

Az utóbbi években az elmaradott térségek felzárkóztatására újszerű megoldások születtek, amelyek társadalmi innovációként is értelmezhetőek. Emellett egyre több társadalmi vállalkozást is bejegyeznek, amelyek a szolidáris és a szociális gazdaság építőkövei. A tanulmánykötet célja, hogy olyan hallgatói és hallgatói-oktatói munkákat közöljön, amelyek egy-egy fontos és releváns területét vizsgálják az észak-magyarországi régió felzárkóztatására tett kísérleteknek akár egy-egy sikeres társadalmi vállalkozás, akár a helyi termékek példáján keresztül, akár a társadalomban rejlő lehetőségek feltárásán keresztül.

A Nemzeti Tehetség Program keretében a „*Fiatalok szerepvállalása a térségi és társadalmi hátrányok leküzdésében, T-MODELL JUNIOR*” című NTP-FTH-16-0035 számú projekt jóvoltából a Miskolci Egyetem Gazdaságtudományi Karának és a Miskolci Egyetem Bölcsészettudományi Karának néhány hallgatója végzett kutatásokat, melyek eredményét tanulmányok formájában jelen kötet közli. A tanulmánykötetet két fő fejezetre osztottuk, a Gazdaságtudományi Kar hallgatóinak munkáit a Ténykép rovatba, a Bölcsészettudományi Kar hallgatóinak tanulmányait a Műhely rovatba soroltuk. Ez bizonyos feladatmegosztást is jelentett a projektünkben: a tények felvázolása, az adatok feltérképezése és a megoldások keresése, a jó gyakorlatok bemutatása egy-egy esettanulmányon keresztül.

A tanulmánykötet olyan érdekes és izgalmas témákat tartalmaz, mint a társadalmi innováció szerepe az önkormányzatok működésében, egy sikeres társadalmi vállalkozás történetének és gazdasági eredményeinek bemutatása, a vállalati társadalmi felelősségvállalás témaköre, a diplomás nők munkaerő-piaci helyzetének elemzése és a tökmagolaj, mint helyi termék gazdaságfejlesztő hatása. Ezen kívül olvashatunk még a Borsod-Abaúj-Zemplén megyéből történő elvándorlás okairól, a Miskolcra történő bevándorlásról, a megélhetési stratégiákról egy hátrányos helyzetű településen, az anyanyelvoktatás nehézségeiről és a közoktatás problémáiról régióinkban, valamint az identitás megőrzésének lehetőségeiről egy nemzetiségi gyökerű településen. A tanulmányok nem egyenszilárdságúak, hiszen a szerzők között szerepelnek olyanok, akik több éve folytatják kutatásaikat egy adott területen és vannak olyanok, akik még a kutatásaik kezdetén tartanak.

A hallgatói tanulmányok kettős célt szolgálnak, egyrészt bemutatni a Tisztelt Olvasó számára a projekt keretében zajlott kutatások eredményeit, másrészt fokozni a helyi szereplők aktivitását, hiszen sikeres helyi fejlesztésről, társadalmi innovációról nem beszélhetünk a helyi szereplők bevonása nélkül. A projekt legfőbb haszna, hogy a kutatások, a tanulmányok megszületése máris hidat épített az egyetemi hallgatók és a helyi társadalom szereplői között. Ez a kialakult kapcsolat további sikeres együttműködések alapjait jelentheti.

Ezúton szeretnénk köszönetet mondani Dr. Gadócziné Prof. Dr. Fekete Éva Professzor Asszonynak, akinek álhatalatos munkája nagyban hozzájárult a kutatás szakmai megvalósításához és a kötet létrejöttéhez. Sajnos e könyv megjelenését már nem érhetette meg, a benne olvasható tanulmányokat ezúton ajánljuk gyászoló családjának, barátainak és pályatársainak.

Miskolc, 2017. május

Dr. Lipták Katalin

TARTALOMJEGYZÉK

TÉNYKÉP

<i>Varga Krisztina</i>	7
Társadalmi innováció az önkormányzatok működésében	
<i>Czipczer Tamara – Lipták Katalin – Varga Beatrix</i>	16
Diplomás pályakezdő nők esélyegyenlősége a munkaerőpiacon – különös tekintettel a Miskolci Egyetem Gazdaságtudományi Karán 2000-ben és 2011-ben végzettekre	
<i>Hajdú Noémi – Kopányi Réka</i>	24
Vállalati társadalmi felelősségvállalás fejlődése az érintettek szemszögéből	
<i>Krokos Anita – Lábás Ildikó</i>	34
Sikeres társadalmi vállalkozások nyomában – A Miprodukt Kft. hátterének, működésének és eredményének elemzése	
<i>Burka Nikoletta Zsuzsanna – <u>G. Fekete Éva</u>[†]</i>	43
A hidegen sajtolt tökmagolaj, mint helyi termék szerepe a helyi fejlődési folyamatokban	

MŰHELY

<i>Bartók Boglárka – Orosz Gabriella Andrea</i>	55
Nehézségek a magyar nyelv oktatásában - A szövegértés fejlesztésének lehetőségei az <i>Együttthaladó</i> irodalmi és nyelvtani segédanyagainak tükrében	
<i>Dienes Viktor</i>	70
Értelmisség-kép és önkép: Társadalmi felelősségvállalás ma Magyarországon	
<i>Fekete Alexandra</i>	79
Identitáskeresés és -örzés a sváb falvakban	
<i>Swiderski Anna</i>	86
Megélhetési stratégiák vizsgálata egy deprivált kistelepülésen: Viss esete	
<i>Szklenska Patrik Gergő</i>	94
Mobilapplikációk magyarnyelvtan-órai, nyelvfejlesztési célú felhasználási igényei a közoktatásban, azon belül is a nyelvileg hátrányos helyzetűek körében	
<i>Czövek Erzsébet Gabriella</i>	103
Bevándorlás a Miskolcon élő bevándorlók tükrében	
<i>Galajda Gáborné</i>	107
Abaúji fiatalok pénzügyi attitűdjei a zsebpénzgazdálkodásuk gyakorlatában	
<i>Nagy Erika</i>	115
A Borsod-Abaúj-Zemplén megyei fiatalok diplomaszerzési esélyei	
<i>Prion Sándor</i>	124
Borsod-Abaúj-Zemplén megyéből történő elvándorlás okainak vizsgálata	
<i>Bacsik Szilárd József – Maradics Zoltán – Gál Enikő Lili – Sasvári Péter László</i>	129
Miskolc és agglomerációja digitális közösségfejlesztő programjának empirikus vizsgálata	

SUMMARIES	135
------------------	-----

SZERZŐINK	141
------------------	-----

TÉNYKÉP

Varga Krisztina

Társadalmi innováció az önkormányzatok működésében

A társadalmi innováció a közösség jóllétét növelő folyamatai során újszerű megoldásokat fogalmaz meg azon kihívásokra, amelyek szoros kapcsolatban állnak a regionális aránytalanságokkal. A különbségek eliminálására törekvő kísérletek során kiemelkedő az önkormányzatok és az állampolgárok aktív közreműködését igénylő új együttműködések szerepe. A nyitott, állampolgárok bevonásán alapuló döntéshozatal paradigmaváltás az önkormányzatok működésében, ami önmagában is társadalmi innovációnak számít. A tanulmány az új struktúrák ismertetése révén kijelöli azokat a keretfeltételeket, amelyek fokozzák a társadalom cselekvési folyamatait, és meghatározzák a regionális társadalmi innovációk generálási lehetőségeit.

Kulcsszavak: társadalmi innováció, regionális, önkormányzat, mérés

Bevezetés

Az innováció – mint a gazdasági fejlődés kulcseleme – a társadalmi folyamatok meghatározó jelentőségű tényezője. A társadalmi innovációk a technikai innovációk elválaszthatatlan társai, az innovációkra komplementer folyamatokként tekinthetünk. A társadalmi innováció a közösség jól-létének javítása érdekében új megoldásokat fogalmaz meg az adott közösség problémáira, és mint a kihívásokra reagáló eszköz, újszerű megközelítést eredményez a regionális aránytalanságok kezelésében is. A magterületeken a technikai innovációk megoldást jelentenek az életminőség fejlesztési kérdéseiben, a lemaradó, perifériális területeken azonban szükségszerű olyan új kezdeményezések ösztönzése, mint a társadalmi újítások. A regionális szintű különbségek mérséklése, a területi versenyképesség növelése olyan meghatározó tényezők az egyes települések innovációs folyamataiban, amelyek hangsúlyos szerepe vitathatatlan. Empirikus kutatások bizonyítják, az önkormányzatok szerepvállalása alapvető feladat a társadalmi innovációs törekvésekben. A polgármesterek – mint Schumpeter egykori „vállalkozói” – innovátorokként vesznek részt az újítások folyamataiban új együttműködések és struktúrák mentén. Tanulmányomban azon folyamatok bemutatására törekszem, amely a regionális szintű társadalmi innováció generálását is segítik, miközben új megközelítésben vizsgálják az önkormányzatok működését.

Társadalmi innovációs törekvések

A társadalmi innováció szintjei

A társadalmi innováció fogalmának definiálása, szintjeinek meghatározása és mérési lehetőségeinek vizsgálata releváns kihívások, a témával foglalkozó forrásmunkák azonban nem vagy csak részben kezelik őket. A társadalmi innováció a közösség jóllétét növelő, a társadalomban felmerülő kihívások kezelését segítő folyamat. Egységesen elfogadott definíciója nem ismert, az OSLO Kézikönyv innováció meghatározását vizsgálva egy olyan fogalomként értelmezhető, amely a társadalomban megjelenő szükségletek kielégítését eredményezi, új vagy újszerű együttműködések, struktúrák mentén. Az innováció a „kiszélesedett” értelmezés szerint új vagy jelentősen javított termék, eljárás, marketing módszer vagy szervezeti módszer az üzleti gyakorlatban, a szervezetekben vagy az együttműködést ösztönző kapcsolatokban (EC 2006).

A definíció elsősorban a műszaki és gazdasági innovációkra vonatkozó iránymutatás, az Európai Unió kutatás-fejlesztési és innovációs politikáját meghatározó program (Horizon 2020) azonban már kiemelt figyelmet fordít a társadalmi innovációk meghatározásának is. Tágabb értelemben a „társadalmi innováció új, az eddigi gyakorlattól eltérő szemlélet-, megközelítési-mód, paradigma, termék, eljárási folyamat, gyakorlat, amely a társadalomban felmerülő problémák és szükségletek megoldását célozza meg, miközben új értékek, attitűdök, új társadalmi kapcsolatok, esetleg új struktúrák jönnek létre” (Nemes-Varga 2015, 434-444). Kutatásom során a társadalmi innovációt – a fenti definíciók közös metszeteként – olyan folyamatként értelmezem, amely révén megjelenik az életminőség és az élettartam fejlesztésének a lehetősége. A társadalmi innováció olyan új (vagy új megközelítésű) megoldásokat jelent, amelyek egyszerre elégítik ki a társadalmi szükségletet, és fokozzák a társadalom cselekvőképességét (Czakó 2000).

Az *Európai Unió* meghatározása alapján (Lessa et al. 2016) az innováció fogalma – a képviselt újdonság foka szerint – három szinten értelmezhető:

- szervezeti/vállalati szinten,
- regionális vagy nemzetgazdasági szinten,
- illetve nemzetközi szinten megvalósult újítás.

Bulut és szerzőtársai a társadalmi innováció mikroszintű céljait a társadalmi igények kielégítésével, az életszínvonal növelésével, az egyéni vagy csoportos képességek fejlesztésével azonosítják, amelyek a szervezetek és vállalatok tevékenységét is meghatározzák. Véleményük szerint a makroszintű célkitűzések a társadalom általános változtatásával vannak összhangban, hangsúlyozva az egyenlőtlenség eliminálására törekvő újítások és a fenntartható fejlődést eredményező kezdeményezések fontosságát (Bulut et al. 2013).

Pol és Ville különbséget tesz az életminőség mikro- és makroszintje között. Az életminőség növelésének – mint a társadalmi innováció fő célkitűzésének – mikro szintje egy egyéni feltételek által determinált, míg makroszintű vizsgálatához egy adott közösség feltételeinek elemzése szükséges (Pol-Ville 2009).

A társadalmi innováció szintjeinek meghatározását segíti az *Európai Bizottság* vizsgálata, amely szerint társadalmi innováció az alábbi esetekben és megvalósítási formában jelentkezik (Nemes-Varga 2015):

- társadalmi innováció, mint alulról szerveződő, civil szervezetek bevonásával megvalósuló újítás;
- társadalmi innováció, mint a társadalmi értékeknek megfelelő válaszreakció a közösségi szükségletekre;
- társadalmi innováció, mint a társadalom megújítását, átalakítását eredményező folyamat.

A fenti kategóriák egyértelműen igazolják, hogy a társadalmi innovációs törekvések fókuszában a közösség igényeinek kielégítése, problémáinak megoldása áll, ugyanakkor téves elképzelés kizárólag alulról szerveződő, állampolgári bevonáson alapuló folyamatként értelmezni. A társadalmi újítások, amelyek a társadalom új megközelítésű együttműködéseiben, strukturális átalakításában is tetten érhetők, gyakran felülről, a makroszintű intézkedések hatására jönnek létre. Ez a megállapítás előre vetíti azon csoportosítást is, amely a társadalmi innovációk mikro-mezo- és makroszintjét különbözteti meg (Benedek et al. 2015).

Regionális szintű paradigmaváltás

Az Európai Bizottság állásfoglalásaként kijelenthető: a társadalom jövőbeli fejlődése összekapcsolódik az innovációval (EC 2006b). A dokumentum elsősorban gazdasági értelemben vizsgálja az innovációt, de utal az innováció kibővített fogalmára, azokra a folyamatokra, amelyek a társadalmi innováció generálását is lehetővé teszik. Megállapításai között hangsúlyos, hogy az Európai Bizottság véleménye szerint az innováció ösztönzésének legfontosabb szintere gyakran a regionális szint. A szakirodalmi áttekintés után egyértelműen kijelenthető, hogy a

terület és az innovációs potenciál között szoros kapcsolat figyelhető meg (Kocziszky et al. 2015). Ez egyaránt jelent térbeli összefüggéseket, erőforrások közti térbeli eltéréseket és azt, hogy „az adott környezet endogén változó az innovációban” (Bajmócy-Szakálné 2009, 45-68). Az Európai Unió kohéziós politikájának célja a régiók közti különbségek csökkentése, amelynek egyik eszköze és modellje a társadalmi innováció. Az EU szóhasználatában az innováció értelmezése is átalakult: a gazdasági, versenyképességi jelentésen túl inkább a társadalomban zajló folyamatokra koncentráló innovációt jelent, amely társadalmi megújulást is eredményez (EC 2006).

A regionális aránytalanságokból fakadó lemaradások kezelésében és a felzárkózási lehetőségek megteremtésében jelentős szerepe van a társadalmi innovációnak. Zamf megfogalmazása szerint a „társadalmi innovációkkal új utakat, célokat érünk el, legfőképp új szervezeti formákat, új szabályozásokat, új életstílust, amelyek a társadalmi változás irányát megváltoztatják, a problémákat könnyebben megoldhatóvá teszik, és ezek értékesek, adaptálhatók és intézményesíthetők lesznek” (Szörényiné 2015, 97-115).

A társadalmi innováció mint új eszköz a mindennapi kihívások megoldására, leginkább a települések (városok) szintjén érhető tetten. A regionális szinten történő elemzés bemutatja az önkormányzatok innovatív megoldásait, amelyek új együttműködések (szervezetek és egyének között) formájában jönnek létre, megteremtve a fenntartható, rugalmas és nyitott városi szintű vezetést. A városok társadalmi innovációs képességét vizsgálja az URBACT program (európai területi együttműködési program) Társadalmi innováció a városokban (Social innovation in cities) című tanulmánya is. A tanulmány szerint (URBACT II Capitalisation 2015) a városok fő feladata: helyi adottságok kihasználásával növelni az együttműködést (szervezetek, intézmények, állampolgárok, egyéb érintettek között), és erre a társadalmi innováció eszközt és modellt nyújt. Ebben az esetben az innováció lényege, hogy az önkormányzást nem egy izolált folyamatként kell értelmezni, elkülönülve az állampolgároktól, hanem kísérletet kell tenni az együttműködő munkára. Új kormányzási modellre van szükség, amely holisztikus, és amelynél nő az állampolgárok szerepe a társadalmi folyamatok megvalósításában.

Az „új kormányzás” lehetősége számos kérdést vet fel (URBACT II Capitalisation 2015):

- Mi változik a városi közigazgatásban, ha együttműködünk az állampolgárokkal?
- Hogyan segítik az állampolgárok az együttműködésen alapuló közfeladatokat megvalósítását?
- Hogyan történik a megfelelő környezet megteremtése a társadalmi innovációra?
- Hogyan enged teret a város a kísérletezésre, a társadalmi innováció „építésére”?
- Hogyan használják a városok saját „erejüket” az innováció megkönnyítésére?

A hagyományos önkormányzati működésű városvezetés az aktív, részvételen alapuló kezdeményezésekkel szemben lassú, lemarad, így szükségessé válik egy új önkormányzási modell meghatározása (1. táblázat).

1. táblázat: A hagyományos és új önkormányzati működés tényezői

HAGYOMÁNYOS ÖNKORMÁNYZATI MŰKÖDÉS	ÚJ ÖNKORMÁNYZATI MŰKÖDÉS (TÁRSADALMI INNOVÁCIÓ)
Önkormányzat mint:	Önkormányzat mint:
- döntéshozó	- állampolgári döntést támogató
- cselekvő	- engedélyező
- izolált folyamatot szervező	- együttműködő
- ellenőrző	- konzultáló

Forrás: saját szerkesztés (URBACT II Capitalisation 2015) alapján

Az alulról szerveződő civil mozgalmak, állampolgári projektek erős ellenpólist jelentenek a felülről vezérelt, ellenőrzött állami vezetéssel szemben, kérdés azonban, hogyan lehet, és célszerű megvalósítani az együttműködést. Az URBACT program tapasztalatai szerint a társadalom nagyon gyorsan változik, és az önkormányzatnak vele együtt kellene változnia. Az innováció egy formája a kölcsönös segítő kezdeményezések bevezetése, amelyek a növekvő munkanélküliség hatásával együtt több cselekvő állampolgárt és erőteljes önszerveződéseket eredményeznek.

Önkormányzatok szerepének vizsgálata

Az önkormányzati vezetés innovátori szerepe

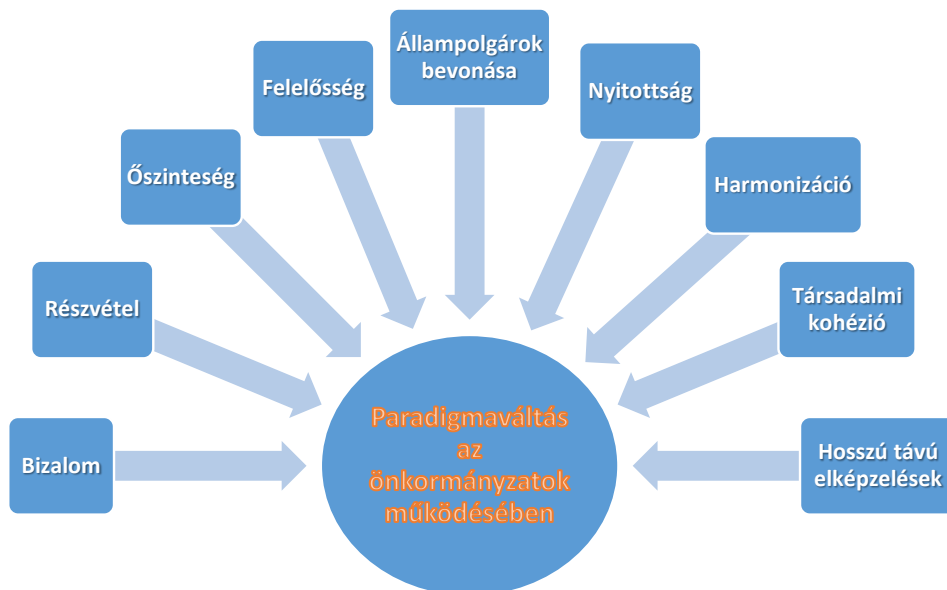
„A területi verseny nyilván a városok, térségek között zajlik, de a döntéseket hozó aktív szereplők nem a térségek, hanem csak valamilyen helyi szervezetek, avagy intézmények lehetnek” (Lengyel 2003, 159). Miért érdekes az önkormányzatok (vagy intézményeiknek) szerepe? Mert egyszerre (akár) gazdasági és társadalmi innovációt is megvalósítanak, igaz egyelőre alacsony arányban, hiszen a társadalmi innováció inkább civil szervezetekhez kötődik. A társadalmi innováció esetén az innovátorok főképp polgármesterek vagy civil szervezetek vezetői, akik a közösség érdekében fejlesztést végeznek, illetve gazdasági innováció elindításával társadalmi kihívásokra is választ adnak (Szörényiné 2015).

A társadalmi innováció szerepének jelentőségét az Európai Unió is felismerte, az URBACT program pedig, amely a fenntartható városfejlesztés érdekében megvalósuló tapasztalatcserét és tanulást támogatja, 2014-2015 között több projekt tapasztalatára alapozva hasznos információkat fogalmazott meg a városvezetők, a döntéshozók és a civil szervezetek számára. A program fő célkitűzése a tapasztalatok összegyűjtése, a jó gyakorlatok bemutatása, a know-how megosztása. Több eszköz segítségével éri el célkitűzéseit, mint (URBACT II Capitalisation 2015):

- szakértői szolgáltatások tematikus bontás szerint,
- honlap a tudás és a tapasztalatok hozzáférhetőségének érdekében
- tematikus publikációk (hírlevelek, esettanulmányok)
- konferenciák, műhelymunkák (városvezetők számára)
- URBACT Nemzeti Tájékoztatósi Pontok fenntartása
- más szervezetekkel való együttműködés.

Az URBACT program társadalmi innovációt vizsgáló projektjei összefoglalják a főbb jellemzőket, amelyek a települések számára érthetőbbé teszik a társadalmi innovációt mint folyamatot, és megvalósult innovációk segítségével mutatják be azokat a lehetőségeket, amelyek példát jelentenek az önkormányzatok számára is. A tanulmány (URBACT II Capitalisation 2015) kiemeli a helyi szint (*grassroots level*) jelentőségét, ahol az állampolgárok nagy erejű szervezeteket hoznak létre az igények kielégítésére, miközben értéket teremtenek, elsősorban a városvezetéssel együttműködve. Ez az együttműködés paradigmaváltás az önkormányzatok működésében. A tanulmány kiemeli, hogy a társadalmi innováció előnyeinek kihasználásához a kormányzási rendszert át kell szervezni, a folyamatokat meg kell nyitni a nyilvánosság felé (civil szervezetek, állampolgárok bevonása az adminisztrációba), ami „önkormányzatok esetében maga a társadalmi innováció” (URBACT II Capitalisation 2015, 27).

Az önkormányzatok működését meghatározó paradigmaváltás főbb tényezőit az (1. ábra) mutatja:

1. ábra: Új önkormányzati működés - paradigmaváltás és társadalmi innováció
 Forrás: saját szerkesztés (URBACT II Capitalisation 2015) alapján

Társadalmi innováció generálása az önkormányzat szerepvállalásával

Az URBACT által vizsgált projektek értelmezése alapján: az új önkormányzati modellben az együttműködés és a társadalmi felelősségvállalás mint új eszközök jelentik a társadalmi innováció generálásának kulcselemeit. Az új megközelítésben értelmezett önkormányzati működés egyik meghatározó példája *Amersfoort*, amely holland város esetében két innovatív kezdeményezést érdemes kiemelni (URBACT II Capitalisation 2015):

- állampolgárok által vezérelt városfejlesztés (Erzsébet kórház lebontása és parkosítás: állampolgári szerveződés valósította meg; átláthatóság a projekt honlapján, külön költségvetés, gyorsabb, kevésbé drága, szélesebb körben egyeztetett folyamat, mint önkormányzati irányítás mellett),
- társadalmi szerepvállalás a fenntartható élelmiszerek kapcsán (területi élelmiszerek piaca: 2011-ben új utcai piac nyílt, majd más aktivistákkal együtt jelentkeztek az Íz fővárosa díjra, önkéntes alapon szerveződtek, és szponzorok segítségével 2012-ben elnyerték a díjat).

Ezek a kezdeményezések a társadalmi innováció eredményei, a városvezetés nem sajátította ki őket. Együtt (interakcióban) képesek egy szisztematikus változást eredményezni az önkormányzásban, alapfeltételük a bizalom. Az együttműködés fokozására informális testületi üléseket valósítanak meg, ahol minden felszólalót meghallgatnak. A legfőbb kihívás, hogy ezzel a „feladattal” ne terheljék túl az állampolgárokat, és minden hangot halljanak meg! Ennek érdekében 1.000 véletlenszerűen kiválasztott állampolgárt hívtak meg egy fórumra, ahol a további projektek, tervek megbeszélése is megtörtént.

2016. március 16-án Nantes-ban Eurocities Társadalmi Fórum (Eurocities Social Forum) került megrendezésre, amely során az az üzenet fogalmazódott meg, hogy „ha a városvezetés valóban be kívánja vonni az állampolgárokat a döntésekbe, akkor saját magát is meg kell változtatnia” (URBACT III 2016). Az európai társadalmi innovációs példák mellett hangsúlyos szerep jutott

Szöul városvezetésének, akik élen járnak a társadalmi innováció megvalósításában. „Az állampolgár a polgármester” elv mentén vezetik a várost, amely elv segíti a kétoldalú párbeszéd kialakítását is. Egy napra minden állampolgár alpolgármester lehet, ami segíti az önkormányzás folyamatában való részvétel növelését. Mobil polgármesteri irodát működtetnek, ahol a leg súlyosabb a helyzet, az iroda oda megy, és a probléma megoldásáig marad. Digitális város, ingyenes wi-fi kapcsolattal, hot spotokkal és számos weboldallal, amely a lakosság tájékoztatására törekszik. Véletlenszerűen kiválasztott állampolgári panel értékeli a költségvetést, 20.000-nél is több társadalmi fórumot szerveztek eddig, ehhez pedig konferenciatermeket biztosít a város. Állampolgári kezdeményezésre külön figyelmet fordítanak a kölcsönösségre, amely fokozza az összetartást és az újító ötletek megszületését is. A közigazgatás gyakorlati működése – az európai példákhoz hasonlóan – nehezen változtatható, ezért a bürokráciára vagy az együttműködés hiányára új módszert vezettek be: a Cheong Chek módszert, azaz a meghallgatásra épülő intézkedést.

A társadalmi innováció önkormányzati generálásának gyakorlatát szemlélteti a (2. ábra):

2. ábra: Az önkormányzatok által megvalósított társadalmi innováció feltételei

Forrás: saját szerkesztés (URBACT II Capitalisation 2015) alapján

A városvezetők és a civil szervezetek, illetve az állampolgárok együttműködése révén megvalósítható társadalmi innovációk 2 csoportra bonthatók (URBACT II Capitalisation 2015):

- „kívülről befelé” ható társadalmi innováció, amikor a városvezetés külső szervezetekre támaszkodva vagy a segítségüket elfogadva valósítja meg az innovációt (társ-munkahelyek, laborok vagy az új típusú szociális innovációs gyár révén),
- vagy „belülről kifelé ható” társadalmi innovációk, amikor az önkormányzat házon belül alakít ki egy innovációs központot.

A tapasztalatok szerint az optimális eredmény elérése érdekében ötvözni szükséges a két módszert, amelyek együtt, egymás erejét is erősítve képesek a regionális szintű társadalmi

innovációk generálására, eredményes megvalósítására a közösség jól-létének növelése érdekében.

Az önkormányzati társadalmi innováció mérése

A társadalmi innováció mérési struktúrájának meghatározása, az eredmények és az egyes területek közti összefüggések vizsgálata alapvető feladat a társadalmi innováció generálásában. Kiindulópontja a megfelelő indikátorok meghatározása, és bemeneti-, kimeneti-, illetve hatásmutatóként való azonosításuk. Adott a kérdés: mit mérjünk? A kapcsolatelemzés során klaszteranalízis és faktoranalízis segítségével határozhatók meg azon indikátorok, amelyek segítik a társadalmi innováció mérését. A mérést három szinten, mikro-, mezo- és makroszinten szükséges elvégezni, feltárva az egyes szintek eredményei közti kapcsolatot.

A társadalmi innováció mérését érintő kihívások:

- a társadalmi innováció mérése komplex feladat, amely többszintű mérési modell definiálását követeli meg,
- a méréshez kapcsolódó módszertani sajátosságok: a *mit mérjünk?* kérdés megválaszolása,
- a meghatározható indikátorok nagy száma, a változók meghatározása során redukció szükséges.

A versenyképesség mérésére szolgáló mutatókhoz (IMD, GCI) hasonlóan ún. változócsoportokat kell meghatározni, faktoranalízissel csökkentve az indikátorok számát. A technikai innovációk mérését támogató mutatók segíthetnek megalkotni a társadalmi innováció mérésére szolgáló mutatókat, de körültekintő vizsgálat szükséges az adaptáció során. Az Európai Unió Bizottsága megbízásából a TEPsIE – Growing Social Innovation projekt 6 európai intézet együttműködő vizsgálatával elemezte a társadalmi innováció mérésére szolgáló mutatókat 2012-2015. között. A projekt során arra a megállapításra jutottak, hogy a két legjobb bemenet-kimenet mérésére szolgáló mutató nem minden esetben alkalmas mutatók (Schmitz et al 2013):

- *szabadalmak*: kockázatos, nincsenek minden esetben,
- *K+F tevékenység*: nem figyelhető meg minden szektorban.

A vizsgálat alapján kijelenthető (Schmitz et al. 2013): a társadalmi innováció mérése során integrált modellre van szükség, amely képes komplex módon vizsgálni az adottságokat (keretfeltételeket), a szervezeti tevékenységeket és az eredményeket. A regionális szintű társadalmi innováció esetében az önkormányzatok aktív részvételén alapuló újító folyamat mérése megköveteli a településvezetés (gyakorlati szempontból a polgármester) innovátorként való azonosítását. Az önkormányzat innovációs törekvéseit a stimuláló tényezők alakítják (keretfeltételek), az innovációs folyamat eredményei pedig terület specifikusan értékelhetők, és elemezhetők (3. ábra).

3. ábra: Mérési tényezők az önkormányzati társadalmi innováció során

Forrás: saját szerkesztés (Schmitz et al. 2013) alapján

A modellben a keretfeltételek szabályozó szerepet töltenek be az innovációs tevékenység során, mint intézményi, politikai, erőforrás alapú és társadalmi tényezők. Az eredmények (önkormányzati teljesítmény és társadalmi eredmények összessége) a társadalmi újítások színterét jelentik, kölcsönhatásban az önkormányzati tevékenységgel és a keretfeltételekkel, vizsgálva, milyen speciális igényeken keresztül valósul meg az innováció, vagyis a társadalmi változás. A társadalmi innováció folyamatának elemzése során (Schmitz et al. 2013) kiemelt jelentőségű azon összefüggések azonosítása, amelyek az innovációs tevékenységet befolyásoló tényezők közötti kölcsönhatást vizsgálják (keretfeltételek és vállalkozói aktivitás hatása az eredményre), illetve visszacsatolási hurkként jelentkeznek az innovációs folyamatban (társadalmi innováció növeli a cselekvőképességet, eredmény új innovációkat generál).

Konklúzió

Tanulmányomban a társadalmi innováció regionális szinten történő megjelenését, ösztönzési lehetőségeit és önkormányzati generálást vizsgálom. Az alulról szerveződő civil mozgalmak, állampolgári projektek újító megoldásokat jelentenek az adott közösség szükségleteinek kielégítésében, a társadalmi szerepvállalás, mint új, innovatív eszköz jelenik meg az városok életében. A megoldások megvalósítása jelenti a társadalmi innováció eredményét, amely az új

együtműködések formájában képes egy szisztematikus változást is előidézni az önkormányzásban. Az új modell innovatív megoldások létrehozását teszi lehetővé, egyenrangú felekként kezelve a város állampolgárait. Az önkormányzatok működésében bekövetkezett paradigmaváltás önmagában is társadalmi innováció. Az újító folyamatok kijelölik azokat a kereteket, struktúrákat, amelyek mentén a társadalmi innovációs törekvések eredményei mérhetővé válnak. A mérési struktúra meghatározása összetett feladat, amely megköveteli a több szinten történő elemzést, és a szervezeti, regionális és nemzetgazdasági szintű outputok benchmarking jellegű vizsgálatát. A területspecifikus eredmények képesek jelezni, hogyan kezeli az adott közösség a társadalmi kihívásokat, így idősoros elemzésük, más mutatókkal való összehasonlításuk kiindulópontot jelent a mérési módszertan meghatározásakor.

Irodalomjegyzék

- LESSA, B. S. ET AL. (2016): Education in cooperative cells as a social innovation: a case study in the Brazilian semiarid, RAI Revista de Administração e Inovação 13. pp. 166-175.
- BAJMÓCY, Z. – SZAKÁLNÉ KANÓ, I. (2009): Hazai kistérségek innovációs képességének elemzése, Tér és Társadalom (XXIII.) pp. 45-68.
- BENEDEK, J. ET AL. (2015): Regionális társadalmi innováció generálása szakértői rendszer segítségével, Észak-magyarországi Stratégiai Füzetek (XII.) 2. pp. 4-22.
- BULUT, C. ET AL. (2013): Social Innovation and Psychometric Analysis, Procedia – Social and Behavioral Sciences 82. pp. 122-130.
- CZAKÓ, E. (2000): Versenyképesség iparágak szintjén – a globalizáció tükrében, PHD disszertáció, Budapest: BKÁE Vállalatgazdaságtan Tanszék
- POL, E. - VILLE, S. (2009): Social innovation: Buzz word or enduring term? The Journal of Socio-Economics 38. pp. 878-885.
- EC (2006): Directorate-general regional policy: innovation in the national strategic reference frameworks, 2006. október 31.
- KOCZISZKY, Gy. et al. (2015): Társadalmi innováció mérésének sajátosságai, In: „Mérleg és Kihívások” IX. Nemzetközi Tudományos Konferencia, Konferencia kiadvány (szerk.: Veresné Somosi M.), Miskolc, pp. 288-301.
- LENGYEL, I. (2003): Verseny és területi fejlődés, JATEPress, Szeged
- NEMES, G. – VARGA, Á. (2015): Társadalmi innováció és társadalmi tanulás a vidékfejlesztésben – sikerek, problémák, dilemmák, In: „Mérleg és Kihívások” IX. Nemzetközi Tudományos Konferencia, Konferencia kiadvány (szerk.: Veresné Somosi M.), Miskolc, pp. 434-444.
- SCHMITZ et al. (2013): Paving the Way to Measurement – A Blueprint for Social Innovation Metrics. A short guide to the research for policy makers. A deliverable of the project: “The theoretical, empirical and policy foundations for building social innovation in Europe” (TEPSIE), European Commission – 7th Framework Programme, Brüsszel
- SZÖRÉNYINÉ KUKORELLI I. (2015): Vidéki térségeink innovációt befogadó képessége – Egy kutatás tapasztalatai, Tér és Társadalom (XXIX.) pp. 97-115.
- URBACT II Capitalisation (2015): Social innovation in cities, 2015. április
- URBACT III. Program (2016): Nemzeti Tájékoztatási Pont, Magyarország, <http://www.urbact.hu>

Czipczer Tamara¹ – Lipták Katalin – Varga Beatrix**Diplomás pályakezdő nők esélyegyenlősége a munkaerőpiacon – különös tekintettel a Miskolci Egyetem Gazdaságtudományi Karán 2000-ben és 2011-ben végzettekre**

Az esélyegyenlőtlenség kérdése továbbra is jelentős problémaként jelenik meg a munkaerőpiacon, mely megnehezíti a hátrányos helyzetű csoportok boldogulását. Tanulmányunkban egy szűkebb csoport, a diplomás pályakezdő nők esélyegyenlőségi helyzetét vizsgáljuk, mely során a lehetőségek és esélyek javuló tendenciája mutatkozott meg. Habár kutatás eredményei azt mutatják, hogy az esélyegyenlőtlenség még mindig létező és érzékelhető probléma, a különböző intézkedéseknek köszönhetően jelentős javulást sikerült elérni a kérdéskörben. Ez alapján elmondható, hogy bár továbbra is lesznek nehézségei a nőknek és a pályakezdőknek a munkaerőpiacon, már kevésbé nehezíti meg helyzetüket az egyenlőtlen bánásmód.

Kulcsszavak: Esélyegyenlőség, Diplomás pályakezdő nők, Munkaerőpiac

Bevezetés

Hipotézisünk, mely szerint egy diplomás, pályakezdő nő még nagyobb hátrányból indul egy adott állás megszerzéséért, mint idősebb nőtársai és a férfiak, arra alapozzuk, hogy a 25 évnél fiatalabb nők csoportja két, munkaerő-piaci szempontból hátrányos helyzetű halmaz keresztmetszetében található. Ebből kifolyólag várhatóan az átlagnál nehezebben fog tudni boldogulni álláskeresés, -szerzés és megtartás során.

Bár Magyarország Alaptörvényében is megjelenik kritériumként, hogy mindenki egyenlő, „a nők és a férfiak egyenjogúak”, burkoltan még mindig jelen van egy igazságtalan megkülönböztetés mind a fiatalok, mind a nők irányába.

Kutatásunkkal azonban nem csupán ennek a helyzetnek a teljes megismerését kívántuk elérni, hanem tanulmányunk azt a célt is hivatott szolgálni, hogy megismertessük mindenkivel az Egyenlő Bánásmód elvét és az esélyegyenlőség törvényét és ezzel felnyissuk női diáktársak szemét arra, hogy milyen jogaik vannak az álláskeresés továbbá munkájuk során és milyen bánásmódot érdemelnek.

Célunk tehát megismerni és megismertetni az egyenlő esélyek érvényesülését, és ezzel remélhetőleg megkönnyíteni néhány életpályát.

Egyenlő bánásmód Magyarországon

A nők esélyegyenlőségének politikája régóta jelen van az európai integráció történetében. Az egyenlő esélyek biztosítása az Európai Unió egyik legfontosabb politikai célja. Az egyenlő esélyek biztosítására irányuló közösségi politika az európai integráció kezdete óta napirenden van. Az egyenlő esélyek politikája az Európai Közösségek (majd Európai Unió) történetében három időszakra bontható:

- A. 1957-1975: egyenlő munkáért egyenlő bér elv érvényesült
- B. 1975-1980-as évek vége: egyenlő bánásmód tagállami szabályainak harmonizálása

---

¹ **EMBERI ERŐFORRÁSOK**
MINISZTERISÉGE

A tanulmány az Emberi Erőforrások Minisztériuma Új Nemzeti Kiválóság Programjának támogatásával készült.

C. 1990-napjainkig: esélyegyenlőségi koncepció és pozitív diszkrimináció tartalma. (Gyulavári, 2000)

Az Európai Bizottság *esélyegyenlőségi elve* minden tagállamra érvényes. 1997-ben az Amszterdami Szerződés már nemcsak az egyenlőtlenség megszüntetésére hívta fel a figyelmet, hanem az intézkedések irányvonalára is. A Közöségi Esélyegyenlőségi Keretstratégia (2001-2005) célul tűzte ki az esélyegyenlőség megvalósítását. Magyarországon törvényi jogszabályként 2003. évben került bevezetésre a CXXV. törvény az egyenlő bánásmódról és esélyegyenlőségről. A hazai jogi szabályozás összhangban áll az európai joggal, a negatív diszkriminációt és a nemek szerinti megkülönböztetést tiltja. A 2003. CXXV. törvény kimondja, hogy az esélyegyenlőség előmozdítása elsősorban állami kötelezettség és deklarált célja, hogy hatékony jogvédelmet biztosítson a hátrányos megkülönböztetést elszenvedők számára. Az esélyegyenlőség egy olyan általános alapelv, amelynek leglényegesebb szempontjai az Európai Közösség alapító egyezményének 6. cikkelyében (tilalom nemzeti hovartartozás miatti diszkriminációról) valamint a 119. cikkelyében (a nők és férfiak egyenlő bérezése) vannak lefektetve. Ezek az alapelvek minden területen alkalmazandók, különös tekintettel a gazdasági, társadalmi, kulturális és családi életre. Ahhoz, hogy az esélyegyenlőség elve a gyakorlatban is érvényesülhessen, szükség lehet ún. pozitív megkülönböztető intézkedésekre is. Az Amszterdami szerződés hatálybalépésével egy új, a diszkrimináció tilalmáról szóló 6/A cikkely erősíti meg az esélyegyenlőség elvét.

Az egyenlő esélyek politikája nem egyenlő az egyenlő bánásmód biztosításával, annál többet foglal magában. Az esélyegyenlőség ugyanis mindazon jogi és nem jogi eszközök összességét jelenti, amelyek azt a végső célt szolgálják, hogy a nők a férfakkal egyenlő eséllyel érvényesülhessenek az élet legkülönbözőbb területein - oktatás, egészségügy, munkaerőpiac, szociális biztonság stb. -, de legalábbis csökkenjenek az őket érő hátrányok. Itt tehát legalább annyira fontos szerepet kap a pozitív megközelítés, a közösségi programok, kötelező erővel nem rendelkező ún. puha jogszabályok, mint a kötelező erejű, diszkriminációt tiltó irányelvek. (Matiscsákné, 2014)

Napjainkban az esélyegyenlőség szó elcsépeltnek tekinthető és jelentősége már nem akkora, mint korábban, de tény, hogy szükség van rá és beszélni kell erről a témáról. A nők hosszú küzdelem során érték el mai pozíciójukat a felsőoktatásban és az élet egyéb területein. Ugyanakkor a nők a munkaerőpiacon köztudottan hátrányban vannak, egyrészt a kisgyermekek miatt, másrészt sztereotípiákra visszavezethető hátrányos megkülönböztetés miatt.

A foglalkoztatásban megjelenő egyenlő bánásmódról érdemesebb részletesebben szólni. A 76/207/EGK irányelv a férfiak és a nők számára kíván egyenlő bánásmódot biztosítani a munkához, a szakképzéshez jutás, a szakmai előmenetel és a munkafeltételek terén. Ez sokkal kidolgozottabb irányvonal, mint a korábbi időszakokban jellemző egyenlő munkáért egyenlő bér elve. Mit is jelent tehát az *egyenlő bánásmód*? A 76/207/EGK irányelv 2. cikkely (1) bekezdés megfogalmazása szerint: „Az egyenlő bánásmód elve...az jelenti, hogy a nemek között – különösen házassági, vagy családi állapotra hivatkozva – közvetett vagy közvetlen hátrányos megkülönböztetés nem történhet.” Az irányelv nem tiltja a pozitív diszkriminációt és annak alkalmazását. A gyakorlatban ez leginkább a nőkre vonatkozik, ezt részben az a tény befolyásolhatja, hogy a nők a hátrányosan kezelt munkaerő-piaci szegmensek egy nagyon jelentős részét teszik ki.

Esélyegyenlőtlenség okai

Alapvetőnek tartottuk feltárni, mik azok a tényezők, melyek a pályakezdő fiatalok és a nők esélyegyenlőtlenségét okozzák.

A nemek esetén a biológiai tulajdonságok és belső tulajdonságok révén történhet megkülönböztetés. A fizikai erőkülönbségből eredő szituációk már csekély mértékben jelennek meg, tekintve, hogy a mai foglalkoztatási struktúrában már a nőknek nem kell fizikai erőt

igénylő munkát választaniuk. A gyermekvállalás viszont annál inkább nagy korlátozó hatással bír a munkaerő-piaci lehetőségekre, tekintve, hogy a hagyományos szerepfelfogás alapján a gyermeknevelés a nők feladata közé tartozik a háztartási munkával együtt, melyek kötöttebbé teszik a szabadidőt és ront a munkavállaló hosszútávú megbízhatóságának képén. (Czibere - Csoba, 2011) Ez meghatározó a vertikális szegregációnál is úgy, ahogy a belső tulajdonság is. Sokan a férfiak logikusabb, racionálisabb látásmódjával indokolják a jellemzőbb felsővezetői alkalmazásukat. (Bigazzi, 2013) Míg a horizontális szegregáció hátterében az elnőiesedett, illetve férfias foglalkozások állnak.

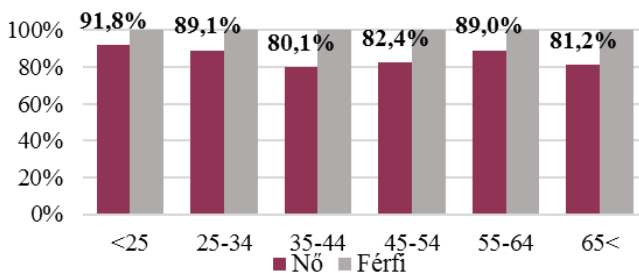
A pályakezdő fiatalok esetén megjelenik a „skill gap” kifejezés, hiszen nincs meg a tapasztalatuk, képzettségük a munkáltatói elvárások teljesítésére. Továbbá a generációs különbségekből is problémák adódhatnak, tekintve, hogy az Y generációra nem jellemző az idősök tisztelete. Illetve öntudatos munkavállaló képe vált ismertté ezzel a nemzedékkel kapcsolatban, mely miatt a munkáltató úgy érezheti, hogy nem érdemes a fiatalokba fektetni.

Esélyegyenlőség számokkal

Az első dolog, ami a témával kapcsolatban eszébe jut az embereknek, az a „pay gap” azaz a bérezésbeli különbség. „A bérszakadék a nők és a férfiak átlagos bruttó órabére közötti relatív különbség a gazdaság egészében.” (Európai Bizottság közleménye, 2007)

A Pay Gap Index alapján elmondható, hogy a bérezésbeli különbség a világ összes országában megoldatlan problémaként jelenik meg. Magyarországon egy férfi átlagos bruttó órabérének csupán kétharmadát kapja átlagosan egy nő, mellyel európai viszonylatban hátulról sikerült elérni a harmadik helyet – a 2015.-ös adatok alapján. Az eurostat alapján számos szomszédos ország jobban teljesít, ráadásul megemlítenéd, hogy Szlovákiában egyes korcsoportok esetén a nőknek magasabb az átlagos bruttó órabére.

Magyarországon megjelenő bérszakadékot korcsoport szerinti megoszlásban vizsgálva, pedig megállapítható, hogy minden korosztályban felmerül, ahogy az az 1. ábrán látható.

1. ábra: Bérezésbeli különbségek kor szerint lebontva Magyarországon 2014-ben (%)

Forrás: ec.europa.eu/eurostat és saját szerkesztés

Másodsorban pedig az „Esélyegyenlőség a munkaerőpiacon” kérdéskör legjelentősebben a foglalkoztatásban mutatkozik meg. Ennek vizsgálatára a legjellemzőbben használt indikátor a foglalkoztatási ráta, mely a foglalkoztatottak arányát mutatja meg a munkaképes korú lakosság számához viszonyítva.

A foglalkoztatási helyzetképet vizsgálva elmondható tehát, hogy a magyarok foglalkoztatottsága közelít az európai átlaghoz. Azonban nemek szerinti elemzés esetén látható, hogy a férfiak magasabb arányban foglalkoztatottak mind az uniós átlagban és Magyarországon. A tapasztalt különbség az arányok között az elmúlt évtizedben változatlan maradt.

Vizont a részmunkaidős állásokban a női dominancia jellemző, amelynek oka, hogy egy ilyen munka könnyebben összeegyeztethető a családi élet sajátosságaival. Azonban Magyarországon még nem terjedt el a rugalmas foglalkoztatás ezen fajtája, ezért csupán a

foglalkoztatott nők 7,7%-a élvezheti ennek előnyeit a munkaerőpiacon, amely alacsony érték az Európai Unió átlaghoz képest (32,1%). (Eurostat, 2015)

A legmagasabb iskolai végzettség szerinti vizsgálat pedig azt mutatja, hogy egyre több diplomás kerül ki a munkaerőpiacra, akiket a munkaadók szívesen alkalmaznak. Azonban „*a gazdaság valójában kevesebb felsőfokon képzett munkaerőt igényel, de az alacsonyabban képzettek rovására foglalkoztatja a diplomásokat, vagyis jelentős részüik alulfoglalkoztatott (képzettségéhez képest alacsonyabb beosztásban dolgozik).*” (Györgyi, 2006, 30)

A munkaerőpiaci elemzésben fontos szempont a munkanélküliség is, mint a munkaerőpiaci esély mérőszámának vizsgálata. Nemek között alig érzékelhető bármilyen különbség, azonos tendenciát mutatnak az évek során. Viszont, ha a korcsoportok alapján vizsgáljuk meg, akkor jól látható, hogy a 25 év alatti fiatalokat sújtja leginkább a munkahelyhiány. A helyzet további romlását jelzi az is, hogy bár a felsőfokú végzettségűeknek munkanélkülisége a legalacsonyabb, mégis négyszer-ötször annyian nem tudnak elhelyezkedni az utóbbi évtizedben, mint az ezredforduló előtt.

A fiatal diplomások munkanélküliségének okaiba tartozik a preferencia alapú szakválasztás is. Ez a trend főként a nőknél jellemző, ezért alakul ki, hogy a pályakezdő, diplomás nők munkanélküliségi rátája magasabb a férfiakénál.

Előzetes kutatás

A primer kutatásom alapja a kérdőíves felmérés során kialakult minta, melynek alapjául a Miskolci Egyetem Gazdaságtudományi Karán 2000-ben és 2011-ben végzett hallgatók szolgáltak. A két évfolyam kiválasztása két dologon alapult: az egyik, hogy úgy gondoltam, hogy 10 év különbség már elegendő ahhoz, hogy összehasonlíthatóvá váljanak az adatok, másrésztől viszont csupán 2011-ben végzett évfolyam hallgatóinak az elérhetősége állt rendelkezésemre.

A szakirodalom feldolgozás és munkaerőpiaci elemzés során előzetesen 11 feltételezést állítottam fel, melyek az esélyegyenlőség témájának általánosan felvetett kérdéseit taglalják. Ezek eredményei a mintában szereplők alacsony száma miatt csupán a vizsgált csoportra vonatkoztathatók.

Az esélyegyenlőség a nemek esetében a nők szerint egyenlő értékelést és tiszteletet, illetve azonos lehetőségeket jelent.

Manapság sokan, főként férfiak, gondolják úgy, hogy már jelen van, megvalósult az esélyegyenlőség azonban ez véleményem szerint inkább a kifejezés értelmezésén alapszik. Éppen ezért tartottam fontosnak megvizsgálni, hogy mit is jelent ez a kitöltők számára nemek szerint lebontva. Míg az első két helyet elért válasz megegyezik mindkét nemnél, a harmadik esetén már eltérés figyelhető meg. A nők harmadik helyként az azonos lehetőségeket jelölték meg, a férfiak pedig az azonos jogokat polgári, kulturális, szociális és gazdasági tekintetben. Ennek oka abban keresendő, hogy a nők úgy érzik, hogy férfiakkal nem azonosak az esélyeik az élet egyes területein, főként a munkaerőpiacon.

Megkérdezettek körülbelül 20 %-a gondolja úgy, hogy teljes mértékben ismeri a jogait és az őt megillető bánásmódot.

Munkám során fontosnak tartom megismertetni az emberekkel az őket megillető bánásmódot és jogokat, éppen ezért gondoltam szükségesnek annak a megkérdezését, hogy mennyire vannak tisztában ezekkel az válaszadók. Kor alapú összehasonlításban azt állapíthatjuk meg, hogy a fiatalabb korcsoport kevésbé ismeri a jogait, amely arra enged következtetni, hogy az újabb generációk már kevésbé vannak tisztában az őket megillető bánásmóddal.

A válaszadók nagy része jobb esélyek érdekében szerzett diplomát.

Feltételezésem azon alapszik, hogy a korábban vizsgált munkanélküliségi adatok alapján azt tapasztalhatjuk, hogy minél magasabb végzettséggel rendelkezik valaki, annál jobb az esélyei a munkaerőpiacon. Továbbá az is megfigyelhető, hogy alacsonyabb végzettségűekhez viszonyítva magasabb kereseti lehetőségeket biztosít. (Központi Statisztika Hivatal, 2008)

A válaszadók 80 %-a annak érdekében tanult tovább, hogy jobb esélyei legyenek a munkaerőpiacon. Illetve 28-an a jobb fizetés reményében jelentkeztek egyetemi képzésre, ahogy az a következő ábrán is megfigyelhető. Tehát feltételezésemet elfogadható az eredmények alapján.

Akik egyetemi tanulmányaik alatt szakmai tapasztalatot szereztek, gyorsabban el tudtak helyezkedni.

Mindenhonnan azt halljuk, hogy mennyire fontos manapság a szakmai gyakorlat szerzése, hiszen ez által tudunk megfelelő munkatapasztalatot szerezni, melyet a munkakeresés során illetve munkahelyünkön kamatoztatni tudunk. Manapság a munkáltatók alapvetőnek tartják, hogy munkatapasztalata legyen egy pályájának kezdetén álló friss diplomásnak. (Tóth, 2016.)

Éppen ezért fontosnak tartottam megvizsgálni annak a feltételezésnek az igazság tartalmát is, hogy gyorsabban el lehet-e helyezkedni, amennyiben van már szakmai tapasztalatunk.

Azonban a két tényező között nem igazolódott be szignifikáns kapcsolat. Tehát a vizsgált csoportomban nem jelentett befolyásoló tényezőt az állásszerzés gyorsaságában a szakmai gyakorlat megléte.

A megkérdezettek körében a nők legfeljebb 15%-a felsővezető vagy tulajdonos.

A bérszakadék mellett a másik jelentős probléma a munka világában az üvegplafon jelensége, mely szerint a nők egy láthatatlan akadályba ütköznek a hierarchikus ranglétrán felfelé haladva, melynek következtében sokkal magasabb arányban vannak jelen a férfiak vezető pozícióban. Azonban mintám erre rácsófol, tehát a Miskolci Egyetem Gazdaságtudományi karán végzettek nem jellemző az üvegplafon elmélet megjelenése. Viszont a meghatározott alacsony számú női felsővezetőkről és tulajdonosokról állított feltételezésemet el kellett fogadni a tények alapján.

A legtöbb kapcsolat útján jutottak munkához.

Korábbi vizsgálatok, piaci tapasztalatok alapján a megüresedett álláshelyek csupán kis része jut el álláshirdetés útján az álláskeresőkhöz. Maradékra ismerősök, kapcsolatok útján találunk megfelelő alkalmazottat. „*Rejtett munkaerőpiacnak nevezzük a betöltendő, illetve már betöltött állások ama hányadát, melyet semmilyen publikus fórumon nem hirdetnek.*” (Papp, 2014) Ez a piac azonban egyre bővül, sok esetben már csak formalitás miatt kerül ki az álláshirdetés, ám megvan már rá a megfelelő jelölt.

Ez azt jelenti, hogy manapság már nehézségekkel jár álláshirdetések útján munkába állni. Kérdőívem eredménye is azt mutatja, hogy jellemzően ismerősök, családi kapcsolatok által sikerült munkába állnia a legtöbb válaszadónak, hiszen 47 %-uk választotta ezt az opciót. Mind ezek ellenére a második legtöbb „szavazatot” az álláshirdetések kapták.

Minél magasabb egy nő beosztása, annál valószínűbb, hogy kitolja/kitolta a gyermekvállalást.

E felvetésem azon alapul, hogy a családalapítás megakaszthatja a nők karrierpályáját. Azonban jellemzően ez a kérdés saját döntésen és értékrenden alapszik. Azt azért szükségesnek tartom megemlíteni, hogy megkérdezett női válaszadók 60 %-a válaszolta azt, hogy kitolná, kitolta a gyermekvállalást a karrier érdekében. Ez azt jelentheti, hogy a nők már egyre gyakrabban helyezik a munkát a család elé. Azok, akiknek fontos a karrierje, aki szeretne feljebb jutni a ranglétrán, az jellemzően úgy dönt, hogy idősebb korában vállal gyermeket. (Nagy, 2009)

A válaszadók közül csak a nőket ért hátrányos megkülönböztetés.

Tekintettel arra, hogy esélyegyenlőséggel kapcsolatos a témám, szükségesnek találtam annak vizsgálatát is, hogy a válaszadók közül kiket és milyen téren ért hátrányos megkülönböztetés.

2. ábra: Diszkrimináció érzékelt formái (db)

Forrás: Saját szerkesztés

Várakozásomnak megfelelően csupán nőket ért diszkrimináció és szinte mindannyiukat a sokat emlegetett bérezésbeli különbségből adódóan. A hátrányos megkülönböztetést szenvedett női válaszadók 90 %-a sérelmezte, hogy alacsonyabb fizetést kapott férfi munkatársaihoz képest, tehát nem teljesült az „Egyenlő munkáért egyenlő bért” elv.

Egyik válaszadó jelezte, hogy egyik alkalommal gyermekeire hivatkozva utasították vissza felvételét. Ez azonban nem egyedülálló eset. Emellett többen tapasztalták, hogy egy pozícióra-megbízásra a férfiakat inkább választják. Éppen emiatt is korlátozottként emlegették az előrejutási lehetőségeket a kitöltők.

A válaszadók legalább 15 %-a attól friss diplomásként, hogy a fiatalokról kialakult kép miatt lesznek nehézségei.

A fiatalok jellemzően tapasztalat nélkül kerültek ki a munkaerőpiacra egyetem után, jelentős jellembeli különbségekkel, mint az idősebb generációba tartozók. Továbbá a megszerzett elméleti és gyakorlati tudás is eltérő manapság. A mintám csupán 7,5% tartott ettől és bár volt, aki végül nem tapasztalt ilyet, mások esetében tapasztalhatóan megjelent a munkaerőpiacon a lehetőségek korlátozottsága pályakezdőként.

A nők 40 %-a úgy gondolja, hogy jobban boldogulna a munkája során férfiként.

A tapasztalt egyenlőtlenségekre tekintve, azt is megvizsgáltam, hogy hányan gondolják úgy, hogy jobban boldogulnának a munkaerőpiacon, ha a másik nemhez tartoznának. Erre is csupán nők válaszoltak igennel, mely jelzi, hogy a férfiak tökéletesen meg vannak elégedve a helyzetükkel és lehetőségeikkel a nőkkel ellentétben.

Azonban a nők közül is csupán 25 % érezte ezt. Tehát el kell utasítanom a felvetésem, miszerint a nők 40 %-a gondolja így. Viszont közülük sokan említették a gyermekvállalással kapcsolatos feltételezéseket, miszerint a nőkre hárul a gyermek nevelése, illetve ha nincs

gyermek és a nő eléri a 30 éves kort, akkor már számítanak rá, hogy nemsokára gyermekvállalásra adja a fejét.

Többen említették, hogy cégüknél meghatározó az üveglafon effektus jelleg, hiszen vezető pozícióban a férfiak többségben vannak. Menedzseri, középvezetői pozícióba tartozók számára már kevesebb esély biztosított az előrejutásban.

A válaszadók 50 %-a „Egyeztető” kategóriába tartozik a család- és karrierorientációs modell alapján.

A család- és karrierorientációs modellt Matiscsákné dr. Lizák Mariann a „Munkaerőpiac - kompetencia alapú képzés” konferencián mutatta be. Ezt a modellt vettem utolsó kérdésem alapjául, melyhez őt, az alábbi kategóriát tartalmazó állítást fogalmaztam meg.

A válaszok alapján az mondható el, hogy senki se ítélte úgy, hogy számára minden másnál fontosabb lenne a munka. A legtöbben úgy érezték, hogy az „Egyeztető” kategóriába tartoznak, a karrier és a család között ingadozva. Ez a válaszadók 47,2 %-át jelenti, amely nagyjából megegyezik a felvetett feltételezéssel. A második legbővebb csoport jelen esetben a maximalistáké, hiszen a kérdőívet kitöltők 37,7 %-a ide tartozik. Ezen kívül 3,8 %-uk céltalan, míg 11,3 % tartotta fontosabbnak a családot minden másnál.

Összefoglalás, javaslatok - A helyzet változtatására tett intézkedések

Látható tehát a kutatás és a munkaerőpiaci elemzés alapján, hogy ténylegesen megjelenik az esélyegyenlőtlenség mindkét csoportnál. A változás elérése érdekében intézkedéseket kell tenni.

Az Európai Unió egyik kiemelt eszköze a munkaerő-piaci esélyegyenlőség megteremtéséhez az Európai Szociális Alap vagyis az ESZA. (Az ESZA-ról) A legalább 74 milliárd eurós keretével olyan projekteket támogat, mint például az újdonsült anyák munkaerő-piaci visszatérésének segítését célzó MATAPE projekt, illetve a nők tudomány, műszaki világ iránti érdeklődésének felkeltését célként kitűző belga program.

Az Ifjúsági Garancia program is az Európai Bizottság által jött létre, melynek célja a fiatalok munkanélküliségének csökkentése. Ennek érdekében azt biztosítja a 25 év alatti fiataloknak, hogy 4 hónappal diplomaszerezés vagy munkanélkülivé válás után biztos, jó minőségű ajánlatot kapnak, legyen az állás, gyakornoki program, szakmai gyakorlat vagy további oktatás. (Youth Guarantee, 2013)

Az Európai Bizottság a 2010-2015-ös stratégia után is kialakította a 2016-2019-es ciklusra a nemek közötti esélyegyenlőséget támogató stratégiáját. Ennek során tervezik modernizálni a jogi rendszert, hogy az lehetővé tegye az egyszerűbb magánélet és munka közötti egyensúly megteremtését. Továbbá támogatnák a vállalkozásokat, hogy növeljék a női munkaerő-piaci részvételt illetve, hogy biztosítsák az egyenlő bért.

Azonban nem elég az állami intézkedés és a jogszabályok változtatása a probléma megoldásához, szükséges a vállalati együttműködés is. Szerencsére tények sora bizonyítja, hogy ahol több nő van a menedzsmentben, ott jobbak a gazdasági eredmények. Ezt pedig több szervezet is felismerte. Erre alapozta a Praesta a FTSE 100 Cross-Company Mentoring nevű programját is, melynek célkitűzése, hogy magasabb legyen a női részvétel az igazgatóságban.

Azonban ahhoz, hogy egy nő jól teljesítsen az élet minden területén, nem elég pusztán egy jobb pozíció a cégnél. Anyaként a gyermeknevelés és a háztartás vezetése is a feladatai része, amely túlra mellett nehéz vállalkozás. A GE tevékenyen hozzájárul a családok, női munkavállalók támogatásához. Lehetővé teszi az otthoni munkát, amennyiben gyermekük beteg, illetve kisgyermekes anyák korábban haza mehetnek, hogy gyermekeikkel legyenek, és végül otthon folytassák a feladataikat. Az Andersen Consultingnál is létezik egy anyasági program, melynek keretében teljes fizetéssel engedik el a nőt 4 hónapra szülés szabadságra, és utána részmunkaidőben dolgozhatnak hosszabb távon. (Nők a felsővezetésben - külső pályán)

Irodalomjegyzék

- AZ ESZA-RÓL. (dátum nélkül.). Letöltés dátuma: 2016. 10. 23. forrás: Európai Bizottság: <http://ec.europa.eu/esf/main.jsp?catId=35&langId=hu>
- BIGAZZI, S. (2013). Esélyegyenlőség a mai Magyarországon, Pécsi Tudományegyetem BTK NTI Romológia és Nevelésszociológia Tanszék, Pécs
- CZIBERE, I., CSOBA, J. (2011). Munkaerő-piaci változások, leszakadó társadalmi csoportok. A nők munkaerő-piaci hátrányai. Debrecen, Debreceni Egyetemi Kiadó. Letöltés dátuma: 2016. 10. 12. forrás: <http://mek.oszk.hu/11900/11933/11933.pdf>
- EGYENLŐ BÁNÁSMÓD HATÓSÁG. (dátum nélkül.). Letöltés dátuma: 2016. 10. 02. forrás: <http://www.egyenlobanasmod.hu/article/view/a-hatosagrol>
- EURÓPAI BIZOTTSÁG KÖZLEMÉNYE (2007). Letöltés dátuma: 2016.. 10. 10., forrás: Eur-lex: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/ALL/?uri=CELEX:52007DC0424>
- EUROSTAT (dátum nélkül.). Letöltés dátuma: 2016. 10. 12., forrás: Eurostat: ec.europa.eu/eurostat
- GYÖRGYI, Z. (2006). Diplomával a munkaerőpiacon, Felsőoktatási Kutatóintézet, Budapest
- GYULAVÁRI, T. (2000): Az Európai Unió szociális dimenziója, Szociális és Családügyi Minisztérium, Budapest, 260. p
- KÖZPONTI STATISZTIKA HIVATAL (2008). A keresetek alakulása Magyarországon és az unióban, 2007. Statisztikai tükör. Forrás: <https://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/gyor/jel/jel308041.pdf>
- MATISCSÁKNÉ, Lizák M. (2014): A női foglalkoztatást befolyásoló tényezők, Globális kihívások a XXI. században tudományos konferencia, Eger, 2014. november 12.
- NAGY, B. (2009). A munkavállalás és gyermekvállalás paradoxona - bevezető gondolatok, Szociológiai Szemle, 81-91.p
- NŐK A FELSŐVEZETÉSBEN - külső pályán. (dátum nélkül.). Forrás: 24.hu: http://24.hu/fn/gazdasag/1999/03/03/n_k_fels_vezet/
- PAPP, L. T. (2014). Radarszint alatti HR-zóna - a rejtett munkaerőpiac titkai. Letöltés dátuma: 2016. 10. 22. forrás: HR Portál: <http://www.hrportal.hu/hr/radarszint-alatti-hr-zona-a-rejtett-munkaeropiac-titkai-20141006.html>
- TÓTH, S. (2016.). Pályakezdők munkaerő-piaci helyzete. Letöltés dátuma: 2016. 10. 22. forrás: Ügyvezető - Menedzsment és HR portál: <http://www.ugyvezeto.hu/cikk/19791/palyakezdok-munkaero-piaci-helyzete?area=166>
- YOUTH GUARANTEE (2013). Forrás: European Commission: <http://ec.europa.eu/social/main.jsp?catId=1079>

Hajdú Noémi – Kopányi Réka

Vállalati társadalmi felelősségvállalás fejlődése az érintettek szemszögéből

A napjainkban jellemző kiélezett versenypiaci környezetben a társadalmi felelősségvállalás jelentős szerepet játszik a vállalatok életében. Ez a tevékenység a gazdasági siker egyik elemét is képezheti, hiszen a tudatos vásárlók valódi értéket keresnek, megbízható termékhez, szolgáltatáshoz akarnak hozzájutni elérhető áron. Emellett megjelenik a beszállítókkal, az alkalmazottakkal, valamint a vállalat közvetlen környezetében élőkkel kialakított együttműködések jelentősége is. Kutatási kérdésként azt vizsgáltuk, hogy vajon az elméletben megfogalmazott CSR érdekeltségi körök és vizsgált tématerületek harmóniában vannak-e a gyakorlatban tapasztaltakkal. Jelen cikkben a vállalati példának a Vodafone Magyarország Zrt., mely 2003 óta stratégia alapokon nyugvó CSR-t alkalmaz.

Kulcsszó: CSR, CSV, stakeholder, kiemelt tématerületek

Bevezetés

„A felelős vállalkozói magatartás lényegében arról szól, hogy fenntartjuk gazdasági sikerünket, és üzleti előnyt érünk el azzal, hogy jó hírnevet alakítunk ki, elnyerjük azoknak az embereknek a bizalmát, akik cégünkönél dolgoznak, illetve a környékén élnek.” (Európai Bizottság 2004, 3)

A társadalmi felelősségvállalás gyökerei a XIX. századra vezethetők vissza. A gazdasági növekedés és társadalmi átrendeződés következtében az Amerikai Egyesült Államokban megjelentek a nagyvállalatok tevékenységét bírálók. Ekkor még nem fogalmazták meg a társadalmi felelősségvállalás eszméjét, de kialakult az a nézőpont, hogy vezetői szereppel együtt jár bizonyos felelős tevékenységek elvégzése is.

A legtöbb szerző a társadalmi felelősségvállalás fogalmának kialakulását Bowen 1953-ban megjelent „Social Responsibilities of the Businessman” című könyvéhez kapcsolja. Az 1950-es években a felelősségvállalás Szlávik (2009) szerint a termékbiztonságra, az etikus reklámra, a munkahelyi biztonságra, a munkavállalói jogokra, a környezetvédelemre, és az etikus üzleti magatartásra terjedt ki. Az 1960-as évekre már nem egy vállalat, hanem az üzletemberek társadalmi felelősségvállalását hangsúlyozták (Carroll, 1999). Ezzel egyidejűleg megjelentek azok a vélemények is, amelyek egyenesen elutasították a felelős vállalati tevékenység létjogosultságát. 1969-ben Kotler és Levy felhívta a figyelmet arra, hogy a CSR összefügg a marketinggel.

ACSR (Corporate Social Responsibility) elnevezés az 1970-es években került be a köztudatba. 1972-ben összeült az első ENSZ Környezetvédelmi Világértékezőlet Stockholmban, jelezve, hogy a környezetvédelem központi kérdés lett. Ezekben az években erőteljes mértékben nőtt a témakört érintő elméletek és kutatások száma. Az 1980-as években egy kicsi megtorpanás érzékelhető a CSR fejlődése terén, melyet elsősorban a recesszióval magyaráztak. A tartalmi hangsúly eltolódott a környezetvédelem felé, elsősorban a környezetszennyezés, a klímaváltozás, és a csökkenő vízkészlet került a figyelem középpontjába. Az 1990-es években egyértelműen a környezetvédelmi beszámolók, valamint a környezetközponitú menedzsmentrendszer (ISO14001) domináltak. 2000-től a CSR tevékenység stratégiai megalapozása már nemcsak a siker kulcsát, hanem elengedhetetlen követelményét jelenti. 2011-ben Porter és Kramer bevezette a CSV fogalmát (creating shared value), melyet magyarul közös értékteremtésnek nevezünk.

Megítélésünk alapján ez a CSR tovább fejlesztését jelenti, hiszen a vállalatoknak úgy kell profitot termelniük, hogy mindeközben a társadalom számára is értéket teremtenek.

Az Európai Bizottság (COM2001, 366) a CSR lényegét az alábbiak szerint foglalta össze:

- *A CSR a vállalatok érdeke*, mely gazdasági felelősséget jelent a vállalat hosszú távú célkitűzéseivel összhangban. A társadalmilag felelős működés iránti igény nem jelenti azt, hogy a vállalatoknak nonprofit intézményként kell működniük.
- *A CSR a társadalom érdeke*, hiszen a szervezetek a társadalomaktív részvevői annak. A vállalatok a felelős működés révén hozzájárulhatnak a fenntartható fejlődéshez.
- *A CSR a szervezet érintettjeinek az érdeke*(stakeholderek), mely esetben megkülönböztetjük a gazdasági-, a társadalmi- és a környezeti érintetteket.

A CSR koncepció fejlődéséhez hasonlóan a fogalma is folyamatosan újabb elemekkel bővült. Carroll és munkatársai szakirodalmi feldolgozása során több mint 20 definíciót hasonlítottak össze, melynek alapján a következő 4 dimenziót emelték ki (Lindgreen et al 2009, Moshabaki et al. 2011). A CSR fogalom 4 dimenziója:

1. A szervezetektől elvárják, hogy sikeresek és nyereségesek legyenek annak érdekében, hogy a fogyasztói igényeket kielégítsék (gazdasági felelősség).
2. A szervezetek kötelesek betartani a törvényeket és rendeleteket (jogi felelősség).
3. A szervezetektől elvárják, hogy tiszteletben tartsák a társadalmi normákat (etikai felelősség).
4. Az önkéntes vállalati tevékenységnek meg kell próbálnia segíteni a lakosságon (diszkrecionális felelősség).

Az Európai Bizottság (2011) -az Európa 2020 stratégián belül- kiemelten kívánja támogatni a társadalmi felelősségvállalást. A stratégiában a Bizottság arra is kitér, hogy ez már túlmutat a vállalatok felelősségén, hiszen a kormányzatoknak, a hatóságoknak, a szakszervezeteknek, valamint a fogyasztóknak és a médiának éppúgy szerepet kell vállalniuk.

A CSR érintettjei és kiemelt tématerületei

Az Európai Bizottság felelősségteljes vállalkozói tevékenységgel foglalkozó 2004-es jelentése Herman E. Daly „Steady-State Economics” című, 1991-es kiadású könyvéhez hasonlóan a CSR három pillérét különbözteti meg: gazdaság, társadalom, környezet. A CSR érintettjeit és a kiemelt tématerületeit ezen logika mentén kívánjuk levezetni.

Érintettek

A stakeholdereknek, magyarul érintetteknek azokat a csoportok nevezzük, amelyek befolyással vannak a szervezet működésére. „A vállalatoknak vannak érintettjei, azaz olyan csoportok és egyének, akik hasznot húznak a vállalat működéséből, vagy az kárt okoz nekik, akiknek jogait megsértik, vagy figyelembe veszik a vállalati cselekedeteket.” (Boda és Radácsi, 1996, 100.o.)

A szervezetben elfoglalt helyük alapján két csoportot különböztethetünk meg: a belső érintettek a szervezet vezetői és dolgozói, míg a külső érintettek közé többek között a beszállítók, a fogyasztók, a versenytársak, a kormány, a lakosság tartozik. Ennek összefoglalását az 1. táblázat tartalmazza.

2. táblázat: *Érintettek*

Belső érintettek	Külső érintettek
<ul style="list-style-type: none"> • Menedzsment • Munkavállalók 	<ul style="list-style-type: none"> • Üzleti partnerek, beszállítók • Fogyasztók • Állami szektor • Hatóságok • Társadalom, helyi közösségek • Természeti környezet

Forrás: Saját szerkesztés

Belső érintettként a *munkavállalók* kiemelt szerepet töltenek be az érintetti struktúrában, hiszen erőforrásként jelennek meg, reprezentálják a vállalatot a fogyasztók felé, valamint viselik a vállalati döntések következményeit. A munkavállalói elégedettség növeli a munkakedvet, csökkenti a fluktuációt, mely hosszútávon hozzájárulhat egy vállalat nyereségességéhez. Ennek következtében a társadalmi felelősségvállaláson belül a belső, munkavállalókra összpontosuló CSR külön területként jelenik meg.

Külső érintettként, az *üzleti partnerek* olyan céggel tudnak stratégiai együttműködést kötni, ahol a hosszútávú célkitűzések megegyeznek és profitorientáltak. Ugyanakkor nem szabad kizárólag a partnerek és befektetők érdekeinek alárendelni a cégvezetést. Akonfliktusok elkerülése érdekében megfelelő vállalatirányítási rendszerre és rendszeres, transzparens kommunikációra van szükség.

A vállalat és a *fogyasztók* között kétirányú kapcsolat áll fenn, egyrészt, mert a fogyasztó a kereslet generálásával befolyásolja a cég működését, másrészt pedig a vállalati kínálatnak meg kell felelnie a fogyasztói elvárásoknak, illetve keresletnek.

Az *állami szektoron* belül a kormányzatok és a hatóságok érintettként több szinten is megjelenik, mint például a helyi önkormányzatokat, hivatalokat, a nemzeti kormányokat és a kormányok feletti testületeket is figyelembe kell venni. Bár a CSRsabályozás leginkább önkéntes, a kormányzatoknak nagy szerepük van abban, hogy különböző ösztönző programokkal elősegítsék a cégek társadalmilag felelős magatartását.

A *társadalmon belül érintett helyi közösségek* esetén fontos, hogy a vállalattal összehangoltak legyenek az érdekeik a hosszútávú együttműködés érdekében.

Végül, de nem utolsó sorban meg kell említenünk a *természeti környezetet*, hiszen a vállalatok működésük során használják a környezet erőforrásait. Érdekes tendencia, hogy a CSR tevékenység struktúrált keretek között először a nagy környezeti hatással bíró vállalatok esetén jelent meg, és kezdett elterjedni.

Mint látható, egy vállalat működése soránszámos különböző érintettet találunk, melyek kölcsönösen hatással vannak egymásra. Ahhoz, hogy egy vállalat stratégiailag sikeres és fenntartható legyen, nem hagyhatja figyelmen kívül ezeket. A hatékony együttműködés érdekében javasolt priorizálni az egyes csoportokat, majd érintetti párbeszédet kezdeményezni, az innen származó információkat pedig be kell építeni a vállalati stratégiába, a jövőkép meghatározásába.

Kiemelt tématerületek

A kiemelt tématerületeket illetően továbbra is a gazdaság, társadalom, környezet hármass felosztását fogjuk követni, melyet a 2. táblázat tartalmaz.

3. táblázat: Kiemelt tématerületek

Kiemelt tématerületek		
Gazdaság	Társadalom	Környezet
<ul style="list-style-type: none"> • Felelős ellátásilánc menedzsment • Minőség • Innováció • Termékbiztonság • Fogasztói elvárás • Ügyfelelgedettség • Tisztességes árképzés • Etikus reklám 	<p>Közösség</p> <ul style="list-style-type: none"> • Biztonság • Életminőség • Egészségügyi ellátás • Oktatás • Helyi infrastruktúra <p>Munkahely</p> <ul style="list-style-type: none"> • Foglalkoztatottság • Képzés és sokszínűség • Tisztességes fizetés • Munka és a magánélet közötti egyensúly • Egészségvédelem 	<ul style="list-style-type: none"> • Erőforrástakarékos gyártás • Környezetbarát eljárás • Környezetszennyezés csökkentése • Hulladékképzés csökkentése

Forrás: Saját szerkesztésGirlinger (2010, 32-38) alapján

A gazdasági pilléren gazdasági felelősségvállalást értünk, mely a jogi előírások betartatásán túlmenően egyfajta önkéntes kötelezettségvállalást jelent. A gazdaság növekedés, fejlődés előfeltétel a népesség megfelelő életminőségének és jólétének kialakításához. Ahhoz, hogy egy ország gazdasági mutatói javuljanak, mindenképpen szükség van a gazdasági felelősségvállalásra. A jogi előírások betartásán túlmenően, a gazdasági szereplők azt is elvárják, hogy az üzleti életben a – CSR koncepciónak megfelelő – önkéntes kötelezettségvállalás domináljon. A CSR megújulásaként megjelenő CSV többek között az ellátási lánc termelékenységet és hatékonyságát értelmezi újra. Például jelentős lehet a szállítási útvonalak csökkentésén keresztül költségmegtakarítás.

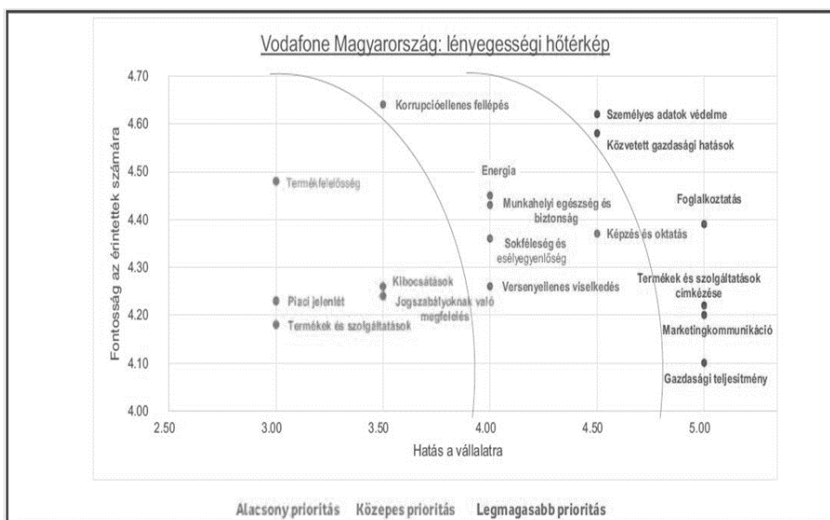
A társadalmi pillér kettős jelentőségű. Egyrészt tartalmazza a társadalom, mint közösség életminőségének javítására és jólétének növelésére irányuló cselekedeteket; másrészt magába foglalja a munkahelyen történő megfelelő körülmények, biztonság, fejlődés és érdekképviselőt biztosítását. A vállalatok közvetlen kapcsolatban állnak a helyi környezettel, hiszen termékeket és szolgáltatásokat értékesítenek a társadalom számára, munkát adnak és bért fizetnek az alkalmazottaknak, adót fizetnek az önkormányzatnak, az államnak. Ezért a két fél közötti olajozottan jól működő együttműködés elengedhetetlen a közös fejlődés érdekében. Erre jó példa lehet a vállalatok gyakornoki programjai, melynek során igényeiknek megfelelően képzik a jelentkezőket a későbbi foglalkoztatás reményében.

A környezeti pillér elsősorban az erőforrások hatékonyabb felhasználására és a környezetszennyezést csökkentésére terjed ki. A környezetet kímélő és az erőforrások felhasználását csökkentő új gyártási eljárások nagymértékben hozzájárulnak ahhoz, hogy környezetünk tisztaságát megőrizzük az utókor számára. A vállalatok felelősséggel tartoznak a közvetlen környezetükben élő közösség egészségvédelméért. Megítélésünk alapján, napjainkban ezzel a tématerülettel foglalkoznak leginkább, mely valószínűleg a különböző környezetvédelmi menedzsmentrendszernek köszönhető.

A társadalmi felelősségvállalás érintettjeit és kiemelt tématerületeit összefoglalóan az 1. ábra szemlélteti. A működési területek köré csoportosítva, a középső szinten az érintettek helyezkednek el, míg a legnagyobb háromszögben a CSR lehetőségei találhatók, azaz azok a területek, amelyeken keresztül a vállalat az érintettjeire hatással lehet.

határozta meg, a felmérésben az érintetti csoportok vettek részt, és az értékelés során a GRI G4 által felvázolt témák közül választhatták ki a Vodafone szempontjából lényegeseket. A felmérés eredményét a Lényegességi Hőtérkép mutatja be.

5. ábra: Lényegességi hőtérkép

Forrás: Vodafone CSR jelentés a 2014/2015-ös évre vonatkozóan

A hőtérkép alapján 17 konkrét területet tudunk elhatárolni, melyeket prioritás szempontjából három csoportba, alacsony, közepes és magas prioritású szegmensbe lehet sorolni. Az érintettek számára a két legfontosabb terület a „Személyes adatok védelme” és a „Korrupcióellenes fellépés” lett, de megtalálhatók a foglalkoztatással, gazdasági teljesítménnyel, termékekkel és szolgáltatásokkal kapcsolatos témakörök is.

A lényegességi hőtérkép elkészítésében fontos szerepük volt az érintetteknek, így rájuk térünk át részletesen. A Vodafone vállalja, hogy az érintettek folytatott párbeszéd és az együttműködés egyenesen a közös értékteremtés alapja. Ennek érdekében 2013-ban megrendezésre került „Vodafone Dialógus 2013” elnevezésű érintetti párbeszéd program, melynek célja kettős volt: egyrészt a releváns érintettek bevonása és tájékoztatása a Vodafone által nyújtott lehetőségekről, másrészt pedig az érintettek véleményének megismerése. A vállalatnál létező érintetteket és a kiemelt témaerőterületeket a 3. táblázat tartalmazza részletesen.

A 3. táblázat tanulmányozása során megállapíthatjuk, hogy a cikk teljes gondolatmenetét végigkísérőhármaság -társadalom, gazdaság, környezet- egyértelműen megjelenik a vállalati gyakorlatban. A kiemelt témaerőterületeket illetően is összhangban van az elmélet és a gyakorlat. A vállalat integrált marketingkommunikációt folytat.

4. táblázat: Stakeholderek a Vodafone Magyarország Zrt.-nél

Érintettek	Témák	Kommunikáció
Tulajdonos	<ul style="list-style-type: none"> Elszámolás Tulajdonosi érték megőrzése és gyarapítása 	<ul style="list-style-type: none"> Tervezés Rendszeres és ad-hoc tájékoztatás
Munkatársak	<ul style="list-style-type: none"> Egészséges, biztonságos, diszkriminációmentes és fejlődési lehetőségeket 	<ul style="list-style-type: none"> Intranet, hírlevelek és közvetlen vezetői kommunikáció

	<ul style="list-style-type: none"> • megteremtő munkakörnyezet • Emberi jogok tisztelete • Tisztességes fizetés megítélése • Érdekérvényesítő fórum 	<ul style="list-style-type: none"> • Belső rendezvények • Egyéni értékelések
Ügyfelek	<ul style="list-style-type: none"> • Termékekkel és szolgáltatásokkal kapcsolatos információk • Adatvédelem • Visszajelzések és panaszok kezelése 	<ul style="list-style-type: none"> • Üzlethálózatokban elhelyezett tájékoztatók • Internet és webáruház • Telefonos ügyfélszolgálat
Civil társadalom	<ul style="list-style-type: none"> • Fogyatékossgal élők információhoz való hozzáférése • Nők és gyermekek biztonsága • Hátrányos helyzetű általános iskolás gyerekek digitális oktatása • Adományozás • Önkéntesség és közösségépítés • Mobiltechnológiai megoldásokra épülő civil együttműködések 	<ul style="list-style-type: none"> • Érintetti fórumok • Egyedi kommunikáció
Beszállítók	<ul style="list-style-type: none"> • Üzleti etika • Munka- és környezetvédelem 	<ul style="list-style-type: none"> • Egyedi kommunikáció
Infrastruktúra közelében élők	<ul style="list-style-type: none"> • Egészség és biztonság megőrzése • Bázisállomások létesítése • Elektromágneses terek 	<ul style="list-style-type: none"> • Lakossági tájékoztatás és fórumok
Állami szervezetek	<ul style="list-style-type: none"> • Működés szabályozása • Megfelelés ellenőrzése • Mobiltechnológia társadalomra gyakorolt hatása 	<ul style="list-style-type: none"> • Társadalmi befektetési programokkal kapcsolatos konzultáció és együttműködés
Média	<ul style="list-style-type: none"> • Kiemelt üzleti tevékenységek és fejlesztések • Szponzorációs tevékenység • Társadalmi befektetési programok 	<ul style="list-style-type: none"> • Sajtótájékoztató és sajtókommunikációs anyagok • Közösségi média • Egyedi kommunikáció

Forrás: <http://www.vodafone.hu/vallati-felelossegvallalas/2014-2015.pdf> 16.o.

CSR előnyei és hátrányai

A CSR elemzése során megfigyelhető, hogy bár önkéntes alapon szerveződnek ezek a tevékenységek, a vállalatok végső célja mégiscsak az, hogy valamilyen szintű hasznot, profitot realizáljanak belőle. Orlitzky, Schmidt, és Rynes (2003) bebizonyította, hogy érdemes felelősen viselkedni, hiszen korrelációs kapcsolat van a társadalmi-környezeti felelősségvállalás és a pénzügyi eredmények között. Azonban a kiadások csak hosszú távon térülnek meg.

Azonban CSR definícióiban szereplő önkéntesség sem állja meg minden esetben a helyét. Vannak ugyanis olyan esetek, amikor például állami vagy környezeti nyomás miatt kényszerül

CSR tevékenységet folytatni egy adott vállalat. A CSR megjelenésének oka lehet továbbá a racionalizálás, versenyelőny szerzése, kockázatmenedzselés vagy akár PR-cél is. Az alábbiakban vegyük sorra, hogy milyen előnyökkel, lehetőségekkel, vagy akár veszélyekkel járhat egy vállalat számára a CSR.

A CSR előnyei és lehetőségei a vállalatok számára

A szakirodalomban számos megközelítést találhatunk a CSR előnyeire vonatkozóan. A jó cselekedet pozitív hatást ér el az érintetteknel, keresletet generál a fogyasztók körében, lojalitást és bizalmat növel a munkavállalók esetében, melyek hatása összeadódik. Kotler és Lee (2007, 18) a következő előnyöket fogalmazta meg:

- „értékesítés és piaci részesedés növekedés,
- a márkapozícionálás erősödése,
- vállalati imázs kialakulása,
- erősödő vonzerő és lojalitás a munkavállalók részéről,
- a vonzerő növekedése a befektetők szemében,
- csökkenő működési költségek (rövid távon),
- az innováció elősegítése”.

Javulhat a kép a vállalat arculatáról, ezáltal vonzóbb lesz a szakemberek, szakképzett munkaerő számára. A cég imázsa az üzleti partnerekre is hatással van, könnyebben alakíthatóak ki új kapcsolatok, jövedelmezőbbé és stabilabbá válhatnak a meglévők. A belső CSR-nak köszönhetően javul a munkaszellem, munkakörnyezet, ami elkötelezettebb, lojális munkaerőt eredményez, növelve a produktivitást és csökkentve a fluktuációt. A megfelelően kiválasztott támogatás továbbá segít, hogy a vásárlók a vállalat felelősségvállalásán keresztül jobban megismerjék annak értékeit és céljait, hitelesebbé válhat a vállalat.

Habár a megfelelő CSR stratégia kialakítása költséges és időigényes feladat, mindenképpen megéri az erőfeszítéseket, hiszen alkalmazásának számos előnyét élvezhetik a vállalatok. A fentiekben kívül az alábbi előnyöket foglalmaztuk meg, mely közvetlenül kapcsolódik a vállalatok marketingtevékenységéhez:

- a termék differenciálható, azonosítható és újrapozícionálható,
- kialakítható a márka image és a márkahűség,
- célcsoport-specifikus marketingkommunikáció valósítható meg,
- elkötelezetté tehetőek a régi vevők,
- új vevők figyelhetnek fel a termékre,
- kiépíthető a vevői elégedettség és bizalom,
- növelhető az értékesítés és a forgalom, ezáltal a nyereség is,
- növelhető a vállalat iránti bizalom, image és ismertség,
- a stakeholderek és alkalmazottak elégedetté és lojálissá tehetőek,
- valódi hatás érhető el a felkarolt társadalmi ügy érdekében.

Mindezek együttes hatása révén hozzájárul a vállalat hosszú távú fenntarthatóságához.

A CSR veszélyei és hátrányai a vállalatok számára

A CSR pénzügyi eredményekre gyakorolt közvetlen és közvetett hatását nagyon nehéz kimutatni. Tóth (2007, 53) így fogalmaz: „...bár eredetileg azt mondtuk, hogy „legyen felelősebb, mert ez jól tesz (a lelkiivilága mellett) az üzleti eredményének is”, hamarosan imígyen beszélünk: „ott legyen felelősebb, ahol az üzleti eredményének is jól tesz”.

Továbbá az is megfigyelhető, hogy sok cég defenzív CSR-t folytat, vagy defenzív célok hatására kezd el kezdetben inkább látszat CSR tevékenységet végezni. Néhány defenzív CSR cél a teljesség igénye nélkül (Kun, 2009, 103). Sok cég csak akkor kezd el CSR-ral foglalkozni, ha „kirobbant” egy, a létét veszélyeztető botrány. Ilyenkor a vállalat elsődleges célja, hogy minél hamarabb visszaszerezze megbízhatóságát, hitelességét. Találkozhatunk olyan esettel is, amikor

a CSR-t egyfajta rizikó menedzsmentként alkalmazzák, azzal a céllal, hogy az esetleges felelőtlen működésből eredő kellemetlenségeket, botrányokat megelőzhessék. Előfordulhat olyan eset is, amikor a cégek nem önszántukból alkalmazzák a CSR-t, hanem egy partnervállalat által támasztott elvárásnak ezzel megfelelniük. Ekkor a felelős működés nem belső indíttatású, bár ez még nem jelenti automatikusan azt, hogy nem is lehet sikeres az alkalmazása.

Mindezek mellett, érdemes megemlíteni, hogy a CSR tevékenység sokszor nincs megfelelően integrálva a vállalati stratégiába, nincs összhangban a vállalati célkitűzésekkel, így nem stratégiai szinten valósul meg. Ebből eredően nem lesz tökéletes a marketingkommunikáció, ami akár hiteltelenné is teheti a vállalatot mind a külső, mind pedig a belső környezete felé.

Összefoglalás

Az utóbbi években megváltozott az értékrend, melynek következtében előtérbe került a felelős gondolkodás, mely kiterjed a beszerzésre, gyártásra, értékesítésre, logisztikai és egyéb folyamatokra egyaránt. A tudatos fogyasztók mindennapi döntését befolyásolja, hogy az adott terméket vagy szolgáltatást előállító, milyen pozitív lépéseket tesz a társadalom, a környezet, és a gazdaság irányába. Egy új vállalati felfogás alakult ki, mely szerint az a jó üzlet, amely az érintettek számára is jó. Ez az új érték, már nem a korai CSR aspektust tükrözi, mely a vállalati filantropiára épült, hanem gazdasági megtakarítást és hasznot hozó tevékenységet.

Jelen cikkben azt vizsgáltuk, hogy a szakirodalomban fellelhető elmélet és egy általunk választott vállalat gyakorlati példája mennyire különbözik egymástól, valamint, hogy mennyire jelenik meg az új perspektíva. A vizsgálat során azt tapasztaltuk, hogy a két terület egymással összhangoltan működik. A vállalati jó gyakorlatot a cégek és a kutatók folyamatosan tanulmányozzák, továbbfejlesztik, publikálják, mely által széles körben ismertté és értékkeé válik ez a cselekedet. Reményeink szerint, a jövőben a vállalatok még tudatosabban, a közös értéktéremtésre fókuszálva végzik majd a mindennapi feladatukat, hiszen ez már a siker elengedhetetlen követelményévé vált.

Irodalomjegyzék

- BODA, ZS. – RADÁCSI, L. (1996): Vállalati etika. (BKE Vezetőképző Intézet, Budapest)
- CAROLL, A. B. (1999): Corporate Social Responsibility: Evolution of Definitional Construct. *Business & Society*, 38(3), 268-295.
- CAROLL, A. B. (1999): Corporate Social Responsibility: Evolution of Definitional Construct. *Business & Society*, 38(3), 268-295.
- DALY, H. E. (1991): *Steady State Economics*. Island Press, Washington D.C.
- EURÓPAI BIZOTTSÁG (2001): Mi a CSR? <http://www.csrzsiget.hu/content/mi-a-csr> Letöltve: 2017.02.09.
- EURÓPAI BIZOTTSÁG (2004): Bevezetés a vállalatok szociális felelősségvállalásába kis- és középvállalkozások számára. 3.o. www.mkik.hu/hu/download.php?id=187 Letöltve: 2017.02.09.
- EURÓPAI BIZOTTSÁG (2011): A Bizottság közleménye az Európai Parlamentnek, a Tanácsnak, a Gazdasági és Szociális Bizottságnak és a Régiók Bizottságának: A vállalati társadalmi felelősségvállalásra vonatkozó megújult uniós stratégia (2011–2014) [http://www.europarl.europa.eu/meetdocs/2009_2014/documents/com/com_com\(2011\)0681/_com_com\(2011\)0681_hu.pdf](http://www.europarl.europa.eu/meetdocs/2009_2014/documents/com/com_com(2011)0681/_com_com(2011)0681_hu.pdf) Letöltve: 2017.02.09.
- GIRLINGER, C. (2010): *Controlling und Corporate Social Responsibility: Beschäftigungsmodelle für Menschen mit Beeinträchtigung*. VDM Verlag Dr. Müller, 33-38.o.

- KOTLER, P., LEVY, S. J. (1969): Broadening the Concept of Marketing. *Journal of Marketing*, 33 (1), 10-15.<http://it.scribd.com/doc/7316907/Kotler-Levy-1969> Letöltve: 2013.01.06.
- KOTLER, P. – LEE, N. (2007): Vállalatok társadalmi felelősségvállalása. Jót tenni – egy ügyért és a vállalatért, HVG Kiadó Zrt., Budapest
- KUN A. (2009): A multinacionális vállalatok szociális felelőssége, Ad Librum Kiadó, Budapest
- LINDGREEN, A., SWAEN, V., JOHNSTON, W.J. (2009): Corporate social responsibility: Anempirical investigation of U.S. organizations. *Journal of Business Ethics*, 85(Supplement2), 303-323
- MOSHABAKI, A., KHALILI, S. V. (2011): Survey the relationship between organizational culture and CSR. *Applied Sociology Journal* 40.
- ORLITZKY, M., SCHMIDT, F. L., RYNES, S. L. (2003): Corporate and Social Performance: A Meta-analysis. *Organisation Studies* 24(3): 403-441.
- PORTER, M. E., KRAMER, M. R. (2011): Creating Shared Value. *Harvard Business Review*. January, 2011.
- SZLÁVIK, J. (2009): A vállalatok társadalmi felelősségvállalása. Complex Kiadó, Budapest
- TÓTH, G. (2007): A valóban felelős vállalat: a fenntarthatatlan fejlődésről, a vállalatok társadalmi felelősségének (CSR) eszközeiről és a mélyebb stratégiai megközelítésről, Környezettudatos Vállalatirányítási Egyesület, Budapest
- <http://www.otlethid.hu/doc/VFV.pdf> Letöltve: 2017.02.09.
- Vodafone CSR jelentés a 2014/2015-ös évre vonatkozóan.
<http://www.vodafone.hu/vodafone/rol/vallalati-felelossegvallalas> Letöltve: 2017.02.14.

Krokos Anita – Lábás Ildikó

**Sikeres társadalmi vállalkozások nyomában –
A Miprodukt Kft. hátterének, működésének és eredményének elemzése**

A Miprodukt társadalmi vállalkozás elemzése során megvizsgáltuk, hogy milyen tényezők határozzák meg a társadalmi vállalkozás sikerességét. Vizsgálataink arra engednek következtetni, hogy a stabil védőhálóként funkcionáló önkormányzat fő motívumként jelenik meg. További társadalmi vállalkozások éves beszámolóí alapján megállapítható, hogy a többi gazdálkodó is hasonló problémával küzd, mivel alárendelt szerepben kell helyt állniuk ebben a vállalkozóbarátnak nem tekinthető gazdasági környezetben.

Kulcsszavak: társadalmi vállalkozások, non profit vállalkozások Miprodukt Kft., megváltozott munkaképességűek, finanszírozás

Bevezetés

A társadalmi vállalkozások egyre fontosabb szerepet töltenek be az Európai Unió gazdaságában. Évtizedek óta működnek valamilyen közösségi cél megvalósítása érdekében és több mint 11 millió embert foglalkoztatnak, ami az aktív népesség 4,5%-át teszi ki. A termelésben oly mértékben vesznek részt, hogy az Unió GDP-jének 10%-át állítják elő.

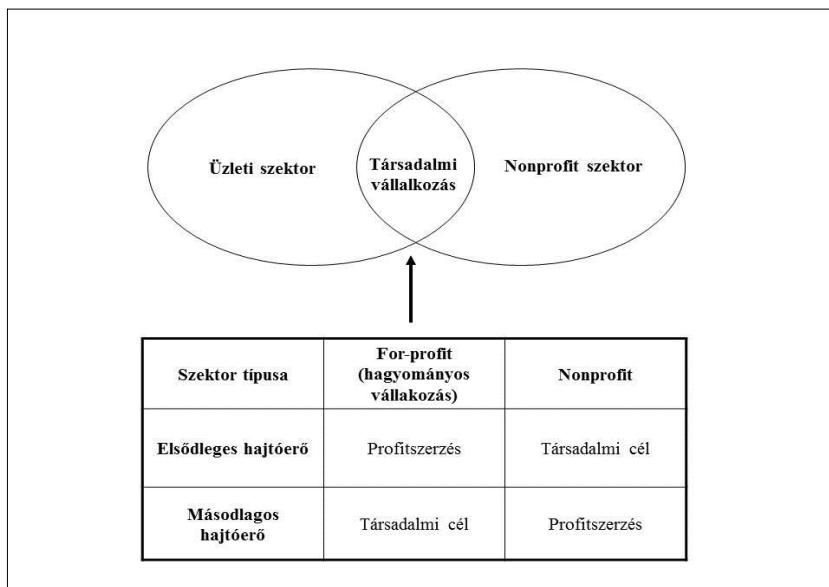
Jelen tanulmány megírása során egy sikeres társadalmi vállalkozás, a Miprodukt Kft. nyomába eredtünk. Választásunk azért erre a vállalatra esett, mivel a legtöbb hasonló szervezet alapítványi formában működik, ezzel szemben a Miprodukt Kft tulajdonosa a Miskolc Holding Zrt, ezáltal működése teljes mértékben a saját teljesítményétől függ. Alapvető célkitűzéseink között szerepelt annak megállapítása, hogy a vállalkozás sikerességét milyen tényezők árnyékolják be. Kutatásunk fő problémájaként definiáljuk azt, hogy a társadalmi vállalkozások nagy részének- beleértve az általunk vizsgált céget- fenntarthatósága bizonytalan lábakon áll.

A társadalmi vállalkozások elterjedése és helye a gazdasági szektorban

Az Egyesült Államokban három megközelítés terjedt el. Simons (2000) üzleti elven működő non-profit vállalkozásokként értelmezi őket. Egy másik megközelítésben a társadalmi vállalkozás a non-profit szervezetek jövedelemszerzésének eszköze. Ezen irányzat szerint a szervezet finanszírozásához szükséges pénzügyi alapok diverzifikálása révén érhető el a társadalmi vállalkozások önállóságának növekedése. (Szűcsné – Sasvári, 2015) A harmadik megközelítés a társadalmi vállalkozók által elért társadalmi (szociális) hatásokra helyezi a hangsúlyt. (Barraket, 2006)

Az alapértéket az jelenti, hogy a közösség érdekében cselekednek, továbbá a társadalmi célokat helyezik előtérbe az egyéni érdekek követése helyett. Az együttműködés a közösséget szolgáló közös haszon reményében történik, céljuk tehát nem a profit maximalizálás. A társadalmi vállalkozások létrehozásánál alapvető feltételként jelenik meg a közösség iránti elkötelezettség és a szolidáris üzleti gondolkodás fejlesztése.

Ezen forma alkalmazása akkor indokolt, ha a térség komoly munkanélküliséggel küzd. A helyi üzleti vállalkozókra nézve ez veszélyt jelenthet. Ezen kívül az önkormányzatok dominanciája korlátozó működési tényező, ami hosszútávon konzerválja a függőséget s az adott politikai testületnek való alárendeltséget. (G.Fekete-Lipták, 2014)

1. ábra: A társadalmi vállalkozás helye a gazdasági szektorban

Forrás: saját szerkesztés Tóth et al. 2011. alapján

A társadalmi vállalkozások különböznek mind a profitorientált, mind a nonprofit vállalatoktól. Az előbbitől abban, hogy ugyan nyereség elérésére törekednek, ám magukra vállalják valamely társadalmi probléma enyhítését is, valamint az elért nyereség jelentős részét a társadalmi cél megvalósítása érdekében visszaforgatják a vállalkozásba. A nonprofit szervezetektől pedig éppen a profitérdekeltség az, ami megkülönbözteti őket: a „nonprofit szervezetek elsődlegesen adományokból és közpénzekből fedezik a működési költségeiket, míg a társadalmi vállalkozások profitot igyekeznek termelni, amelyet aztán a hagyományos vállalatokkal szemben nem fizetnek ki osztalékként, hanem a további működésükre fordítják.” (Szűcsné – Sasvári, 2015)

„A társadalmi vállalkozók olyan egyének, akik rendszereket megváltoztató megoldásokat valósítanak meg, reflektálva a világ legsürgetőbb társadalmi problémáira. Rendkívül tehetséges, kreatív és innovatív személyiségek, akik kivételes alkotóerővel és elszántsággal tevékenykednek, tehetségüket a társadalmi problémák széleskörű megoldásának szentelik, aktív szerepet vállalnak a társadalomban” (Ashoka, 2007)

Megjelent a hazai szakirodalomban a „másért vállalkozók” kifejezés: „Olyan szervezeteket, amelyek gazdaságilag életképesek, fő céljuk azonban nem a pénzben kifejezhető nyereség maximalizálása, hanem valami – erkölcsi értelemben – magasabb rendű jó”. (Szegedi et al, 2015)

Jogi szabályozások tekintetében még nincs Magyarországon a társadalmi vállalkozások számára alkotott jogi forma vagy státusz. Többféle jogi formát ölthetnek fel, s ez a szektor továbbfejlődését teszi lehetővé az innováció és kísérletezések által. Szlovéniában azonban egyfajta minősítés a társadalmi vállalkozás. Ebből adódóan, ha egy szervezet, társadalmi vállalkozásként szeretné magát elfogadtatni, akkor regisztráltatni kell magát állami hivataloknál. A minősítést 2011 januárjában vezették be Szlovéniában, egy fejletlen szektor ösztönzésére. A minősítés bevezetése nem mondható sikeresnek, mert kevés vállalkozás regisztrált. A sikertelenség oka valószínűleg abban rejlik, hogy a minősítés nem hordoz olyan előnyt, amely vonzó lenne a vállalkozások számára. Magyarországon egyelőre nincs infrastrukturális

támogatási rendszer a társadalmi vállalkozások létrejöttének elősegítéséhez. Adószabályok tekintetében a társadalmi vállalkozásokra nem vonatkoznak diszkriminatív adószabályok csak akkor, ha rendelkeznek valamilyen speciális státusszal, például közhasznúsággal. A társasági adó fizetési kötelezettség alól akkor mentesül egy társadalmi vállalkozás, ha cél szerinti tevékenységbe sorolható a vállalkozás tevékenysége.

A társadalmi vállalkozások működése és pénzügyi sajátosságai

A társadalmi vállalkozások a társadalmi és pénzügyi cél együttes megvalósítására törekсенek működésük során. Az, hogy egy szervezet megpróbálja összhangba hozni pénzügyi, társadalmi, környezeti céljait a működése során a mindennapokban, annak a megállapításában segít, hogy eldöntsük, hogy az adott szervezet társadalmi vállalkozás-e vagy sem.

Ezek a vállalkozások munkalehetőségét biztosítanak a társadalomból kirekesztettek számára, melyek elősegítik a társadalmi kohézió, az egyenlőtlenségek csökkentését és mindemellett hozzájárulnak a foglalkoztatottsághoz.

A társadalmi vállalkozások a fenntartható megoldásokon gondolkodnak, mivel kiszolgáltatott helyzetben vannak. A vállalkozások üzleti életben való járatlanságának kiküszöbölésére alkalmas megoldást jelent a ¹NESsT készségfejlesztési támogatása. A program keretén belül a vállalkozói tapasztalattal nem rendelkezők is szert tehetnek a menedzseléshez szükséges információk elsajátításához. A NESsT egy nemzetközi szervezet, melyet 1997-ben alapított az amerikai származású Lee Davis és a chilei származású Nicole Etchart a közép-kelet európai régió központjaként, Budapesten. A NESsT a feltörekvő piacgazdaságok legfontosabb társadalmi problémáira nyújt megoldást fenntartható társadalmi vállalkozások támogatása és fejlesztése révén. Társadalmi vállalkozásoknak nyújt pénzügyi támogatást és szervezetfejlesztési tanácsadást. A közelmúltban 10 országban (Magyarország, Csehország, Horvátország, Románia, Szlovákia, Argentína, Brazília, Chile, Ecuador, Peru) 50 munkatárssal működő NESsT több, mint 8 millió dollárt fektetett be, illetve több, mint 3300 szervezetet képzett és fejlesztett 40 országban.

A társadalmi vállalkozások kevés finanszírozási alternatíva közül tudnak választani. Mivel a szektor kis méretű és a kockázatminősítő rendszer fejletlen a kínálati oldalon megjelenő bankok és befektetési alapok nem látnak potenciált abban, hogy finanszírozási forrásként jelenjenek meg a társadalmi vállalkozások mögött. A társadalmi vállalkozás nonprofit szervezetként akadályba ütközik, ha kereskedelmi banktól próbál hitelhez jutni. Ennek oka az, hogy a bankok nem tekintik hitelképes ügyfélnek ezeket a szervezeteket és így Magyarországon a társadalmi vállalkozások számára lehetetlen, hogy a többi vállalkozásokhoz hasonló hitelkonstrukciókat vehessenek igénybe. 2011-es adatok szerint a Mikrohitel Zrt.² kínál olyan hiteltermékeket, amelyek nonprofitok részére vannak kifejlesztve, de ezek főként kis összegűek és áthidaló kölcsönöket tartalmaznak.

Magyarországon a Széchenyi-kártya program szabad felhasználású hitellehetőséget nyújt mikro-kis- és középvállalkozások számára, de a nonprofit formában működő társadalmi vállalkozások hiába minősülnek üzleti terület alapján hitelképesnek, a jogi formájuk nem tudják kihasználni ezt a lehetőséget.

---

¹ <http://www.nesst.org/magyarorszag/>

² <https://tarsadalmivallalkozasoknapja.files.wordpress.com/2011/05/2011-nesst-country-assessment-hungary-hu.pdf>

A Miprodukt Kft. létrejöttének és működésének háttere***A vállalkozás szerkezetét hűen visszatükröző működési sajátosságok***

A Szocio- Produkt Kft-t 1995-ben alapította Miskolc Megyei Jogú Város önkormányzata. 2006 júliusától a tulajdonosi jogokat a Miskolc Megyei Jogú Város Önkormányzata által alapított Miskolc Holding Önkormányzati Vagyongkezelő Zrt. gyakorolja. A Kft a 176/2005 (IX./II) Kormányrendelet alapján lefolytatott akkreditációs eljárás eredményeként 2010 áprilisában harmadszor kapott kiemelt akkreditációs tanúsítványt. Ennek következtében a Foglalkoztatási és Szociális Hivatal védett foglalkoztatóvá minősítette. A társadalmi vállalkozás neve 2013 februárjában változott Szocio-Produkt Kft-ről Miprodukt Kft-re.³

A társaságnak a Miskolc Holding Zrt. alapító tulajdonosa és irányítója is egyben. Mivel a cég 1995-től a Miskolc Holding Önkormányzati Vagyongkezelő Zrt. tagvállalataként működik, így a végső döntések meghozatalában kiemelkedő szerepet játszik.

A vállalkozás élén az ügyvezető áll, aki a Miskolc Holding keretén belül irányítja a Miprodukt Kft. ügyeit. A társaság ügyvezetője 2013. január 15-től Orosz Gábor Zsolt, aki a társaság törvényes képviselőjét látja el. Az ügyvezető hatásköre alá tartozó rehabilitációs tanácsadók és mentorsegítők legfőbb feladata a megváltozott munkaképességű személyeknek a már meglévő illetve a fejleszhető képességeinek komplex rehabilitációja. A dolgozók integrálásában közvetlenül részt vesznek, hiszen a munkába állásuk elősegítéséért felelősek.⁴

A megváltozott munkaképességű munkavállalók foglalkoztatásának növelése a vállalat küldetéseiként jelenik meg. Erre utal a cég szlogenje: „MiProdukt- a segítő megoldás.” E sorok azt az üzenetet hordozzák magukban, hogy a fogyatékkal élő munkatársak iránti felelősségvállalás kulcsfontosságú, amely legfőképpen a munkahelyteremtés területén jelenik meg.

A Mi-Produkt Kft. saját nyomda, varroda és takarítószolgálat területén biztosít lehetőséget arra, hogy elősegítsék a munkába való visszatérését a megváltozott munkaképességű embereknek.

A vállalkozás értékeléséhez alkalmazott módszerek

A vizsgálatunk magában foglal egy előzetes helyzetelemzést, melynek első lépéseként mikrokörnyezeti elemzést végeztünk. Megnéztük, hogy milyen tényezők milyen módon határozzák meg a vállalat piaci jelenlétét.

Alapvető célkitűzéseink között szerepelt annak megállapítása, hogy a vállalkozás sikerességét milyen tényezők árnyékolják be. Kutatásunk fő problémájaként definiáljuk azt, hogy a társadalmi vállalkozások nagy részének- beleértve az általunk vizsgált céget- fenntarthatósága bizonytalan lábakon áll.

Hipotéziseinket primer és szekunder kutatásokkal támasztottuk alá. Az utóbbi esetben az információszerzés egy strukturált interjú segítségével történt, amit az ügyvezetővel folytattunk. Látogatásunk alkalmával a szervezet keletkezéstörténetén, a vezető életútján, a szervezet életének sarkalatos pontjain haladtunk végig és birtokunkba kerültek a szervezet pénzügyi helyzetét alátámasztó dokumentumok. A primer kutatásunk alkalmával számszakilag magyaráztuk a következtetéseinket különféle gazdasági mutatók számolásával.

A vizsgálat során a gyors előrehaladást a szekunder kutatás jelentette számunkra, melynek során már meglévő adatokra támaszkodva tudtuk ismereteinket bővíteni.

A vállalatot likviditási, jövedelmezőségi és hatékonysági mutatók segítségével tanulmányoztuk 2013-2015 között. A módszertant illetően egyrészt a nyilvánosan rendelkezésre

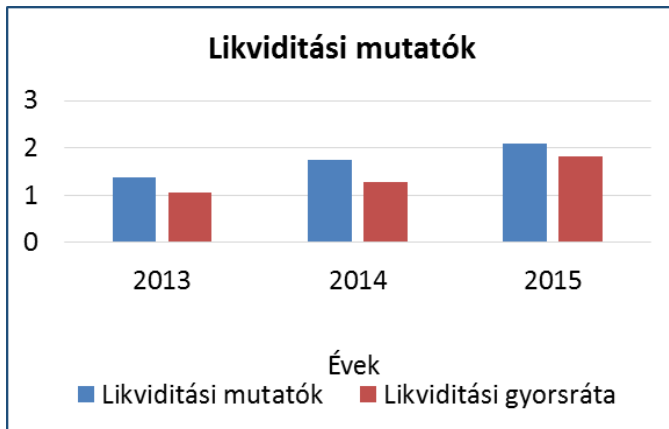
³ <http://www.miskolcholding.hu/>

⁴ <http://miprodukt.hu/altalanos-kozveteteli-kotelezettsegek>

álló adatokat használtuk fel. Másrészt pedig mélyinterjút készítettünk a gazdálkodó szervezet vezetőjével, azért hogy feltárjuk a vállalat erősségeit és a javítandó hibáit.

A vállalkozás pénzügyi háttere a mutatószámok tükrében

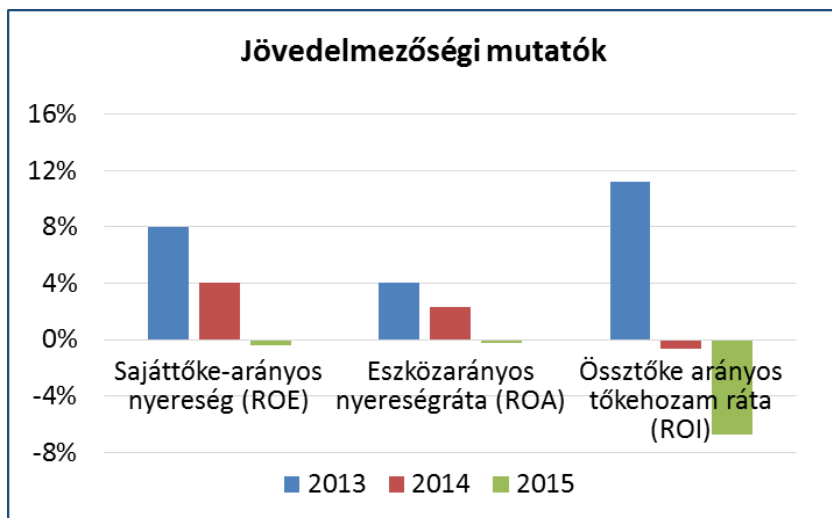
Minden vállalat számára kiemelt fontosságú, hogy tevékenységét – tulajdonosi érdekeknek megfelelően - jövedelmezően vagy legalább fenntarthatóan tudja végezni. A vállalat esetében ezen a területen kettősséget figyelhettünk meg. Fontosnak tartottuk megvizsgálni néhány mutatót, mely a vállalat vagyoni, pénzügyi, jövedelmezőségi helyzetére ad választ.

2. ábra: A vállalat likviditási helyzete

Forrás: Miprodukt Kft. éves beszámolója alapján saját szerkesztés

Pozitív tényezőként értékeltük a vállalat likviditási helyzetének alakulását Ennél a pontnál arra kerestük a választ, hogy a kötelezettségeire milyen mértékben elegendőek a forgóeszközei. A vállalat likviditási helyzete megfelelőnek mondható, ha a három évet vizsgáljuk, akkor javulást figyelhetünk meg, ami pozitív tényező. A vállalkozás forgóeszközei elegendő fedezetet nyújtanak a kötelezettségekre. A vállalat helyzetét vizsgálva azonban kettősséget véltünk felfedezni. A növekvő bevételek mellett a vállalat hatékonysága, jövedelmezősége romlott a vizsgált időszakban.

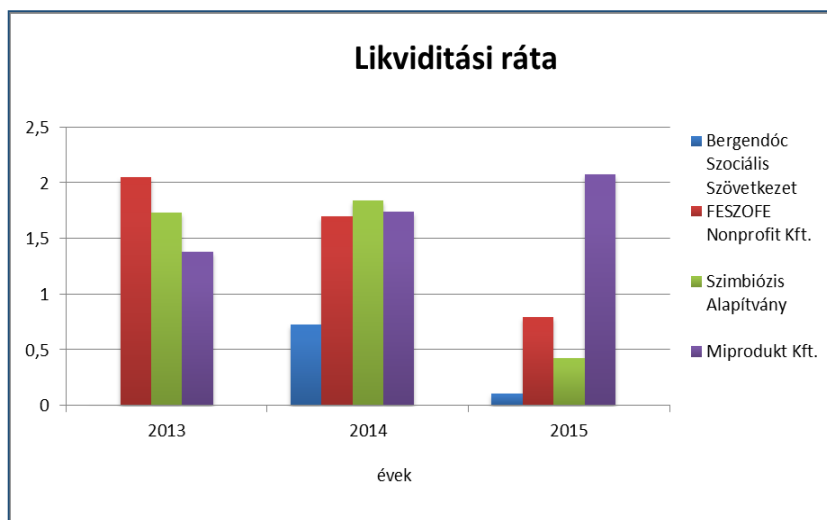

3. ábra: A vállalat jövedelmezőségi helyzete I.

Forrás: Miprodukt Kft. éves beszámolója alapján saját szerkesztés

A jövedelmezőséget vizsgálva sajnos rosszabb képet kaptunk. Egyértelműen nyilvánvalóvá vált, hogy a vállalat fő feladata nem a profitszerzés, hiszen a jövedelmezőségben jelentősen elmarad a kicsi vállalatoktól. A gazdálkodó társadalmi vállalkozásként felkarolja a hátrányos helyzetű személyeket, ami nem nyereséges tevékenységes. Sajnálatos módon észre vettük, hogy a három mutatószám mindegyikében jelentős romlás következett be a vizsgált időszakban.

A mutatókat több társadalmi vállalkozás esetében is megvizsgáltuk. Választásunk azért ezen vállalkozásokra esett, mivel ezeket a legjelentősebb társadalmi vállalkozások között tartják nyilván.

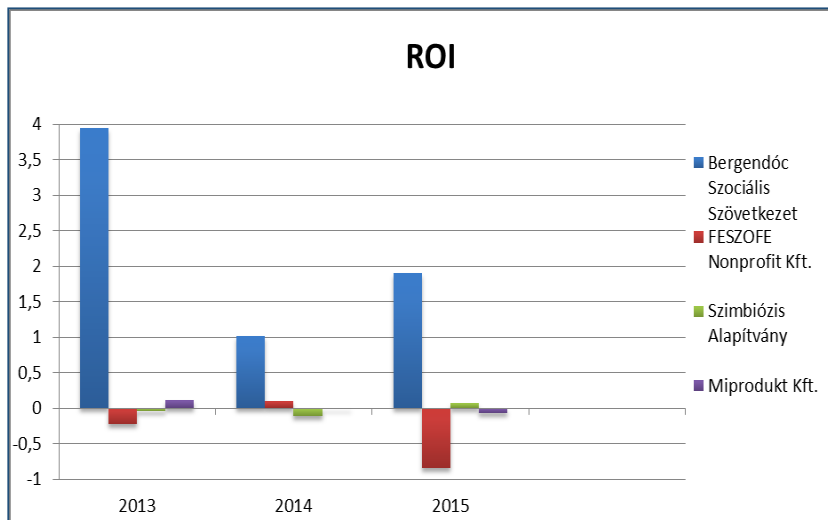

4. ábra: Likviditási ráták összehasonlítása

Forrás: A gazdálkodó éves beszámolója alapján saját elemzés

A likviditási mutató vizsgálatánál arra kerestük a választ, hogy az egyes vállalatok milyen mértékben képesek eleget tenni a fizetési kötelezettségüknek.

Három évet vizsgálva a likviditási ráta eltérő tendenciákat mutat az egyes vállalkozások esetében. Az eltérő tendenciák között a tanulmányunkban elemzett Miproduct Kft. likviditása évről évre javul.

5. ábra: Össztőkearányos tőkehozam ráta

Forrás: A gazdálkodó éves beszámolója alapján saját elemzés

A négy általunk elemzésre került vállalkozás jövedelmezőségét vizsgálva rossz kép tárul elénk. A kapott eredmények rávilágítanak arra, hogy ezeknek a vállalkozásoknak a fő célja nem a profitszerzés, hanem a társadalmi problémák ellen próbálnak hatékonyan fellépni. Ennek következtében tevékenységük nem mondható nyereségesnek. Mindemellett a befektetések hatékonyságának vizsgálatakor azzal a ténnyel is szembesülünk, hogy a vállalkozások többsége esetében a befektetett tőke megtérülése nem teljesül. Ebből adódóan nem érdemes befektetni az adott lehetőségbe.

Kiemelkedő vállalati képességként jelenik meg a biztos önkormányzati háttér, amely alatt azt értjük, hogy a cég a Miskolc Holding Zrt. tagvállalataként biztos tulajdoni háttérrel rendelkezik. Emellett fontos megemlíteni, hogy a tagvállalatok nyomdai varrodai termékek iránti igényeinek, illetve a takarítási igényeinek kiszolgálására vonatkozóan előnyt élvez más piaci versenytársakhoz képest.

A Miproduct Kft. méltányos körülményeket biztosít dolgozói számára, hiszen a legtöbb megváltozott munkaképességű munkavállalót foglalkoztató vállalat béren kívüli juttatások nélkül alkalmazza ezeket az embereket szemben a Miproduct Kft.-vel ugyanis ők étkezési utalványok, év végi jutalmak, munkába járás térítésével segítik a munkavállalóikat, hogy meghaladják a létminimum szintjét.

A vállalkozás relatív versenyhátrányba kerül azáltal, hogy a megváltozott munkaképességű munkavállalók foglalkoztatásának jogszabályi korlátai vannak. A vállalkozás szintjén a magas fluktuáció a jellemző, hiszen a táppénzzel töltött napok száma kiemelkedően magas. Hiába jelent a dolgozó számára örömet a munka, ha dolgozó egészségügyi állapotában váratlan romlás következik be és ezáltal meg kell szakítani a folyamatos munkavégzést. A megváltozott munkaképességű dolgozók nagyon szeretnek bizonyítani, de sok esetben az ellentétes hatást is

kiváltja belőlük az, hogy nem egészségesek. Ez a teljesítményük visszaesésben érhető tetten. A fent említettekből következik, hogy a több műszakos munkarendben foglalkoztatható szakképzett munkaerő létszámának aránya alacsony.

A vállalkozás számára kedvező feltételt jelent az alvállalkozói munkalehetőségek felkutatása. Az egyedi termékekkel történő megjelenése a piacon a piacrészesedés növeléséhez vezető út egyikeként jelenhet meg. A cég saját maga látja el a termelési feladatok összességét, amely magában foglalja egészen a termeléstől a kivitelezésig végrehajtandó feladatokat. A brand erősítésével a piaci kereslet fokozása érhető el hosszú távon. Technológiai fejlesztésben még fel nem tárt lehetőségei vannak a vállalatnak így ezen terület erősítésével jelentős versenyelőnyre tehet szert.

Korlátozó tényezőként, illetve fenyegetésként jelenik meg annak ténye, hogy az utóbbi években a megváltozott munkaképességű munkavállalókat foglalkoztató cégek száma emelkedett. Továbbá azon kedvezőtlen külső hatást is szem előtt kell tartani, hogy kiélezett az árverseny az olcsó távol-keleti piacok termékeivel.

Pár évvel ezelőtt a Salva Vita Alapítvánnyal került kapcsolatba a Miproduct Kft. egy budapesti rendezvényen. A két vállalat tevékenysége hasonlóságokat mutat, ugyanis mindkettő vállalat arra törekszik, hogy a megváltozott munkaképességű emberek munkaerő piaci elhelyezkedési esélyeit növeljék és áthidalják a sérült emberekkel szembeni társadalmi előítéleteket. Az alapítvány által megrendezésre kerülő rendezvényen a Rossmann beszállítójának ügyvezetőjével ismertethette meg termékeit a vállalat. Mivel a Rossmann vezetősége lát rációt abban, hogy a társadalmi vállalkozások működését erősítse, ezáltal szívesen forgalmazza a vállalat termékeit. Ezekkel a produktumokkal fogyasztók szezonálisan találkozhatnak, Húsvéti illetve Karácsonyi időszakokban. A termékpaletta széles, találkozhatunk fenyőtalppal, gyertyatartóval illetve a minden jelentős ünnep alkalmával asztalra kerülő organza terítővel. Az együttműködés sikerességét az is bizonyítja, hogy a Miproduct Kft. már négy éve van jelen a non-food termékeivel a drogéria polcain.

Az Észak Magyarország szervezésében, a NAV Észak magyarországi Regionális Főigazgatósága és a Borsod–Abaúj– Zemplén Megyei és Iparkamara közreműködésével megjelent TOP 100 kiadványban előkelő helyet foglal el.⁵Ez a kiadvány, a megye gazdaságának és a legjobban teljesítő vállalkozásaink eredményeit mutatja be. Ezt a rangsort több mint 15 éve teszi közzé az Észak Magyarország. A kiadvány bemutatja különböző mutatók alapján az első 100 közé került cégeket és eredményeiket, milyen árbevételt realizáltak, milyen hozzáadott értékkel és foglalkoztatással erősítették megyénk gazdaságát. A Miproduct Kft a létszám kategóriában emelkedett ki.

Konklúzió

A kapott eredmények arra engednek következtetni, hogy a vállalat fő célja nem a profitszerzés, hiszen a jövedelmezősége jelentősen elmarad a piaci vállalatokétól. Összességében megállapítható, hogy a társadalmi vállalkozások zöme finanszírozását tekintve kiszolgáltatott, hiszen egy-egy finanszírozótól függ a létezése. Tehát a finanszírozási források egyoldalúsága gátolja azt, hogy a legégetőbb társadalmi problémákat fenntartható módon oldják meg. (Christie-Honig, 2006) Kutatásunk alkalmával megállapítottuk, hogy hazánkban még gyerek cipőben jár a filantróp szemlélet széles körű elterjedése. Ebből adódóan a vállalkozásnak központi hangsúlyt kell fektetnie a jövőben arra, hogy ezt a szemléletet a gyakorlatban népszerűvé tegye az emberek között. Fontos lenne, hogy eljusson az általunk megfogalmazott üzenet, miszerint a sérült emberek is élhetnek teljes életet és az egészséges társaikra ösztönző hatást gyakorolhatnak kitartással, így megteremtve a kiegyensúlyozott munkahelyi légkört.

⁵ <http://www.boon.hu/top-100-2011-a-100-legjelentosebb-b-a-z-megyei-szekhelyu-vallalkozas/1845626>

Irodalomjegyzék

- ASHOKA (2007): Innovators for the Public. www.ashoka.org
- BARRAKET, J. (2006): Community and social enterprise: What role for government? Department for Victorian Communities
- G. FEKETE, É., LIPTÁK, K.: Közfoglalkoztatásból szociális szövetkezet? In: Lukovics – Zuti (szerk) (2014): A területi fejlődés dilemmái, pp. 123-142., Szeged
- CHRISTIE, M. J. – HONIG, B. (2006) Social entrepreneurship: New research findings; Journal of World Business, vol. 41, no 1, pp. 1-5.
- SZEGEDI, K., FÜLÖP, Gy., BERECH, Á. (2015): Fogalmi meghatározások, modellek és példák a vállalati társadalmi felelősség és a társadalmi innováció hazai és nemzetközi irodalmából, Szomszédsgai gazdaságfejlesztés. Közösségfejlesztők Egyesülete, Budapest 40-45
- SZŰCSNÉ MARKOVICS, K., SASVÁRI, P. (2015): A társadalmi vállalkozások működését akadályozó tényezők, különös tekintettel a finanszírozási nehézségekre; Észak-magyarországi Stratégiai Füzetek XII. évf. 2. szám; 83-93;
- TÓTH, L., VARGA, É., VARGA, P. (2011) Társadalmi vállalkozások helyzete Magyarországon <http://www.boon.hu/top-100-2011-a-100-legjelentosebb-b-a-z-megyei-szekhelyu-vallalkozas/1845626> (megtekintve: 2016. 10. 05.)
- <http://www.miskolcholding.hu/> (megtekintve: 2016. 10. 01.)
- <http://miprodukt.hu/altalanos-kozzeteteli-kotelezettsegek> (megtekintve: 2016. 10.01.)
- <http://www.nesst.org/magyarorszag/> (megtekintve: 2016.10. 13.)
- <https://tarsadalmivallalkozasoknapja.files.wordpress.com/2011/05/2011-nesst-country-assessment-hungary-hu.pdf> (megtekintve: 10.13.)

Burka Nikolett Zsuzsanna – G.Fekete Éva[†]

A hidegen sajtolt tökmagolaj, mint helyi termék szerepe a helyi fejlődési folyamatokban

A globalizáció ellentrendjeként létrejött helyi fejlesztés és a fogyasztók által manapság újra egyre keresettebb helyi termékek, azon belül is a hidegen sajtolt tökmagolaj áll a kutatásunk középpontjában. A szakirodalmi elemzések alapján feltárjuk, hogy milyen hatásai vannak a hidegen sajtolt tökmagolajnak, mint helyi terméknek, a helyi fejlődési folyamatokra és ha az előállítás két különböző vállalkozási formában történik, akkor milyen különbségek adódnak, mind az előállítás kapcsán, mind a gazdasági, társadalmi és környezeti hatásoknál.

Kulcsszavak: helyi termék, helyi fejlesztés, tökmagolaj, hatások

Bevezetés

Manapság a helyi termékek egyre keresettebbek országszerte, ugyanis kezd visszatérni a globalizáció ellentrendje, próbálunk tudatosabban vásárolni, keressük azokat a termékeket, élelmiszereket, amelyek hazánkban vagy esetleg a régiókban készültek, onnan származnak. Ezeknek a termékeknek a vásárlása nem csak a fogyasztó tudatosságát tükrözi, hanem a hazai gazdaság fellendüléséhez is vezethet. Ha még szűkebb keretszűkületben vizsgáljuk ezt, sok kistérség, település egyik esélye a gazdaságba való bekapcsolódásra a helyi termék. Ezzel egy időben a terület fejlődésében is szerepet játszanak a helyi termékek, ugyanis ahhoz hogy valamit előállítsanak meg kell termelni a nyersanyagot, el kell készíteni a terméket és értékesíteni azt, ez mind foglalkoztatással is jár.

Az általunk vizsgált helyi termék a tökmagolaj, két különböző vállalkozási formában előállítva. Az interjúk segítségével feltárjuk a vállalkozási forma adta különbségeket, és az ezek miatt jelentkező gazdasági, társadalmi és környezeti hatásokat. Az elemzés során vizsgáljuk külön-külön a két vállalkozást, az elméleti részben leírtak logikája szerint, majd a végén összehasonlítjuk őket.

Hipotézisünk szerint a hidegen sajtolt tökmagolaj perspektivikus helyi termék (1), amelyre életképes, a tágabb környezetére is kiható vállalkozást lehet alapítani (2), ám ezek a hatások függnek a szervezeti tulajdonságoktól és a helyi beágyazódástól (3).

A globalizáció és a helyi termék kapcsolata

A globalizáció korunk egyik meghatározó folyamata, még sincs egyértelmű és általánosan elfogadott definíció rá. A globalizációnak elsősorban a gazdasági oldalát szokták kiemelni, mely magában foglalja a nemzetközi kereskedelmi, pénzügyi, gazdasági kapcsolatok kiszélesedését és elmélyülését. Ha ebből a szemszögből nézzük, a globalizáció nem egy új jelenség, hanem már a világgazdaság fejlődésének kezdete óta megfigyelhető, csak a '90-es években gyorsult fel jelentősen, ami miatt jobban elkezdünk vele foglalkozni, és már fogalmi szinten is a mindennapunk részévé vált. (Chikán 2002, Berend 2004)

A már most is erőteljes gazdasági koncentráció azonban egyes térségek gazdasági (ezt követően demográfiai) kiürüléséhez vezethet, növelve a társadalmi és politikai szempontból egyáltalán nem kívánatos munkanélküliséget, szegénységet, fokozódó társadalmi kirekesztődést. (Szalai 2002) A perifériák, különösen a vidéki térségek vannak kitéve ennek a kockázatnak. Ezek azok, melyek nem képesek a globalizációs versenybe bekapcsolódni, (főként mezőgazdasági alapú) vállalkozásaik gyengék a külső piacok megszerzéséhez és a külső integrációhoz, a globalizáció következtében pedig belső piacukat is elvesztették, gazdasági kiürülésük folyamatos. Védekezésként indult el a helyi fejlesztés (Bajmócy 2011) és annak

különböző kezdeményezései között a helyi erőforrásokra alapozott helyi termékek előállítás és értékesítése (G.Fekete 2011).

A helyi termék előállítása - a globalizációhoz hasonlóan - nem egy új keletű jelenség. Gondoljunk bele, a történelem során már a kezdetektől minden terület a saját maga által előállított terméket használta, fogyasztotta. A vidéki térségek önellátásra voltak berendezkedve, egészen addig, míg be nem kapcsolódtak szervesen a bolti kiskereskedelembe. (Szendrei 2011)

A helyi termék fogalma

A helyi termék meghatározására több definíció is rendelkezésre áll. Egységesen elfogadott értelmezése ugyan még nem alakult ki, de csak minimális különbségekkel találkozhatunk a fogalmi meghatározásoknál. A jogszabály szerint helyi termék: „a helyben előállított, helyben honos vagy helyben megtermelt alapanyagból hagyományos, illetve az adott térségre jellemző technológiával, eljárással készült nem nagyüzemi termék, vagy gyáripari technológiával, eljárással készült, mikro- vagy kisvállalkozás által előállított, feldolgozott termék”¹.

Hutflesz Mihály értelmezése szerint: „Azok a termékek, amelyek hozzátartoznak egy adott település, térség, tájegység, régió identitásához, és létrehozásukban a helyi gazdasági rendszer vesz részt. A termelés során létrejövő hozzáadott érték helyi szinten jelenik meg, helyi szinten járul hozzá az egzisztenciák fejlődéséhez. A helyi termékeket jellemzően mikro- és kisvállalkozások termelik, amelyek között jelentős az önfoglalkoztató vállalkozás.” (Hutflesz 2008)

Fehér I. szerint „speciális, helyi termékek fejlesztése keretében azokat a termékeket értjük, melyek közös helyi értéket képviselnek, és főként a történelmi örökség és hagyomány révén egy megnevezett településhez kapcsolhatók. Kis mennyiségben és közvetlen értékesítés útján jutnak el a fogyasztókhoz, gyakran kapcsolódnak a vidéki turizmus szolgáltatásaihoz.” (Fehér 2007)

G. Fekete Éva egy valamelyest tágabb értelmezésben közelíti meg a helyi termék fogalmát: „Egyrészt – a termék helyhez kötöttségét és tájjellegét hangsúlyozva – helyi terméknek tekintjük a helyben megtermelt vagy összegyűjtött alapanyagokból, helyben kialakult eljárások (receptek) alkalmazásával, többnyire kisüzemi keretek között előállított, esetleg csomagolásukban is helyi anyagokat, helyi kulturális elemeket felhasználó, ily módon a hely sajátosságait megjelenítő termékeket. Másrészt a helyi munkaerővel a helyi – kb. 50 km sugarú körön belül – lakossági igényeket kielégítő termékek sorolhatók ebbe a körbe.” (G. Fekete 2009, 1)

Kelemen Zoltán, a Magosfa Alapítvány elnöke a következőképpen határozta meg, hogy mi is az a helyi termék: „50%-nál több legyen a portékában a helyben hozzáadott érték, tehát az alapanyag illetve emberi munka. A „helyi” jelző mibenlétét pedig az 50 km-es sugarú kör rajzolja meg.” (Kelemen 2007, 1)

Összefoglalva, minden definícióban közös a helyhez, kistérséghez, településhez kötöttség, a kisüzemi előállítás és valamilyen helyi hagyomány, érték megléte, a termékbe való beépítése.

Helyi termékek előállításának és értékesítésének rendszere

A helyi termékek esetében az előállítás és az értékesítés is speciális viszonyok között zajlik, amelyeket különböző tényezők befolyásolnak. Az általunk fontosnak tartott tényezőket, elemeket és a köztük feltárt kapcsolatokat ismertetjük a következőkben.

¹ FVM 141/2008. (X.300) rendelet (módosítja az FVM 123/2009 (IX. 17.) rendelet)
http://net.jogtar.hu/jr/gen/hjegy_doc.cgi?docid=A0800141.FVM

Települési háttér: a helyi termékek esetében kiemelten fontosak a település földrajzi, társadalmi, demográfiai, kulturális és gazdasági jellemzői. A földrajzi jellemzők elsősorban a mezőgazdasági, növényi- és állati eredetű helyi termékek esetében meghatározóak, mivel ezek esetében fontos tényező a térségben kialakult klíma, a meglévő talajviszonyok, a település fekvése. Sok esetben kapcsolódnak a helyi termékek a település kulturális adottságaihoz, valamilyen helyi tradícióhoz. Olyan termékeket „fedeznek fel” újra, kezdenek el ismét előállítani, amelyek korábban szervesen hozzátartoztak az adott hely hagyományaihoz. Ezeken felül a helyi termékek előállítását és értékesítését a település népességszáma, etnikai- és korösszetétele is befolyásolja. A gazdasági helyzet a munkaerőpiac, a megtermelt jövedelem, a piaci fekvés, és az infrastruktúra szempontjából is fontos. A települési háttérhez tartozik az infrastrukturális háttér (telephely, közlekedés, kommunikáció) és a helyi (ön)kormányzás és igazgatás által képzett támogató vagy gátló hatások is.

Választható vállalkozás- és üzemformák: alapvetően a vállalkozási formákat Magyarországon a jogszabályok határozzák meg, de a vállalkozni kívánók több lehetséges mód közül választhatnak. A legnehezebb lépés még a vállalkozási forma kiválasztása előtt adódik, maga az a döntés, hogy vállalkozni szeretne az illető. A hagyományos társadalmakban a mai helyi termékek elődjének előállítására még nem is léteztek vállalkozási formák, hiszen csak családon belül, saját felhasználásra, fogyasztásra termeltek. A modern társadalmi keretek között a helyi termékek esetében, mivel általában kis mennyiségben készülnek, gyakoriak az egyéni termelők. Ide tartoznak az egyéni vállalkozók, az őstermelők, és az adószámmal rendelkező természetes személyek. Egy másik vállalkozási forma lehet a társas vállalkozások, azon belül is lehetnek jogi személyiséggel nem rendelkező gazdasági társaságok, mint a közkereseti társaság (Kkt.) és a betéti társaság (Bt.). Jogi személyiséggel rendelkező gazdaságok közé a korlátozott felelősségű társaság (Kft.) és a részvénytársaság (Rt.), ami lehet zártkörű (Zrt.) és nyitott körű (Nyrt.) is, de ezek már kevésbé jellemzőek helyi termékek esetében, mert nagyobb a tőkeigényük. Már a posztmodern társadalomra utalva jöhetnek még a termelői integrációk különböző fajtái, mint például a szövetkezetek, a szociális szövetkezetek, a helyi termékklaszterek és integrátor vállalkozás és beszállítói hálózata is. (G.Fekete 2013) Ugyancsak a kis mennyiség okán az üzemi forma is jellemzően kisüzemi.

Technológia: természetesen a technológia, a gyártás folyamata termékkategóriánként, termékenként eltérő, de alapvetően kézműves technológiák jellemzőek a helyi termékek előállítása során. Ezek a technológiák lehetnek tudásra, hagyományokra és anyagi befektetésekre épülők is. A tudásalapú előállításnál a munkaerő szellemi értékei, tapasztalatai a legfontosabbak, a hagyományokra építkezőnél egy régebbi módszer, öröklött tudás az, amitől különleges lesz a termék. Kérdés, hogy ezek a hagyományos eljárások mennyire hatékonyak és minden esetben képviselnek-e olyan értéket, hogy megérje használni őket. Az anyagi befektetés esetében általában a korszerűség, az innováció a meghatározó, és az előzőekhez képest jóval nagyobb a kezdőtőke igénye.

Rendelkezésre álló munkaerő és menedzsment: az alkalmazott munkaerő mennyisége függhet a vállalkozási formától is, de egyéni vállalkozóknál vagy családi vállalkozásoknál jellemző a kis létszám, maximum 5 fő vagy az önfoglalkoztatás. A vállalkozás keretében történő foglalkoztatás gyakran atipikus, tehát nem a megszokott 8 órás munkarendben történik, inkább kiegészítő tevékenységként, családtagokkal, ismerősökkel, nyugdíjasokkal, többletjévedelem reményében. A termék előállításához szükséges szaktudást tekintve jellemzően a családi vállalkozásoknál általában áthagyományozódik a következő generációra, vagy a család már olyan iskolákba küldi a gyermeket, ahol a vállalkozás szempontjából hasznos tudáshoz hozzájuthat. A menedzsment feladatokat gyakran egy és ugyanazon személy látja el, aki a helyi termék előállítását végzi, tehát nem erre szakosodott személy. Nagy segítség lehet, ha szövetkezetbe tömörülnek a helyi

termelők, vagy csoportosan megbíznak ezzel egy szakembert, hogy a menedzsmentfeladatokat ellássa.

Az alapanyag lehetséges forrásai: a helyi termékek alapanyagát többféleképp, különböző forrásokból szerezhetheti be az előállító. Amennyiben van rá kapacitása, kitermelheti, előállíthatja saját magának, vagy megvásárolhatja helyben ugyancsak helyi termelőtől vagy beszerezheti bolti kis-és/vagy nagykereskedelemben a környékről is. Jellemzően a helyi termékhez, amennyiben az feldolgozásra kerül, nem tudnak minden kelléket és eszközt (pl.: csomagolóanyag, címke, palack) 100%-osan helyben beszerezni, ilyenkor a fontos, hogy a helyiség dominanciája illetve a termék alapja maradjon helyben termelt alapanyagokból. Egyik ismérve még a helyi termékeknek, hogy a felhasznált erőforrásokat csak kismértékben, lassan használják.

Értékesítési lehetőségek: a helyi termékek körében az egyik legelterjedtebb értékesítési forma a *közvetlen értékesítés*, ami azt jelenti, hogy az értékesítési csatornából kimaradnak a közvetítők, a termelő közvetlenül a fogyasztónak értékesíti a termékét.

A közvetlen értékesítésnek jelentős társadalmi és gazdasági hatásai vannak az uniós térségben is, de az országok között számottevő különbségek adódnak. (pl.: Görögországban a gazdaságok 25%-a értékesíti a termékeit közvetlenül, addig ez az arány Spanyolországban csak 0,1%) (EC 2013)

A közvetlen értékesítésnek több formája van, minden termelőnek ki kell tapasztalnia, hogy a termékének, a helyi fogyasztói igényeknek melyik a legmegfelelőbb módszer. A helyi termékek elsődleges felvevőpiacát a helyi háztartások, a közétkeztetés, vendéglátás és a falusi turizmus adja. (HTK 2014)

Közvetett értékesítési csatornák jellemzői, hogy egy vagy több közvetítő megjelenik a gyártó és a fogyasztó között. Ebben az esetben a közvetítők átvállalják az értékesítési feladatokat és az ezzel járó kockázatokat, ezen szolgáltatásért díjat számolnak fel a termelőknek. Ide tartoznak még a helyi termék adatbázisok is, amik a vásárlást ugyan nem teszik lehetővé, de összegyűjtik a helyi termékeket előállító termelőket elérhetőségükkel együtt, és a fogyasztó adott kategóriák alapján keresheti meg a számára szükséges termék termelőjét. (pl.: www.termelotol.hu)

Az interneten keresztüli értékesítés, a webáruházak tartozhatnak mindkét kategóriába, attól függően, hogy a termelő maga üzemelteti azt, vagy a webáruház üzemeltetője már viszonteladó, ugyanis a szövetkezet vagy non-profit egyesület által üzemeltetett (közös) bolt esetében, ha a termelő maga árulja a termékeit a boltban, akkor az a közvetlen értékesítés kategóriájába tartozik, viszont, ha ez a bolt kiskereskedelemként üzemel, akkor már közvetett.

A helyi fejlesztés értelmezése, alapelvei

Az első fejezetben a globalizáció kedvezőtlen hatásaival szembeni védekezéséért levezetett helyi fejlesztés helyi erőforrások bevonásával (1), helyiek részvételével (2), helyi kezdeményezéssel (3) a helyiek életminőségének javítása érdekében (4) történik. Emellett a helyi fejlesztés alapvető sajátosságai közé tartozik az is, hogy integráltan, a gazdasági, társadalmi és környezeti tényezők együttes fejlesztésével valósul meg (5). (G.Fekete 2014)

A helyi erőforrások használata a gazdaságfejlesztésre irányul, arra tesznek erőfeszítéseket, hogy a globalizált gazdaságba be tudjanak kapcsolódni, gazdasági szempontból vonzóbbá tudják tenni a helyet, használják, de ne kihasználgják a helyben rendelkezésre álló erőforrásokat. A helyiek részvétele azért nagyon fontos, mert ők tudják igazán, hogy hol vannak a gyenge pontok, és mik azok a területek, ahol fejleszteni kell.

A helyi kezdeményezés vagy "bottom-up" lentől felfelé való kezdeményezés is azt szolgálja, hogy a lakosoknak akarniuk kell a változást, tehát nekik kell kezdeményezni a fejlesztéseket,

mert külső szemlélők, nagyobb hatalmi erők nem feltétlenül tudják, hogy különböző helyeken milyen jellegű fejlesztésekre van szükség. Abból meg kevés eséllyel lesz látványos fejlesztés, ha a hatalom ráerőlteti a helyiekre. Tehát a legfontosabb, hogy ahogy már az előbb is említettem, akarjon változtatni a helyi közösség, fogalmazódjon meg bennük, hogy a jelenlegi helyzet nem kedvező, és ha tesznek érte, akkor sok mindent elérhetnek. A fejlesztéshez szükséges az is, hogy tudják azt, hogy min akarnak változtatni, mit akarnak másképp csinálni, majd ezt követően tudják, hogyan lehet elérni azokat a célokat. A kezdeményezés maradjon alulról jövő, de ettől függetlenül kívülről kapjanak hozzá segítséget, támogatást, legyen ez akár pénzbeli, akár tudásbeli (szakemberek segítsége). Ha ezeket az alapelveket folyamatosan szem előtt tartjuk, sikeres helyi fejlesztést lehet véghezvinni. (G.Fekete 2000)

A helyi fejlesztés végső *célja* a helyiek életkörülményeinek javítása. Ezt térségenként eltérő technikákkal tudják megvalósítani, minden helynek meg kell találnia a versenyelőnyeit és azokra építve fejleszteni. (Bajmóczy 2011)

A helyi fejlesztés alapvetően helyi erőforrásokra épül. Ez nem azt jelenti, hogy kizárólagosan csak belső, azaz helyi forrásokkal lehet fejleszteni. A fejlesztés elindításához szükség lehet külső finanszírozásra is, viszont a hosszú távú célok között szerepelnie kell az önfenntartásnak. A fejlesztés megvalósulása közben folyamatosan monitorozni kell, hogy sikerült-e lépéseket tenni afelé, hogy önállósodni tudjon a projekt. (Czene – Ricz 2010)

A helyi termék hatása a helyi fejlődési folyamatokra

A helyi termékeknek több szempontból van szerepük a helyi fejlődésben. Hatással vannak a helyi gazdasági, társadalmi és környezeti folyamatokra is.

Gazdasági hatás

Gazdasági szempontból a helyi termékeknek több dimenzióban van szerepük a helyi fejlődésben. Részben a foglalkoztatással, hogy munkát teremtsen a lakosoknak, így megélhetést az elmaradott, hátrányos területeken is. Részben mivel az árbevétel helyben képződik, ez nem csak az adott vállalkozásnak, hanem az egész helyi gazdaságnak jövedelmet hoz. A termék előállításához alapanyagra van szükség, és ha ezt nem magának termeli ki az előállító, akkor az ő beszerzései, vásárlásai révén mások is jövedelemhez jutnak a térségben. Mivel a vállalkozás helyben adózik, növeli az adóbevételeket, amiket az önkormányzat közösségi fejlesztésekre költ, illetve a helyi turizmust (és a termék értékesítését) is fellendítheti, ha a vállalkozó különböző bemutatókat szervez a helyi termékkel kapcsolatban.

Társadalmi hatás

A társadalmi folyamatoknál elsősorban élelmiszeripari helyi termékek esetében többek között a helyi fogyasztási szokások kiszolgálásán és alakításán keresztül formálhatja a helyiek életmódját, tudatos fogyasztását, egészség megőrzésére való törekvésüket. Ezenfelül, ha a helyi termékek előállításához olyan embereket foglalkoztatnak, akik korábban a társadalmi kirekesztés áldozatává váltak, megjelenik náluk a társadalmi befogadás. Tradicionális helyi termékek esetében fontos a hagyományok őrzése, ezzel a közösség erősítése és a szolidaritás növelése. Amennyiben a terméket jól, tudatosan menedzselik, olyan imázst építenek rá, ami könnyen beépülhet a település imázsába is.

Környezeti hatás

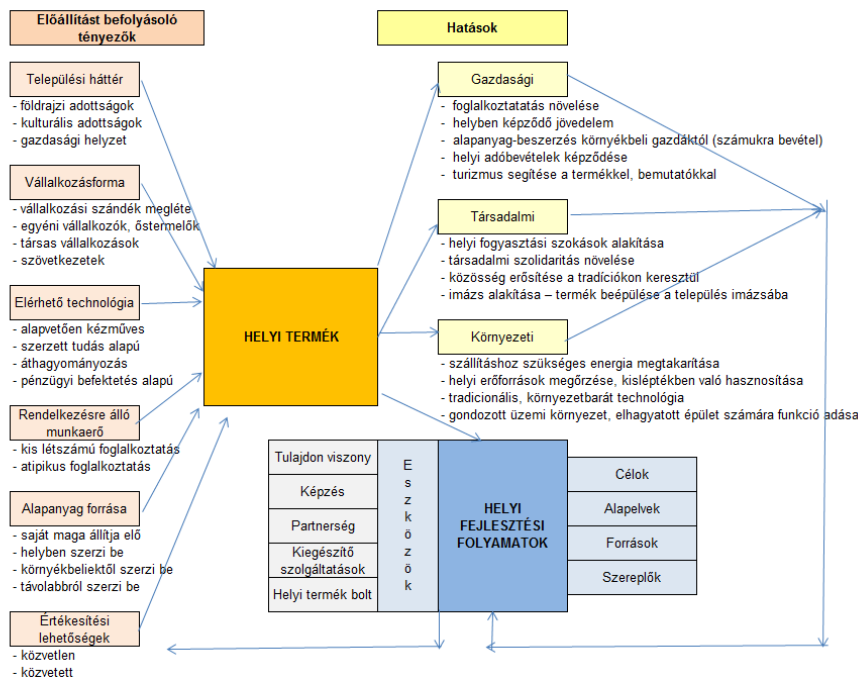
A helyi termékeknek – a definícióból kiindulva – a környezetterhelésük a minimális szállítás miatt jóval alacsonyabb, amivel a termelő is megtakaríthat energiát, pénzt és időt. A helyi erőforrások a kisüzemi, tradicionális kézműves technológia miatt csak kisléptékben, megőrizve kerülnek hasznosításra, így nem merülnek ki gyorsan. De ez a kisüzemi, tradicionális előállítási mód sokkal környezetbarátabb, mint a nagyüzemi technológiák. A helyi termék előállítója a

gyártás helyén gondolja a területet, nem lesz elhanyagolt és az ott lévő épület is kaphat új funkciót a feldolgozás során.

A helyi fejlesztés és a helyi termék egymásra hatásának modellje

A helyi fejlesztési folyamat sajátossága, hogy a megváltozott fizikai, társadalmi, gazdasági környezet visszahatnak a helyi fejlesztés folyamatára, a fejlesztési célokra, szereplőkre, eszközökre, ezáltal új hatások érhetik a helyi termék-előállítást és értékesítést is.

Elméleti megfontolásunk összegzéseként a helyi fejlesztés és a helyi termékek kölcsönhatásának rendszerét az 1. ábrában foglaltuk össze.

1. ábra: A helyi fejlesztés és a helyi termékek kölcsönhatásának rendszere

Forrás: saját szerkesztés

Módszertan

Az elméleti rendszer elemeit felhasználva először internetes adatgyűjtéssel feltérképeztem a hazai hidegen sajtolt tökmagolaj gyártókat, majd két tökmagolajüzemet vizsgáltam meg részletesebben. Az egyik a boldvai tökmagolajüzem az önkormányzat működtetésében, a másik pedig a Hejőkeresztúron található Verimpex 2000 Bt. által családi vállalkozás formájában üzemeltetett hideg préselő. Az esettanulmány elkészítéséhez mindkét helyszínen jártam, és interjút készítettem az érintett vezetőkkel, melyek forrásul szolgálnak az elemzésben szereplő tényadatoknak. A két helyi termék üzem ugyanazon, az elméleti részben felrajzolt logikai rendszer alapján elemzem és hasonlítom össze, melyet modellezek is. Az elemzés célja annak kiderítése, hogy a hidegen sajtolt tökmagolaj, mint helyi termék a két kiválasztott terepen

- mennyire perspektivikus üzlet, min múlhat a siker?
- milyen szerepet tölt be a helyi természeti-társadalmi-gazdasági környezetben, befolyásolja-e, ha igen, hogyan a helyi fejlődést?

- az eltérő gazdálkodási forma (közösségi és családi vállalkozás) jelent-e eltérést a gazdálkodásban és a helyi fejlődéssel való összekapcsolódásban?

Eredmények

A hidegen sajtolt tökmagolaj hazai gyártói

A következőkben a hidegen sajtolt tökmagolaj hazai gyártói közül 13 vállalkozást gyűjtöttem össze internetes kereséssel, tehát a lista nem teljes.

Ha a gyártók földrajzi megoszlását nézzük, elmondható, hogy nagyrészt Dunántúlon találhatunk tökmagolajgyártással foglalkozó vállalkozásokat. Ez következhet abból is, hogy az Őrségben és Ausztria keleti részén nagy hagyománya van az olajtök termesztésnek és az olaj gyártásának is, azzal az eltéréssel, hogy a hagyományok szerint az olajütés meleg sajtolással történik, de ezekre a termelőkre a kutatásom nem terjed ki. Jellemzően a települések népességszámát tekintve a kisebbeken találhatók olajüzemek, mint Szalafő, Bicsérd, Szalapa, Pakod.

Avállalkozási formák közül legnagyobb számban a korlátozott felelősségű társaságok jelennek meg, de előfordul betéti társaság, közkereseti társaság, egyéni vállalkozó és szociális szövetkezet is. Feltehetően a kisebb vállalkozási formák, mint egyéni vállalkozók és őstermelők többen jelen vannak a piacon, csak internetes felületeken nem elérhetők.

Atevékenységükre általában jellemző, hogy nem csak tökmagolaj préseléssel foglalkoznak, hanem más magokat is sajtolnak hidegen, de vannak vállalkozások, akik hagyományos préseléssel is foglalkoznak. Több helyen megjelenik a bérpréselés is, ezek a kiegészítő tevékenységek mind a minél nagyon kihasználtság miatt jellemzőek.

Az értékesítés terén is megoszlának az egyes termelők, ugyanis sok helyen figyelhetünk meg közvetlen értékesítést, akár a gazdaság telephelyén, akár az általuk kialakított mintaboltokban hozzájuthatunk a termékekhez, de jelentős számban vannak azok is, akiknél saját vagy más webáruházakon keresztül értékesítenek. Megjelenik olyan vállalat is, aki csak kereskedőknek értékesít, tőlük fogyasztók nem tudnak sem rendelni sem beszerezni tökmagolajat.

A termékek csomagolása és értékesítése általában kisebb mennyiségben történik, találhatunk 40 ml-től 1 literesig sokféle kiszerelést. Az árak tekintetében látszik, hogy a cégek különböző árpolitikát folytatnak, a fél literes kiszerelés ára például 3000 Ft és 5000 Ft között mozog.

A két üzem összehasonlítása

Települési adottságok, amelyek befolyásolhatják az üzem létrejöttét és működését hasonlóak mindkét községben. A hejőkeresztúri üzemnek előnye, hogy a település korábban rendelkezett olajütővel, így ennek a tevékenységnek már van helyben tradíciója, illetve hogy már maga az üzem több mint 20 éves múltra tekint vissza, mely idő alatt már megszerezte a szükséges tapasztalatokat és piacot a vállalkozás sikeres működtetéséhez. Ehhez az is hozzájárult, hogy sikerült a megyében megtalálnia azt a piaci rést – a napraforgó- és egyéb különleges olajok hidegsajtolásával-, amire kereslet is van.

A tökmagolaj a boldvai olajüzemben az elsődleges termék, ennek előállítására hozták létre, míg a Veripmex 2000 Bt. alapvetően napraforgóolaj sajtolással foglalkozott, és csak később, 2012-ben vezették be a tökmagolaj sajtolást a tevékenységeik közé. Az üzem kapacitása, sajtológépek száma, és az üzemben dolgozó munkaerő száma hasonlóan alakul mindkét esetben.

A vállalkozás formájából adódó különbség a foglalkoztatás jellegében jelenik meg, ami az vizsgált üzemek tekintetében elsősorban az alapanyag forrására van hatással. A közfoglalkoztatás államilag támogatott foglalkoztatási forma, célja a minél nagyobb számú

foglalkoztatás, ezzel a munkanélküliség csökkentése. Boldván ez a Start Közmunkaprogram keretein belül többek között a földműveléssel, gyógynövény, olajtők és egyéb mezőgazdasági termékek termesztésével történik. Ebből következik az is, hogy itt olyan logika szerint alakították ki az üzemet, hogy az olajtők termesztésével, betakarításával, a magok préselésével, az olaj csomagolásával minél több embernek adjanak munkát. Ezzel szemben Hejőkeresztúron állami támogatás nélkül, saját tőkével kell megoldani az egész tevékenységet, emiatt nem fektetnek a termelési részbe munkaerőt és tőkét, mert sokkal gazdaságosabb, ha a tökmagot már préselhető formában vásárolják fel. Ez visszavezethető az eladási árak közötti különbségekre, a boldvaiak árai alacsonyabbak a hejőkeresztúriakénál. Az értékesítési csatornák kiválasztásánál ugyancsak a korábbi tevékenységre való tekintettel, a Verimpex 2000 Bt. már jobb helyzetben volt, kialakult értékesítési rendszerrel, vásárlókörrrel és tapasztalatokkal rendelkezett a tökmagolaj bevezetésekor. Számomra érdekes volt, hogy az együttműködések kapcsán a boldvai önkormányzat által működtetett üzem a helyi vállalkozókat emelte ki, mint leendő partnereket, a hejőkeresztúri vállalkozó pedig a környékbeli önkormányzatokat, akikkel kapcsolatban áll és rendszeresen hívják a rendezvényeikre, vásáraikra. A helyi lakosság mindkét esetben inkább negatív hozzáállást mutat az üzemmel szemben, ennek okát mindkét részről az irigységben fogalmazták meg.

Összességében a különbségek vannak nagyobb arányban, amik alapvetően a vállalkozási forma különbségeiből adódnak. Emellett az is szerepet játszik az eltérésekben, hogy a hejőkeresztúri egy tapasztalt, már évek óta működő vállalkozás, a boldvai pedig egy most létrejövő, a tevékenységgel és a piaccal ismerkedő üzem. Az összehasonlítás szempontjait és a két üzemre vonatkozó megállapításokat az 1. táblázatban foglaltam össze.

1. táblázat: A két üzem összehasonlítása

Összehasonlítási szempontok:	Boldva	Hejőkeresztúr
Vállalkozási forma	Önkormányzati működtetés	Családi vállalkozás, betéti társaság formában
Tevékenység kezdete (tökmagolaj préselés)	2016	2012
Főtevékenység	tökmagolaj hidegsajtoltása	napraforgómag olaj hidegsajtoltása
Települési adottságok	mezőgazdasághoz kedvező földrajzi fekvés, csökkenő népességszám, kisebbségek növekvő aránya, tökehiány, magas munkanélküliség	
Tradicció	tökmagolaj sajtolással kapcsolatos nincs	korábbi olajtő üzem a településen
Üzemméret/kapacitás	2 db sajtológép	3 db sajtológép
Alapanyag forrása	saját maguknak állítják elő	tisztított, szárított formában vásárolják fel
Foglalkoztatás jellege	közfoglalkoztatás	önfoglalkoztatás, családon belüli foglalkoztatás
Foglalkoztatottak száma	3-4 fő	3 fő
Szaktudás forrása	szakirodalmak, működő üzemeltetőktől információgyűjtés	családi örökség, áthagyományozás
Értékesítés módja	helyben, tervben van kereskedőkön keresztül	helyben, kereskedőkön keresztül, fesztiválokon, vásárokon
Kiszerelés/ár	0,05 l/ 300 Ft	0,25 l/ 1715 Ft
		0,25 l (PET palack)/ 1524 Ft
	0,25 l/ 1500 Ft	0,5 l (PET palack)/ 2921 Ft
		1 l (PET palack)/ 5715 Ft
Melléktermék értékesítés	tervben, magliszt formájában	állati takarmányként, pelletként
Együttműködések	helyi és környékbeli vállalkozókkal	helyi és környékbeli önkormányzatokkal
Helyiek viszonyulása az üzemhez	kíváncsiság, irigység	irigység

Forrás: saját szerkesztés

A tökmagolaj, mint helyi termék hatásai

A tökmagolaj, mint helyi termék hatásait a két település helyi fejlődési folyamataiban nehéz mérni, számszerűsíteni. Ennek oka a kis létszámú foglalkoztatás, illetve Boldva esetében még nagyon rövid idő telt el az üzem beindítása óta.

Gazdasági hatások

Mindkét esetben megjelenik a foglalkoztatás, mint pozitív gazdasági hatás, viszont a kis létszám miatt nem annyira jelentősen. Boldván az értékesítésből származó bevételek az önkormányzathoz kerülnek, amit az üzembe forgatnak vissza, hosszútávon az önfenntartás lenne a cél. Hejőkeresztúron a vállalkozás vagyonát gyarapítja a haszon, de mivel helyben adóznak, közvetetten az önkormányzatnak itt is lesz bevétele, amit fejlesztésekre fordíthatnak. Míg Boldván a saját alapanyag termelés inkább foglalkoztatási szempontból jelentős, a Verimpex 2000 Bt. a környékbeli gazdáktól vásárolja a magokat, így őket is jövedelemhez juttatja. A boldvai értékesítés, hogy már egy működő turisztikai látványosság épületében (Barátok Háza) történik, illetve az üzem elhelyezkedése és megjelenése (a községben belül központi helyen, az útról jól észrevehető, szépen kidíszített házfal) a jövőben várhatóan még több turistát fog vonzani. Ezzel szemben, Hejőkeresztúron egy kicsit félreeső helyen, egy kis tábla mutatja, hogy milyen tevékenység folyik az udvarban, de előny, hogy itt előzetesen tudunk informálódni a vállalkozás honlapjáról.

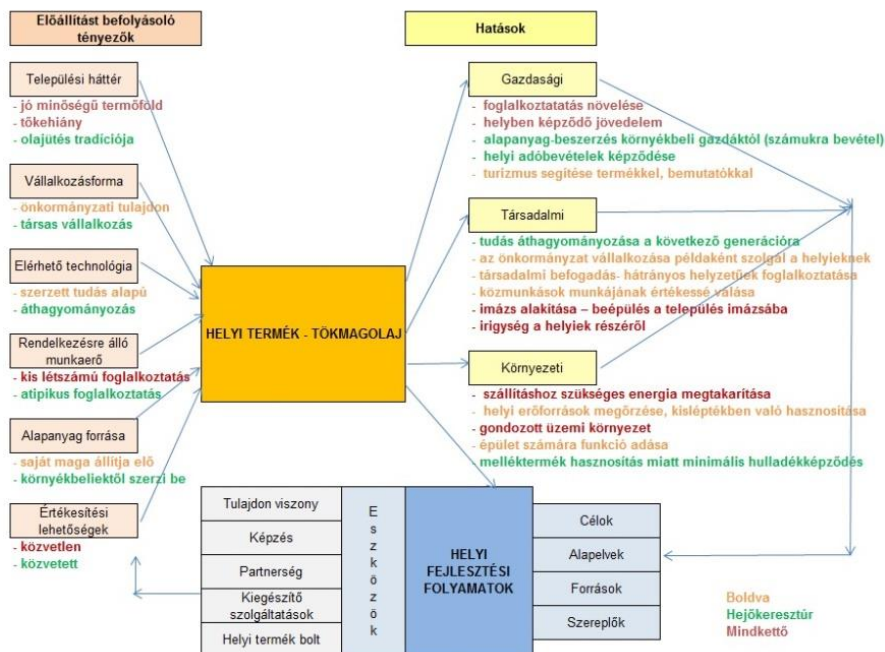
Társadalmi hatások

A társadalmi hatások kevésbé érvényesülnek, a boldvai üzem még annyira kezdetleges, hogy messzemenő következtetéseket nehéz lenne levonni. Ami mindkét esetben az interjúk során kiderült, hogy a helyiek fogyasztását nem igazán befolyásolják az üzemek, csak néhány községbeli vásárlójuk van, a többiek általában irigységből nem is keresik a termékeiket. A boldvai esetben az önkormányzat vállalkozási sikerei viszont egyes embereket arra ösztönöznek, hogy ők is vágjanak bele, ezek a projektek példaként szolgálnak a helyieknek. Boldván a közmunkaprogramban a közmunkások közösségét talán még jobban erősíti, hogy a munkájuknak kézzelfogható és értékesíthető terméke van. A települések imázsát viszont mindkét üzem formálja, ha nem is olyan erőteljesen. A Verimpex 2000 Bt. esetében a családi vállalkozásban áthagyományozódik az eddig megszerzett tudás a következő generációra, ezzel már alapot képezve a saját elhelyezkedésének és a helyben maradásának.

Környezeti hatások

A helyben értékesített árukészletnél a szállítási költségekhez szükséges energia megtakarításra kerül mindkét esetben. Boldván amiatt, hogy az olajtököket saját földterületen termesztik, félig gépesített eljárással, nagyban hozzájárulnak a helyi erőforrások kisléptékű hasznosításához, illetve az „alapanyag beszerzés” során is a szállítási költségek kiesnek, minimalizálódnak. A melléktermékek hasznosítása és értékesítése miatt a hulladéktermelés is alacsonyabb. A gondozott üzemi környezet mindkét esetben megjelenik, Boldván pedig egy korábban kihasználatlan, elhagyott épületet újítottak fel az üzem számára.

A helyi termékek előállítása és a helyi fejlesztés, a közöttük lévő kölcsönhatás egy komplex modellben foglalható össze. A modell a tökmagolaj előállítására is értelmezhető. Az empirikus kutatás során bebizonyosodott a modell konkrét esetekben való használhatósága. (2. ábra).

2. ábra: A hejőkeresztúri és boldvai tökmagolaj, mint helyi termék hatásainak rendszere

Forrás: saját szerkesztés

Konklúzió

Az áttekintett helyi fejlesztéssel, vidékfejlesztéssel foglalkozó szakirodalmi írások rávilágítottak arra, hogy a globalizáció és a helyi fejlesztés nem összeférhetetlen folyamatok. Bár a jelenkori helyi fejlesztés a globalizációs ártalmak elleni védekezésnek jött létre, kiteljesedésében segítenek a globalizáció vívmányai is, valamint a helyi fejlesztés által megőrzött, sőt erősített diverzitás új energiákat biztosít a globalizáció számára is. A helyi erőforrásokra alapozott helyi termék a területi sokszínűség egyik fontos eleme egyben a perifériákon a lakosság életminőség javításának egyik lehetősége.

A hidegen sajtolt tökmagolaj kisüzemi előállítása perspektivikus vállalkozásnak látszik a termék kedvező élettani hatásai és az abból következő kereslet, a technológia viszonylagos egyszerűsége és a helyi alapanyag termeléssel és csomagolással összekapcsolható helyi vertikum és az abból adódó várható szinergikus hatások révén.

Az önkormányzati üzemeltetésű boldvai és a családi gazdasággként működő hejőkeresztúri üzemek hasonlóan bizonyultak a kisüzemi technológia, az üzemben foglalkoztatottak száma, az értékesítés módja és a helyiek hozzájuk való viszonyulása tekintetében.

A legtöbb szempontból viszont a különbözőség a jellemző. Ezek a szempontok a foglalkoztatás jellege, és az ebből adódó szemléleti különbségek, az alapanyag beszerzésének forrása, a szaktudás megszerzése, az árak kialakítása és az együttműködések alakulása.

A vállalkozások érzékeny, a sikert meghatározó pontjai a termékük egyediségében, különlegességében és a megfelelő pozicionálásában rejlik. Ehhez hozzátartozik a kereslet megtalálása és a megfelelő értékesítési csatornák kiválasztása.

A helyi gazdasági – társadalmi – környezeti hatások közül a foglalkoztatás növelése, helyben képződő jövedelem, a település imázs formálása, szállításához szükséges energia megtakarítása és a gondozott üzemi környezet emelhetőek ki, melyek mindkét esetben megjelennek.

Az eltérő vállalkozási forma a már mérhető és a várható hatásokban a foglalkoztatást és a település imázs alakítását tekintve hozhat különbségeket.

Irodalomjegyzék

- BAJMÓCY Z., (2011): Bevezetés a helyi gazdaságfejlesztésbe. Szeged: JATEPress.
- BEREND T. I., (2004): A globalizáció és hatása a centrum-periféria kapcsolatokra Európában. Mindentudás Egyeteme V. szemeszter, 2004.09.06. videoelőadás
- BODÓ E. T. (témavezető), (2009): Völgy vidék gazdaságfejlesztési stratégiája I. - Völgy Vidék helyi termékei és fejlesztési lehetőségeik (Zárótanulmány), Baracska: Völgyvidék LEADER HACS Elérhető: http://www.volgyvidek.hu/attachments/VVK_helyi_termek_tanulmany.pdf (Letöltve: 2016. 09. 13.)
- CHIKÁNA., (2002): A gazdaság globalizációja és a civilizációk különbözősége, Magyar Tudomány, 2002/6 730. o.
- CZENE ZS., RICZ J. (szerk.), (2010): Helyi gazdaságfejlesztés Ötletadó megoldások, jó gyakorlatok Területfejlesztési füzetek 2. Budapest, VÁTI Nonprofit Kft. Területi Tervezési és Értékelési Igazgatóság Stratégiai Tervezési és Vidékfejlesztési Iroda
- EC, (2013): A Bizottság jelentése az Európai Parlamentnek és a Tanácsnak A helyi termelésre és a közvetlen értékesítésekre vonatkozó címkézési rendszerről. 2013.12.6. COM(2013) 866 finalBrüsszel.
Elérhető: http://eur-lex.europa.eu/resource.html?uri=cellar:be106719-60e5-11e3-ab0f-01aa75ed71a1.0013.04/DOC_1&format=PDF, (Letöltve: 2016. 09. 28.)
- FEHÉR I., (2007): A közvetlen élelmiszerértékesítés marketing lehetőségei és vidékfejlesztési sajátosságai. Mosonmagyaróvár: Direktértékesítés Konferencia Kiadvány
- G.FEKETE, É., (2000): A siker titkai a kistérségi fejlesztésekben A FALU 15:(2) pp. 59-66.
- G.FEKETE, É., (2009): Helyi termékek előállítása és értékesítése a Zala Termálvölgyében Kutatási zárótanulmány - Zala Termálvölgye Egyesület.
Elérhető:
http://zalatermalvolgye.hu/sites/default/files/helyi_termek_tanulmany_zalatermalvolgye_0.pdf (Letöltve: 2016. 09. 13.)
- G.FEKETE, É., (2011): Helyi termékek előállításának és értékesítésének kistérségi koordinációja A FALU 26:(1-2) pp. 47-56. 2011
- G.FEKETE, É., (2013): Borsod- Torna- Gömör - Helyi termék stratégia és védjegyszo rendszer. Észak-magyarországi Regionális Kutatásokért Alapítvány. Iroda
- G.FEKETE, É., (2014): Helyi fejlesztés (E-learning tananyag) Miskolci Egyetem
- HTK (2014): Helyi termék kézikönyv. Kaposvár: Somogy Megyei Vállalkozói Központ Közalapítvány Elérhető: http://videkstrategia.kormany.hu/admin/download/5/53/f0000/Helyi_termek_kezikonyv_Zselic-Dr%C3%A1lva.pdf (Letöltve: 2016. 09. 13.)
- HUTFLESH M., (2008): Termeljünk helyi terméket - Lesz munka, jobb lesz a gazdaság és még értékeket is örökönk! c. cikkben készült interjú alapján
Elérhető:
http://www.nyugat.hu/tartalom/cikk/34403_termeljunk_helyi_termeket_lesz_munka_jobb_lesz_es_is (Letöltve: 2016. 09. 12.)
- KELEMEN Z., (2007): Helyben hagyva – Helyi termékek a Dunakanyarban és az Alsó-Ipoly mentén- a Magosfa Alapítvány elnökével készült interjú alapján Elérhető: <http://tudatosvasarlo.hu/cikk/helyben-hagyva-helyi-termek-dunakanyarban-es-also-ipoly-menten> (Letöltve: 2016. 09. 21.)

- SZALAI J., (2002): A társadalmi kirekesztés egyes kérdései az ezredforduló Magyarországon. Szociológiai Szemle. 4.34-51. o.
- SZENDREI O.,(2011): A helyi termékfejlesztés elmélete és folyamata, Esettanulmányok gyűjteménye a helyi hozzáadott érték növeléséhez, A Kárpát-medence civil társadalmának tudományos és ismeretterjesztő közleményei VIII. szám, Eger. Kárpátikum Közhasznú Alapítvány, Elérhető: <http://www.karpatikum.hu/doc/VIII.pdf> (Letöltve: 2016. 09. 13.)

MŰHELY

Bartók Boglárka – Orosz Gabriella Andrea

Nehézségek a magyar nyelv oktatásában A szövegértés fejlesztésének lehetőségei az Együtthaladó irodalmi és nyelvtani segédanyagainak tükrében

A 2015. évi PISA és országos kompetenciamérés szövegértési eredményei alapján a diákoknak szüksége van segédanyagokra, hogy javuljon a szövegértési készségük. Ilyen az Együtthaladó program, amely magyar nyelvtanból és irodalomból is segédanyaggal kiegészített. Célunk az volt, hogy ennek alapján létrehozzunk egy új projektfeladatot, amely a Komplex Instrukciós Programon és az Együtthaladó programján alapul.

Kulcsszavak: szövegértés, PISA2015, KIP, Együtthaladó, projektfeladat.

Bevezetés

A 2016. év végén megjelent magyarországi PISA-eredmény és az évente elvégzett országos kompetenciatesztek alapján indokolt, hogy hatékonyabban fejlesszük az általános iskolai tanulók szövegértési készségét. Az észak-magyarországi régió eredményei a leggyengébbek közé tartoznak, a fejlesztő programok és tananyagok létjogosultsága ennek alapján különösen indokolt. Ilyen fejlesztő program az Együtthaladó, amelyet a Miskolci Egyetem oktatói fejlesztettek ki, és amely több tárgyból, köztük irodalomból és nyelvtanból is rendelkezik kompetenciafejlesztő segédanyaggal. A program elsősorban a magyar mint idegen nyelv tanulási folyamatának közoktatási integrációját célozta meg a különböző szaktárgyakból, az eredményeket később pilot projektek keretén belül az anyanyelvi nyelvi hátrány kompenzációs célú felhasználásra is tesztelték, sikeresen és pozitív eredménnyel. Fontos kiemelnünk, hogy a programot mi is a magyar mint anyanyelv oktatásának kontextusában fogjuk vizsgálni. A nyelvi hátrányt sikeresen kompenzáló teszteredményekből kifolyólag döntöttünk az Együtthaladó program dolgozatunkban történő felhasználása és projektcélú kiegészítése mellett.

Az egyik alapvető problémát az jelentheti a jelenlegi általános iskolás diákok számára, hogy ők már a digitális bennszülöttek csoportjába tartoznak, ami azt jelenti, hogy máshogy olvassák el az interneten található szövegeket az előző generációknál. Lényegre törő, rövid kulcsfogalmak megtalálása a cél számukra, az egész szöveget nagyon ritkán olvassák el, és tapasztalatunk szerint papíralapon még ritkábban olvasnak. Az őket megelőző generációkra az jellemző, hogy lineárisan, sorról sorra olvasnak, elsősorban papíralapú szövegeket, bár manapság az internet aktív használatával ők is gyakrabban olvasnak online szövegeket, de technikájuk változatlan, lineárisan olvasnak cikkeket, dokumentumokat. Az említett különbség miatt merülhet fel az a probléma, hogy alacsony eredményeket mutatnak a szövegértési tesztek, mérések eredményei, az oktatási rendszerben papíralapon oktatnak, az országos kompetenciamérés szintén papíralapú, a PISA-mérés viszont már digitális platformon történik. A PISA-mérésnek kellene jobban illeszkednie a mostani gyermekek igényeihez, ám a 2015-ös felmérésben konkrét szövegértési feladattal nem találkozhattak a tanulók, a természettudományos teszt alapján értékelték a szövegértési készségeiket is.

Feltételezzük, hogy a segédanyagok (olvasmányok, írásbeli és szóbeli feladatok) nagy mértékben fejlesztik a diákok szövegértési kompetenciáit, és ezáltal a jövőbeli felmérések eredményei is javulni fognak. Dolgozatunkban bemutatjuk az Együtthaladó

programot, majd célirányosan vizsgálni, elemezni fogjuk annak irodalmi és nyelvtani segédanyagaiban megtalálható, szövegértést fejlesztő feladattípusait. Az elemzett segédanyagokat össze fogjuk vetni a hagyományosabb iskolai tankönyvekben megjelenő feladatokkal, egyezéseket és különbségeket keresve. A vizsgált korpusz a 3. és 8. évfolyamos irodalom és nyelvtan anyagokra fog kiterjedni, mivel a 3. évfolyam az első olyan év, amikor szaktárgyakkal ismerkednek meg a diákok, valamint a 8. évfolyam az, amikor az általános iskola utolsó éve zajlik és a diákoknak középiskolába kell felvételizniük. Ezek alapján célunk új, az Együttthaladóhoz kapcsolódó, kiegészítő fejlesztő projektfeladatok összeállítása.

Kulcsfogalmak, módszerek

A szövegértés felmérésével kapcsolatos kérdések és problémák bemutatása, megvitatása és eredmények kiértékelése, valamint a feladattípusok elemzése előtt szükség van néhány kulcsfogalom definiálására és értelmezésére.

Szükséges megkülönböztetnünk az *anyanyelvoktatást* és a *magyar mint idegen nyelv oktatását*, dolgozatunkban a magyar anyanyelvoktatásra fogunk fókuszálni. Az Együttthaladó program elsődleges célja a magyar mint idegen nyelv oktatása migráns gyerekek számára, ám későbbi pilot projektek alkalmával a programot sikeresen használták nyelvi hátránnyal küzdő magyar anyanyelvű tanulók fejlesztésében is.

A következőkben szükséges elkülönítenünk az alaptanterv, a kerettanterv és a nemzeti alaptanterv definícióját. Az *alaptanterv* „az a tantervtípus, amely egy adott iskolarendszeren belül a tankötelezettség időtartamára a minden iskolában, minden tanuló számára megtanítandó, elsajátítandó tudás alapvető követelményeit, „magját” foglalja magában. Magyarországon az Országgyűlés hagyja jóvá” (Tantervi alapfogalmak¹). A *kerettanterv* „az a tantervtípus, amely adott iskolatípusra, iskolafokozatra, pedagógiai szakaszra vonatkozóan felvázolja az érintett iskolák, tanulók számára egységesen érvényes, illetve ajánlott célokat, lényeges tananyagokat, műveltségi területeket vagy tantárgyakat, követelményeket, óraterveket. Magyarországon az oktatásért felelős miniszter hagyja jóvá” (Tantervi alapfogalmak). A *nemzeti alaptantervben* (Nat) „megfogalmazott elvek, célok, fejlesztési feladatok és műveltségi tartalmak a képzési szakasz sajátosságai szerint több változatban is kimunkált dokumentumokban, a kerettantervekben öltenek testet” (Magyar Közlöny 2012, 10635).

A Nat-ban megtalálható a *kulcskompetencia* fogalma is: „az Európai Unióban [...] azokat az ismereteket, készségeket és az ezek alapját alkotó képességeket és attitűdöket értjük, amelyek birtokában az Unió polgárai egyrészt gyorsan alkalmazkodhatnak a modern világ felgyorsult változásaihoz, másrészt a változások irányát és tartalmát cselekvően befolyásolhatják. A tudásalapú társadalomban felértékelődik az egyén tanulási képessége, mert az emberi cselekvőképesség az élethosszig tartó tanulás folyamatában formálódik” (Magyar Közlöny 2012, 10652).

A bevezetőben már említett két felmérés a *PISA* és az *országos kompetenciamérés* volt. Ezekről a következőket kell tudnunk: „A PISA (Programme for International Student Assessment) vizsgálat célja annak felmérése, hogy a közoktatás kereteit hamarosan elhagyó 15 éves tanulók milyen mértékben rendelkeznek azokkal az alapvető ismeretekkel, amelyek a mindennapi életben való boldoguláshoz, a továbbtanuláshoz vagy a munkába álláshoz szükségesek” (Oktatási Hivatal, 2016). Hasonlóképpen a készségekre figyelnek a kompetenciamérések is: „Az országos kompetenciamérés a PISA mintájára kompetenciákat mér, és nem a konkrét iskolai tananyag tudását kívánja tesztelni. 2001-ben indult a mérés, akkor kifejezetten azzal a céllal, hogy a pedagógusokat segítse abban, hogy a tanulók egyéni

¹ Az online fellelhető *Tantervi alapfogalmak* nevet viselő gyűjtemény tartalmaz irodalomjegyzéket, melyből közvetlenül elérhetők a felsorolt fogalmak hivatkozásai is, ám az ott használt Báthory Zoltán és Falus Iván által szerkesztett *Online Pedagógiai Lexikon* honlapja már nem érhető el.

fejlesztését még szakszerűbben tudják végezni. Sajnos ezt a célt a mai napig nem igazán sikerült elérni, miután ehhez az iskolákban és környezetükben professzionális szakmai támogatást kellene nyújtani” (Lannert Judit 2015). A két felmérés között az a különbség, hogy a PISA-mérést háromévente végzik el, a világ minden tájáról vesznek részt benne országok. A felmérés célcsoportja a 15 éves fiatalok. Ezzel szemben az országos kompetenciamérést évente megrendezik, 6., 8. és 10. évfolyamosok vesznek részt a vizsgálatban, Magyarország összes általános és középiskolájában a megadott évfolyamokon.

A következő bekezdések a *Komplex Instrukciós Program* és az *Együtthaladó program* leírását fogják tartalmazni. A Komplex Instrukciós Program (továbbiakban KIP) egy speciális kooperatív tanítási eljáráson alapuló program, amely lehetővé teszi a tanárok számára a magas szintű csoportmunka szervezését olyan osztályokban is, ahol a tanulók közötti tudásbeli különbség és a kifejezőképességük tág határok között mozog, valamint az osztályban végzett munka eredményeként a hátrányos helyzetű tanulók iskolai teljesítményét javítja. Ez a tanórai csoportmunkán alapuló módszer eredetileg a hátrányos helyzetű, főképp a spanyol anyanyelvű bevándorlók gyermekeinek iskolai leszakadását lassító, vagy megakadályozó eljárás. A program célja továbbá minden gyermek tudásszintjének emelése és sikerélményhez juttatása az osztálymunka során. (K. Nagy 2015)

Az Együtthaladó program a Miskolci Egyetem Bölcsészettudományi Kar Magyar Nyelv- és Irodalomtudományi Intézetében megvalósuló kutatás-fejlesztési program. A program fő célja magyarnyelv-oktatási segédanyagok kidolgozása a magyar közoktatásban tanuló migráns gyermekek számára és módszertani segítségnyújtás az őket tanító pedagógusoknak. Az Együtthaladó program eredetileg a Magyarországon tartózkodó, írni-olvasni tudó 8–14 éves korú, magyarul eltérő fokon beszélő külföldi (migráns) gyermekek és hozzátartozóik számára készült, valamint a már említett pilot projekt eredmények kapcsán minden olyan diáknak, aki nyelvi hátránnyal küzd. (További információk az Együtthaladó honlapján található: <http://www.egyutthalado.uni-miskolc.hu/>)

Az Együtthaladó program tankönyvei segédanyagok, mely megnevezés arra utal, hogy a projektben elkészített a közoktatásban engedélyezett bármely tankönyvcsalád mellett alkalmazhatók. (További információk az Együtthaladó honlapján található: <http://www.egyutthalado.uni-miskolc.hu/>)

Az utolsó fogalom a *projekt*, melynek definíciója a következő: „A projekt általános és pedagógiai értelmezésében közös, hogy mindkettő komplex téma feldolgozása érdekében zajló egyszeri folyamat [...] A pedagógiai projekt célja kettős: a tanulók a projektben meghatározott végeredményt akarják létrehozni. [...] a pedagógiai projekt az adott tanuló, tanulócsoport érdeklődésének megfelelő, ezért általuk fontosnak tartott, újdonságértéke számukra nagy [...] A pedagógiai projekt eredménye nem feltétlenül felel meg részleteiben a tevékenység elején megfogalmazott elképzeléseknek” (Nádasi 2010, 9–10).

Anyanyelvi kommunikáció

A nemzeti alaptanterv (Nat) megkülönbözteti az anyanyelvi kommunikáció különböző komponenseit, és az anyanyelvi kommunikáció oktatásában külön jellemzi az írásbeli és a szóbeli kommunikáció kompetenciáit. Dolgozatunkban a magyar mint anyanyelv oktatására fókuszálunk a szövegértés szempontjából. A Nat a következő módon fejt ki az anyanyelvi kommunikáció tanításának céljait:

„Az anyanyelvi kommunikáció magában foglalja a fogalmak, gondolatok, érzések, tények, vélemények kifejezését és értelmezését, megőrzését és közvetítését szóban és írásban (hallott és olvasott szöveg értése, szövegalkotás szóban és írásban), valamint a helyes, öntudatos és alkotó nyelvhasználatot az oktatásban és képzésben, a társadalmi

és kulturális tevékenységek során, a családi és a társas életben, a munkában és a szabadidős tevékenységekben, a társas valóság formálásában.”

Különböző fő- és részképességeket is megfogalmaz a Nat: „Az anyanyelvi kommunikáció elsajátításával (megfelelő szókincs, nyelvtan és nyelvi funkciók ismerete) a diákok írásban és szóban is képesek kifejezni önmagukat többféle szituációban és szövegtípusban az irodalmitól a nem irodalmi szövegekig bezáróan, különböző nyelvi szituációkban és nyelvi stílusokban. Képesek információt keresni, gyűjteni, feldolgozni és közvetíteni. Tudnak etikusan és meggyőzően érvelni, szerepet cserélni a kommunikációban, alkalmazkodni a kommunikációs szituációhoz. Érzékeny, tudatos, érdeklődő és önkritikus magatartással konstruktív párbeszédre képesek, mindehhez szükséges a nyelv és a kultúra ismerete is, valamint a társadalmilag felelős nyelvhasználat”. (Magyar Közlöny 2012, 10652–10563).

Hagyományos tankönyvek

Irodalom

Tankönyvelemzésünkben a kompetenciák kialakításának a folyamatát az úgynevezett kezdőpontban (3. osztály) és az úgynevezett végpontban (8. osztály) vizsgáltuk meg, ezért jelen dolgozatunkban csak az itt használatos tankönyveket mutatjuk be. A magyar oktatási rendszerben az Oktatáskutató és Fejlesztő Intézet (OFI) az általános iskolákban használatos tankönyveket ajánlással látja el. Ez azt jelenti, hogy az egyes tantárgyak tanítására nem használhatnak a tanítók és a tanárok szabad választás alapján tananyagokat, hanem az OFI listájáról kell választaniuk, hogy megfeleljenek egyrészt a kerettantervben foglaltaknak, másrészt azokat a tankönyveket használják, amelyek az adott korcsoport kompetenciafejlesztésében jó eredménnyel váltak be. Ezek a tankönyvek tankönyvi engedélyt kapnak és meg kell, hogy feleljenek az 51/2012. EMMI-rendeletben előírtaknak.

Magyarországon az általános iskolák 3. osztályában a leggyakrabban a *Hétszínvirág* című tankönyvet és munkafüzetet használják a magyar irodalom tanításában. Ez a tankönyv része az iskolaelőkészítő és az általános iskola alsó tagozatos oktatási programcsomagjának és 2007-ben *Magyar Termék Nagydíjat* nyert el. A tankönyv szerzői Burai Lászlóné és Dr. Faragó Attiláné.

A 3. osztályos Hétszínvirág nevet viselő olvasókönyv és munkafüzet 7 fejezetből áll:

1. Ha élet zengi be az iskolát

Rövid novellákat tartalmaz, az iskolakezdés a fő motívum

2. Hol volt, hol nem volt

Tanulságos mesék állnak a középpontban, például A róka meg a daru vendégsége, A teknős és a nyúl, A tulipánná változott királyfi, Ludas Matyi.

3. A szeretet – az élet

Itt a gyerekek az irodalom klasszikusai segítségével ismerhetik meg a szeretet és a család összetartó erejét. Többek között szerepet kapnak Petőfi Sándor, Móra Ferenc, Antoine de Saint-Exupéry és Szabó Lőrinc művei is.

4. Határtalan hazában

Ebben a fejezetben a magyarok történelmével, eredetével ismerteti meg a diákokat a tankönyv. A fejezet tartalmazza a *Rege a csodaszarvasról*, a *Vérszerszödés*, Szent István királyról és Kinizsiről szóló történeteket. Mindemellett a magyar nemzeti jelképeink is szerepet kapnak.

5. Varázslatos természet

Itt a gyerekek a természettudományok témakörében szerezhetnek ismereteket. A Föld, a levegő, az állatok, madarak és növények élővilága teszi érdekessé olvasmányaikat.

6. Népszokások, jeles napok, magyar ünnepek

A fejezet a jelesebb magyar ünnepeket ismerteti versekben, elbeszélésekben.

7. Gyöngy az idő...

Sport, szabadidős tevékenységek, híres magyar feltalálók, sportolók neveit ismertetik meg a gyerekekkel.

A munkafüzeti feladatok között megtalálható például az események időrendi sorrendbe való állítása, betűpótlás, szövegáláhúzás, szereplők jellemzése, szólások, közmondások megismertetése.

A 8. osztályos olvasókönyvben a diákok megismerhetik a 20. század irodalmának fontos alkotóit, többek között elmélyíthetik a regény és a novella műfajával, valamint a költészettel kapcsolatos ismereteiket. Az tankönyv eleje vázlatos áttekintést ad a 20. század magyar irodalmáról, művészeti irányzatairól. A későbbi fejezetek a Nyugat íróival, a két világháború közötti írókkal, költőkkel és a magyar kortárs irodalom nagyjaival ismerkedhetnek meg. A könyvben található kérdések, feladatok, megvitatásra javasolt témák fejlesztik az elemző, problémamegoldó képességüket. A tankönyv végén a diákok segítséget találhatnak a szövegalkotási feladatok ismérveiről, pl. novellaelemzés, verselemzés, drámaelemzés szempontrendszeréről. A tankönyv mindemellett érinti a médiaismeretet, a média kifejezőeszközeit, társadalmi szerepét és használatát.

Ezt a tankönyvet Alföldy Jenő és Valaczkza András írták, címében csak a tantárgy nevét viseli (Irodalom). A tankönyv alcíme megjelöli a tankönyv műfaját is: Olvasókönyv. Ez a tankönyv is az OFI listáján szerepel, és rendelkezik tankönyvi engedéllyel 2015. 05. 29-től. Ez azt jelenti, hogy egy új és modern tankönyvről van szó, amelyet ugyan a magyar közoktatásban a szövegeket és a koncepciót tekintve már régebben is alkalmaztak, ugyanakkor ez az általunk elemzett felújított változat már igazodik a modern oktatási követelményekhez (piktogramok, fotók, szövegkiemelés, a feladatok és az ismertető részek megkülönböztetése, színek szimbolikus alkalmazása).

Nyelvtan

A magyar anyanyelvi nevelésben szintén a Magyarországon leggyakrabban használatos tankönyvet és munkafüzetet elemeztük, amelynek szerzői Fülöp Mária és Szilágyi Ferencné. Szintén része az iskolaelőkészítő és az általános iskola alsó tagozatos oktatási programcsomagjának és 2007-ben *Magyar Termék Nagydíjat* nyert el. Az OFI 2014-ben adta ki felújított és grafikailag átalakított formában.

A 3. osztályosoknak szóló Nyelvtan és helyesírás tankönyv tematikáját tekintve a 2. osztályban tanultak ismétlésével kezd. Ezt követően megismerteti a különböző mondatfajtákat, aztán külön kitér egy nagy fejezetben a szavakra, majd a különböző szófajokat ismerteti, különös hangsúlyt fektetve a főnévre, az igére és a melléknévre. A 3. osztályosoknak szóló tankönyv tartalmaz ezenkívül tollbamondás szövegeket, melyek gyakoroltatják a mondatfajtákat, főnevek, igék és melléznevek helyesírását.

8. osztályban a klasszikus Magyar nyelv és kommunikáció tankönyv elsősorban az összefoglalásra és az ismétlésre helyezi a hangsúlyt. A tanulók betekintést nyernek azoknak az eszközöknek a megismerésébe, melyek a sikeres szóbeli és írásbeli kommunikációhoz szükségesek. Emellett jártasabbá válnak a könyvtár- és internethasználatban. A tömegkommunikáció sajátosságaival és a leggyakoribb publicisztikai szövegtípusokkal is megismerkednek. Új ismereteket sajátítanak el a szövszerkezetekről és a mondatokról, valamint helyesírásukról. Végül pedig információt szereznek a magyar nyelv történetéről és a nyelvváltozatokról is.

A tankönyvet – amelyet Antalné Szabó Ágnes és Raátz Judit írt – kiegészíti egy munkafüzet is, amelynek felépítése és feladatai követik a tankönyv struktúráját. Mindkét tananyagot nyelvészek írták, akiknek tankönyvíró tapasztalataik is vannak. Ezt a két tananyagot az OFI 2016-ban hagyta jóvá és vette fel az ajánlott tankönyvek listájára.

Érdekes megfigyelni, hogy az alsó tagozatban használatos munkafüzet-család típusú tananyagok a felső tagozatosok számára csak ritkán állnak rendelkezésre. A munkafüzet ugyan beszerezhető, ám ritkán szerepel a kötelezően megvásárolandó tankönyvek listáján. Az olvasókönyv önmagában nem túl alaposan fejleszti a szövegértést és eléggé változatos feladatokat kínál a szövegek feldolgozásához, nem tartalmaz túl sok elmélyítésre is alkalmas feladatot, ami magyarázatul szolgálhat a kompetenciamérés során adódó gyengébb teljesítményre.

PISA-teszt

A PISA szövegértés-definíciója arra összpontosít, hogy a 15 éves tanulók hogyan tudnak információhoz hozzáférni, információt visszakeresni, összefüggéseket felfedezni, ezek segítségével egy adott szövegnek jelentést adni, majd a megismert szöveg tartalmi vagy formai elemeire reflektálni, azokkal kapcsolatban állást foglalni, függetlenül attól, hogy online vagy nyomtatott környezetben olvasnak. Ez a szövegértés-felfogás tekintetbe veszi mindazokat a helyzeteket, amelyekben olvasunk, és számon tartja azokat a szövegtípusokat, amelyeket felhasználunk, hogy tanuljunk, elérjük céljainkat, és egyre több lehetőséget fedezzünk fel a közösség és a társadalom életében való értelmes részvételre. (Balázi, Lak, Ostorics, Szabó & Vadász 2016)

Magyarország szövegértési PISA-eredménye a 2012-es átlag alatti eredményhez képest jelentősen romlott, az átlagpont 488-ról 470-re csökkent. A 33 OECD-ország közül a 30-31. helyen végzett Magyarország. Magyarországgal statisztikailag egyenértékű eredményt ért el Litvánia, Buenos Aires és Görögország. (Balázi et al. 2016)

A magyar diákok elektronikus és nyomtatott szövegértési teljesítménye közötti különbség egyik oka az, hogy a lányok kevésbé sikeresek a digitális szövegértésben: a 2012-es papíralapú teszthez képest az alapszintet el nem érő fiúk aránya szignifikánsan nem változott, az alulteljesítő lányok aránya azonban 10 százalékkal nőtt. (Balázi et al. 2016)

Az Oktatási Hivatal honlapján elérhető mintafeladatok olvasási műveletei a következők: információ-visszakeresés, reflektálás és értékelés, értelmezés. A szövegek lehetnek folyamatosak és nem folyamatosak.

Országos kompetenciamérés 2015

Az országos kompetenciamérés a szövegértést a következőképp definiálja: „az írott nyelvi szövegek megértésének, használatának és a rájuk való reflektálásnak a képessége annak érdekében, hogy az egyén elérje céljait, fejlessze tudását, képességeit, kikapcsolódjék, sikerrel alkalmazkodjon vagy vegyen részt a mindennapi kommunikációs helyzetekben” (Balázs et al. 2014, 11).

Az Oktatási Kiadó által kiadott *Országos kompetenciamérés 2015 Országos jelentés* címet viselő dokumentumból a következő eredmények figyelhetők meg. A dokumentum általános összefoglalójában az olvasható, hogy a 2015-ös tanévben elvégzett teszt alapján nincs szignifikáns változás az előző évek tendenciáihoz képest a 6. osztálytól a 8. osztályig jelentősebb növekedés figyelhető meg, a fejlődés mértéke viszont 8. osztályról 10. osztályra csökken. A regionális eloszlás azt mutatja, hogy az észak-magyarországi régió a leggyengébb eredményt éri el. A megyénkénti részletezés pedig azt mutatja, hogy Borsod-Abaúj-Zemplén megye eredménye a leggyengébb.

A 2015. évi *Feladatok és jellemzőik 8. évfolyamosok számára* összeállított kötetben a következő szövegtípusok jelennek meg: magyarázó, adatközlő, élményszerző szövegtípus, a mintafeladatban mindegyikből kettő olvasható. Mindegyik célja az értelmezés, információ-visszakeresés, kapcsolatok és összefüggések keresése és felismerése. A szövegek a *Bölcs*

tigrisek, Öko-pixel fotópályázat, Kire ütött ez a gyerek?, Mars-barlangok, Hortobágyi Vadaspark és a Vásár címet viselik.

Együtthaladó segédanyagok elemzése

Az Együtthaladó játékosan, Kócos, a magyar puli segítségével ismerteti meg a tananyagot a tanulókkal. Nehézségi szinteket állít fel, amivel a tanulók láthatják, hogy melyik feladattal érdemes elkezdni a tanulást és mik a nehezebbek. A könnyebbek egy csonttal (A1-es szintű feladatok), a nehezebbek két csonttal (A2-es szintű feladatok) és a legnehezebbek három csonttal (B1-es szintű feladatok) jelöltek. A tankönyv különlegessége az interdiszciplinaritás és az interkulturalitás. Számos feladatban jelenik meg földrajzi, biológiai, matematikai kérdés is a nyelvvel kapcsolatban. A tankönyvcsalád elsődleges célja a közoktatás rendszerébe bekerülő migráns tanulók osztálykörnyezetbe, illetve tágabban a magyarországi szociokulturális környezetbe való sikeres integrálása. Nagyon gyakran lehetőséget ad a tanulóknak a tankönyv arra, hogy a saját kultúrájukkal is megismertessék az osztálytársaikat, véleményt formáljanak a saját kultúrájuk alapján is. Számos olyan feladat, fejezet található a tananyagokban, ami a magyar kultúrát mutatja be. A nyelvi fejlődésen felül interkulturális tudatosságot, elfogadást is átadnak a diákoknak. Az interkulturális tudatosság és interdiszciplinaritás a magyar gyerekek számára is hasznos annak érdekében, hogy nyitott, érdeklődő, tantárgyi tudást integrálni tudó gyerekekből ilyen felnőttek legyenek. (További információk az Együtthaladó honlapján találhatóak: <http://www.egyutthalado.uni-miskolc.hu/>)

Az Együtthaladó 3. osztályosoknak szóló irodalom tankönyvéből indultunk ki, majd a 8. osztályosoknak szóló tankönyvet is megvizsgáltuk annak érdekében, hogy lássuk, hogyan változnak a feladatok, milyen feladattípusok jelennek meg a kötetekben.

Együtthaladó: irodalom

A 3. osztályosoknak szóló *Együtthaladó Irodalom* segédanyag elején megjelennek a magyar ábécé betűi nagy, illetve kisbetűs változatban, nyomtatott és írott formában, táblázatba foglalva. Ez megkönnyíti a magyar mint idegen nyelvet tanuló diákoknak a magyar nyelvvel való ismerkedést, egyfajta kapaszkodót nyújt nekik az ismeret-elsajátításban és az információfelvételben. A tankönyv tartalmilag a következő fejezetekre bontható:

A *Meseország* című fejezettel kezdődik, melyben néhány alapvető mesetípussal ismerkedhetnek meg a gyerekek. Szerepel benne magyar népmese, a „Kőleves”, Benedek Elek egyik műve, a „Tréfás mese”, valamint La Fontaine egyik klasszikus fabulája, „A teknős és a nyúl”. Ez a válogatás igazodik a nemzeti alaptantervhez, ugyanakkor ötvöződnek benne magyar és európai mesék egyaránt. A *Magyarország* kezdetű fejezetekben a magyar nemzet jelképei és néhány híres magyar szerző műve kap helyet, mint például Arany János: *Rege a csodaszarvasról*, Petőfi Sándor: *A Tisza és Vörösmarty Mihály: Szózat*. Emellett különösen hangsúlyosak a legfőbb magyar történelmi események, mint például a honfoglalás, államalapítás, Mátyás király kora, valamint szerepelnek családi, vallási és a nemzeti ünnepek. Végezetül pedig Magyarország jeles napjaival ismerkedhetnek meg a gyerekek játékosan, Kócos segítségével.

A 8. osztályosoknak szóló *Együtthaladó Irodalom* segédanyagban szerepet kap a különböző irodalmi műfajok bemutatása, valamint külön fejezet szól a drámai műfajokról. Ezekben főként egyesszám-többszám, a ragozás gyakoroltatása kapja a legfőbb hangsúlyt. A *Nyugat* irodalma központi téma a tananyagban. Ady Endre és József Attila versei külön fejezetet kapnak, ezenkívül Karinthy Frigyes és Tamási Áron két legfontosabb prózai műve egészíti ki még a palettát. Így egyensúlyban vannak a lírai és az epikai művek a segédanyagban. Ady *Párizsban járt az ősz* című verse párhuzamba állítható a korábban tanult Petőfi Sándor *Szeptember végén* című költeményével. A József Attila két verséhez készült feladatcsokor

tartalmazza többek között a 'ringat' ige ragozott alakjait, valamint a Duna motívumát, mely köré több feladat is épül. Itt is látható a tananyag interdiszciplináris jellege, a magyar irodalom, illetve a földrajzi ismeretek kapcsolódási pontjai mentén. A versek feldolgozásában célkitűzés a grammatikai kompetencia és a szövegértés fejlesztése. Karinthy Frigyes *Tanár úr kérem* című művénél a tanár-diák viszony, míg Tamási Aron *Abel a rengetegben* című alkotásánál a Székelyföld és a főszereplő köré illeszkednek a feladatok. A segédkönyv utolsó fejezete kortárs irodalmi ajánló. Kányádi Sándor, Péterfy Gergely és Böszörményi Gyula neve szerepel a tananyagban, mint választott kortárs szerzők. A modern irodalom e három képviselőjének művei elérhetők fordításban, rendelkeznek internetes elérhetőséggel, ami a források szempontjából kedvező, valamint fontos azt is megemlíteni, hogy a szerzők alkottak már a gyermekirodalom valamely műfajában is.

Együtthaladó: nyelvtan

A 3. osztályosoknak szóló *Együtthaladó Nyelvtan* segédanyagban az anyanyelvi és helyesírási ismeretek koncentrikus körökként bővülnek. Az elsődleges cél a mondatok és a szófaji rendszer alapjainak megszilárdítása. Öt fejezetből tevődik össze a segédanyag:

Az első fejezetben a korábbi tanulmányok felelevenítése kap kiemelt szerepet. A feladatok a hang-betű-szótag-szó fogalmak köré rendeződnek. A második fejezet a mondatokat és a mondatfajtaikat tekinti át. Az állítás és tagadás témakörén túl a nemzeti alaptantervnek megfelelően a kijelentő, kérdő, feltételes, felszólító és óhajtó mondatokkal ismerkednek meg a diákok. A harmadik fejezet foglalkozik a szavak jelentésével. Hangsúlyos a szókincsbővítő feladatokon túl az egyjelentésű, többjelentésű, rokon értelmű, ellentétes jelentésű szavak csoportosításának elsajátítása. E fejezetet egészíti ki a szótanuló kártyacsomag, mely kifejezetten a szókincsbővítést célozza meg. A negyedik fejezet a szavak szófajok szerinti rendszerezéséről szól. Számos feladat gyakoroltatja a köznév és a tulajdonnév szétválasztásán túl a tulajdonnévfajtaikat.

A 8. osztályosoknak szóló *Együtthaladó Nyelvtan* segédanyag témaköreit tekintve a leíró nyelvtani alapfogalmak áttekintésével kezdődik el a tanulás. Ismétlésképpen középpontba kerül a betű és a hang kapcsolata, a hangok csoportosítása. A második fejezet a tömegkommunikációt tárgyalja részletesebben, elsődleges célok között a társadalmi integráció szerepel. A harmadik fejezet az összetett mondat témakörét íveli át, végezetül pedig az utolsó fejezet dolgozza fel a magyar nyelv eredetét és a meglévő nyelvi változatokat. Itt olyan feladatok találhatók, melyek segítenek bemutatni és megérteni a magyar nyelv jelenkori állapotát és annak sokszínűségét. Külön fejezet szól a könyv- és könyvtárhasználati alapismeretekről, melyekben hangsúlyos a kutatómunka a feladatok megoldása szempontjából. A segédanyag elején és végén találhatók (a hagyományos tankönyvektől eltérően) a *Kezds* és az *Isméllés* fejezetek, amelyek hangtani és grammatikai alapfeladatokat tartalmaznak.

Tankönyvkritika

Véleményünk szerint az anyanyelv elsajátításának első pár iskolai évében megismert, megfogalmazott és alkalmazott feladatok jelentős hatással vannak a későbbi tanulmányokra. Ha korán megszeretik a tanulók az adott tantárgyat, a későbbiekben is könnyebben fogják megtanulni azt. A feladatok aktualitása, érdekessége, képi megjelenítése is jelentőséggel bír a kisebbek és nagyobbak számára egyaránt. Számos kompetenciafejlődést elősegítő feladat olvasható a különböző anyanyelvi készségek fejlesztésére a szakirodalomban, ám ezek csak esetlegesen épülnek be a tankönyvekbe.

A segédanyag gazdag nyelvhelyességi, ragozási, információ visszakeresésén és gyakorlati alkalmazásán alapuló feladatokban, ami nemcsak a külföldi gyerekek számára hasznos, hanem a magyar anyanyelvű tanulóknak is segítséget nyújt. Számos olyan feladat található benne, ahol

„klasszikus” szövegértési feladatokat fogalmaz meg a tankönyv: kérdésekre válaszolni a szöveg alapján, sorrendbe tenni az eseményeket, esszékérdések, igaz-hamis állítások, definíciók meghatározása, formális-informális szövegek formai sajátosságainak ismertetése. Ezek alapján úgy gondoljuk, hogy a kompetenciafejlesztés, mint célkitűzés, nagy eséllyel megvalósulhat ennek az új programnak az alkalmazásával, esetenként kiegészítve a KIP módszerén alapuló projektekkel is.

Projektfeladatok a KIP módszer alkalmazásával és az Együtthaladó integrálásával

Az *Együtthaladó V. Pályaorientáció Migráns Fiataloknak* (EIA/2013/1.1.1.) már bevette a pedagógiai módszertanába a KIP-et, a Komplex Instrukciós Programot. Az Együtthaladó és a KIP módszer szintézisében jól megvalósítható az egyéni differenciált tanulási forma. Ezt a következőkben egy saját tervezésű projektfeladat ismertetésén keresztül fogjuk bizonyítani.

A feladat bemutatása és összehasonlítása előtt szükség van a témával összefüggő fogalmak meghatározására. Ezek közül is a legfontosabb a projekt és a projektmunka értelmezése az oktatásban, a tanórán és helyének meghatározása az oktatási és a tanulási folyamatokban.

A gazdasági életben központi elemként jelenik meg a projekt fogalma. Ezen egy munkafolyamatot értenek, aminek eredménye legtöbbször (de nem feltétlenül) egy produktum. A projekt meghatározott cél elérésére irányuló tevékenységsorozat, véghezviteléhez elengedhetetlen a résztvevők (projekt partnerek) közötti kooperáció, akik egyesítik kompetenciájukat a projekt sikeressége érdekében. Ez a tevékenységi forma napjainkra az oktatásban is elterjedt és jelenleg számos helyen alkalmazzák. „A projekt általános és pedagógiai értelmezésében közös, hogy mindkettő komplex téma feldolgozása érdekében zajló egyszeri folyamat” (M. Nádasai 2010, 9). A pedagógiai projekt célja azonban kettős, mert a projekt eredménye mellett fontos cél a tevékenység eredményeként megvalósuló nevelési folyamat. (M. Nádasai 2010, 9) Összefoglalóan: „A projekt megvalósítása önálló egyéni munkán és/vagy páron és/vagy csoporton belüli munkamegosztáson alapul [...] Emellett ugyanis minden olyan (azonnali vagy távlati) változás eredménynek számít, amely a tanulók tudásában, képességeiben, attitűdjeiben, magatartásában a projektmunka eredményeként végbement” (M. Nádasai 2010, 9). Különösen fontos ez a szempont a hátrányos helyzetű tanulók esetében, amely hátrányt Várnagy Elemér és Várnagy Péter (2000) kedvezőtlen helyzetként², illetve ebben a tekintetben lemaradásként értelmez.

A projektmunka során a tanulók közösen hajtják végre a feladatokat, amely a köztük lévő interakción, a tanulók kiscsoportos tevékenységén, kooperativitáson alapszik. Spencer Kagan (2001) szerint a kooperativitás jelentős szerepet játszik a tanulók intellektuális képességeinek, valamint a szociális- és együttműködési képességeinek kialakulásában és fejlődésében.

A kooperatív csoportmunkát jellemezheti a tudásban heterogén csoportszervezés. A heterogén csoportszervezési modellnél „a tanár tudatosan törekszik arra, hogy különböző teljesítményű tanulók kerüljenek egy csoportba. [...] előfeltétel, hogy pontosan ismerjük a teljesítményeket, a felelősség kisebb, mivel a beskatulyázás veszélye nem fenyeget” (vö. A tanítás mestersége. Kulcsfogalmak az oktatás elméletében).

Az Complex Instruction (CI) módszert 20 évvel ezelőtt az amerikai Stanford Egyetem fejlesztette ki E. Cohen és R. Lotan vezetésével. A módszert a hejőkeresztúri iskola magyar körülményekhez igazította és az innováció eredményeként Komplex Instrukciós Program (továbbiakban KIP) néven terjesztette el az oktatásban.

²A „helyzet” szó a társadalomban elfoglalt helyre, illetve szerepvállalásra utal.

A kutató és fejlesztő munka eredményeként ma már a programot sikeresen szélesebb körben is alkalmazzák. Az Egyesült Államok iskolái mellett sikeresen használják Izraelben, valamint Európa több államában, például Belgiumban, Dániában, Olaszországban, Svédországban és Izlandon is. A Komplex Instrukciós Program 2001-ben Magyarországon is bevezetésre került. Jelenleg 61 iskola 20000 diákja és 1500 pedagógusa alkalmazza a módszert.

A Komplex Instrukciós Program olyan heterogén tanulói összetételű feltételező oktatási eljárás, amely eredményesen alkalmazható minden tanuló iskolai sikerességének megalapozásához. A módszer célja, hogy minden gyerek tudásszintje emelkedjen, és része legyen sikerélményben az osztálymunka során. A Programot K. Nagy Emese (2015) munkája alapján mutatjuk be.

A módszer lényege:

- magas szintű csoportmunka szervezése olyan osztályokban, ahol a tanulók közötti tudásbeli eltérés tág határok között mozog;
- innovatív gondolkodást igénylő, nyíltvégű feladatok végrehajtása;
- többféle képesség felhasználását kívánó feladatok kijelölése;
- együttműködési normák, szerepek kialakítása és követése; és
- a tanulók közötti státuszprobléma kezelése.

Személyes reflexiók a KIP-ről³

Tapasztalataimat a Komplex Instrukciós Program kapcsán összegzem. Alkalmam volt hospitálni a KIP hejőkeresztúri bázisiskolájában, egy nyolcadikos magyaráróra, illetve egy negyedik angol órára. A legfontosabb szempont számomra a KIP elveinek való megfelelés és a hátrányos helyzetű tanulók órai teljesítményének a megfigyelése volt. Vizsgáltam a feladatok komplexitását, differenciáltságát, a többféle képesség alkalmazhatóságának követelményét, a gyerekek egymásra utaltságát, de egyéni felelősségét és a csoport, illetve az egyéni feladatok egymásra épülését is.

A tanulók tudásban heterogén csoportokban dolgoztak, amely beosztás alapját a tanulók körében végzett Gardner-féle intelligenciátípus szerinti beazonosítás adta. Az osztályfőnökök év elején felmérték a tanulók érdeklődési körét és 1-től 10-ig terjedő skálán jelölték meg a különböző intelligenciaterületek erősségeit. Az így kapott eredmény lett a tanulók csoportba sorolásának alapja.

A nyolcadik osztályos magyar óra témája Mórincz Zsigmond *Hét krajcár* című novellája volt. Ezen belül is a mű központi témájával, a szegénység fogalmával foglalkoztak. Az első öt percben az órára való ráhangolódás történt. A pedagógus egy idézettel vezette be az óra témáját. Megfigyelhető volt a tanár koordináló-eligazító szerepköre, segített a diákoknak ráhangolódni a feladatra. Ezután történt a „kistanár”, „beszámoló”, „írnok”, „idő/csendfelelős”, „anyagfelelős” szerepkörök felosztása. A tanulók valóban tudásban heterogén csoportokban dolgoztak, az eltérő képességű roma és magyar diákok vegyesen alkottak egy-egy tanulócsoportot. Minden csoport, azonos témában, eltérő feladatot kapott, melynek megoldására tízenöt perc állt a rendelkezésre. A feladatok megoldását különböző eszközök segítették: poszter, filctoll, színes papír, táblagép. Az óra felénél a „beszámoló” ismertették az osztállyal, hogy milyen eredményre jutott a csoportjuk. A beszámoló végén a tanár értékelte a csoportok teljesítményét és igyekezett minden csoportot és a beszámolót néhány dicsérő szóval megjutalmazni. Az óra másik felében differenciált, egyénre szabott feladatokat oldottak meg a tanulók. Az óra az egyéni feladatok értékelésével zárult.

³A szerzőpáros tagjai közül a KIP módszer gyakorlatát Orosz Gabriella figyelte meg a Hejőkeresztúri IV. Béla Általános Iskolában. A dolgozat erre vonatkozó része Orosz Gabriella munkája és egyes szám első személyben készült beszámoló.

Az ötödik osztályos angol óra felépítésében hasonlított a nyolcadikos magyar órához. A szerepek elnevezése angol nyelven történt: „assistant”, „reporter”, „writer”, „timekeeper”, „material master”. Az óra elején itt is a csoportbeosztás, illetve a feladatok átbeszélése történt. Tizenöt percig tartott a csoportmunka („groupwork”), majd a „beszámoló”, azaz a „reporter”-ek bemutatták a feladatok megoldásait. A tanár, a nyolcadik osztályos magyar órához hasonlóan, dicsérlettel illette azokat, akik beszámoltak. Az egyéni munka itt sem maradt el, a személyre szabott feladatokra is jutott idő.

A megfigyeléseim és a hospitálást követően rendelkezésemre bocsátott segédanyagok, valamint az óra után, a tanárokkal folytatott rövid beszélgetés sokat segített a KIP-es órák lényegi értelmezésében. Megtudtam, hogyan illeszkednek ezek az órák az iskola tantervéhez és a pedagógusok tanmenetéhez, illetve megtapasztaltam, hogy a gyakorlatban alkalmazottak megfelelnek az elméleti leírásba foglaltaknak. Megállapíthattam, hogy az összetett csoportfeladatok megoldása sokféle intellektuális képességet igényel, amely végső soron a KIP alapkövetelménye. A diákoknak használniuk kell egyéni tudásukat, illetve problémamegoldó képességüket. Az összetett képességek fejlesztése nagy jelentőséggel bír a feladatok megoldásában. A nyitott végű, több megoldást lehetővé tévő, összetett képességeket igénylő gyakorlatokon keresztül alkalom nyílt a tanulók egymástól való függésének az erősítésére. Egy olyan csoportban, ahol a csoporttagok egymással függőségi viszonyban állnak, ott az együttműködés és az interakció iránt fokozottabb igény jelentkezik. A csoportmunka célja ennek a közös egymásra utaltságnak, munkának a megfelelő szinten tartása és erősítése. A KIP-es órák alkalmat adnak a több helyes megoldást magukban foglaló nyitott végű feladatokon keresztül a diákoknak az alternatív megoldások keresésére, érveik bizonyítására és a vitára. Mindez tudásban és szocializáltságban heterogén tanulói csoporton belül valósul meg.

Szembetűnő volt, hogy az egyéni megbízhatóság szintén fontos jellemzője a csoportmunkának. A csoportmunkára támaszkodó egyéni beszámolók az önállóság, egyéni megbízhatóság legfontosabb szóbeli és írásbeli dokumentumai. Segítségükkel a tanulók kitűnő lehetőséget kapnak a fejlődésre, a gyakorlásra, és íráskészségük fejlesztésére. Egyben lehetőséget nyújt a tanárnak a diákok egyéni előrehaladásának felméréséhez.

Azt gondolom, hogy a csoportmunka különösen akkor eredményes, amikor a tanár legfontosabb célja a fogalmak elsajátíttatása, a problémamegoldó gondolkodás fejlesztése és a feladat megértetése. Ehhez a diákoknak a feladatokon keresztül alkalmat kell nyújtani a vitára és gondolataik érthető megfogalmazására. Ezért a jól szervezett csoportmunka vagy egy központi gondolat köré szerveződik, vagy egy lényeges kérdésre keres választ. Összességében céltudatos, a tanulói igényeket figyelembe vevő, azokhoz alkalmazkodó óravezetéseknek lehettem követője.

Az általunk tervezett projektfeladat vázlata

Komplex Instrukciós Program szerint szervezett óra

Tantárgy: Diszlexia redukáció, gyógypedagógiai fejlesztés

Tanítási egység: 45 perc

Az óra típusa: gyakorló óra

Az óra célja: Anyanyelvi ismeretek gyakorlása

Nagy gondolat: „Együtt lenni jó...”

Osztály: 3.

Az óra szerkezete:

1. Alapelvek, szerepek áttekintése, tanári motiváció: 5 perc

2. Csoportalakítás:

A csoportok heterogén összetételűek. Egy tanuló több szerepet is kaphat. 6x4 fős csoportok: 5 perc

Szerepek:

- kistanár;
- anyagfelelős;
- írnok;
- beszámoló;
- időfelelős;
- rendfelelős.

3. Csoportmunka: 15 perc

4. Csoportok beszámolója: 5 perc

5. Egyéni feladatok: 5 perc

6. Egyéni beszámolók: 5 perc

7. Az óra értékelése: 5 perc

Felhasznált eszközök: csomagolópapír, tollak, filctoll, színes ceruza, füzet, vonalzó.

Felhasznált ismeretek: hangok és betűk fogalma, számfogalom, csoportosítás megadott szempontok szerint, környezetismereti fogalmak, helyesírási szabályok.

Fejlesztendő készség-képesség területek: olvasási készség, íráskészség, helyesírás, együttműködés, kommunikációs készség fejlesztése, pozitív motiváció kialakítása.

Alkalmazott kulcskompetenciák: anyanyelvi kommunikáció természettudományos kompetencia, szociális kompetencia, ének-zene kompetencia.

Nagy gondolat:
„Együtt lenni jó...”

HALLGASSUK MEG EGYÜTT ZELK ZOLTÁN: ESTE JÓ CÍMŰ VERSÉT DOLFELDOLGOZÁS FORMÁJÁBAN!
FIGYELJETEK ARRA, HOGY HOGYAN JELENIK MEG A CSALÁD KÉPE, AZ ÖSSZETARTOZÁS ÉLMÉNYE ÉS A SZÖVEGET HOGYAN EGÉSZÍTI KI A ZENE, A DALLAM!
EHHEZ A VERSHEZ KAPCSOLÓDÓAN LESZNEK FELADATAI A CSOPORTOKNAK!
A VERSET SZÖVEGKÉNT IS MEGKAPJÁTOK MAJD!

I. csoport feladat:

Próbáljátok a verset, vagy annak egy részletét megtervezni és előadni „néma” színházi előadásként! A szereplők nem beszélhetnek!

Mindenkinek legyen szerepe!

Egyéni feladat:

1. Írj egy színházi ismertetőt a műről!
2. Hogyan csábítanád be a nézőket a színpadra? Fogalmazd meg néhány mondatban!
3. Írd meg a szüleidnek, milyen előadáson jártál tegnap este!
4. Írd le a szereposztást!

II. csoport feladat:

Készítsetek egy illusztrációt a műhöz!

Lehet szabadon választott a technika!

Egyéni feladat:

Milyen feszültségek adódtak a csoport feladat során? Fogalmazd meg!

Melyik részleteket jelenítettétek meg? Sorold fel azokat a versrészleteket!
Milyen színeket használtatok, ha nincsenek színek, indokold meg, miért!
Írd le röviden, hogyan jelenik meg a család az elkészült alkotásban!

III. csoport feladat:

Készítsetek 10 db szókátyát, amelyeken egy-egy szóval kifejezitek a vers mondanivalóját és esetleg tükrözi az érzelmeiteket, amelyeket kiváltott a vers(dal) hallgatása!

Egyéni feladat:

Másold le a szavakat a szókátyákról!

Írd le a szavakat szótagolva!

3 szót foglalj mondatba!

Rajzold le az egyik szó jelentését!

IV. csoport feladat:

Minden versszakhoz társítsatok egy színt és indokoljátok meg a választásotokat!

Egy-egy versszakhoz ugyanaz a szín is kerülhet, de több színt alkalmazzatok!

Egyéni feladat:

Írd le betűrendben, milyen színeket használtatok!

A használt színekhez írd le azokat a dolgokat, amelyek eszedbe jutnak róla!

Írd le egy rövid levélben a külföldön lévő szüleidnek, hogy mi volt a mai KIP-es óra feladata!

A színeket jelölő mellékneveket fokozd a tanult szabályok alapján!

Írd le a füzetedbe!

Összefoglalás

Kutatásunk megkezdésekor a PISA2015 és a 2015. évi országos kompetenciamérés eredményeit alapul véve, miszerint a magyar tanulók eredményei gyengébbek az előző éves átlageredményeknél, hipotézisünk az volt, hogy különböző tan- és segédanyagok összekapcsolásával és ennek tükrében egy komplex tanórai projektmunka megvalósításával javítható a diákok szövegértési kompetenciája. A 21. századi felgyorsult, a technológia eszközök által igencsak befolyásolt világunkban a tanulók változó igényeihez szükséges igazítani a szövegértés tanítását is. Az észak-magyarországi régió eredményei a leggyengébbek közé tartoznak, a fejlesztő programok és tananyagok létjogosultsága ennek alapján valóban különösen indokolt. Több fejlesztőprogram érhető el a piacon, dolgozatunkban az Együttthaladó programot választottuk ki. A program eredetileg migráns gyermekeknek készült, de nyelvi hátránnyal küzdő gyermekeken is sikeresen tesztelték már. Fontos kiemelnünk, hogy a magyar mint anyanyelv oktatását vizsgáltuk a dolgozatunkban, nem mint külföldi diákoknak készült segítő anyagot. A 3. és a 8. évfolyamos tankönyveket és segédanyagokat elemeztük abból kifolyólag, hogy a 3. évfolyam az első olyan év, amikor szaktárgyi ismeretekre tesznek szert a diákok, és a 8. évfolyam az utolsó általános iskolai évük. Emiatt választottuk ezt a két évfolyamot, hogy meg tudjuk vizsgálni a kezdeti és a végponti anyagokat, egyfajta keretet, ívet tudjunk rajzolni a dolgozatban.

Az elemzett segédanyagokat összevetettük a hagyományosabb iskolai tankönyvekben megjelenő feladatokkal egyezéseket és különbségeket keresve. A megjelenő szövegek tematikája (a kerettanterv és a Nat miatt) sok esetben hasonlóságot, egyezést mutatott. A különbség a megfogalmazott feladatokban, valamint a tankönyvek és segédanyagok képi világában volt jelentősebb. Az Együttthaladó feladatainak leírása már a kérdés feltevésével gyakran új szót, kifejezést tanított a diákoknak. Az Együttthaladóban nagyobb jelentőséget kapnak a fogalmak, a definíciók és azok képi világának megjelenítései.

Az elemzések elvégzése után célunk új, az Együtthaladóhoz kapcsolódó, kiegészítő fejlesztő projektfeladat összeállítása volt, mégpedig a KIP módszer bevonásával. A projektfeladat Zelk Zoltán: Este jó című versének dalfeldolgozása volt. Elméleti síkon vázoltunk egy KIP-es szövegértést fejlesztő óratervet. A dolgozatot tovább fogjuk fejleszteni, további feladatokat készítnünk. Az elméletben megalkotott órákat ki fogjuk próbálni kutatásunk következő szakaszában általános iskolás diákokon, annak érdekében, hogy pontos képet kapjunk a feladatok kompetenciafejlesztő és diákokra gyakorolt hatásáról is.

Irodalomjegyzék

- BALÁZSI, I., LAK, Á. R., OSTORICS, L., SZABÓ, L. D., VADÁSZ, CS. (2016): Országos kompetenciamérés 2015. Országos jelentés. Oktatási Hivatal, Budapest.
https://www.kir.hu/okmfit/files/OKM_2015_Orszagos_jelentes.pdf Letöltve: 2017. április 3.
- BALÁZSI, I., BALKÁNYI, P., OSTORICS, L., PALINCÁS, I., RÁBAINÉ SZABÓ, A., SZEPESI, I., SZÍPŐCSNÉ KROLOPP, J., VADÁSZ, CS. (2014): Az Országos kompetenciamérés tartalmi keretei: Szövegértés, matematika, háttérkérdőívek. Oktatási Hivatal, Budapest.
- Cohen, E. G. (1997): Understanding Status Problems: Sources and Consequences. In: Working for Equity in Heterogeneous Classrooms: Sociological Theory in Practice (szerk.: Cohen, E. G., Lotan, R. A.) Teachers College Press, New York, pp. 61–76.
- Együtthaladó <http://www.egyutthalado.uni-miskolc.hu/> Letöltve: 2017. április 3.
- KAGAN, S. (2001): Kooperatív tanulás. Ökonet Kft., Budapest.
- K. NAGY, E. (2015): KIP-könyv I-II. Miskolci Egyetemi Kiadó, Miskolc.
- Kooperatív tanulás http://tanmester.tanarkepzo.hu/kooperativ_tanulas Letöltve: 2017. április 3.
- LANNERT, J. (2015): A kompetenciamérésről – kicsit másképpen. Kölnöket. Szülőnek lenni jó. <http://www.koloknet.hu/iskola/a-kompetenciameresrol-a-kicsit-maskeppen/> Letöltve: 2017. április 3.
- M. NÁDASI, M. (2010): A projektoktatás elmélete és gyakorlata. Magyar Tehetségsegítő Szervezetek Szövetsége, Budapest.
- Nemzeti alaptanterv. (2012): Magyar Közlöny (66.) pp. 10633–10848. https://ofi.hu/sites/default/files/attachments/mk_nat_20121.pdf Letöltve: 2017. április 3.
- OSTORICS, L., SZALAY, B., SZEPESI, I. & VADÁSZ, CS. (2016): PISA2015. Összefoglaló jelentés. Oktatási Hivatal, Budapest.
https://www.oktatas.hu/pub_bin/dload/kozoktatasi/nemzetkozi_meresek/pisa/PISA2015_osszefoglalo_jelentes.pdf Letöltve: 2017. április 3.
- PISA (Programme for International Student Assessment). (2016). <https://www.oktatas.hu/koznevelas/meresek/pisa> Letöltve: 2017. április 3.
- Tantervi alapfogalmak <https://www.slideshare.net/olgalukrecia/tanterv-fogalmak> Letöltve: 2017. április 3.
- VÁRNAGY, E. & VÁRNAGY, P. (2000): A hátrányos helyzet pedagógiája. Corvinus Kiadó, Budapest.

Források

- ALFÖLDY, J., CZECZE, E., VALACZKA, A. (2013): Irodalom 8. Oktatókutatató és Fejlesztő Intézet, Budapest.
- ANTALNÉ SZABÓ, Á., RAÁTZ, J. (2013): Magyar nyelv és kommunikáció. Munkafüzet a 8. évfolyam számára. Oktatókutatató és Fejlesztő Intézet, Budapest.
- ANTALNÉ SZABÓ, Á., RAÁTZ, J. (2016): Magyar nyelv és kommunikáció. Tankönyv a 8. évfolyam számára. Oktatókutatató és Fejlesztő Intézet, Budapest.

- BALKÁNYI, P, LAK, Á. R., GYAPAY, J., RÁBAINÉ SZABÓ, A., SZABÓ, L. D. (2016): Országos kompetenciamérés 2015. Feladatok és jellemzőik. Szövegértés. 8. évfolyam. Oktatási Hivatal, Budapest.
https://www.oktatas.hu/pub_bin/dload/kozoktatas/meresek/orszmer2015/OKM2015_Feladatok_es_jellemzoik_Szovegertes_8.pdf Letöltve: 2017. április 03.
- BURAI, L., FARAGÓ, A. (2015): Hétszínvirág munkafüzet a 3. évfolyam számára. Oktatókutató és Fejlesztő Intézet, Budapest.
- BURAI, L., FARAGÓ, A. (2015): Hétszínvirág tankönyv a 3. évfolyam számára. Oktatókutató és Fejlesztő Intézet, Budapest.
- FÜLÖP, M., SZILÁGYI, F. (2015): Nyelvtan és helyesírás tankönyv a 3. évfolyam számára. Oktatókutató és Fejlesztő Intézet, Budapest.
- ILLÉSNÉ KOVÁCS, M. (2012): Irodalom 3. Együttthaladó. Migráns gyermekek az iskolában. Oktatási segédanyag az általános iskolák számára. Miskolci Egyetemi Kiadó, Miskolc.
http://www.egyutthalado.uni-miskolc.hu/wp-content/uploads/pdf/i3_wm.pdf Letöltve: 2017. április 3.
- ILLÉSNÉ KOVÁCS, M. (2011): Irodalom 8. Együttthaladó. Migráns gyermekek az iskolában. Oktatási segédanyag az általános iskolák számára. Miskolci Egyetemi Kiadó, Miskolc.
http://www.egyutthalado.uni-miskolc.hu/wp-content/uploads/pdf/i8_wm.pdf Letöltve: 2017. április 3.
- KECSKÉS, J. (2012): Nyelvtan 3. Együttthaladó. Migráns gyermekek az iskolában. Oktatási segédanyag az általános iskolák számára. Miskolci Egyetemi Kiadó, Miskolc.
http://www.egyutthalado.uni-miskolc.hu/wp-content/uploads/pdf/ny3_wm.pdf Letöltve: 2017. április 3.
- KECSKÉS, J. (2011): Nyelvtan 8. Együttthaladó. Migráns gyermekek az iskolában. Oktatási segédanyag az általános iskolák számára. Miskolci Egyetemi Kiadó, Miskolc.
http://www.egyutthalado.uni-miskolc.hu/wp-content/uploads/pdf/ny8_wm.pdf Letöltve: 2017. április 3.
- PISA példafeladatok. (2011). In: Oktatási Hivatal.
https://www.oktatas.hu/pub_bin/dload/kozoktatas/nemzetkozi_meresek/pisa/peldafeladatok/pisa_r040_csad_hun.pdf Letöltve: 2017. április 03.

Dienes Viktor¹

Értelmiség-kép és önkép: Társadalmi felelősségvállalás ma Magyarországon

Az Új Nemzeti Kiválóság Program keretében elnyert hallgatói ösztöndíjjal lehetőségem nyílt egy korábbi, filozófiai alapokon nyugvó dolgozatom téziseit kritikai vizsgálódásnak alávetni, mely felmérés részeredményeit ebben a publikációban közlöm. A felmérés célja elsődlegesen arra irányult, hogy dialógust teremtsen az értelmiségképzés egyik műhelyével, konkrétan a Miskolci Egyetem Bölcsészettudományi Karával (továbbiakban: bölcsészkar), ám a kezdeményezett párbeszéd járulékos eredménye, hogy megmutatja az észak-magyarországi régió vezető felsőoktatási intézményének értelmiségi önképét és bepillantást enged abba is, hogy mit gondolnak az itt tanuló fiatalok a régió felzárkózásának szempontjából is oly fontos társadalmi felelősségvállalásról.

Kulcsszavak: értelmiség, felelősségvállalás, társadalom, szolidaritás, párbeszéd, kritikai kultúrakutatás.

Bevezetés

A kutatás fő kérdése az volt, hogy miképp ragadható meg a bölcsészértelmiség és a társadalom kapcsolata ma Magyarországon, elsősorban Miskolcon és környékén, hiszen ebben a régióban az értelmiség szerep- és felelősségvállalása különösen húsbavágó kérdés, mivel a leszakadó területek felemelésében óriási szerepe van a helyben képzett értelmiségnek.

A kutatás címében az értelmiség-kép fogalompár a társadalom előítéleteit rejtí magában az értelmiségi szereppel kapcsolatban, míg az önkép önreflexióra utal, az értelmiség saját feladatainak megválasztására és azok vállalására. A felelősségvállalás tehát a közösség életéhez való kapcsolódáson túl az értelmiség saját eredetéhez való viszonyulását is önmagában foglalja.

De egyáltalán ki az értelmiségi? Sartre meghatározásából indultam ki, hiszen ő filozófiai perspektívából szemléli az értelmiséget, számára a filozófia az értelmiségi lét elengedhetetlen feltétele. 1972-ben megjelent „Védőbeszéd az értelmiségiekért” című tanulmányában azt állítja: „Az értelmiségi olyan valaki, aki beleüti az orrát abba, ami nem tartozik rá”. Szerinte tehát értelmiségi az, aki saját szakterületéről kilépve, univerzális értékek alapján mond véleményt a társadalom érdekében. Példaként az atombombán dolgozó tudósokat hozza. A tudósok önmagukban nem értelmiségiek, ám ha ezek a tudósok kiáltványt írnak alá, hogy óvják az atombomba felhasználásától a társadalmat, akkor értelmiségiekké válnak (Sartre 1990, 432).

A projekt által megcélzott csoporttal anonim kérdőíves felmérés útján léptem kapcsolatba, a kérdőív terjesztése célzott módon történt, így a kérdőívet elsősorban a Miskolci Egyetem bölcsészkarának jelenlegi és volt hallgatói, oktatói, valamint az egyetemen diplomát, illetve doktori fokozatot szerzett személyek töltötték ki, összesen 224-en. Ez a szám a vártnál ugyan kevesebb, ám a statisztikai adatok megmutatják, hogy a kérdőívre több mint 3000-en kattintottak. Ez arra enged következtetni, hogy sokan hallgatásba burkolóztak, ami érdektelenségre utalhat az értelmiség társadalomban betöltött szerepével kapcsolatban, illetve a közösségi és intellektuális hagyományokhoz való kapcsolódás hiányát jelzi, továbbá a kitöltők alacsony száma a bölcsészkar és a régió iránti patriotizmus hiányát is megmutatja.

¹ A tanulmány az Emberi Erőforrások Minisztériuma Új Nemzeti Kiválóság Programjának támogatásával készült.

A 2016-os évben a kar beiratkozott hallgatóinak a száma 1146 fő, míg az oktatói-kutatói létszám 90 fő volt. A bölcsészkar 2002 és 2016 között összesen mintegy 7138 diplomát állított ki, így a felmérésben megszólalt 224 fő statisztikailag értékelhető adatokkal szolgál az ME-BTK értelmiségi önképéről (1. táblázat). Az ME-BTK országos szinten is reprezentatív eredményekkel szolgálhat a bölcsészértelmiség társadalomban elfoglalt helyzetéről, hiszen ez a kar a magyarországi bölcsészettudományi karok felső harmadába tartozik a legkülönbébb szempontok alapján.

1. táblázat: A Miskolci Egyetem Bölcsészettudományi Karán kiadott diplomák száma; a kar beiratkozott hallgatóinak száma, illetve az oktatói-kutatói létszám 2002 és 2016 között.

Év	Kiadott diplomák száma (db)	Beiratkozott hallgatók száma (fő)	Kar oktatói-kutatói létszáma (fő)
2002	534	2656	188
2003	595	2621	179
2004	644	2546	174
2005	440	2755	165
2006	483	2827	160
2007	453	2625	151
2008	399	2440	147
2009	460	2197	136
2010	606	1988	120
2011	509	1782	188
2012	421	1442	179
2013	412	1213	174
2014	404	1019	165
2015	370	1032	160
2016	408	1146	151

Forrás: ME-BTK Dékáni Hivatal

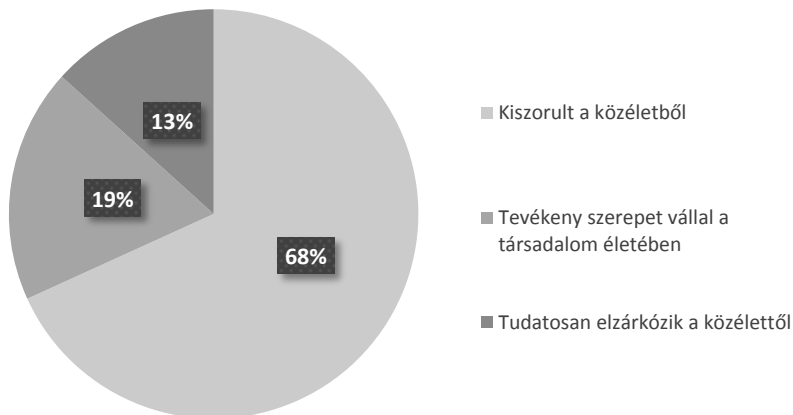
A kutatás kiemelt eredménye annak meghatározása, hogy a Miskolci Egyetem Bölcsészettudományi Karán végzettek közül kik és milyen arányban maradnak bölcsész pályán, illetve, hogy az ő társadalomban elfoglalt helyzetük egybeesik-e a filozófiai elképzelésekkel. A bölcsészpályán maradók számára, akik tenni akarnak régiójuk és a társadalom egészének felemeléseért, ez a kutatás olyan elérendő célokkal szolgál, amelyek között megtalálhatják pályájuk érdemeit.

Értelmiség és kultúra

Az utóbbi évtizedek drámai fordulatot jelentettek az értelmiség össztársadalmi megítélésében Európa szerte, így Magyarországon is: az értelmiség és a társadalom viszonya megromlott, (1. ábra) ami azzal a veszéllyel fenyeget, hogy az értelmiség végleg el fog tűnni, értelmiségiek nélkül pedig a társadalom képtelen a fejlődésre és a fennmaradásra. Éppen ezért szükségessé vált az értelmiségi lét alapjainak újragondolása.

A modern nyugati világban a véleményformáló értelmiségi elit legfontosabb fórumává azok a humántudományos egyetemek váltak, ahol a szellemtudományokat oktatják (Horkay Hörcher 2014, 121). „A humán tudományok olyan emberi képességek (...) kialakulásához járulnak hozzá, amelyek nagyobb esélyt adnak az egyénnek, de a közösségnek is a (...) kihívások megoldására” – mondja Horkay Hörcher Ferenc, utalva ezzel arra, hogy a bölcsészlet és a

társadalomtudományok olyan értékeket hordoznak, amelyek a kultúrát, ezáltal pedig az embereket szolgálják, ezen értékek nélkül pedig a társadalom darabjaira hullana (Horkay Hörcher 2014, 106).

1. ábra: Ön hogyan látja napjainkban az értelmiség fellépését a társadalomban?

Forrás: Saját szerkesztés

A humán tudományok fogalma a reneszánsz korában azokat a szellemi tartalmakat foglalta magában, amelyeket az egyének a neveltetése során el kellett sajátítani, ha kulturált emberré akart válni (Horkay Hörcher 2014, 106). Az olyan tudományok mindegyikében, mint a történelem, az irodalom vagy a filozófia olyan értékek nyilvánulnak meg, amelyek megismerésével és megértésével a kultúra elsajátítható. A filozófia, mint minden tudomány őse, már az értelmiség kialakulásában is szerepet játszott, hiszen a filozófusokat tekinthetjük az értelmiség elődjének, a filozófiai gondolkodás, amely válaszokat keres a végső kérdésekre, ma is ott rejlik a világ értelmét kereső ember szövetében. A bölcsészet szavunk eredetileg a filozófia szavunkat volt hivatott helyettesíteni a nyelvújítás korában, amely később több olyan, manapság már a természettudományok közé sorolt tudományt magába foglalt, mint például a matematikát. A természettudományok fogalmának kialakulásával és a tudományágak szétfejlődésével a bölcsészet fogalma szűkült, manapság főként az emberrel, a társadalommal, a humántudományokkal foglalkozó személyeket tekintik bölcsészeknek, azokat, akik valamiképp kapcsolatba kerülnek az emberi értékek és hagyományok megtestesülésével, a kultúrával és az így szerzett tudásukat a társadalom fejlesztésére használják fel (Balázs 2012). A bölcsészek, mint a humán tudományokban jártas személyek, a filozófusok és a belőlük kialakult értelmiség örökségét viszik tovább, tehát joggal nevezhetők bölcsészértelmiségnek.

Az értelmiségi szerep meghatározásakor az értelmiségiszociológiai írások abban megegyeznek, hogy az értelmiség egyik legfontosabb társadalmi feladatának a kultúra létrehozását, megőrzését és terjesztését jelölik meg (Kristóf 2014, 15). Az értelmiség a múlt tudását és értékeit nem eldobja, hogy védtelen nézzen szembe az ismeretlennel, hanem az új és a felfedezésre váró tükrében megértéssel fordul a hagyomány felé, amelyből kiindulva megérthető a világ. Ez az odafordulás az értelmiségi sajátos lét-beállítódásaként van jelen, a múlt, mint alapra tekint, amelyre építkezni lehet.

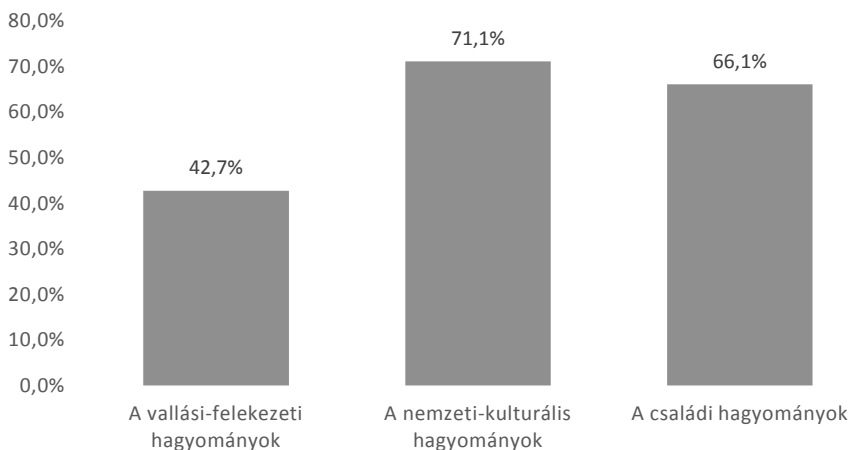
A 21. században az értelmiségre, mint a kultúra őrzőire óriási feladat hárul, amely az egész társadalomra kiterjedő felelősségvállalásukban ragadható meg, hiszen gyorsan változó világunkban a kultúra mintegy olvasztótégelyként, önmagába foglalja és egyesíti az emberiség felhalmozott – az ember világban való létehez elengedhetetlen – tudását és értékeit.

Mára az is bizonyossá vált, hogy a világ belépett a tudásalapú társadalmak korába, ahol a fejlődést – mind társadalmi, mind gazdasági értelemben – elsősorban az emberek szüntelen tanulásra való képessége indukálja (Stiglitz 2016, 33-36). Társadalom alatt egy meghatározott területen élő emberek összességét értjük, akik közös értékeiket felismerve határozzák meg magukat egységként. Ezek az értékek mindig az adott társadalom kultúrájában öltenek testet.

A tudás az emberiség legnagyobb kincse, hiszen olyan elapadhatatlan forrásról van szó, ami, megfelelően felhasználva, hozzájárul az emberi életminőség globális növekedéséhez. A korábbi, lexikális tudásra épülő modell mára elavulttá vált, az információs technológiák fejlődésével világ tudásának legjava mindenki számára elérhető és kereshető. A valódi kihívást az jelenti, hogy a folyamatos változások közepette az ember képes legyen felismerni ebben az információáradatban a valóban lényeges dolgokat, amelyeket segítségül hívhat a világban való boldogulásához (Stiglitz 2016, 41-42).

A kultúra fogalma a latin „colore” igéből származik, melynek jelentése „művelni”. Első írásos említése még a föld megművelésére vonatkozott, ebből fejlődött ki az a jelentése, amely az ember által létrehozott szellemi értékek összességére utal. Ahogyan a földnek művelésre van szüksége, hogy bőséges termést hozzon, úgy az embernek is művelnie kell saját magát, hogy képes legyen termékeny gondolataival hozzájárulni az emberiség javaihoz. A művelés egy adott célt tételez – a föld esetében a termést – amely elérésében ez a folyamat kiteljesedik és lezárul. A kultúra ennél már azonban több, amelyre Hans-Georg Gadamer is utal, amikor a művelődésen túl a kultúrát a képzéssel (Bildung) kapcsolta össze (Gadamer 2003, 40). A képzésnek, ha lehet így mondani, egyetlen célja, hogy általa műveltebbé váljunk, azonban mivel ez a „cél” belátható módon mindig túllép rajtam, így nem tekinthetünk rá úgy, mint valami elérhetőre. A képzésnek, a folyamatos tanulásnak sosincs vége, az embernek mindig azon kell munkálkodnia, hogy saját természetes adottságait kiképezve hozzájáruljon a kultúra kiteljesedéséhez, amelyre így támaszkodva képessé válik eligazodni a világban.

2. ábra: Ön szerint mely hagyományok segítik a világban való alkalmazkodást?

Forrás: Saját szerkesztés

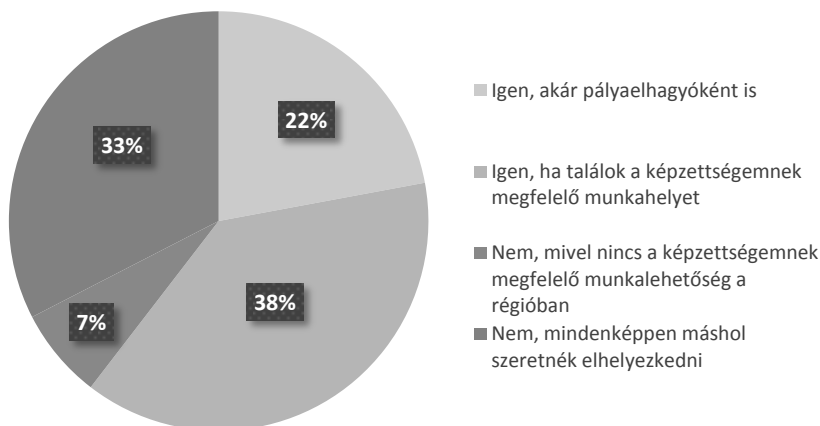
A kultúra, mint az emberi hagyományok és értékek testet öltő öntudata (Gyáni 2016, 24) mindig változik és alakul, egy-egy hagyomány és érték a fennálló jelen kontextusában hol érvényét veszti, hol a társadalmi létezés alapjaként nyilvánul meg, éppen ezért a kultúra lényegét nem az értékek és hagyományok összesége adja, hanem az az emberi bölcsesség, amely a világot egészként ismeri fel.

Regionális és univerzális felelősségvállalás

A felmérésben résztvevők egy jelentős része a Miskolci Egyetem bölcsészkarának jelenlegi hallgatói közül került ki, akikről általánosságban elmondható, hogy a legtöbben alapképzésen (BA) tanulnak, nappali munkarend keretében, magyar állami ösztöndíjas képzést folytatva, ugyanakkor a mesterképzést (MA) és az osztatlan mesterképzést (O) folytató hallgatók is magas számban képviseltették magukat.

Lakhelyre lebontva, nem meglepő módon elsősorban Miskolc az a város, ahol a legtöbben élnek, akár a családjukkal, akár kollégistaként. Miskolc mellett jelentős azok száma, akik B.A.Z. megye más településén élnek és naponta ingáznak otthonuk és az egyetem között, ugyanakkor az ország más településeiről, meghatározó módon Budapestről is viszonylag magas számban választják, Miskolcot.

A kitöltőknek azonban csupán 33 százaléka válaszolt úgy, hogy tervezi a továbbtanulást ezen a karon, ugyanakkor több, mint 50 százalékuk gondolja úgy, hogy tanulmányait követően, ha talál magának megfelelő munkát, örömmel helyezkedne el B.A.Z. megyében (3. ábra). A kitöltők ugyanilyen arányban elutasítják annak a lehetőségét, hogy tanulmányaikat követően külföldön helyezkedjenek el, akár időlegesen is.

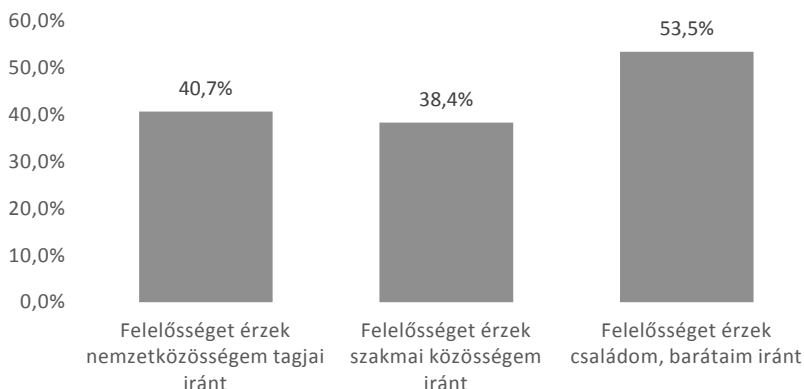
3. ábra: Tervezi, hogy tanulmányait követően Borsod-Abaúj-Zemplén megyében helyezkedik el?

Forrás: Saját szerkesztés

A bölcsészkar jelenlegi hallgatóinak csaknem 80 százaléka vallja magát értelmiséginek, elsősorban pedig bölcsészértelmiségnek, hiszen a kitöltők elsőprő főlényen gondolják úgy, hogy bölcsészként bizonyos társadalmi csoportok iránt felelősséggel tartoznak. Ez a felelősségvállalás megmutatkozik a magyar nemzetközösség tagjai iránt, a szakmai közösségek iránt, illetve a magánéletbeli felelősségvállalás is megjelenik a család és a barátok iránt (4. ábra), ugyanakkor a kevés számú kitöltő, ahogyan említettük, mindenképpen arra enged következtetni, hogy a miskolci bölcsészkaron végzettek közül alacsony azok száma, akik elkötelezettségüket valamilyen kiállítás keretében kifejeznék. Ennek a kiállításnak a hiánya mindenképpen csalódást keltő, nem csupán az egyetemre és a karra nézve, de a régió társadalmi-gazdasági felzárkózásának szempontjából szemlélve is, hiszen bárminemű elkötelezettség nélkül a leszakadó régiók hátránya nem redukálható.

A felmérésben résztvevők többsége, amellet foglalt állást, hogy az értelmiségi lét választás, döntés kérdése, amely eredmény egybecseng azzal az állítással, hogy az értelmiségivé válás tudatos mozzanatot kíván, amelynek során az ember elkötelezi magát a társadalom iránt

(Sartre 1990). A társadalmi felelősségvállalás a kitöltők 61 százaléka szerint elengedhetetlen jellemzője az értelmiségi létnek, ezt azonban tájékozottság és műveltség, a kritikai gondolkodás és a párbeszédre való készség előzi meg. A kitöltők többsége az értelmiségi létezéssel szembeállítja a pártpolitizálást bármely formáját.

4. ábra: Gondolja, hogy bölcsészként van bármilyen felelőssége bizonyos társadalmi csoportok iránt?

Forrás: Saját szerkesztés

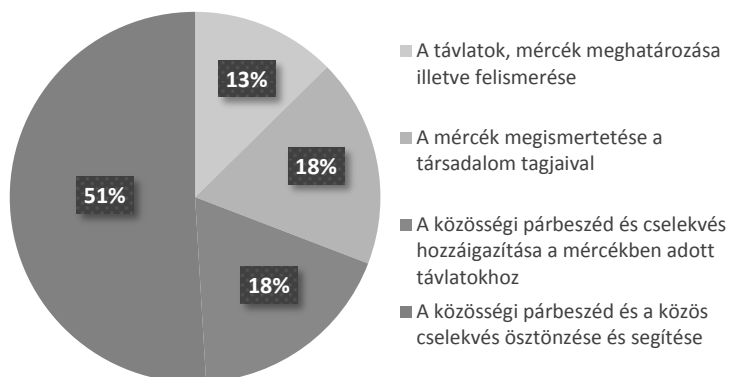
A bölcsészeket a kitöltők háromnegyede gondolja felhatalmazottnak, hogy magukra vállalják az értelmiségi szerepet, de őket megelőzik a tudományos szakértők, ezzel azt az értelmezést erősítve, hogy a felmérés résztvevői a szakmaiságot tartják elsődlegesnek az értelmiségi-önkép meghatározásakor.

A kitöltők többsége az értelmiség elsődleges feladatának a társadalom tagjaival történő párbeszédet nevezi meg, amely párbeszédben alakulnak ki az értelmiség tényleges teendői, ezzel egy olyan értelmiségi-önképet bemutatva, ahol az értelmiség nem a társadalom felett áll, hanem a tényleges problémákból kiindulva, a társadalom többi tagjával közösen keres azokra megoldást. Az értelmiség konkrét dolgát a felmérés résztvevői a közös társadalmi párbeszéd és a közös cselekvés elősegítésében látják (5. ábra).

A társadalmi párbeszéd kiemelendő alapját a hagyományok képezik, amelyek közül elsősorban a nemzeti és kulturális, illetve a családi hagyományok azok, amelyek a kitöltők szerint segítséget nyújtanak az egyének számára a világban való alkalmazkodáshoz (2. ábra).

Érdemes rámutatni arra, hogy ez az értelmezés a mércékkel szemben jelenik meg. A válaszadók elképzelhetőnek tartanak ugyan olyan univerzális mércéket, amelyekhez az emberek az életüket igazíthatják, ám csupán közösségenként átfogó szinten. Az univerzalitás tehát nem feltétlenül vonja magával a globalitásban való gondolkozást. Nem lehetetlen, sőt a gyakorlati élet is azt támasztja alá, hogy a különböző közösségek saját mércéket alkotnak, amely mércék a közösség tagjai számára általános érvényűek, ám azon kívül nem így jelennek meg.

A mércék a kitöltők egynegyede szerint párbeszédben születnek, míg csupán 14 százaléka gondolja úgy, hogy a mércék örök időtől fogva, változatlanul léteznek. Ez az értelmezés ugyancsak a társadalom és az értelmiség tevékeny szerepét hangsúlyozza, és semmiképp sem magyarázza a mércék kialakulását politikai vagy gazdasági érdekekkel, a társadalmi mozgások passzív változásával vagy épp az egyének lelki folyamataival.

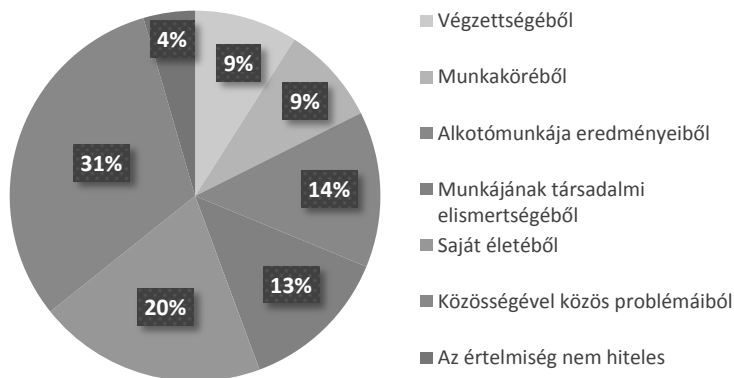

5. ábra: Ön szerint mi az értelmiség feladata?

Forrás: Saját szerkesztés

Az értelmiség saját hitelességét közösségével közös problémáiból meríti, szól a kitöltők ítélete, amely ítélet megfelel annak, hogy az értelmiség és a társadalom párbeszéde szüli meg azokat a fogódzókat, amelyek mentén a társadalom tökéletesíthető (6. ábra).

A kitöltők egyértelműen állást foglaltak amellett, hogy az értelmiség része a közösségnek, a társadalomnak (7. ábra). Ez az állásfoglalás kapcsolódik ahhoz, hogy az értelmiség elsődleges feladata a társadalom tagjaival való párbeszédben mutatkozik meg, ugyanakkor szemben áll azzal a kitöltők szerint igenis valós tapasztalattal, miszerint a társadalom többi tagja kirekeszti az értelmiséget.

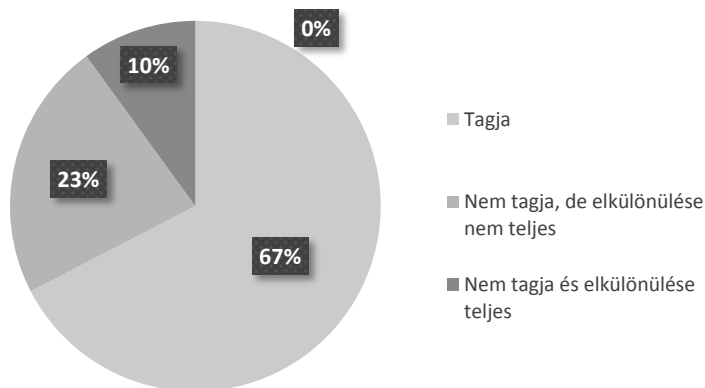

6. ábra: Ön szerint honnan meríti az értelmiség a hitelességét?

Forrás: Saját szerkesztés

A kitöltők 41 százaléka szerint, az értelmiségnek minden emberrel párbeszédbe kell bocsátkoznia, annak ellenére, hogy ezeknek az embereknek a nagyrésze elutasítja az értelmiséget. Ez az értelmezés missziós, agitációs feladatot tulajdonít az értelmiségnek. A kitöltők egynegyede ezzel szemben azt vallja, hogy az értelmiségnek nem szabad térítőként fellépni azokkal szemben, akik nem hallgatják meg őket. A párbeszéd éppen attól válik párbeszéddé, hogy mindkét fél meghallgatja a másikat. Természetesen az értelmiségnek nem szabad lemondani arról, hogy ezeket az embereket is bevonja a párbeszédbe, de csupán akkor, ha ők is nyitottá válnak rá.

Hitelesség tekintetében a kitöltők csaknem 85 százaléka gondolja úgy, hogy létezik Magyarországon olyan értelmiségi, aki feladatát betölti, legalábbis törekvése hiteles. Ez mindenképpen jó hír, még akkor is, hogyha ez a hitelesség önmagán túl nem utal arra, hogy az értelmiség befolyással bírna a magyar társadalomra.

7. ábra: Ön szerint az értelmiségi tagja-e a közösségnek, a társadalomnak?

Forrás: Saját szerkesztés

A kitöltők az értelmiség társadalmi szerepvállalását Magyarországon elsősorban munkakörhöz kapcsolódóan képzelik el. A magyar eredményeket, ugyan sok hasonlóságot mutatnak, mind a Kelet-Európai régió, mind pedig az euro-atlanti világ eredményeivel, ugyanakkor a civil szervezet háttérbe szorulása megmutatkozik, ami azt jelzi, hogy Magyarországon elkezdődött a hasonulás az euro-atlanti világon kívüli országokhoz.

Az értelmiség és a társadalom mai problémáinak felszámolására megoldásul kínálkozik az intellektuális örökségünk, elfeledett hagyományaink, előzetes tudásunk és előítéleteink feltárása, amelyből következne a párbeszédkultúra, az elfogadás módjainak gyarapítása, amely végső soron a társadalmi fejlődés hajtómotorja. Hiszen közösség nemcsak azonos világnézetű emberek között lehetséges, szót érteni akkor is lehet, ha nem értünk egyet. A másság megismerésében saját magunk mélyebb megismerésének lehetősége is rejlik, a közösségen belüli sokféleség a közösségben élők önismeretét és saját hagyományaik gyarapítását segíti. Mindebben a filozófia, a bölcsészet tájékozódást kínálhat, de csupán akkor, ha nem belterjesen, hanem közérthetően szólal meg és lép fel az egyenlőtlenségek ellen, akár regionális, akár univerzális léptékben.

Irodalomjegyzék

- BALÁZS, G. (2012): „Ki a bölcsész?” in: E-nyelv magazin, Tetten ért szavak 34. (2012.03.01.) [hozzáférés:] web <http://e-nyelvmagazin.hu/2012/03/01/ki-a-bolcsesz/> (2017.05.05)
- GADAMER, H-G. (2003): Igazság és módszer: Egy filozófiai hermeneutika vázlata. Ford. Bonyhai Gábor. Budapest: Osiris.
- GYÁNI, G. (2016): A történelem mint emlékmű. Pozsony: Kalligram.
- HORKAY, H. F. (2014): A bölcsészettudományok hasznáról / Of the Usefulness of the Humanities. Budapest: L'Harmattan.
- KRISTÓF, L. (2014): Véleményformálók. Hírnév és tekintély az értelmiségi elitben. Budapest: L'Harmattan.

- SARTRE, J-P. (1990): „Védőbeszéd az értelmiségiekért” Ford. Dékány András. In Csejtei Dezső – Dékány András – Simon Ferenc (szerk.) Ész, élet, egzisztencia I. Egyetem, nevelés, értelmiségi lét. Szeged: Társadalomtudományi Kör.
- STIGLITZ, J. E./GREENWALD B. (2016): A tanuló társadalom megteremtése: A növekedés, a fejlődés és a társadalmi haladás kérdéseinek új megközelítése. Ford. Felcsuti Péter, Vidovics-Dancs Ágnes. Budapest: Napvilág Kiadó.

Fekete Alexandra

Identitáskeresés és -őrzés a sváb falvakban

A magyarországi német betelepítések kapcsán sokan elsősorban a dunántúli megyékre gondolnak, mint például Tolna és Baranya megyére. De korábbi feljegyzésekből tudjuk, hogy az észak-magyarországi régióban (például Borsod megyében) is szép számban települtek be. Kutatásom három Borsod-Abaúj-Zemplén megyei falura irányul: Rátkára, Hercegkútra és Károlyfalvára. E falvak vonatkozásában az identitás kérdéskörét tartom a legfontosabbnak, hogy hogyan jelenik meg a XX. és XXI. században, valamint mik azok a térségi törekvések, melyek lehetővé teszik a sváb identitás megőrzését.

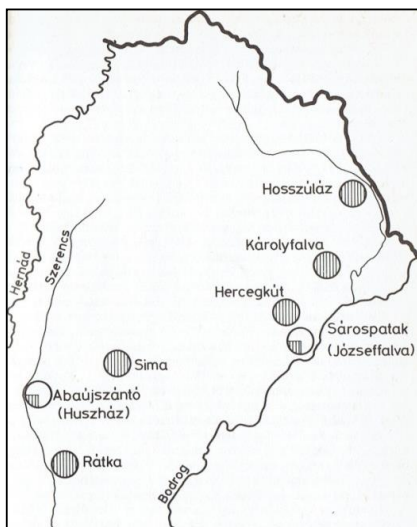
Kulcsszavak: asszimiláció, identitás, nyelv, hagyományápolás, térségi fejlesztés

A sváb falvak rövid története és társadalmi

A mai Magyarország területén élő németek/svábok, különböző szakaszokban és hullámokban kerültek mai lakóhelyükre. A magyarországi németek kialakulásában különböző tényezők és körülmények a meghatározók. A hazai németiségnek csak igen kevés hányada az, amelyik a 13. században honosodott meg, túlnyomó többségük a 17. század végén, az ország török uralom alóli felszabadulása után került Magyarországra. A török háborúk után Magyarországnak szembe kellett nézni veszteségeivel. A török által megszállt országgrész javarészt elpusztult és elnéptelenedett. Az elnéptelenedés következtében fellépő munkaerőhiányt a földbirtokosok katolikus német telepésekkel próbálták meg orvosolni. Kedvező lehetőség adódott az akkori Német-Római Birodalomban, ahol a harmincéves háború és a fokozódó feudális elnyomás miatt megnőtt a kivándorlási láz. Ezek alapján a legeredményesebb toborzás a dél- és középnémet területeken valósult meg. (Manherz, 1998)

Három nagy betelepítési hullám volt a XVIII. században: III. Károly (1711-1740), Mária Terézia (1740-1780) és II. József (1780-1790) uralkodása alatt. A német telepések nagy számban Dunántúlon, Bácskában és Bánátban telepedtek meg, de az ország többi területén is megjelentek például Szatmár megyében, Zemplén megyében. (Manherz, 1998). A német parasztok jelentős része sváb tartományból – Württembergből, Felső-Svábországból, Fekete-erdő és a Bodeni-tó környékéről – származott, innen ered a sváb elnevezés. A betelepítésük jól szervezett volt és kiváltságokat is kaptak. Említésképp néhány kiváltság: a földesúr örökös szerződést kötött, adómentességet biztosított, felmentést adott az úrbéri szolgáltatás alól a telepített falvak lakóinak, valamint biztosították őket arról, hogy a német törvények és szokások szerint élhetnek majd. (Tamás, 2010)

A XVIII. században Magyarország északkeleti részére, a Zempléni vármegyébe is érkeztek német telepések. A svábok két hullámban telepedtek ide. Az első hullámban települt falvak Károlyfalva, Hercegkút és Rátka (*1. ábra*). Károlyfalva és Hercegkút (eredeti nevén Trautsonfalva) Sárospatak határából kiszakított irtástelepülés. Rátka Szerencs közelében fekszik, mely a török hódítás után néptelenedett el. Mindhárom tokaj-hegyaljai település Trautson János Vilmos herceg magánvállalkozása volt az 1750-es években. (Tamás, 2010)

1. ábra: Német telepesfalvak és településrészek a zempléni-hegység területén (18-19. század)

Forrás: Frisnyák, 1991, 33. o.

Károlyfalvába az első telepesek 1752-ben érkeztek. 1752-ben olvashatjuk az első halotti bejegyzést, valamint ekkor jegyezték fel az első házasságkötést és az első keresztelést is. A betelepülés hosszú folyamat volt, s kezdetben körülbelül 150-en lehetett itt a lélekszám. Trautsonfalva és Rátka lakói 1750-ben települtek be. Trautsonfalva lakossága 250-300 fő körül, míg Rátka népességszáma 200 fő körül lehetett. (Tamás, 2010)

A XIX. században a dinamikus népességnövekedést kolerajárvány törte meg. A hatóságok próbáltak óvintézkedésekkel védekezni, de 1831 tavaszán kitört Magyarországon a kolerajárvány. Zemplén vármegyét a járvány 1831 nyarán érte el, s ennek következményeként megindult a bizalmatlan néptömegek felkelése. A kolerajárvány okozta visszaesést hosszú évek múltán is lehetett látni (1. táblázat). (Tamás, 2010) A XIX. század végén a társadalmi-gazdasági hatások nagymértékben befolyásolták a népesedési folyamatokat. 1869/70-1880 között csökkenés figyelhető meg és változás nem tapasztalható. A robbanásszerű növekedést a halandóság tartós és gyors csökkenése indította el. (Tamás, 2010)

1. táblázat: Károlyfalva, Hercegkút, Rátka lakosságának változása 1828-1900

Év	Károlyfalva	Hercegkút	Rátka
1828/29	422	699	736
1850/51	480	692	~720
1869/70	466	814	845
1880	405	783	734
1890	431	851	798
1900	459	899	949

Forrás: Saját készítésű táblázat: Tamás, 2010, 211. o. és Frisnyák, 1991, 88. o. alapján

Az elmúlt évszázad háborús időszakai óriási megpróbáltatás elé állították a svábokat. Az elhurcolás sajnos őket sem kerülte el, s több tízezen kerültek kényszermunkára a Szovjetunióba, ahol embertelen körülmények között éltek és dolgoztak. 1945-ben pedig számos helybelit

hurcoltak el „málenkij robotra”, nem kímélve a nőket, gyerekeket és időseket sem (Herman Ottó Múzeum Évkönyve, 2011). Ártatlan emberek vesztették életüket, csupán azért, mert sváboknak születtek.

A Nemzeti Parasztpárt főtítkára, Kovács Imre 1945-ös beszédében a következőképp nyilatkozott a svábokról: „*A svábság egy batyúval jött ide. Egy batyúval is menjen. Most osztozzanak a németek sorsában. A svábokat ki fogjuk telepíteni.*” Ilyen és ehhez hasonló megnyilvánulások alapján kitelepítették azokat az országból, akik az 1941-es népszámláláson német nemzetiségűnek vallották magukat (Manherz, 1998). A Magyarországon maradt svábok mindent elvesztettek, amit addig oly nehezen elértek. A sváb közösség széthullásával az addig kialakult sváb identitástudat, a közösséget összetartó erő is szertefoszlott.

Elmagyarosodás

A XIX. század végén és a XX. században az asszimiláció folyamata ment végbe Magyarországon. A magyarországi nemzetiségek közül a németiség volt leginkább „hajlamos” az asszimilációra. Az elmagyarosodott egymillió főből – bevallás alapján – mindössze 400.000 német nemzetiségű tartotta meg identitását az 1880 és 1910 közötti időszakban. A németek egyre gyorsabban magyarosodtak el, hiszen az államnyelv is a magyar volt, és hamar felismerték, hogy a magyar kultúra képviselőjének lenni, jobb megélhetést biztosít számukra. Ezen kívül a svábok jelentős hányada római katolikus volt, s a felekezet mindig is támogatta az asszimilációt. Az asszimiláció legjobban vizsgálható formája a nyelvi asszimiláció, mely az oktatás révén valósult meg. Például a német tannyelvű népiskolák száma 1880-ban még 867, 1900-ban pedig már csak 383 volt. Számos olyan törvényt is fogadtak ebben az időszakban, melyek sértették a nemzetiségek identitását. Például az 1898-as törvényt, mely szerint a szintisza nemzetiségi területeken is a községek magyar nevét kellett használni. Egy másik, az 1907-es törvény alapján, pedig minden nem magyar tannyelvű iskolában úgy kell a magyar nyelvet megtanítani a diákoknak, hogy az elemi iskola negyedik osztálya után mindenki érthetően tudja magát mind szóban, mind pedig írásban kifejezni. (Manherz, 1998)

A megtorlások következtében a Magyarországon maradt németiség hosszú évekig, nem mert nemzetiségéről vallani. 1950-ben a német gyerekek anyanyelvi oktatásban egyáltalán nem részesülhettek és semmilyen kulturális tevékenységet sem folytathattak. Csupán csak az 1990-es évektől kezd a németiség újra minden területen kibontakozni. (Manherz, 1998) Példának okáért néhány adat Herceghút lakosságáról: A 19-20. század fordulóján Herceghút lakossága 899 fő volt, a korabeli statisztika már magyar anyanyelvűnek írta le őket. A magyarosodás folyamata abban is tükröződik, hogy a település addig használt nevét, Trautsonfalvát megváltoztatták mai magyar nevére, Herceghútra. Majd 1930-ban több mint 1100 lakos közül mindössze egyetlen egy ember vallotta magát német nemzetiségűnek. Jól látszik: a nemzetiségi nyelv, szokások még éltek, de a lakosság eleget tett az elvárásoknak és magyarnak vallották magukat. (Herman Ottó Múzeum Évkönyve, 2011)

Nyelv és kultúra

A magyarországi németek számára az 1945-ös év hatalmas vízválasztó volt, elsősorban nyelvhasználatuk és önazonosulásuk tekintetében. Többek között a kitelepítés, az anyanyelv használatának tilalma, valamint az urbanizáció, olyan negatív hatást eredményeztek, mely a magyarországi németiség számára visszafordíthatatlan volt. Ezt erősítette az a tény is, hogy a németésnél az anyaországgal való kapcsolat hiányában a magyar nyelv vette át az úgynevezett irodalmi nyelv vagy standardnyelv szerepét. (Manherz, 1998) Ezzel párhuzamosan a visszaszorult nyelvjárás már csak a belső identitástudat részeként élhetett tovább. (Manherz, 1998)

A Rátkán tett látogatásom során volt alkalmam Tirk Sándornéval, Rátka polgármesterével találkozni, aki meglepő adatot közölt. Még hozzá azt, hogy a körülbelül 900 rátkai lakos közül 150-en(!) – az idősebb generáció – még meglehetősen aktívan beszélik a sváb nyelvjárást. Ellenben a fiatal generációk számára a helyi német nyelvjárások teljesen ismeretlenné lettek mindhárom településen, annak következtében, hogy a hétköznapiakban egyre inkább a magyar nyelv lett a használatos. Vannak fiatalok, akik fontosnak tartják az ősi nyelv megtanulását/megismerését, de ehhez nekik a nyelvet újra kell tanulniuk. Ez azt jelenti, hogy ők a német nyelvet idegen nyelvként fogják elsajátítani. Az oktatási intézményekben az irodalmi nyelv vagy standardnyelv a meghatározó, viszont a svábok közép- és dél német területekről érkeztek, ahol különböző nyelvjárásban beszéltek, s a különböző nyelvjárásokból kialakult egy közös, mindenki által használt változat. Habár a magyarországi németek körében jelen volt a német irodalmi nyelv mind írott, mind beszélt formában is, de receptív módon jelentkezett. (Manherz, 1998) Ebből azt a következtetést vonhatjuk le, hogy az ősi nyelvet ugyan már nem beszélik, de a német standardnyelv felvetheti leginkább a fiatalok körében „egy modern időknek megfelelő magyarországi német identitásra kifejtett hatását is.” (Manherz, 1998)

Az identitás kérdésköréhez nemcsak a német nyelv megtanulása – megismerése – megőrzése tartozik, hanem a német kultúra fennmaradása is. Az 1960-as években megkezdődött a németek lakta településeken a népi kultúra dokumentálása. Kisebb falumúzeumok jönnek létre, a sváb népdalok és néptáncok megismeréséhez fesztiválokat és nyelvjárási gyűjtőtáborokat szerveznek. A 70-es és 80-as években egyre több település szerette volna kultúráját tájházban bemutatni. Említésre méltó a Rátkán található Német Nemzetiségi Tájház (Manherz, 1998), mely 1824-ben épült és 1990-ben lett felújítva (2. ábra). S a legnagyobb települések tájházai mellett sem elhanyagolható Herceggúton a Sváb Tájház, mely 2001-2002-ben egy beruházás következtében valósult meg. (Tamás, 2010)

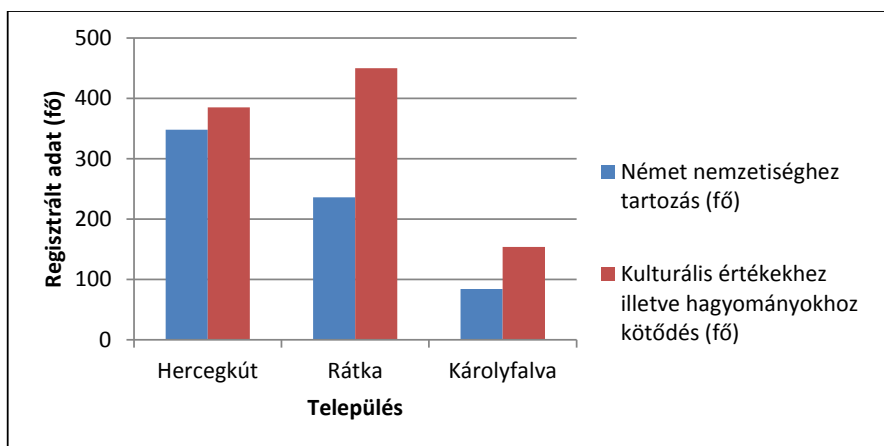

2. ábra: Német Nemzetiségi Tájház

Forrás: Saját készítésű fénykép

Az identitás erősödése figyelemmel követhető a 2001-es népszámlálási adatokkal párhuzamosan, melyek azt mutatják, hogy egyre többen vallották magukat a német nemzetiséghez tartozónak. A három falura vonatkozó adatok a következők: a 733 lakosú Herceggúton 348-an, az 1089 lakosú Rátkán 236-an és Károlyfálván – ekkor már beleolvadt Sátoraljajúrhelybe – 84-en vallották német nemzetiséghez tartozónak magukat. Kulturális értékekhez, illetve hagyományokhoz kötődőnek jelentősen többen regisztrálták magukat. Eszerint Herceggúton 385-en, Rátkán 450-en és Károlyfálván 154-en (Tamás, 2010). Jól látható, hogy mindhárom településen a kulturális értékekhez, illetve hagyományokhoz való kötődés

értéke magasabb. Rátkánál és Károlyfalvánál megfigyelhetjük, hogy fele annyan mondták azt, hogy a német nemzetiséghez tartozást tartják fontosabbnak. A három település közül viszont kiemelkedik Hercegkút, hiszen a két érték szinte megegyezik (3. ábra).

3. ábra: Német nemzetiséghez tartozás és kulturális kötődés a 2001-es népszámlálási adatok alapján

Forrás: Saját készítésű ábra

Annak következtében, hogy egyre többen vallották magukat német nemzetiségűnek lehetőség nyílt arra, hogy kisebbségi önkormányzatok alakulhassanak. Így alakult meg például Károlyfalván a Német Kisebbségi Önkormányzat. Feladata az, hogy a nemzetiségi kultúrát és a német nyelvet felélesszék, és előbbre vigyék. Ezért Károlyfalván 2001-től megkezdődhetett az óvodákban a nemzetiségi nevelés, mely hozzájárul a német nyelv és hagyományok ápolásához. Hochvárt János elnök javaslatára megalakult 1996-ban egy táncsoport, melynek sok fiatal és felnőtt a tagja. Évente megrendezésre kerül a Nemzetközi és Nemzetiségi Táncfesztivál, ahol részt vesznek a környező települések kisebbségi önkormányzatai, többek között Rátka, Hercegkút és Sárospatak. (Hauser, 2001)

Hercegkút fejlődése sikertörténet a környező nemzeti településekkel összehasonlítva. Elért eredményei: német nevelési programú óvoda, valamint német nemzetiségi nyelvoktató programot megvalósító általános iskola. 2002-től sikeres megvalósítás volt a Sváb Tájház, 1998 és 2006 között Német Nemzetiségi Községi, valamint 2006-tól Német Kisebbségi Önkormányzat jött létre. A sváb identitástudat erősítéséhez testvér települési szerződést kötöttek Obersulm városával. Hercegkút Község Önkormányzata létrehozta a Hercegkútiért Közalapítványt, mely támogatja a kulturális rendezvényeket, s legfőképp a hagyományőrzést. 2001-ben, 2002-ben, valamint 2007-ben rendezték meg a Hercegkútiak Találkozóját, mely háromnapos rendezvény és kb. 600-an fejezik ki összetartozásukat. (Tamás, 2010)

Rátka hagyományőrzése és ápolása, valamint ahogyan korábban említettem, még mai napig jelen lévő sváb nyelvjárása teszi Rátkát igazán különlegessé. A településen nemzetiségi óvoda, valamint nemzetiségi és két tannyelvű iskola működik. Hagyományápoló csoportok alakultak: az iskola néptáncsoportja, Schwarzwald Hagyományörző Egyesület, Hagyományörző Népdalkör. A település két nagy rendezvénnyel büszkélkedhet: a májusban tartandó Töltött Káposzta Fesztivál és a szeptemberi Nemzetközi Nemzetiségi Fesztivál (Jubileumi napok, Tokaji Borvidék világörökség, 2012). A Nemzetközi Nemzetiségi Fesztiválon helyet kap az

iskola hagyományápoló néptáncsoportja is. A néptáncosok a sváb hagyományoknak megfelelő öltözkében lépnek fel, ezzel is jelképezve hovatartozásukat (4. ábra).

4. ábra: XXII. Nemzetközi Nemzetiségi Fesztivál Rátkán

Forrás: Bujdos Tibor által készített kép

Térségi fejlesztés

A rendszerváltozás és az önkormányzatiság lehetőséget adott arra, hogy az egykor háttérbe szorított helyi érdekek is érvényesüljenek és ezzel új út nyílt a manifészt identitás gyakorlásához. Itt említhetjük a tradicionális népszokások, ünnepek felelevenítését, valamint a tradicionális és új civil szervezetek megalakulását. (Glatz, 2000)

A területi identitást a következő tényezők határozzák meg:

- A helyi társadalmak állapota, azaz minél szervezettebb egy település, annál inkább felerősödik az ott élőkben az azonosságtudat.
- Ha a települési társulások és legfőképp az önkormányzat felismeri a térség értékeit és a település érdekeit tartja szem előtt, az azonosságtudat pozitív irányba tud formálódni.
- Ha egy másfajta identitás, például etnikai identitás, is létezik a településen, akkor az ehhez való viszonyulás is lényeges. Azokon a településeken meghatározó ez, ahol jelentős számú nemzeti kisebbség él, mint például az általam kutatott 3 település: Károlyfalva, Herceggút és Rátka. Ha erős az etnikai identitás, az pozitív hatással van a helyi identitásra is. (Glatz, 2000)

Véleményem szerint a térségi fejlesztés csak akkor valósulhat meg igazán, ha már elég erős helyi identástudat alakult ki. Ha ez megvalósul, akkor megvizsgálhatjuk azt, hogy a lakosság hogyan reagál az újdonságok megtelepedésére, vagyis a lakosság hogyan fogadja el az innovációt. (Sikos – Tiner, 2016)

Vidéki térségekben az innováció bevezetése nehezebben valósul meg, mint az urbánus közegben, hiszen a rurális (vidéki) társadalom zártabb és bizalmatlanabb az újdonságok befogadásával szemben. A befogadást befolyásolják a következő tényezők: földrajzi fekvés, életkörülmények, mentalitás, valamint az egyéni viselkedési formák. Mindeközben a lakosság kapcsolatba kerül az adott helyen rendelkezésre álló fizikai környezettel, tájjal, valamint a saját

múlttal is. Az egymással kölcsönhatásban álló elemekből alakulhat ki a traditiovation (tradicionális tudás + kultúrát felhasználó innováció), mely megnyilvánulhat például a kultúrához vagy társadalomhoz kapcsolódó innovációban. Az innováció felszínre hozása a társadalmi – kulturális gyökereken keresztül lehetséges, melynél fontos a hagyományok tisztelete, s az identitás megőrzése. A traditiovation a helyi emberek tudására, tapasztalataira támaszkodik, melyhez hozzájárul az innovátor – például polgármester – kreativitása is. A vidéki térségekben a hagyományokon alapuló innovációhoz kapcsolódnak olyan fejlesztések, mint például a régi mesterségek és szokások felelevenítése, amelyek kézművességen, népművészetben alapulnak. (Sikos – Tiner, 2016) Például köztudott, hogy a svábok honosították meg a következőket: pacscherkészítés, kékfestés, klumpakészítés. (Manherz, 1998)

Kutatásom során nem találok olyan szakirodalommal vagy cikkel, amely megemlítené volna az általam vizsgált három településen a kékfestést, pacscher- illetve klumpakészítést. Véleményem szerint sokban gazdagítaná a térségekről – Herceggútról, Károlyfalváról és Rátkáról – alkotott képet, ha nemcsak Baranya és Tolna megyében lennének ezek a népi kisiparok meghonosítva vagy újjáélesztve.

Összegzés

A kutatásom elején nem gondoltam volna, hogy megyénkben, Borsod – Abaúj – Zemplén megyében is ilyen szép számban élnek svábok és még találkozhatunk olyanokkal is, akik még beszélik a sváb nyelvjárást. Érdemes lenne néhány olyan hangi dokumentumot rögzíteni, melyek fennmaradhatnak az utókor számára. A svábokkal való mostoha bánásmód az 1960-as évektől fokozatosan enyhült, s ettől fogva kezdhették meg igazán az identitásuk felvállalását és a sváb hagyományőrzést. Az általam vizsgált 3 település ideáig is szép eredményeket ért el és remélhetőleg a jövőben is hasonló fejlődésre számíthatunk.

Irodalomjegyzék

- BÖHM, A. (2000): Térségi identitás Magyarországon. In: Területfejlesztés és közigazgatás-szervezés. (szerk. Glatz Ferenc) MTA, Budapest
- FRISNYÁK, S. (1991): Rátka, Egy német falu Tokaj-Hegyalján. Rátka Község Önkormányzat, Rátka,
- HAUSER, Z. (2001): Carolfalva – Karlsdorf – Károlyfalva. Károlyfalva
- MANHERZ, K. (1998): A magyarországi németek. Útmutató, Budapest
- Rátka. In: Jubileumi Napok, Tokaji Borvidék Világörökség 2012.
- SZÖRENYINÉ KUKORELLI, I. (2016): Az innováció szerepe a falvak életében. In: Tájak, régiók, települések térben és időben. (szerk. Sikos T. Tamás – Tiner Tibor) Dialóg Campus, Budapest
- TAMÁS, E. (2010): Herceggút. Herceggút Község Önkormányzata, Herceggút
- TAMÁS, E. (2011): Adalékok Trautsonfalva/Herceggút két és fél évszázados történetéhez. Herman Ottó Évkönyv L.

Swiderski Anna¹

Megélhetési stratégiák vizsgálata egy deprivált kistelepülésen: Viss esete

A kutatás célja egy hátrányos helyzetű, etnikailag vegyes összetételű bodrogi kistelepülésen feltárni az ott élők megélhetési stratégiáit. A migráció, a jövedelemszerzés forrásai, a jövedelem-kiegészítés, a pénzbeosztás és fogyasztási szokások, az állattenyésztés és növénytermesztés, a különleges természeti környezet kihasználása, valamint a kapcsolati háló szerepe kerül fókuszba. A közösség helyzetét és a falu innovációjára vonatkozó törekvéseket is ismerteti a tanulmány.

Kulcsszavak: szegénység, hátrányos helyzet, Bodrogköz, megélhetés, kulturális antropológia
JEL-kód: J62, J13, P25

Bevezetés

Milyen megélhetési stratégiákat dolgoznak ki a mindennapi nehézségeik leküzdésére egy hátrányos helyzetű, etnikailag vegyes összetételű bodrogi kistelepülésen? Jelen kulturális antropológiai kutatás ennek feltárását tűzte ki céljául. A tanulmány számos társadalmi kérdést is megjelenít: többek között a területi egyenlőtlenségekből fakadó nehézségek, az intézményi infrastruktúra hiánya, a munkanélküliség, a szegénység, a kistelepülések demográfiai változásai, a roma – magyar együttélés.

Viss, a vizsgált település Borsod-Abaúj-Zemplén megye sárospataki járásában található. Miskolctól 90, Sárospataktól 20 km-re helyezkedik el. Ez a zsákfalu rendkívül zárt, a Bodrog és a Tisza összefolyásánál fekszik a Bodrogzugban. Szabolcs-Szatmár-Bereg megye határa a Tisza mentén húzódik: régen Szabolcs vármegye részét képezte Viss és a másik két bodrogi falu: Zalkod és Kenézlő. A település periférikus helyzete szembetűnő, ez indokolja a helyszínválasztást, illetve az etnikailag vegyes összetétel, azaz a roma származásúak jelenléte is fontos szempontként jelent meg a helyiek viszonyulásaiban. 2011-ben 708 fő volt a település állandó lakossága. Jelenleg kb. 120 főre becsülik a romák számát. A községben működik roma kisebbségi önkormányzat.

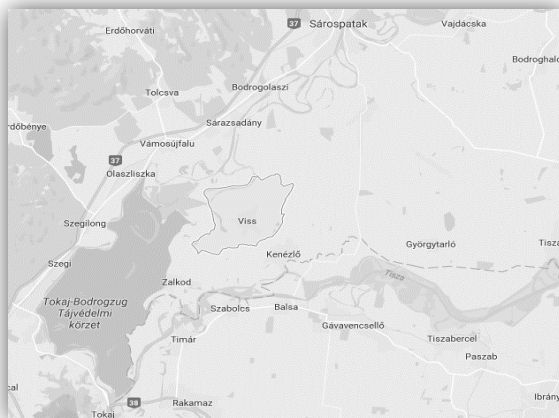

1. ábra: Viss elhelyezkedése Magyarország térképén

Forrás: www.wikipedia.hu

¹ Emberi Erőforrások Minisztériuma

A tanulmány az Emberi Erőforrások Minisztériuma Új Nemzeti Kiválóság Programjának támogatásával készült.

2. ábra: Viss és környéke/ Viss and its region

Forrás: Google Map

A tanulmány elméleti áttekintést nyújt a szegénység fogalmáról és a hozzákapcsolódó egyéb terminusokról. A szegénységben, deprivácóban élőknek válaszolniuk kell a kihívásaikra, ezért *stratégiákat* alakítanak ki, alkalmazkodnak életkörülményeikhez. Szuhay Péter (1999) felsorolja a romák körében megjelenő megéhetési tevékenységeket. Ilyen a gyűjtögetés, a szolgáltatások nyújtása vagy a közvetítói tevékenység. Bánlakyék (1999) szerint a megéhetési stratégia „egy terv, elgondolás, valamilyen összetett cselekvési algoritmus kidolgozása arra nézve, hogy adott feltételek között hogyan lehet biztosítani a család megéhetését” (Bánlaky és mások 1999:31). Ebbe beletartozik a költségek csökkentése, a fogyasztási szerkezet átalakítása, a családi munkamegosztás újrastrukturálása és az értékrend átstrukturálása (Bánlaky és mások 1999:31). Ezt a definíciót alkalmazza ez a kutatás is.

A hazai társadalomkutatók közül sokan foglalkoztak a megéhetési stratégiák vizsgálatával. Az etnikai jellegzetességekre és a roma-magyar együttélésre több szerző koncentrált: Durst Judit (2002), Messing Vera és Molnár Emlília (2011ab), Kotics József (2012), Feischmidt Margit (2012), Fleck-Orsós-Virág (2000). A kapcsolati hálók központi szerepet kapnak ezekben a tanulmányokban, és a már említett publikációk mellett Messing Vera (2006) és Feischmidt Margit (2008) szintén kiemeli őket. Egyes tanulmánykötetek összegyűjtenek több régióra kiterjedő kutatást, melyek által összehasonlítható vizsgálatokra kerülhet sor. Ilyen a Kovács-Vidra-Virág (2013) szerzőtrió könyve és a Váradi Monika Mária (2008) által szerkesztett kötet. A vissi kutatás szintén vizsgálja az etnikai viszonyokat, de nem ez áll az elsődleges fókuszában. Alapvetően a falu lokális társadalmára, zömében mélyszegénységben élőkre koncentrált, azaz romákra és nem romákra egyaránt. Mélyfúrást kíván végezni egy hátrányos helyzetű kistelepülésről. A kutatás terepmunkán alapul, melynek gerincét 2016 nyarán kétszer egy hétig végeztem. Ennek során 22 háztartásban került sor félíg strukturált interjú felvételére. Ezen kívül 10 interjú készült a faluban dolgozó és fontos szerepet betöltő személyekkel a településről alkotott véleményükről és az általuk képviselt szakterületről. Az interjúalanyok: a polgármester, az alpolgármester, a védőnő, az orvosi asszisztens, a családgondozó, az iskolaigazgató, a könyvtáros, az anyaotthon-vezető, az emutelep fenntartója, illetve a szomszéd település polgármestere.

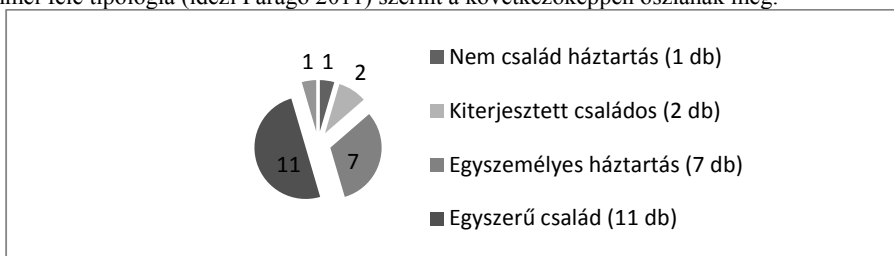
A kutatás elején a következő *hipotéziseket* állítottam fel:

Feltételezhető, hogy ezen a hátrányos helyzetű kistelepülésen élők megélhetési stratégiái rövidtávúak, mert nem rendelkeznek állandó munkajövedelemmel és évszakonként más megélhetési módokat kialakítására kényszerülnek.

A vissi lokális társadalom megélhetési stratégiájának vizsgálata esetén feltételezhető továbbá az is, hogy a nyugdíjellátással rendelkezők is kénytelenek alternatív megélhetési módokat kidolgozni. Ezeknek célja a háztartás bevételi viszonyainak javítása, a kiadások csökkentése és a jövedelem-kiegészítés.

A kiválasztott háztartások jellemzői

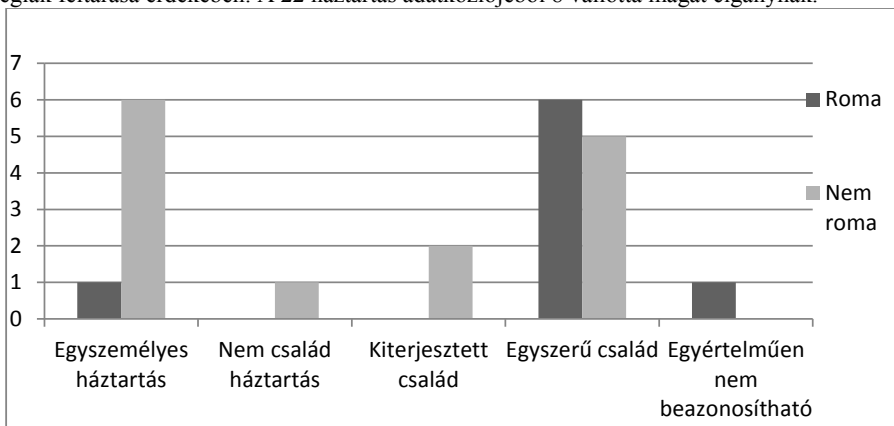
A terepmunka során 40 háztartásban került sor cenzuskérdőív felvételére, majd 22 háztartásban félig strukturált interjú készült. A kutatás nem reprezentatív. A vizsgált háztartások a Laslett-Hammel féle tipológia (idézi Faragó 2011) szerint a következőképpen oszlanak meg:

3. ábra: A háztartások megoszlása

Forrás: Saját szerkesztés

Fontos volt, hogy roma és nem roma családok is szerepeljenek a mintában az etnikai jellegű stratégiák feltárása érdekében. A 22 háztartás adatközlőjéből 8 vallotta magát cigánynak.

4. ábra: A roma és nem roma háztartások megoszlása

Forrás: Saját szerkesztés

A magukat romának vallók többsége egyszerű családos, azon belül a házaspár gyermekkel kategóriába tartozik. Kiterjesztett családos háztartás nincs közöttük (azaz pl. nem élnek együtt nagyszülőkkel). Az egyszemélyes háztartások közül az özvegy nők és férfiak között egyáltalán nem találunk romákat.

A vissi kutatás eredményeinek átfogó összegzése

A tanulmány részletesen bemutatja a félig strukturált interjúk témaköreiből nyert adatokat. Ezek a migrációs folyamatokat, a jövedelemszerzés forrásait, a jövedelem-kiegészítő tevékenységeket, a pénzbeosztást és fogyasztást, a növénytermesztést és állattartást, a természeti környezet kihasználását, valamint a kapcsolati háló szerepét ölelik fel.

A település népessége folyamatosan csökken már 1960 óta (Magyarország történeti statisztikai helységnévtára 1996). Ennek dacára évről évre sokan választják otthonuknak a települést, de sokan aztán el is költöznek innen. A szegényebb társadalmi rétegből érkezők telepednek itt le az alacsony ingatlanárak vagy a már itt élő rokonok közelsége miatt. Az adtaközlők közül 2-en munkát kaptak helyben, további 1 adtaközlő pedig remélte, hogy álláshoz juthat, azért döntött Viss mellett. 2 nő a településen működő szociális intézményben, az átmeneti anyaothonban kapott ellátást, és azt követően vert gyökeret a faluban. Különleges, hogy egy svájci házaspár is letelepült itt a nyugalom és az állattartásnak kedvező körülmények miatt. Leszűrhető, hogy a Vissre költözés mögött többféle motivációk húzódnak meg, de elsősorban a község periférikus helyzetére utaló alacsony ingatlanárak dominálnak.

Az első hipotézisben feltételezett rövid távú stratégiák jelenléte bizonyításra került: A település zártsága, a munkahelyek hiánya, az iparosodott nagyvárosoktól való távolság és az alacsony szakképzettség miatt a *közfoglalkoztatás* szerepe kimagasló. A következő adatok 2016 júliusára és augusztusára vonatkoznak. Mindössze 1 interjúalany vállalt teljes állású munkát a nyílt munkaerőpiacon és csak 5 adtaközlő háztartásban volt olyan munkavállaló, aki a nyílt munkaerőpiacon helyezkedett el. Az adtaközlők és családtagjaik között 4 munkanélküli volt, tehát olyan, aki még a közfoglalkoztatási programból is kiszorult – azaz a falu aktív felnőtt lakosságának zöme közfoglalkoztatott volt. A közfoglalkoztatással nem lehet hosszú időre terveznie a családoknak, hiszen pár hónapra kötik meg a szerződést. Szezonálisan is változik, hogy hány fő vehet részt a közfoglalkoztatási programokban, mivel nyáron több lehetőség van, mint más évszakokban. Ugyanez elmondható az alkalmi munkavégzésről, ami lényeges jövedelem-kiegészítő tevékenység: nyáron és ősszel több munkaalkalomra nyílik lehetőség a kenézlői földeken vagy a gyümölcsösökben. Az alkalmi munkavállalás lehetősége 10 családnak nyújtott jövedelem-kiegészítést, melyből 5 roma háztartás. A szomszédos Kenézlőn a következő munkákat lehet elvégezni: alma-, körteszedés, kukoricacímerezés, szójaszedés. A szezonmunkák idején megesik, hogy a közfoglalkoztatottak inkább a földekre mennek: felbontják a közfoglalkoztatási szerződésüket, hogy az alkalmi munkával nagyobb bevételre tehessenek szert. Több családban a férfiak vagy a nők segítenek a falu idős embereinek takarításban, kapálásban vagy bármilyen ház körül adódó tevékenységben, akik ezt pénzzel, étellel, hússal, zöldségekkel vagy dohánnyal viszonozzák. Ezzel sem lehet hosszú távon tervezni, hiszen a munkaadóktól függ, mennyi bevételre tehet szert az egyén, és hogy egyáltalán mennyi munkaalkalomra nyílik lehetősége, mégis egy főnek csak ezekből a tevékenységekből származott bevétele a vizsgált időszakban, azaz rendkívül kiszolgáltatott volt. A háztartások tagjai többnyire a faluban és annak környékén vállalnak alkalmi és maszek munkákat. Egy-egy háztartásban volt csak példa fővárosi munkavállalásra, illetve egy férfi Németországban dolgozik. A településen élők tehát kevésbé mobilisek.

A Bodrogközben a különleges természeti környezet kihasználásnak hagyománya van, több néprajzi leírás született erről (pl. Borsos 2000). Éppen ezért fontosnak tartotta jelen kutatás is vizsgálni ezt a témakört. Gyógynövényeket sok vissi család gyűjt. Megélhetési, bevételi forrásként csupán két családnak nyújt jövedelemforrást. Ők bodzát vagy diót gyűjtenek, így évenként, illetve évszakonként egyaránt változik az abból származó bevételük az időjárási körülmények és a felvásárlók miatt. Egy család remél a jövőben a méhészkedésből bevételt. A Bodrog és a Tisza közelsége nem jelent a megélhetés szempontjából előnyt a háztartásoknak, hiszen a horgászengedély kiváltása megterhelő volna a családi kassza számára. Falusi szinten a horgászturizmusból származik némi forrás, de több befektetéssel több bevételhez juthatnának. Az önkormányzat nem mer hosszú távon beruházni a Bodrogra. Az állammal kötött szerződés

értelmében 2020-ig kezelheti a Bodrog-partot, ezt követően nem biztos, hogy megint megkötetik a szerződés: ezért nem akarnak feleslegesen beruházni a területre.

A háztartások bevételi forrásai szűkösek, így nehezen tudnak félretenni, spórolni. Sokan adósságokba kerülnek a hitelintézeteknél, emiatt a tervezés igencsak nehéz. Nem tudnak pl. beruházni például a telek felszántására, ami akkor és ott magas költség lenne, de hosszabb távon segítséget nyújthatna. A megkérdezett 22 háztartásból csak 4-nek nincsenek adósságai. Sokan belekerülnek az adósságspirálba és kilátástalanná válik az ebből való „kimászás”, ahogyan megfogalmazták¹. Van olyan család, aki már 14 alkalommal költözködött a falun belül az adósságai miatt. Hitelintézetektől vesznek fel kölcsönt, valamint az uzsora súlyos probléma Vissen, gyakran ez tűnik az egyedüli lehetőségnek, mely újabb csapdahelyzetet teremt. Az uzsora tabutémának számít a faluban. Az állattartást és a növénytermesztést szintén vizsgálta a kutatás. Akiknek van állatuk vagy veteményesük, az udvarukból „beszerezhetik” a főzéshez szükséges alapanyagokat. A 22-ből 8 háztartásban találni példát állattartásra, melyek szinte mindegyikében többféle jószág van. Akik nem tartanak állatokat, azok ezt a kevés helytel, a munka melletti időhiánnyal, azzal, hogy „olcsóbb megvenni” a húst, valamint az állatok etetésének költségével és a drága takarmánnyal magyarázták. 10 családnak nincs konyhakertje. Ennek oka az időhiány, valamint az anyagi tőke szükségessége. Vannak, akik a növénytermesztésre fordítandó energiát soknak tartják és fárasztónak, illetve „több a munka és a kiadás vele” szerintük, ezért inkább megveszik, amire szükség van. A talaj minőségét kifogásolták néhányan. Olyan is akad, aki egyedül nem akarja a kertet művelni: míg az édesapja élt, közösen végezték ezt a feladatot - az apa halálával megszűnt a motiváció. Mindezekből kiderül, hogy az állattartás és a növénytermesztés nem léte nem magyarázható az előrelátás hiányával, ennél több ok húzódik meg ezek mögött.

A nyugdíjas adatközlők (10 fő) között eltérő anyagi helyzetűek vannak. Közöttük találhatjuk azt a 4 személyt, akiknek nincsenek adósságaik. A többi 6 háztartásnak viszont vannak elmaradásaik és szűkös az anyagi helyzetük. 1 fő vállalt alkalmi munkát a nyugdíja mellett, 1 másik pedig maszkol (szerelesei feladatokat lát el). Más jövedelem-kiegészítő tevékenységgel nem lehetett találkozni a köreikben, így a *hipotézis azon fele nem nyert igazolást, hogy jövedelem-kiegészítő tevékenységet végeznek*. A nyugdíjasok visszafogják a kiadásait: a ruházkodásról többen lemondanak. 4-en összeköltöztek családtagokkal, hogy könnyebb legyen a megélhetésük, ezért megosztják a számlákat és/vagy közösen tartanak állatokat és gondozzák a kertet. Erre különleges példa egy roma ikertestvérpár, akik a férjeikkel egy telekre, sőt ikerházba költöztek, hogy támogathassák mindenben egymást. Az özvegy nők mindegyikének van konyhakertje, az özvegy férfiaknak (2 fő) nincs. Az egyedül élő nyugdíjasok közül egy sem tart állatokat, míg a házaspárok, illetve a kiterjesztett családban élők igen: azaz azok, akiknek segítenek a családtagjaik ebben.

A roma és nem roma háztartások megélhetési stratégiáiban, jövedelmi helyzetében lényeges különbség nem tapasztalható. Bodza-, ill. dióeladást két roma család végez. A vasazás is egy-egy roma család esetén van csak jelen, de ezek nem elterjedt tevékenységek, nem vetíthetők ki általánosan a romákra. A cigányok kapcsolati hálója Vissen nem szegényebb, mint a többi nem roma háztartásé, sőt ismerőseiktől nagy arányban kaptak már maszek munkát. Némileg magasabb arányú másokhoz képest az alkalmi munkavállalásuk és a falun belüli alkalmi munkavégzésük.

A *kapcsolati háló elemzéséből kitűnik, hogy a községben a gyenge kötések szerepe nem meghatározó, vagyis a nem megfelelő intézményi infrastruktúra miatt a különféle intézményekhez, alapítványokhoz, egyházakhoz kevés kapcsolat fűzi a falusiakat, mely hozzájárulhat a hátrányos helyzetükhöz, az információhiányhoz. Az erős kötések fontosságát láthatjuk azoknál az özvegy nőknél, akik gyermekeikhez, unokáikhoz vagy testvérukhöz költöznek. Középkorúak esetében is találhatunk erre példát: pl. két munkanélküli testvérpár*

¹ Az idézőjelbe tett részek példák az interjúkból és híven tükrözik a helyiek szóhasználatát.

összeköltözésére. Sokaknak nincsenek barátaik, híján vannak ezeknek a meleg kapcsolatoknak, így csak a családjukra vagy még rájuk sem támaszkodhatnak.

Közösség és innováció

A falusiak az interjúk során a következő problémahalmazokat jelölték meg, melyek a közösség fejlesztését és a falu innovációját korlátozzák: bezárkózás, az összefogás, a valódi közösség hiánya, perspektíva nélküli, hátrányos helyzetű település, kedvezőtlen falukép (rendezetlen porták), generációk közötti feszültségek, a közbiztonság hiánya, különféle devianciák jelenléte (alkoholizmus, kábítószerhasználat), az idegenek egyre nagyobb aránya, roma – nem roma együttélés

Viss közössége

Általában a falut nem tekintik az itt élők összetartónak, sokan nosztalgiával tekintenek vissza a régi időkre. Vissen öntevékeny körök nem működnek, egyedül a Polgárőr Egyesület van jelen a faluban. Pár éve volt egy közösség a településen: nyugdíjas klub működött, mely számára az önkormányzat biztosította a helyiséget. Amíg tudott támogatást nyújtani nekik, addig működött. Az a szociális gondozó, aki a vezetője volt, nyugdíjba vonult, így ez is hozzájárult a klub felbomlásához. A szabadidős tevékenységek lehetősége kevés a faluban, ami a közösségi élet szempontjából nem kedvező. A folyamatosan betelepülőkhöz kívül a faluban még azért is sok az idegen, mert egy átmeneti anyaoththon működik helyben, aminek a lakói folyamatosan váltakoznak. A közösség fejlesztése, egymás megismerése, öntevékeny klubok és közösségek létrehozása fontos lépés volna a közösség fejlesztésében – ehhez átfogó szükségletfelmérést kellene végezni és olyan tekintéllyel rendelkező kulcsszereplőket találni, akik felvállalnák ezek létrehozását és fenntartását.

A romák és nem romák együttélése gyakran konfliktusos Vissen. A településen szétszórva élnek a cigányok, nincsenek szegregátumok. Van, aki azért vette meg a szomszéd telket, hogy nehogy cigányok költözhesseken mellé. Olyan roma származású ember is van, akinek az volt a szempontja a lakóhelyének kiválasztásában, hogy ne cigányok mellett éljen, mert cigányként inkább a magyarokhoz „húz”. A közösségi eseményeken többen nem szeretnek részt venni a romák jelenléte miatt. Van, aki „ki is tiltaná őket” a faluból. Egy adatközlő (nő, 62 év) szerint a cigányok és a nem cigányok a szabadidejükben nem érintkeznek egymással, távolságtartás van közöttük. A közfoglalkoztatási programban – ahogy ez a terepmunka során is kiderült, viszont együtt dolgoznak, így kapcsolatba kerülnek egymással. Az egyik tekintéllyel bíró brigádvezető például roma. Összességében nem általánosítható az, hogy a nem romák elítélik a cigányokat, hiszen több olyan adatközlő is volt, aki ezzel ellentétesen nyilatkozott, sőt az egyikük még néha „különbnek” is tartja őket a nem romáknál. Vissen egyébként egy roma interjúalany szerint a cigányságon belül nincs összefogás, nem segítenek egymásnak, tehát nem beszélhetünk összetartó roma közösségről.

A generációk között is meghúzódnak konfliktusok. Az idősebbek a fiatalok közé nem szívesen mennek, mert többen közülük kábítószerhasználatos. A településen 3 egyház képviselteti magát: a római katolikus, a görög katolikus és a református. Vallást kevesen gyakorolnak a faluban. Az egyes felekezetek között nézeteltérésekre nem találtam példát, ám jól szemlélteti, hogy a falu eleve heterogén közösség volt. Régen zsidók is éltek itt, azaz sokszínű társadalom jellemezte a települést.

A falu innovációjára vonatkozó elképzelések

Az önkormányzat a Bodrogra halakat telepít, illetve a partra padokat épített, valamint kialakított egy impozáns vendégházat. A Bodrog közelségét még jobban ki lehetne használni. Sok a szolgálati lakás a faluban, üresen maradt az óvodaépület, amit fel lehetne újítani „valaminek”.

Konkrét elképzelések tehát úgy tűnik, hogy nincsenek, ami persze nem róható fel, hiszen nehéz új ötleteket kitalálni, különösen elegendő forrás nélkül. Érthető az a félelem, hogy nem akarnak olyanba befektetni, ami nem biztos, hogy megtérül, viszont mindezekből leszűrhető, hogy Vissen általában alacsony a vállalkozói kedv, a nyitottság. A polgármester nem helyi, elköltözött a településről, így hiányzik az a szoros kapcsolat, az együttélésből származó problémafelismerés, mely a település felemelkedését szolgálná. Egy vállalkozó több évtized után tért haza Vissre és létrehozott egy különleges dolgot: az emutelepet. Ez igen speciális vállalkozás: emut tenyésztene, hogy eladják a húsát, zsíráját, tojását. Tovább akarják fejleszteni a szolgáltatásaikat, mely vonzóvá teheti a települést és némi bevétellel szolgálhatna a helyieknek is. Egyelőre az önkormányzat nem érdeklődik a lehetőség iránt.

A község a rendkívül különleges természeti adottságaira jobban építhetne. Viss ramsari szerződés alatt álló vadregényes holtág mellett fekszik, mely gazdag flórában és faunában. Meg lehetne próbálni környékbeli *iskolákkal, egyetemekkel kapcsolatot kialakítani, illetve ezeket újra élesíteni*. Szervezett madármegfigyelést, madárgyűrűzést tartani csoportoknak, mely munkalehetőséget nyújthatna legalább egy főnek. Vízitúrákat szervezhetne az önkormányzat. A falu külterületén elhelyezkedő törökéri szivattyútelep különleges látványosság hazánkban: egy 1800-as években épített *gőzhajtásos szivattyúház* található itt, amit műemléknek nyilvánítottak. A karbantartására nincsenek anyagi források, pedig érdemes lenne megőrizni a benne található értékeket. Erre pályázatot lehetne keresni és írni, majd egyetemistákat, főiskolásokat fogadni ott. Egy *bicikliút* kialakítása új lehetőségekkel szolgálhatna. Balsától Nyíregyházáig, a Hegyköztől Sárospatakig van már kerékpárút. A Bodrog töltése mellett is haladhatna egy Vissen keresztül. Már jelenleg is sor kerülhetne gyerekcsoportok táboroztatására – akár a Nyíregyházi Főiskola segítségével, amely intézménynek van telke a településen, ahol tábort szeretnének kialakítani, akár egy üres telken kialakított kempingben.

Összefoglalás

Összefoglalásként elmondható, hogy az innovációs lehetőségek egy része a *helyi önkormányzat szintjén* lenne megvalósítható: pl. a Bodrog-part 2020 utáni kezelésének kiharcolása, folyamatos pályázati lehetőségek figyelése, kapcsolatteremtések. *Megyei, térségi szinten* a Bodrog-menti bicikliút kialakítása, az infrastruktúra fejlesztése lehet feladat: a települések között a közutak állapota kifogásolható állapotban van. *Kormányzati, országos szinten* a második világháborúban lerombolt Tisza-híd megépítése volna jelentős lépés a Bodrogtörzs nyitottsága, munkaerő-piaci helyzetének javulása szempontjából. Erőteljes lobbizási tevékenységre volna szükség. A Balsa-Kenézli közötti Tisza-híd megépítése óriási lehetőséget jelenthetne a Tisza mindkét partján lévő településeknek. Ennek lebontása, valamint az egykori kisvasút felszámolása, mely összekötötte Sárospatakot Nyíregyházával mind-mind hozzájárult a faluból való elvándorláshoz. *A kutató tudomása szerint az említett híd az egyetlen olyan híd az országban, amit a második világháború óta nem építettek újjá.*

Irodalomjegyzék

- G. BAUMGARTNER, KOVÁCS, É., VÁRI, A. (2002): Távoli szomszédok. Jánossomorja és Andau (1990-2000). Teleki László Alapítvány, Budapest
- BÁNLAKY, P. (1999): Falusi cigányok 1998. Élethelyzet, előítéletek, a többiekhez való viszony. Kutatási zárójelentés. Szociális és Családügyi Minisztérium Család- Gyermek- és Ifjúságvédelmi Főosztály
- BORSOS, B. (2000): Három folyó között: a bodrogtörzsi gazdálkodás alkalmazkodása a természeti viszonyokhoz a folyószabályozási munkák előtt és után: 1840-1910. Magyar Tudományos Akadémia Néprajzi Kutatóintézet, Budapest

- DÖVÉNYI, Z. (2009): A belső vándormozgalom Magyarországon. Statisztikai Szemle, 87. évfolyam, 7-8. szám, 748-762.
- DURST, J. (2002): „Innen az ember jobb, hogyha meg is szabadul.” Megélhetési stratégiák egy kisfalusi cigány közösségben. Esély, 2002/4. 99-121.
- FARAGÓ, T. (2011): Bevezetés a történeti demográfiába 1. kötet. Budapest
- FEISCHMIDT, M. (2008): A boldogulók identitásküzdelmek. Beszélő, 2008. november-december, 13. szám.
- FEISCHMIDT, M. (2012): Kényszerek és illeszkedések. Gazdasági és szimbolikus stratégiák aprófalvakban élő romák életében. Szociológiai Szemle 2012/2. 54-84.
- FLECK, G., ORSÓS, J., VIRÁG, T. (2000): Élet a Bodza utcában. Partos beás közössége (Gazdaság-kultúra-közösség). In: szerk. Kemény István: A romák/cigányok és a láthatatlan gazdaság. Osiris MTA Kisebbségkutató Műhely.
- KOTICS, J. (2012): „A mai napnak való vagyok”. Tartósan munkanélküliek megélhetési stratégiái. A szociális segély csökkentésének hatásai a vidéki Magyarországon. Pro Cserehát Egyesület
- KOVÁCS, É., VIDRA, ZS., VIRÁG, T. (2013): Kint és bent. Lokalizáció és etnicitás a peremvidékeken. L'Harmattan, Budapest
- Magyarország történeti statisztikai helynévtára, 1996
- MESSING, V. (2006): Lyukakból szőtt háló: háztartások közötti támogató kapcsolatok roma és nem roma szegények körében. Szociológiai Szemle 2006/2. 37-54.
- MESSING, V., MOLNÁR, E. (2011a): Válaszok a pénztelenségre. Esély, 2011/1., 53-80.
- MESSING, V., MOLNÁR, E. (2011b): Bezáródó kapcsolati hálók: szegény roma háztartások kapcsolati jellemzői. Esély, 2011/5., 47-74.
- SZUHAY, P. (1999): Foglalkozási és megélhetési stratégiák a magyarországi cigányok körében. In: szerk. Kárpáti Zoltán: A vidéki társadalom változásai. Phare HU-94.05, Szolnok
- VÁRADI M. M. (2008): Kistelepülések lépéskényszerben. Új Mandátum Könyvkiadó, Budapest
- www.ksh.hu¹: 2011. évi KSH népszámlálási adatok:
http://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/idoszaki/nepsz2011/nepsz_03_05_2011.pdf (utolsó letöltés: 2017. 04. 14.)
- www.ksh.hu²: Helynévtár: http://www.ksh.hu/apps/hntr.telepules?p_lang=HU&p_id=05096
(utolsó letöltés: 2017. 04. 14.)

Szklenka Patrik Gergő

Mobilapplikációk magyarnyelvtan-órai, nyelvfejlesztési célú felhasználási igényei a közoktatásban, azon belül is a nyelvi hátrányos helyzetűek körében

„Megváltozott a pedagógusoknak a tankönyvhöz való viszonya. Azok járnak el helyesen, akik alkotó módon használják a magyar nyelvi tankönyveket, akik figyelembe veszik a tankönyvhasználat korlátait” (Antalné Szabó 2003, 410).

Publikációm témája a magyar nyelvtan órát segítő mobilapplikációk és webhelyek felhasználási lehetőségeinek feltárása a nyolcadik osztályos diákok körében. Ezen belül, még szűkebb értelemben a nyelvi-, illetve szociálisan hátrányos helyzetű diákokat választottam célcsoportul. A kutatás célja a magyar nyelvi kompetencia fejlesztése, valamint a nyelvi hátrányos helyzet csökkentése. Kutatásommal kijelölhetővé vált egy olyan alkalmazás módszertani hátterének kidolgozása, mely a későbbiekben konstruktívan segíthet a gamifikáció elve alapján a magyar diákoknak a magyar grammatika elsajátításában.

Kulcsszavak: magyar nyelv, magyar nyelvi kompetencia, nyelvtan, applikáció, alkalmazás, okostelefon, mobiltelefon, attitűdvizsgálat, QR-kód, Facebook, Duolingo, audio alkalmazások.

Bevezetés

A 21. században, a tankönyvhasználat korlátait figyelembe véve a mai technológiával felvértezett diákoknak többre van szükségük annál, minthogy egyszerűen csak használják a technológiát – meg kell mutatni nekik, hogyan lehet kihasználni az IKT-eszközök oktatási célú előnyeit.

Témaválasztásomat előbbi megállapításom indokolta: dolgozatom egy aktuális nyelvpedagógiai és alkalmazott nyelvészeti kérdéskörrel, a mobilalkalmazások nyelvfejlesztési célú, magyarnyelv-órai alkalmazási lehetőségeivel foglalkozik. Munkám egy attitűdvizsgálatra épít, melynek során felmértem a vizsgálatban részt vevő tanárok, illetve tanulók igényeit azzal kapcsolatban, hogy milyen mobiltelefonos alkalmazások segíthetnek a magyar nyelvtan testre szabott elsajátításában. Az okostelefonok integrációja logikus, hiszen a tanulók túlnyomó többsége használ ilyen eszközt (Sváb 2013). Ezen lépés elengedhetetlen része volt a folyamatnak, amelynek célja, hogy megszülessen egy olyan applikáció (ezt röviden bemutatom publikációmban), amely a gamifikáció eszközével (Rab 2015) segít az anyanyelvi fejlesztésben. Témám fontosságát jelzik (és kutatását sürgetik) az elmúlt pár évben született PISA-felmérék eredményei (OECD 2015), amelyek szerint a magyar diákok digitális szövegértési kompetenciája nagyon gyenge az európai átlaghoz képest – ráadásul úgy, hogy országunk alapvetően kompetenciaalapú oktatást alkalmaz, illetve úgy, hogy a NAT már 2012 óta a kulcskompetenciák közé sorolja a digitális kompetenciát (NAT 2012, 17). Hipotézisem szerint a nyelvi hátrányos helyzetű diákok számára is megoldást nyújthat az m-learning integrációja (Rahimi és Miri 2014), mivel számukra is elérhető a technológia és motivációs eszközként segítheti a nyelvi lemorzsolódás csökkentését, és segíthet megadni a kezdőlépést a hátrányos helyzetből való kitöréshez.

A nyelvi hátrány különböző aspektusai, interpretációi

Balogh (2000) szerint többféle tényező állhat a gyengébb tanulmányi teljesítmény hátterében, melyre az intézmény és vezetőik többféle tanulói stratégiával reagálhatnak. A szerző azt mondja,

hogy az iskolákkal szemben már régóta megfogalmazódik az elvárás a hatékonyabb tanulási módszerek kialakítására. A hosszú távú nyelvi kompetenciafejlesztés szempontjából eszerint megfelelő tanulási módszerre van szükségünk. Balogh több hivatkozása közül azt gondolom, hogy a későbbiekben az lehet a prioritás, amit Coombs megfogalmazott: „A jövőben nem annyira kiképzett embereket kell az oktatásnak produkálnia, mint inkább képezhető embereket, akik képesek tanulni” (Coombs 1971). Véleményem szerint, ahhoz, hogy olyan embereket tudjanak kinevelni az iskolák, akik megfelelő képezhetőséggel rendelkeznek, az kell, hogy a tanuló motivált legyen, ami csak úgy lehetséges, ha felkeltjük az érdeklődésüket. Ahogy Comenius is mondta, ahhoz „hogy komolyabban tanulj, szeress tanulni”.

A hátrányos helyzetű régiókban magas a nyelvi hátrány aránya. Ennek főként a magyarországi romák kedvezőtlen szociális helyzete az oka. A szociális hátrányok jelentősen hozzájárulnak a gyerekek sikertelenségéhez az iskolában, mivel a családok nem tudják fedezni az iskolai költségeket. A rossz szociális helyzet miatt a helyzet kilátástalannak tűnik. Ennek következtében a roma diákok iskolai kudarcai a motiváció csökkenéséhez vezetnek (Fiáth 2000). A cigányság a szociális kedvezmények és támogatások, illetve az iskola erőfeszítései ellenére nehezen tud harcolni a probléma ellen. Hiszen: „A magyarországi cigányok mintegy 70 százaléka magyar, 20 százaléka cigány és 7-8 százaléka a román nyelv egyik dialektusa az anyanyelve. Az évtizedek óta tartó nyelvváltás miatt a nem magyar anyanyelvűek száma folyamatosan csökken, de még így is a romák valamivel kevesebb, mint harmadának az első, otthon elsajátított nyelve nem a magyar” (Fiáth 2000: 20).

Az attitűdvizsgálat módszertani háttéréről

Az attitűdfelmérés célja az volt, hogy információt kapjak a tanulók és a tanárok mobil- és okostelefon-használati szokásairól, ezzel együtt megismerjem az általuk gyakran használt alkalmazástípusokat, valamint felfigyeljek az igényeket a mobiltechnológiával segített magyar nyelvi órák lehetőségével kapcsolatban.

A felmérésnek két nagy célcsoportja volt: a 8. osztályos tanulók, valamint a pedagógusok. Azért esett a választásom a 8. osztályosokra, mert a nyelvfejlődési elméletek szerint (vö. pl. Gósy 2005) ekkorra már lezárul az anyanyelv-elsajátítás intuitív szakasza, helyét a tudatos tanulási és nyelvhasználati struktúrák kialakítása veszi át, így a nyelvi készségbeli különbségek már jobban megfigyelhetők, nyelvileg jobban mérhetők.

Az attitűdvizsgálat módszertani szempontból két részből áll. Először egy átfogó, több régiót érintő kvantitatív kutatás keretében kérdőíves vizsgálatot végeztem, amely a tanulók és a tanárok mobiltelefon-használati szokásaira, valamint a mobiltelefonok magyarnyelv-órai felhasználására vonatkozott. A felmérés második lépéseként kvalitatív kutatást, mélyinterjút készítettem két általános iskolában. Nagyon fontosnak, sőt, elengedhetetlennel tartom a nyelvileg hátrányos helyzetűek nyelvi integrációját, így törekedtem arra, hogy olyan iskolákat válasszak, ahol a szociális és nyelvi hátrányos helyzet nagy arányban van jelen, emellett mindkét iskola az észak-magyarországi régióba tartozzon, amely e szűkebb kutatás kiválasztott területe volt. A későbbiekben ennek a szegmensnek a bemutatását jobban fogom érinteni, mivel dolgozatom a nyelvi hátrány olyan aspektusát kívánja bemutatni, mely kifejezetten azokra koncentrálni, akik valamilyen szociokulturális probléma miatt sajátítják el nehezen a magyart, mint anyanyelvet (Crsyál 1998).

A felmérésekre azért volt szükség, hogy a kutatás során kapott eredményeket, véleményeket összehasonlíthassam egy általam kialakított kritériumrendszerrel, így egyrészt pontosítsam azt, másrészt egy – a piacon még hiányzó – alkalmazás tulajdonságait is körvonalazhassam. Az alábbiakban ezeket a vizsgálatokat és eredményeket mutatom be, illetve kitérek néhány jövőbeli perspektívára is, többek között az említett alkalmazás tervezetének bemutatására is.

Kvantitatív kutatások

Kvantitatív (kérdőíves) kutatás a tanulók körében

Kérdőíves kutatásomban 141 válaszadó vett részt, nemüket tekintve arányos elosztásban. Regionális tekintetben a válaszok legnagyobb arányban az észak-magyarországi, illetve a közép-magyarországi területekről érkeztek. A kutatásban jellemzően általános iskolai válaszadók vettek részt. A 141 tanulóból 138-an használnak okostelefont. Közülük 117-en (84,8%) Android rendszert vesznek igénybe (iOS felhasználás: 8%, Windows Phone: 6,5 %, Symbian: 0,7%).

A megkérdezettek körében mindenki használ internetet a mobiltelefonján. A válaszadók több, mint fele használ ingyenes wifit és adatforgalmat egyaránt. Körülbelül egyharmaduk csak ingyenes wifit, míg a többiek csak adatforgalmat fogyaszt.

A következő kérdésben arra voltam kíváncsi, hogy mely alkalmazáscsoportokat veszik igénybe leggyakrabban a diákok. A legtöbb válaszadó (95,5%) a közösségi oldalakat említette. Emellett jellemző még a zenével és a hanggal (77,6%), a kommunikációval és a médiával kapcsolatos alkalmazások (75,4%) – Messenger, Skype, diktafonos alkalmazások stb. –, a fényképezés és a kamerafunkciók (74,6%), a szórakozás és a játékok (57,5%), valamint a levelezés, ímélezés (50,7%) használata is.

A diákok kedvenc alkalmazásaikként a Facebookot és a Messengert jelölték meg. A közösségi oldal és az üzenetváltó alkalmazás egyik legfőbb előnyének azt tartják, hogy lehetővé teszi az ingyenes kapcsolattartást az ismerősökkel (írásban, képekkel vagy hanghívás formájában). Véleményük szerint a Facebook előnye továbbá a csoportlétrehozás, amely segíti a könnyebb kommunikációt az osztályon belül. A válaszolók 63,4%-a naponta többször is használja a Facebookot, míg 26,9% mindennap legalább egyszer ellátogat az oldalra.

A kérdőív talán legfontosabb kérdése arra vonatkozott, hogy a megkérdezetteknek mennyire tetszik az ötlet, hogy a magyar nyelvi órán könyvek mellett okostelefont is használhatnak a tanuláshoz. A kérdésre egy egytől ötig terjedő skálán 4,13 lett a válaszok átlaga; ennek ellenére jelenleg a válaszoló diákok 94,3%-a nem használ tanulási célokra okostelefon-alkalmazásokat a tanórán.

A diákok saját bevallásuk szerint azért tartanak jónak az okostelefonok tanórai használatát, mert ez a technológia színesebb és érdekesebbé tenné az órákat, emellett mindig kéznél van. Az okostelefonok használatával véleményük szerint több minden elérhetővé válik, mint a tankönyvekkel, így produktívabb is ezen eszköz. Kisebb a korlátozottság, és emellett praktikusabb is, mivel kisebb helyen elfér, nagy mennyiségű adat tárolására alkalmas, illetve környezetbarát. Többen előnyként említették, hogy így nem lenne probléma az sem, ha valakinek nehezen olvasható az írása. Olyan vélemények is születtek, amelyek szerint az okostelefon használata javíthatná a helyesírást, illetve segítene alkalmazkodni ahhoz, hogy a kommunikáció alapját ma már sokszor a telefonok jelentik.

Akik negatív értékelést adtak, úgy gondolják, hogy az okostelefonok elvonják a diákok figyelmét, nem lennének egyenlők a tárgyi feltételek, illetve a wifi elérése is problémát okozna.

A diákok a tanuláshoz tanáraiknak és társaiknak például a következő alkalmazásokat ajánlották: hangoskönyv, Word, szókereső alkalmazások (pl. Pixwords), Wikipédia, Facebook, levelezés és e-mail-kliens, helyesírási szótárak, Duolingo.

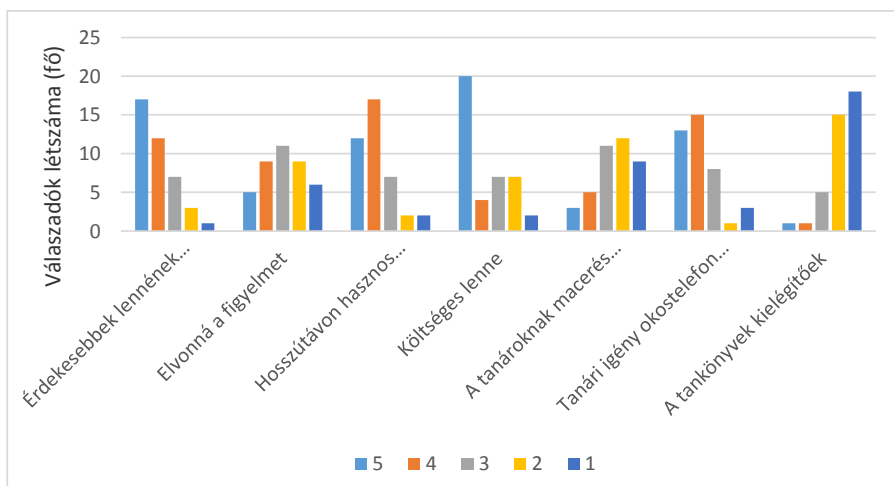
Kvantitatív (kérdőíves) kutatás a tanárok körében

A tanárok körében 50 fős válaszadói csoporttal dolgoztam. Arra, hogy használnak-e okostelefont, a válaszadók 85%-a felelt igennel. Az okostelefont használó tanárok által kedvelt alkalmazáscsoportok nem sokban különböznek a diákokétól: az eredmények azt mutatják, hogy a tanárok körében is azokat az alkalmazásokat, alkalmazásfajtákat használják a legtöbben, amelyek a kommunikációhoz kapcsolódnak. A válaszadók majdnem háromnegyed része

(73,5%) szerint a mobilapplikációkat fel lehet használni tanulási céllal. Az ötletet támogatók a szókeresők (Pixwords, Szókereső), illetve szókinszfejlesztő alkalmazások bevezetését javasolták. A helyesírási szótár alkalmazási lehetősége is a javaslatok között szerepelt (mivel praktikus, telefonról mindig elérhető). Többen megemlítették, hogy szerintük hasznosak lennének a hangrögzítő, illetve a különböző audioalkalmazások, amelyekkel a diák visszahallgathatná saját hangját, így észrevéve saját hibáit reflektálhatna egy adott nyelvi problémára. A programok segíthetnének a kiejtés gyakorlásában is, továbbá a vélemények szerint ez dialektológiaórán is hasznosítható lenne. Emellett érkeztek olyan válaszok is, amelyek szerint a levelezéssel kapcsolatos alkalmazásokat (pl. Gmail, Freemail), illetve az idegen nyelv tanulását segítő oldalakat (pl. Duolingo) is lehetne szakszerűen használni.

Az ötletet ellenzők szerint órára nem való telefon, továbbá a mobiltelefonos alkalmazások nem segítik a tanulást. Kérdésemre, hogy mennyire tartanak jónak az okostelefonok tankönyvek melletti felhasználását anyanyelvi fejlesztés céljából, a tanárok válaszaiból (egy egytől ötig terjedő skálán) 3,7-es átlageredmény született.

1. ábra: 1-5-ig terjedő skálán (1: egyáltalán nem ért egyet, 5: teljes mértékben egyetért) különböző területeken kellett értékelnie a tanároknak azt, hogy milyen hatása lenne a mobilapplikációk bevonásának a tanórákon

Forrás: Saját számítás alapján saját szerkesztés

Ezután a tanároknak – szintén egy egytől ötig terjedő skálán (1: egyáltalán nem ért egyet, 5: teljes mértékben egyetért) – kellett értékelniük az okostelefonok felhasználásával kapcsolatban felmerülő előnyöket és hátrányokat. A válaszok szerint (4,03-as átlag) a mobiltelefonok érdekesebbé tehetnék az órákat. A pedagógusok általában úgy gondolják (3,88-as átlag), hogy a nyelvi kompetencia fejlesztésére hosszú távon hasznos lenne az új technológia. Ha nem lenne kötelező, illetve ha el lehetne dönteni, hogy a pedagógusok felhasználják-e az órán az okostelefonokat tanítás céljából, akkor a többség élne a lehetőséggel (3,85-ös átlag). Arra, hogy mennyire lenne nehéz megtanulni az okostelefon szakszerű alkalmazását (1: egyáltalán nem lenne nehéz, 5: nagyon nehéz lenne), a tanárok válasza 2,53-as átlagot adtak. Azon állításra, amely szerint a tankönyvek teljes mértékben kielégítenek minden igényt és nincs szükség arra, hogy mellettük okostelefonokat használjunk tanórai célzattal, 1,8-as átlag született a tanárok válaszaiból. A válaszok alapján az is elmondható, hogy a többség szerint – az iskolák költségvetését tekintve – nehéz lenne kivitelezni, hogy mindenki okostelefonhoz jusson (3,83-as átlag).

Ezután különböző tanítási célú ötleteket mutattam be, amelyeket szintén értékelniük kellett a válaszadóknak. Az ötletek közül, amelyek arra vonatkoztak, hogy szókincsfejlesztésre, szupraszegmentális jellegzetességek javítására (prozódiai sajátosságok elemzésére) vagy helyesírás-ellenőrzésre használjuk az applikációkat, minden opció 4-es átlag fölötti eredményt ért el. A Facebook (3,23-as átlag) és a fordítóprogramok (3,33-as) bevonásával kapcsolatban szkeptikusabbak voltak a tanárok, bár jellemzően még ezekben is láttak lehetőséget.

A generációk (a tanárok és a diákok) között jelentős különbségek van abban a tekintetben, hogy hogyan használják a telefont, de ezek nem áthidalhatatlanok. A tanárok általában elsődlegesen még a hanghívással való kapcsolatteremtés eszközt látják a telefonban, és a diákokhoz képest nem használják olyan mértékben más funkciókra ezt az eszközt, amely a későbbiekben multifunkcionális szerepkört fog betölteni.

Kvalitatív kutatás (mélyinterjú)

A kvalitatív kutatás során a Borsod-Abaúj-Zemplén megyében található megyaszói Mészáros Lőrinc Általános Iskolában, illetve az ózdi Apáczai Csere János Általános Iskolában jártam. Mindkét iskolában magas a hátrányos, illetve a halmozottan hátrányos helyzetű diákok aránya. (Fontos megemlíteni, hogy mindkét iskolában – hátrányos helyzetük ellenére – a diákok 95%-a rendelkezik okostelefonnal.) A kvalitatív kutatás során arra voltam kíváncsi, hogy a gyermekeknek milyen a mobiltechnológiához fűződő viszonyuk, mennyire motiválná őket ezek tanórai alkalmazhatósága.

Megkértem a gyerekeket (a két iskolában összesen 4 osztállyal dolgoztam, ez 60 főt jelent), hogy meséljenek arról, milyen érzés, hogy okostelefonjuk van. Erről mindenki örömmel beszélt. Kiemelték, hogy olyan funkciókra használják eszközüket, amelyek boldogságot okoznak számukra (pl. játszanak, és ezzel sikerélményeket szereznek). Telefonjukat fontos kommunikációs csatornaként használják, hiszen így ingyenesen is tudnak beszélni (Skype, Viber, Messenger) a barátaikkal és családtagjaikkal.

A megyaszói iskolában több terem fel van szerelve interaktív táblával. Bár a magyar nyelvi órákon (még) nem használják az eszközöket, látványosan felkeltette a gyermekek érdeklődését az újdonság. Ózdon csak számítógépeket használnak, más IKT-eszközt nem. A tanulók kevésbé motiváltak, mint Megyaszón. A diákok itt inkább úgy érzik, hogy nincs értelme a továbbtanulásuknak, mert nem tudnak kitörni a régióra jellemző szociálisan hátrányos helyzetből. Az idegen nyelv és az anyanyelv tanulása közötti különbséggént a diákok válaszai alapján megállapítható, hogy a vizsgált helyeken az idegen nyelv tanítása színesebb, mint a magyar nyelv. Több a hallott szöveg utáni szövegértés, és kiemeltebb szerepet kapnak a csoportos gyakorlatok.

Azt az ötletet, hogy okostelefont is használhatnának magyar nyelvi órán a tanuláshoz, mind a tanulók, mind pedig a tanárok nagy örömmel fogadták mindkét helyen. A diákokat megkértem, hogy képzeljenek el egy alkalmazást, amely segít a nyelvtanulásban. Erre azért volt szükség, hogy véleményüket összehasonlíthassam az általam kialakított kritériumrendszerrel, és ezáltal egyrészt pontosítsam az előzetesen megállapított szempontokat, másrészt körvonalazhassam egy a piacról még hiányzó alkalmazás tulajdonságait.

A tanárokat is (4 tanárral beszéltem) több témakörrel kérdeztem. Kíváncsi voltam, hogy mennyire motiválhatók a hátrányos helyzetű gyermekek. Erre a kérdésre azt a választ kaptam, hogy megfelelő módszerekkel, illetve eszközzel elérhető motivációjuk erősítése, érdeklődésük felkeltése – véleményük szerint az itteni régióban a tanár személyisége, illetve karizmája legalább olyan fontos, mint maga az oktatási módszer. Továbbá arról is megkérdeztem a pedagógusokat, hogy mit gondolnak az IKT-eszközök általános térnyeréséről. A fogadtatás jellemzően pozitív volt mind a mobiltechnológiával, mind az általános IKT-eszközökkel kapcsolatban.

A mobilapplikációk kritériumrendszere

Különböző szempontok alapján, különböző operációs rendszerű és minőségű okostelefonokon kerestem és teszteltem alkalmazástípusokat, illetve mobilnézetre optimalizálható weboldalakat. Az általam elkészített kritériumrendszerbe olyan szempontok kerültek be, amelyek alapvető szükségletek az alkalmazások szakszerű, problémamentes felhasználásához. Különösen arra figyeltem, hogy olyan kritériumokat gyűjtsek össze, amelyek alapján kialakítható egy olyan preferenciakeret, amelynek alkalmazásait mindenki egyenlő feltételekkel használhatja, még akkor is, ha a készülékek minősége különböző. A kritériumrendszerrel kiszűrhetővé válnak azok az alkalmazások, amelyek nem kompatibilisek a feltételekkel.

Az alkalmazásoknak/weboldaloknak a kritériumrendszerben az alábbi tényezőknek kellett megfelelniük: legyenek hozzáférhetőek (internetelés megoldása, adatforgalom/wifihasználat), alacsony hibaszázalékkal működjenek, legyenek platformfüggetlenek, ne legyen nagy tárhelyigényük, kényelmesen lehessen őket használni, ne legyenek költségesek, legyenek szórakoztatóak és érdekesek, illetve lehessen használni őket nyelvi kompetenciafejlesztésre is. Ezen szempontrendszer alapján kijelöltem azokat az alkalmazásokat, amelyek komplementer weboldalpárjukkal együtt kielégítő megoldást nyújthatnak a vizsgált kérdéskörben.

Felhasználásra szánt applikációk

A QR-kód egy kétdimenziós vonalkód, amely adatok (GPS-koordináták, hivatkozások, szövegek) tárolására alkalmas. A kód tartalmát kamerával és a megfelelő szoftverrel rendelkező eszközök (pl. okostelefonok) vissza tudják fejteni. Ez lehetővé teszi, hogy a hosszú, bonyolult adatokat ne kelljen begépelni: elég csak beolvasni a szükséges kódot. A QR-kód funkciói többrettük: felhasználhatjuk a tanórákon egy-egy weboldal (URL-cím) vagy vázlat kódolására, illetve szórakoztató játékokra is.

A gyerekek általában szeretik, mert interaktív tevékenységet kínál: ők olvashatják be, majd fejthetik meg a kódokat, hogy aztán akár – ezt Megyaszon például aktívan is használják. A kódok kivetíthetők és nyomtathatók is. A QR-kódok felhasználása csoportmunkára, kooperatív gyakorlatokra is jó – például mindenki beolvashatja a kapott QR-kódot, hogy ezáltal megtudhatja, melyik csoportba tartozik, mi a feladata. Ez praktikus, mert nem kell mindenkinek külön magyarázni a feladatokat. A kódok emellett arra is alkalmasak, hogy egy-egy feladat megoldását elrejtjük bennük, így ha a tanulók megoldottak egy feladatot, a megoldást ellenőrizhetik is a QR-kódok segítségével. A kódok használhatók lennének például egy, az adott órával kapcsolatos kincskereséshez is, akár a Munzee és a Geocaching ötletével együtt (vö. Abonyi-Tóth–Turcsányi-Szabó 2015, 89–91).

Alapvetően automatikus wifielérést feltételeztem, de úgy gondoltam, hogy ez a pont még megoldásra szorul. Javaslatom szerint az iskolákon belül lehetne elrejtetni a QR-kódokat, és kincsvadászatokat szervezni. Ezek kapcsolódhatnak a házi feladatok megoldásaihoz, nyelvtani szabályokhoz, nyelvtani útvesztőkhöz, amelyekkel szórakoztatóan lehetne tanulni. A kódokkal olyan feladatok is szervezhetők, amelyekben az egymásra épülő QR-kódok egy útvonal egy-egy állomásait jelölnék. Így a tanulóknak egy kialakított pályán kellene végighaladniuk, eljutva a végső célig.

A fordítóprogramok nem működnek hibátlanul, főleg hosszabb szövegek esetében. Kisebb egységek fordításakor azonban viszonylag jól használhatók, bár ebben az esetben is előfordulnak félrefordítások. Ezeket a félrefordításokat fel lehetne használni arra, hogy az osztály a tanórán, a tanár vezetésével elemezze a bennük szereplő hibákat, illetve téves megoldásokat. Ilyen módon felhívhatjuk a figyelmet a magyar nyelv jellegzetességeire (pl. variabilitás), valamint összehasonlíthatjuk a magyar nyelv tipológiáját és grammatikáját más nyelvekével. Az ilyen jellegű feladatok megoldása nem igényel magas szintű idegennyelv-tudást.

A *Microsoft Word* (illetve a *Word Pad* és a *Jegyzettömb*) alkalmazható jegyzeteléshez, digitális tollbamondáshoz, de a helyesírás ellenőrzésére is alkalmas lehet. Önmagában nem képes a helyesírási szótár helyettesítésére, mivel a Word a helyes szavakat – főleg szóösszetételeket – sokszor pontatlanul, hibásan vagy nem a felhasználó közlési szándékának megfelelő módon javítja ki, illetve bizonyos esetekben össze is von szavakat. A *helyesiras.mta.hu* weboldallal együtt azonban kiegészítik egymást. A *helyesiras.mta.hu*, a *szinonimaszotar.hu* és az *idegen-szavak.hu* együtt alkalmasak lehetnek arra, hogy különböző helyzetekben segítsék a gyerekek kommunikációját.

A beszédtechnikai, fonetikai (például szupraszegmentális) jellegzetességek, valamint a dialektális és szociodialektológiai különbségek felismerésében, bemutatásában és az ezekhez kapcsolódó képességek fejlesztésében segíthetnének a hangrögzítő diktafonos alkalmazások. Ezek mellett hasznos lehet a Google Chrome böngészőről elérhető <http://onlineiktalas.hu> beszédfelismerő program is. A diktafon segíthet abban, hogy a beszélő felismerje saját beszédének sajátosságait, reflektáljon arra, miután visszahallgatta az általa mondottakat.

Szókincsfejlesztésre jól használhatóak a különböző szókereső, illetve akasztófa-al alkalmazások. Emellett a keresztrejtvényes alkalmazások különösen alkalmasak a mentális lexikon előhívási folyamatainak fejlesztésére, a szakszókinestár bővítésére – akár különféle témákban is.

A Facebookot Magyarországon több millióan használják. Az internet megjelenése óta új helyesírási kód alakult ki, és fontos is figyelembe vennünk a kódváltást (Antalné Szabó 2011). A kutatásaim alapján úgy tűnik, hogy a vizsgálatban részt vett gyerekek (részben bizonyára facebookos nyelvhasználati gyakorlatuk hatására) gyakran már a kézzel történő írás során sem használják központosítást, elhagyják a kétjegyű betűk egyik tagját, gyakran már dolgozatokban is rövidítenek, írnak le szavakat fonetikusán. A tanulói kérdőívem eredményei azt mutatják, hogy a vizsgált 8. osztályos tanulók több mint 90%-a napi rendszerességgel használja Facebookot. Ha már úgyis ez a helyzet, akkor érdemes lenne megtanítani őket arra, hogy megfelelően és kritikai hozzáállással tegyék ezt.

A Facebookon lehetőség nyílik csoportot létrehozni, ahol az osztály tagjai gyorsan, könnyen kommunikálhatnak egymással, illetve a tanárok is könnyen és gyorsan kommunikálhatnak a diákokkal. Egy ilyen csoportban bevezethető lenne, hogy bizonyos esetekben a diákok helyesen írjanak, mint ahogyan ez elvárás egyes írott formákban is. Ezekben a megadott esetekben elvárás lenne a nagybetűvel való mondatkezdés, a helyes központosítás, illetve a helyes ékezethasználát. A Facebook lehetőséget nyújt utólagos szerkesztésre, így az elírt szavakat utólag is ki lehetne javíttatni a diákokkal, hogy ez rögzüljön. A csoportba házi feladatokat is fel lehetne tölteni, amelyeket a diákok könnyen elérhetnek, otthon megoldhatnak, majd visszatölthetik az oldalra, ahonnan a tanár is könnyebben elérheti őket. Így az online adatkezelést is megtanulhatnak a diákok. A Facebookon közös levelezés is létrehozható (ha a hagyományos levelezőrendszereken kívül keresünk lehetőséget), ahol akár különböző írott kommunikációs formákat is gyakorolhatnának a tanulók. Emellett eseményeket is létrehozhatnak (pl. kirándulás, témazáró), illetve tölthetnek fel videókat és képeket is, amelyeket a tanórákon készítenek. Motivációként a Facebook kritikái használatát úgy lehetne integrálni az órai munkába, hogy az osztályzásnál (például a dolgozatoknál) plusz pontokat lehessen gyűjteni vele. A kezdeményezésnek az lenne a célja, hogy egy idő után a tanulók képesek legyenek rutinszerűen helyesen írni a digitális eszközeik segítségével, mert eddigi tapasztalataim alapján (ezzel kapcsolatban, a későbbiekben további

kutatásokat is tervezek) kialakítható egy olyan nyelvi igény a diákokban, hogy akarjanak a digitális eszközeiken is helyesen írni – ha tudják, hogy ennek mi az értelme, illetve motivációja. A kódváltás elfogadása mellett (Antalné Szabó 2011) úgy gondolom, hogy a formális műfajokban fontos a helyesírási normák fenntartása.

Új alkalmazásfejlesztési lehetőségek – a HunGapp és egyéb jövőbeli perspektívák rövid bemutatása

A felmérés során megjelent az igény egy olyan alkalmazásra, amely segítene a magyar nyelvi fejlesztésben. A későbbiekben ezen alkalmazás tervezetét fogom bemutatni, melynek módszertani hátterének kidolgozása jelenleg folyamatban van.

Az alkalmazás jelenleg a HunGapp névre hallgat, mely több szempontból is metaforikus jelentéssel bír: a „hun” kifejezés utal a magyar nyelvre, az „app” szócska pedig az alkalmazást, tehát az applikációt hordozza magában. Annak ellenére, hogy két p is megtalálható az alkalmazás nevében, az angol „gap” kifejezés kíván utalni arra a szakadékra, mely jelenleg megtalálható a magyar közoktatási intézmény szereplői között, többek közt ez egy generációs szakadékra is utal a tanár-diák korrelációban, illetve utal arra a szakadékra mely a tankönyvírók és a diákok (és sokszor a tanárok) közt is érezhető. Az alkalmazás jellegét: „Ne csak beszélj, tudj is magyarul”.

Korábbi hipotéziseim beigazolódása után kulcsfontosságúnak vélem az alkalmazás létrehozását. De miért is? Válaszként a következő érvek merülnek fel: a magyar diákok többsége saját bevallása alapján nem érti, és nem is szereti a magyar nyelvtant, pont ezért sok esetben unalmasnak is tartják azt. Ennek oka, hogy jelenleg sok esetben nem megfelelő a különböző kulcskompetenciák fejlesztése (főként az anyanyelvi kommunikációra, illetve a digitális kompetenciára gondolok), mivel nem mindig valósul meg a tartalomalapú nyelvoktatás. Az alkalmazás célja, hogy játékosan, konstruktívan tanítsa meg a magyar grammatika struktúráját. Úgy gondolom, hogy ezzel megvalósulhatna a hatékonyabb magyar nyelvi oktatás, illetőleg az említett kompetenciafejlesztés. Az m-learning módszertánával az eszköz hasznos lehetne a tanároknak, a diákoknak pedig élményt nyújthatna. Fontosnak tartom, hogy a fent említettek miatt a nyelvi hátrányos helyzetűek lemorzsolódását is csökkenthetnénk egy hatékony applikáció segítségével, amivel így a nyelvi hátrány kompenzálására is lehetőségünk nyílik.

A fókuszban tehát az anyanyelvi rendszer és ismeretek oktatása áll. Az alkalmazást hosszútávon az oktatási intézményeknek szánánk, mind Android, mind pedig iOS platformokra. A módszertani háttér kialakítása után (melyet kutatói csapattal, a projekt koordinátorával, Rostás Éduával, illetve idegen nyelvi szakértőimmel, Orosz Gabriellával, illetve Kosieczki Dorinával készítünk) az informatikai, illetve szoftverfejlesztői rész fog dolgozni az elmélet gyakorlatba való átültetésén. Az alkalmazást már menet közben is folyamatosan tervezzük teszteltetni kontrollcsoportjainkkal, hogy a hibákat menet közben ki tudjuk küszöbölni. Fontos, hogy mind a nemzetközi, mind pedig a hazai trendeket folyamatosan monitorozni fogjuk (NAT változások, oktatási szabályozás bevezetése stb.). A HunGapp szem előtt tartja a hátrányos helyzetű tanulók nyelvi státuszkezelését, magyar anyanyelvi kompetenciafejlesztést is – igaz, a közvetlen célcsoport nem csak a nyelvi hátrányos helyzetűek köre, de a mobilapplikációk és nyelvi nevelés témakörébe fontosnak tartjuk őket is kiemelten kezelni és beintegrálni.

A fenti eredmények alapján távolabbi célként egy olyan nyelvjáráselemző program megtervezése is aktuális lehet, amely beszéd alapján felismerné a különböző dialektusokat. Egy ilyen alkalmazás az anyanyelvátvétel védelme és a hagyományörzés szempontjából is hasznos lenne.

Emellett megjelent az igény egy olyan beszédszintetizáló programra, amely igazodik a beszélő akcentusához, bár ennek megvalósítása nagyon nehéz lenne az idiolektusok miatt.

Összességében megállapítható, hogy a technikai eszközök fejlődése számos lehetőséget kínál, amelyek jó eséllyel segíthetik a tanárokat az oktatás fejlesztésében, és a diákokat is a tanulásban.

Irodalomjegyzék

- ABONYTI-TÓTH A., TURCSÁNYI-SZABÓ M. (2015): A mobiltechnológiával támogatott tanulás és tanítás módszerei. Educatio, Budapest.
- ANTALNÉ SZABÓ Á. (2003): Az anyanyelvi nevelés új stratégiái. Magyar Nyelvőr 4: 407–411. 410.
- ANTALNÉ SZABÓ Á. (2008): A helyesírási kultúra fejlesztésének régi-új technikái. Anyanyelv-pedagógia. <http://www.anyanyelv-pedagogia.hu/cikkek.php?id=109> (2017.05.04)
- BALOGH L. (2000): A tanulók egyéni és tanulási módszerei fejlesztésének pszichológiai háttere. In: Balogh László és Tóth László (szerk.): Fejezetek a pedagógiai pszichológia köréből. I. Kossuth Egyetemi Kiadó, Debrecen, 266–280.
- CRYSTAL, D. (1998): A nyelv enciklopédiája. Osiris Kiadó, Budapest.
- FIÁTH T. (2000): A magyarországi roma népesség általános iskolai oktatása. Delphoi Consulting, Budapest.
- H. C. COOMBS (1971): Other People's Money: Economic Essays. Australian National University Press. Canberra
- Nemzeti alaptanterv (2012): 110/2012. (VI. 4.) Korm rend. Magyar Közlöny, Budapest.
- OECD (2015): Students, Computers and Learning. Making the Connection. PISA. OECD publishing.
- RAB Á. (2015): A digitális kultúra hatása az emberi viselkedésre a gamifikáció példáján keresztül. Doktori értekezés, Budapest.
- RAHIMI., M. ÉS MIRI., S.S. (2014): The Impact of Mobile Dictionary Use on Language Learning. Procedia-Social and Behavioral Sciences. 1469–1474.
- SVÁB Á. (2013): Online alkalmazások az anyanyelvi órán. Anyanyelv-pedagógia. <http://www.anyanyelv-pedagogia.hu/cikkek.php?id=484> (2017.05.04)

Czövek Erzsébet Gabriella**Bevándorlás a Miskolcon élő bevándorlók tükrében**

Tanulmányomban Miskolc városában élő bevándorlók helyzetét mutatom be. Kutatásom során tíz félig strukturált interjút készítettem a Miskolcon élő bevándorlókkal, külföldi állampolgárokkal. A kutatásban négy dimenzió keresztül ismertetem a vándorlás okának magyarázatát és célját, a migránsok életkörülményeit, helyzetét, a többségi társadalommal szemben szerzett tapasztalatait, valamint a magyar társadalomba történő beilleszkedés formáit.

Kulcsszavak: bevándorlás, Miskolc, miskolci bevándorlók

Migráció

Európa az 1950-es évektől fogva a migráció egyik céltáblája. Számos migráns él Európa államainak területén és folyamatosan érkeznek új emberek, akik hazájukból menekülnek a kilátástalan helyzet és a szegénység következtében, egy jobb élet reményében. Európa jóléti és munkaerőpiaci szempontjából szükséges a folyamatos bevándorlás, a munkaképes népesség és a születések számának csökkenése miatt (Milborn 2008: 6-12).

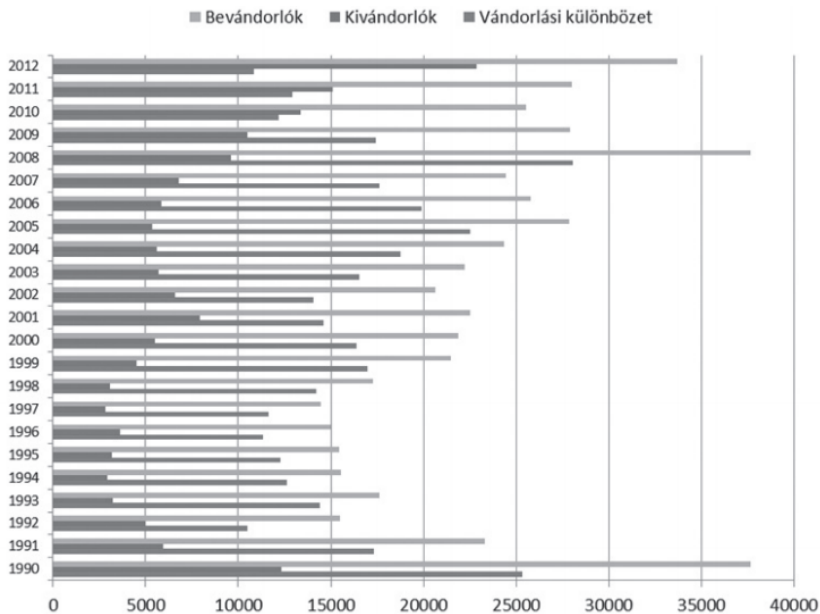
A vándorlás, az emberek lakóhely-változtatása egy olyan összetett társadalmi jelenség, amely mögött különböző okok és tényezők állhatnak. A migráció szempontjából vannak vonzó és taszító tényezők. Taszító tényező lehet például a diktatórikus rendszer létrejötte, a munkanélküliség, a szegénység vagy az adott lakóhelyen kialakult természeti katasztrófa. Vonzó tényező lehet a demokratikus rendszer iránti vágy, a könnyű munkavállalás és a jólét lehetősége. A migrációt általában a taszító tényezők idézik elő, viszont a vonzó tényezők kiemelkedően befolyásolják. A bevándorlásnak a kezelése Európában globális mértékű probléma. A migráció a XXI. század előregedő Európájának az egyik legfontosabb társadalmi kihívása. Számos felmérés eredménye szerint az európai államok közül Magyarországon jelentős mértékben negatív a bevándorlás megítélése, holott nemzetközi viszonylatban a hazánkban élő külföldiek aránya nagyon alacsony (Gyulai 2011: 3-5).

Bevándorlás Magyarországon

Az Eurostat adatai szerint 2013 januárjában Magyarországon 141100 külföldi állampolgár élt, ami az ország lakosságának 1,4%-át jelenti. A Magyarországra érkező és itt rövidebb vagy huzamosabb időre letelepedő bevándorlók nagy része elsősorban Romániából érkezik. Magyarország az Európai Unió tagállamai közül azon kevés országok egyike, ahol a bevándorló populációban magasabb az uniós állampolgárok aránya, mint az Európai Unión kívülről érkezetteké. 2013-ban a Magyarországon élő külföldi állampolgárok 57%-a érkezett egy másik Európai Unió tagállamból (Kováts 2014: 330).

A bevándorló népesség többsége a '80-as évek második felét követő évtizedekben érkezett Magyarországra. A rendszerváltás előtt a lakosság elvándorlása volt a jellemző, bár az államhatár szigorú védelme és a korlátozó útlevel-politika miatt ez nem volt nagymértékű jelenség. A kivándorlási hajlandóság a '60-as évek végén elkezdődő gazdasági reform és a viszonylag kedvező gazdasági helyzet miatt is mérsékelt maradt. Erősebb kivándorlási szakaszt és egyben kivételt is képez az 1956-os forradalom és szabadságharc folyamán és annak leverését követően létrejött jelentős mértékű emigráció. 1947-től egészen az 1989-es rendszerváltásig nagyjából 370000 ember hagyta el az országot. Az államszocializmus idején az országban körülbelül 150000 külföldi állampolgár telepedett le. A hazánkba érkező külföldi állampolgárok számottevő része családjegyesítés céljából érkezett, gyakran a kommunista blokk valamelyik országából.

Tehát a rendszerváltás utáni Magyarország migrációs állapotát kezdetben főként a szomszédos országok menekültválságai határozták meg. Hazánk Európai Unióhoz történő csatlakozását követően a bevándorlás szempontjából nem vált vonzóbb célponttá, azonban jelentős változás következett be a 2010-es évekkel kezdődően. A 2008-as gazdasági válság során jelentős mértékben lecsökkentek a munkavállalási és vállalkozási lehetőségek, amelynek hatására a hazai lakosság külföldre való vándorlása emelkedett. Így 2010-re számottevő mértékben felgyorsult a magyar lakosság elvándorlása, amely hozzájárul az ún. vándorlási különbszet csökkenéséhez (Kováts 2014: 330-335).

1. ábra: A be- és kivándorlás alakulása 1990 és 2012 között

Forrás: Kováts András (2014): Migrációs helyzetkép Magyarországon. In: Tarrósy István – Glied Viktor – Vörös Zoltán (szerk.) Migrációs tendenciák napjainkban. pp. 335.

Tehát a 2010-es években az emigráció kiemelkedően jellemzi a magyar lakosság migrációs helyzetképét. Folyamatosan nő a kivándorlási szándék valamint a kivándorlók száma is (Kováts 2014: 333-335).

Magyarországon élő külföldi állampolgárok foglalkoztatottsága jelentősebb, mint a hazai állampolgárságú migráns népességé főként a román, ázsiai és szlovák állampolgárok esetében. Kiemelkedően magas a kínaiak gazdasági aktivitása, de a román és német bevándorlók munkaerő-piaci aktivitása is jelentős mértékű. A szlovák és ukrán származású bevándorlók esetében kedvezőtlen a munkaerő-piaci helyzet és magas a munkanélküliség, valamint a foglalkoztatottság aránya is alacsony (Hárs 2009: 697-701).

Empirikus kutatás

Kutatásom során Miskolc városában élő bevándorlók helyzetét mutatom be. A kutatásom során félig strukturált interjúkat készítettem Miskolcon élő bevándorlókkal. Az interjúk magyar és angol nyelven készültek. Az interjúelemzés átláthatósága érdekében magyar nyelvre fordítottam az angol nyelvű interjúkat. Az interjúk elemzése előtt két dimenziót hoztam létre, mint egyfajta

mentális rácsot. A kutatásban az általam már előzetesen meghatározott dimenziókon keresztül kívánom ismertetni a bevándorlás okának magyarázatát és célját, valamint a migránsok életkörülményeinek helyzetét.

Bevándorlók Miskolcon

A kutatásom első részében tíz Miskolcon élő külföldi állampolgárral vettem fel a kapcsolatot. Az alanyok kiválasztása folyamán törekedtem arra, hogy a lehető legtöbb nézőpontból ismertessem a témát ezért arab, ázsiai, spanyol, szlovák valamint török nemzetiségű személyekkel készítettem interjút. Az interjúalanyok életkora változó volt. Kutatásom során 22 éves volt a legfiatalabb és 56 éves volt a legidősebb interjúalany. Az interjúalanyok nemi aránya azonos arányban oszlott meg. Továbbá a kutatás során megtalálható volt az alanyok foglalkozását illetően a mintában egyetemista, munkanélküli, pedagógus, orvos, vállalkozó és vendéglátásban dolgozó személy is. Az alanyok kiválasztása során arra törekedtem, hogy a lehető legtöbb szemszögből ismerhessem meg a témát ezért különböző nemzetiségű alanyokkal vettem fel a kapcsolatot. Az interjúalanyokhoz hólabda módszerrel, ismerősök segítségével jutottam el. Az interjúalanyok között csak tartózkodási engedéllyel rendelkező személyek vannak.

Bevándorlás okának magyarázata és célja

Kutatásom első dimenziójában a migráció céljának és okának magyarázatára kerestem a választ. A migráció okainak feltárásában számos különböző és individuális érveléssel találkoztam. A migráció hátterét a továbbtanulási lehetőséggel, gazdasági- és szociális tényezőkkel, valamint magánéleti indokokkal magyarázták interjúalanyaim. Továbbá volt olyan is, aki a magyar nyelv tanulása miatt költözött Magyarországra. Azoknak az interjúalanyoknak, akik a továbbtanulás miatt érkeztek Miskolcra fontos tényező volt az is, hogy otthonuktól lehetőleg ne olyan messze tanuljanak tovább, és viszonylag sokszor haza tudjanak menni a családjaikat meglátogatni. Az interjúk alapján megállapítható az, hogy az interjú alanyok többsége egyedül költözött Miskolcra a családját hátrahagyva. A szlovák állampolgársággal rendelkezők bevándorlásának hátterében a továbbtanulás áll első helyen. Az arab, török, spanyol állampolgárok főként munkavállalási szándékkal érkeznek Miskolcra.

Bevándorlók életkörülményei

A kutatás második dimenziójában a bevándorlók életkörülményeit vizsgáltam. A bevándorlók életkörülményeit kutatva kirajzolódott, hogy eltérő gazdasági- és társadalmi státusz által meghatározott körülmények között él az általam vizsgált célcsoport. Vannak, akik átlagosnak mondható életkörülmények között élnek. Továbbá megállapítható az, hogy a munkanélküli és az egyetemista interjúalanyok otthoni, szülői segítségre szorulnak. A foglalkoztatott interjúalanyok között volt, aki pályakezdőként és volt, aki többéves tapasztalattal rendelkező munkavállalóként él Miskolcon. Az önálló keresettel rendelkező interjúalanyok jobb anyagi körülménnyel rendelkeznek, mint az egyetemisták, de több kiadással is kell számolniuk.

Tapasztalatok a többségi társadalommal

A kutatás harmadik dimenziójában azt vizsgáltam, hogy a Miskolcon élő bevándorlók a többségi társadalommal szemben milyen tapasztalatokat szereztek. Az interjúalanyok többségének főként pozitív tapasztalata van a magyar népestről. Elmondásuk szerint az itt élő emberek többsége barátságos, segítőkész valamint befogadó a bevándorlókkal szemben. Mindemellett néhány

esetben előfordult már, hogy néhány interjúalany negatív tapasztalatot szerzett a többségi társadalommal szemben, főképpen a helybeliek szóbeli megnyilatkozásai által.

Beilleszkedés

A kutatásom negyedik dimenziójában a többségi társadalomba való beilleszkedést vizsgáltam. Az interjúalanyok döntő részének nem volt nehéz beilleszkedni a magyar társadalomba. Főként igaz ez a felvidéki magyarokra nézve. Az interjúrészletek alapján megfigyelhető az is, hogy nehezebb úgy beilleszkedni egy adott társadalomba, ha az adott ország anyanyelvét nem ismerik az országba letelepedő migránsok. Ugyanakkor a nyelvismereti hátrányokból adódóan az interjúalanyok egy részének nehezebben ment a magyar társadalomba történő beilleszkedés. Az interjúk alapján megállapítható, hogy az interjúalanyok szeretnek Magyarországon, valamint Miskolcon élni. Az interjúalanyok többsége, különösen a szlovák állampolgársággal rendelkező felvidéki magyarok maradnak hosszabb időre Magyarországon. Emellett hosszútávon képzelik el a jövőjüket itt, akár végleges letelepedéssel is. Van olyan, aki munkát vállalna, van aki, családot alapítana Magyarországon. Összességében megállapítható az, hogy aki már több éve él hazánkban az otthonának tekinti Magyarországot és Miskolcot. Jól látható, hogy nem szívesen hagynák el ezt az országot.

Összegzés

Tanulmányomban a magyarországi bevándorlást a Miskolcon élő bevándorlók nézőpontjából szemléltem. Kutatásomban tíz félig strukturált interjút készítettem Miskolc városába átmenetileg vagy tartósan élő bevándorló személyekkel. Az interjúelemzés során két dimenzióन keresztül mutattam be a bevándorlás célját és okának magyarázatát, valamint a Miskolcon élő bevándorlók életkörülményeit. Az interjúk alapján megállapítható az, hogy a bevándorlók részben továbbtanulási szándékkal, részben munkavállalási és családgyesítési szándékkal érkeztek Miskolcra. Továbbá eltérő gazdasági- és társadalmi státusz által meghatározott életkörülmények között élnek.

Irodalomjegyzék

- GYULAI, G. (2011): Külföldiek Magyarországon. Segédlet újságíróknak a migráció és a menekültügy témájának bemutatásához. Magyar Helsinki Bizottság
- HÁRS, Á. (2009): Nemzetközi migráció a számok és a statisztika tükrében. Statisztikai szemle. 87. évf.7-8. sz., pp. 682-711
- KOVÁTS, A. (2014): Migrációs helyzetkép Magyarországon. In: Tarrósy István – Glied Viktor – Vörös Zoltán (szerk.) Migrációs tendenciák napjainkban. Pécs, Publikon Kiadó
- MILBORN, CORINNA (2008): Európa: az ostromlott erő – A bevándorlás fekete könyve. Alexandra Kiadó

Galajda Gáborné

Abaúji fiatalok pénzügyi attitűdjei a zsebpénzgazdálkodásuk gyakorlatában

A helyes pénzügyi kultúra kialakulása elsősorban a családban kezdődik. Egyrészt, amikor bevonják a gyereket a családi költségvetés kialakításába, másrészt azzal, hogy rendszeres zsebpénzt kap, azért, hogy kialakuljanak a pénzkezeléshez kellő képességei. Kutatásom célja az Abaúji Kistérségben élő középiskolás fiatalok pénzügyi szokásainak, a zsebpénzzel való gazdálkodásuknak a megismerése.

Kulcsszavak: fiatalok, zsebpénz, pénzügyi kultúra, család, attitűdök

Bevezetés

A pénzügyi kultúra vizsgálata során nem elegendő az, hogy az egyén az egyes pénzügyi termékekkel kapcsolatos meghatározásokat megismerje, hanem szükség van a cselekvőben lezajló döntéshozatal folyamatának megismerésére, hogy megérthessük, milyen ismeretek alapján választ és dönt adott termék vásárlásakor (Faigl 2011).

A pénzügyi kultúra fogalmát így definiálhatjuk: „A pénzügyi ismeretek és készségek olyan szintje, amelynek segítségével az egyének képesek a tudatos és körültekintő döntéseikhez szükséges alapvető pénzügyi információkat azonosítani, majd azok megszerzése után azokat értelmezni, és ez alapján döntést hozni, felmérve döntésük lehetséges jövőbeni pénzügyi, illetve egyéb következményeit.” (Béres 2013). A fiatalok kognitív folyamatainak fejlődésével és erősödésével egyre tudatosabban vannak jelen a társadalomban épp úgy, mint a gazdasági élet őket is érintő területein. A családi pénzügyi menedzsment és elköltésének módja a fiatalokat is érinti. Fontos a pénzügyi szocializáció mély és alapos beépülése a mindennapjaikba. A következő évtizedekben ők alkotják a társadalom aktív kereső rétegét, belőlük lesznek szülők, s a közbeeső időszakban meg kell tanulniuk, tapasztalniuk a különböző területeken a pénzzel való bánásmódokat. Már középiskolában be kell/kellene avatni a gyereket a pénzügyekbe, mert nem minden esetben vannak tisztában a szülők keresetével, a család pénzgazdálkodásával, idealisztikus elképzelésekkel rendelkeznek egy-egy szakterülethez kapcsolódó jövedelmi viszonyokról (Zsótér 2013, Jónap 2014). Be kellene vonni őket a családi költségvetés elkészítésébe, a napi kiadások összegeinek megtervezésébe és a tartalékképzés módjába. Negatív pénzügyi változás esetén érdemes velük együtt keresni alternatív módokat az egyensúly megteremtésére. Legyenek tisztában azzal, hogy hol és hogyan terem a pénz, mit kell érte tenni s mire elég, milyen életszínvonalat biztosít az adott összeg (Jónap 2014). A fiatal generáció pénzhez fűződő kapcsolata, pénzzel való bánásmódja fontos meghatározója a társadalom alakulásának (Econventio, 2013). A családok mindennapi megélhetése függ, s olykor a létezése is múlhat azon, hogyan tudják beosztani, kezelni a forrintjaikat. A családban sem beszélgetnek erről, tabutémának állítja be a társadalom, s nem vonják be a szülők a fiatalokat a pénzügyi döntésekbe, esetleg csak nagyobb kiadások alkalmával (Klotz 2011, Zsótér 2013). A pénz kezelése egy válság régióban különleges feladat, amit meghatároz a munkalehetőség, az állami pénzjövödelmek mennyisége, a családszerkezet, a társadalmi berendezkedés, a környezet, a gazdasági – pénzügyi tudásszintje. A pénz használata minden embert érint, jöllehet különböző társadalmi rétegek és csoportok eltérő pénzügyi forrásokkal rendelkeznek (Nagy 2004).

A pénzügyi attitűdök lehetnek ismerethez kötöttek, érzelmekhez kapcsolódók, és cselekvéshez kötött megnyilvánulások. A pénzkezelésben mind a háromféle attitűd megnyilvánul, ezáltal mérhetővé válik (Fodor - Fürediné Kovács – Horváth - Rácz 2012). Olyan fiatalok kérdőíves megkérdezését tűztam ki célul, akik az Abaúji Kistérségben élnek, középiskolai tanulók, önálló keresettel nem rendelkeznek, a szüleik által eltartottak.

A tanulók különböző családból és társadalmi háttérrel rendelkeznek, így képet kapunk a fiatalok pénzkezeléséről, a szülők által mutatott mintáról, arról, mit jelent számukra a pénz, mennyire fontos a mindennapjaikban, hogyan tudják beosztani, mennyire befolyásolja döntéseiben az egyént a közösség (Hoffmann 1997).

Zsebpénz és pénzügyi attitűd

A pénz kezelése minden embert érint, a társadalmi rétegek és csoportok más-más forrásból származó pénzekkel találkoznak, gazdálkodnak, és más oldaláról tekintenek rá. Az attitűd az egyén olyan érzelmi állapota, amely relatíve állandó, egy meghatározott ingerrel szemben kedvező vagy kedvezőtlen választ ad. A pénzügyi attitűdök a kognitív/megismerő, az affektív/érzelmi, és a konatív/viselkedésszerű összetevők mentén alakulnak ki. Egyik attitűd változása esetén a másik kettőnél is változás áll be (Fodor - Fürediné Kovács – Horváth - Rácz, 2012). Az általam választott generáció a gyerekkorból kikerülve a középiskolában másfajta elvárásokkal kerül szembe, komolyabb követelményeknek kell megfelelniük. Ezzel párhuzamosan változik az életterük, a közösségi kapcsolatok nagyobb hatással vannak rájuk, mint a szülők. Korábban válnak fogyasztóvá, tovább tart az eltartott státuszuk, s ezzel egyidejűleg a családi pénz termelésében, elosztásában és a fogyasztásban megnő a jelenlétük (Pécs, 2010-2020). A vásárlások esetén a gyerek bizonyos termékeknel több információval rendelkezik, mint a szülei és ők erre a tudásra támaszkodnak a véleményük kikérésekor. Korai életszakaszban kialakult pénzügyi viszonyulások egy életen át tartó gyakorlat alapjait határozhatják meg (Fodor – Fürediné – Horváth - Rácz, 2012). A gazdaságban, üzleti és pénzügyi területen a fiatalok célcsoportja értékes, önálló csoportot alkot. A gyerekek egyre fiatalabb életkorban hatnak a család pénzügyi döntéseire, a befolyásolást meghatározza a szülő-gyerek kapcsolat, az elkölthető jövedelem nagysága, ami a szülők bére és a gyerek zsebpénze formájában jelenik meg (Neulinger - Zsótér 2012). Ha nincs pénzről szóló kommunikáció a családban, ha nem vonják be a gyerekeket a családi költségvetésbe és az iskolában sem kap pénzügyekről oktatást, akkor a fiatal nem tud kialakítani megfelelő képességeket, készségeket a helyes pénzkezeléssel kapcsolatban. (Zsótér 2013).

Azt, hogy a gyerekek milyen életkortól kapjanak zsebpénzt egyéni megítélés és családi pénzügyi szocializáció, a saját szokásuk határozza meg. A gyerekek zsebpénzének kérdését a családok eltérően véleményezik. Általános a szokás, hogy a szülők a kiadásokra adnak pénzt és a felmerülő eseti igényekre a gyerekek külön kérnek. Racionálisabb annak a fiatalnak a pénzhez való viszonya, aki olyan családban és környezetben nő fel, ahol bevonják a anyagi döntésekbe, átlátja a szülei gondolkodását és a saját zsebpénzzel egyfajta szabadságot kap a gyakorlatban való alkalmazásra, hogy saját igényeit megvalósítsa (Hoffmann 1997). A pénzügyi tudáshoz szükséges ismereteket elsősorban a családban tanulja, és a gyermekkorban kiemelkedően fontos életszakasz a tanulás folyamatában. Ugyanilyen kényelmes az iskolai oktatás keretein belül szerzett pénzügyi tudás és a későbbi életszakaszban kialakult tapasztalat. Gyermekkorban alakulnak ki azok a kompetenciák és kognitív-affektív tulajdonságok, melyek szükségesek a kellő pénzügyi ismeretek elsajátítására. Ezek a tulajdonságok, képességek és készségek megmaradnak, és későbbi életszakaszban hasznosulnak a munkaerőpiacon való alkalmazkodás során, valamint a fogyasztói magatartásban (Zsótér - Nagy 2012). A fiatalok az iskolában nem tanulnak megfelelő pénzügyi ismereteket, amelyek megfelelnek/megfelelhetnek a valóságnak és nincs életszerű gyakorlati felkészítés a pénz hasznos felhasználásáról (Béres 2013). A vizsgálódást az teszi indokolttá, hogy megmutatható a fiatal korosztály pénzügyi szokása, gazdálkodása, illetve ezek hiánya egy depressziós, hátrányos helyzetű területen.

A kutatás helyszíne

Encs a '80 években több ipari és a mezőgazdasági termelő egységgel rendelkezett, ezzel jobb

munka és életlehetőséget kínált. A tömegközlekedési csomópont kedvező utazási, bejárási feltételeket biztosított, ami a városba vonzotta a környező települések fiatal, kisgyermekes családjait. A szocializmusban a mindenkori havi jövedelmek adta stabilitás kiszámíthatóvá tette az életet, biztos alapot adott a létfenntartáshoz (Molnár 2008), mert az államilag szabott bérek és árak behatárolták a fizetések elköltésének lehetőségét. A lakosság pénzgazdálkodása az alapvető szükségletek kielégítésére korlátozódott (Bod 2011). A rendszerváltással számos gazdasági és társadalmi probléma halmozódott fel, s a piaci viszonyokhoz alkalmazkodó szemléletmód nem alakult ki. Megszűnt a korábbi anyagi biztonság, ami a lakosság nagy részének életét jellemezte. A piaci alapon működő cégek gyorsan és ellenállás nélkül vitték véghez a gazdaság-átalakító műveleteket. Eltérő fejlettségű gazdasági szerveződésű formák jöttek létre egymás mellett, különböző megélhetési formákat, életviteli, életminőségi esélyeket kínálva. Fontos megjegyezni azt is, hogy a különféle megélhetési stratégiák más-más típusú alkalmazkodást és helytállást hívnak elő (Gazsó-Laki 2004).

Regionális helyzetkép

B.-A.-Z. megye középső- északi területén található az Abaúji Kistérség, a hozzá tartozó 35 település és centruma Encs, melyben a lakosságszám a csatolt településekkel együtt sem éri el a tízezer főt (Goldmann 2002). Egy 2015-ös felmérés alapján Borsod-Abaúj-Zemplén megye a legkedvezőtlenebb mutatókkal rendelkezik. A megyében térségenként is kimutatható különbségek vannak a jövedelmek és az életkörülmények vonatkozásában. Gazdasági helyzetére nem jellemző a dinamizmus, a növekedés nem mutatkozik meg a termelőüzemek számának jelentős emelkedésében. A beruházás és a tőkebefektetés, a kutatás-fejlesztés aránya és hatékonysága alacsony, nincs elegendő nagyvállalat. A régió belül változatos mintát mutatnak a földrajzi, gazdasági, demográfiai jellemzők, s a kistérségek közötti különbségek számottevőek (Helyzetértékelés. Észak-Magyarországi Régió 2015). A munkanélküliség és a szegénység területenként jelentős eltéréseket mutat, de ezek elszennvedői családok és a gyerekek. Ezeknél a családoknál a bevétel teljes egészét a gyereknevelésre és a létfenntartásra költik. Az Észak-Magyarországi régió az egyes statisztikai összehasonlításokat illetően hosszú ideje többnyire negatív jellemzőkkel bír és csak kevés területen mutat pozitív vonásokat. A szegénység mellett megjelenik az alsó középosztály lecsúszásának veszélye, mely osztály tagjai lehetőségeikhez képest igyekeznek elkerülni a szegénységet, s a jövedelmek szűkössége miatt napi gondokkal küszködnek (Farkas 2015).

A kétkeresős családmódel mellett megjelenik az egykeresős család, a munkanélküli családtag, az alkalmi munkavállalói státuszú, és a legrosszabb eset, ha egyik szülő sem keres. Abaújban, ezen a hátrányos helyzetű területen emiatt különösen fontos a pénzzel való gazdálkodás ismerete (Galajdáné 2015). A munkanélküliség növekvő számával együtt arányosan nőtt a szegények száma, kik közül sok a gyermeket nevelő család. A második, harmadik generáció nő fel úgy, hogy nem látja a szüleit naponta dolgozni menni (Helyzetértékelés-Fundamentum é.n.). Az egyén pénzkezelése sok tényezőtől függ, így iskolázottság, családi minta, életmód, környezeti hatás, adott terület munkalehetőségéből befolyó összeg nagysága, a gazdasági folyamatokra való rálátás, egyéni pénzügyi érzékenység. Az új pénzügyi helyzethez való alkalmazkodás másfajta képességeket és készségeket igényelt és ezek alapján kellett átkonstruálni a családi kasszában a befolyó összegeket, kiadásokat. (Bod 2011; Kerner 2012).

A kutatás módszere és hipotézise

A dolgozat elkészítéséhez a fiatalok pénzgazdálkodásáról több kutatást és szakirodalmi anyagot találtam. A munkámban a nehézséget az adta, hogy a kizárólag a zsebpénzről szóló tanulmányokból kevesebb készült. A zsebpénz csak egy szelete a pénzgazdaságnak, első gondolatra nincs súlya, holott súlyos összegek forognak a diákok kezén, esetlegesen nem

jelentős a közzgazdászok számára, hiszen csak zsebpénz. A családi pénznek egy jelentéktelennek látszó része, holott nagysága és rendszeressége miatt jelentős tétel a családi kasszában. Az abaúji fiatalok körében először 2015 első felében végeztem a zsebpénzgazdálkodásra irányuló kutatást. Később a kutatásba beemeltem az encsi gimnázium tanulóinak eredményei mellé egy másik, helyi középiskola tanulói által kitöltött kérdőív mutatóit. A vizsgálatba bevont korosztály zsebpénz gazdálkodási szokásainak eredményéhez mintegy kontrollként, felkértem egy miskolci középiskola azonos évfolyamú diákjainak egy osztályát. Céлом az volt, hogy képet alkossak arról; a fiatalok életében hogyan és milyen mértékben jelenik meg a társadalmi-kulturális különbség a pénz/zsebpénzgazdálkodás összefüggésében a gyerekszám, szülő iskolai végzettsége, aktív munkavállalói státusza indikátorok alapján mérve. A kutatásban az alapsokaságot az abaúji középiskolások adták, a mintavételi keretben az encsi Váci Mihály gimnázium két évfolyamából egy-egy osztály és a szintén encsi Aba Sámuel Szakképző Intézet tanulói közül egy kilencedikes és egy tizedik évfolyamba járó csoport adta. Mindkét intézményben a tanulók 1/3 része helyi lakos, 2/3 részük vidékről jár. A gimnázium tanulóinak 18 %-a halmozottan hátrányos helyzetű, míg a szakképzős tanulók 70%-a. A kontrollcsoportot a miskolci Kandó Kálmán Szakközépiskola egy osztálya biztosította. Szerettem volna képet kapni az itt élő fiatalok pénzkezeléséről az egyéni zsebpénzgazdálkodásukról, a szülők által mutatott mintáról; arról, hogy mit jelent és mennyire fontos számukra a pénz. Előzetesen megfogalmazott hipotézisem szerint a vizsgálatba bevont középiskolások mindegyike rendelkezik rendszeres zsebpénzzel, vagy folytat valamilyen zsebpénzkeresésre irányuló tevékenységet. Azokban a családokban, ahol jelen van a pénzről szóló kommunikáció, ott a fiatal elégedettebb a család pénzügyi helyzetével. Az eltérő családtípusban élő és fiatalok egyaránt fontosnak tartják a megtakarítást, figyelemmel kísérik szülei pénzügyi gazdálkodását, melybe őt is bevonják.

A zsebpénz szerepe

A zsebpénz olyan szabadon, saját célokra elkölthető pénzösszeg, melyet a gyerek általában a szüleitől kap. A saját pénzzel egyfajta szabadsághoz jut a vágyai igényei megvalósítására. A zsebpénz által a gyakorlatban megtanulja az önálló pénzkezelést, tartalékképzést, valamint a pénzügyi magatartás mintáit sajátítja el. „A zsebpénz nem a családi kassa számon tartott, de elkülönített tartaléka. Megjelenthet a nyilvántartásunkban, de kizárólag költségként és nem felhasználható keretként! A zsebpénz egy játékra szánt játék pénzösszeg, mellyel megtanítunk valamit utódainknak, nem arra való, hogy ha megszorulunk, abból éljünk”(nlcafe.hu 2015:47-49p.). A zsebpénz az az összeg, amit a gyerek szabadon elkölthet, és aminek megszerzése több formában valósul meg. Rendszeres juttatás, ház körüli/háztartási munkáért kapott összeg, érdemjegyek, bizonyítvány, versenyeredmény jutalmaként kapott pénz. A teljesítménynövelő, ösztönző pénzjuttatás nem elég motiváló a gyerek számára. A szülők véleménye szerint a tapasztalat fontos, s ha a szülő nem megfontolt pénzköltő, akkor a gyerek sem az átgondolt döntéseket és következményeit látja maga körül (HVG 2014). Gazdálkodási minták, érték és viselkedési minták gyerekkorban döntő hatással vannak a pénzügyi szocializáció kialakulására. A családi környezetből kikerülve többféle hatás éri az egyént, mely pozitív vagy negatív hatással módosítja a pénzgazdálkodás közvetlen mintáját. Nagyobb az esélye egy adott pénzkezelési típus kialakulásának, ha az egyén ugyanazt a pénzkezelést látta, abban nőtt fel (Nagy 2004).

A kutatás eredményei

A három középiskolában összesen 121 kérdőívet sikerült kitöltetnem a tanulókkal, ebből 60 kérdőívet elemeztem 2015 első felében, a többit a 2016-os tanév elején értékeltem ki. A kapott eredményeket leíró statisztikai elemzéssel és százalékos arányosításban készítettem el. A hipotézishez legrelevánsabban hozzárendelhető kérdésekre adott válaszok mentén végeztem el az összesítéseket és elemzéseket, a családi pénzkezelések módjainak megoszlásáról, a tanulók

véleményezése alapján a megadott válaszkategóriák tükrében. Az összes válaszkategória közül azt a kettőt ismertetem, amelyiket legtöbbször jelölték be, osztályok szerinti bontásban. A „*kifizetik a számlákat és a maradék egy részét elteszik váratlan helyzetre*” a Váci Mihály Gimnázium 9. osztályából 11 fő jelölte meg, a 13.-sok közül 9-en. Az „*ahogy jön sorban a fizetnivaló, úgy költik el*” választ az Aba szakképzősök¹ közül négyen jelölték a Váci 9. osztályosai és a Kandós tanulók ketten-ketten. Az „*eltervezik, mit kell kiadniuk és még mit akarnak venni*” lehetőséget legtöbbször a Váciban tanuló kilencedikesekből tízen, a 13.-ok közül kilencen választották. A „*kötelező kifizetések után nagybevásárlást tartanak, és ami marad, beosztják*” választ az Aba tanulói közül tizenketten jelölték meg, és a Váci gimnazistái a 13. osztályból és a Kandósból is négyen. Az „*először azt veszik meg, amit szeretnének, aztán lesz valahogy*” lehetőséget a Váci gimnazistáiból a tizenharmadik évfolyamos tanulók közül öten választották. A „*listát készítenek a rendszeres kiadásokról és bevételekről, a többi okosan beosztják*” választ a Váci gimnazistái közül a 13.-ok és az Aba szakképzősök három-három válasza mutatta. A „*nem tudom*” kategóriát az Aba szakképzősök közül tizenhárman jelölték meg. A családi kassza kezelését a gimnáziumban tanulók 90%-a, a másik két középiskolában 32 és 20%-a pozitívan ítélte meg. A miéltre az alábbi feleleteket adták: „*jól élünk, van minden, ami szükséges megvan, csekkek befizetve, mindig marad, nincs hiány, feleslegre nem költenek, elegendő, váratlan helyzetre is van.*” Nagy többségüknél az anya az a személy, aki a kasszát kezeli a családban vagy elsőként nevezték meg őt. A zsebpénz mennyisége osztályonként eltérő, a Váciban tanuló 9.-esek heti átlag zsebpénze 1060 forint, a 13.-osok heti átlag 3500 forintot kapnak. Az Aba szakképzősök átlag zsebpénze 2600, a Kandósoké 300-3000 forint között van. A „*Milyen típusú munkát vállalsz, hogy növeld a zsebpénzed,*” kérdésre a tanulók 50%-a válaszolta azt, hogy dolgozik valamit. A munka típusa leggyakrabban ház közüli munka, segítség, fűnyírás, diákmunka, nyári időnyomunka, koci mosás szerepel. A kilencedikesek 60%-a, a tizenharmadikosok 50%-a, az Aba szakképzősök 40%-a és a Kandósok 48%-a végez így különböző zsebpénzszerző tevékenységet. Zsebpénzkeresés céljából az „*idejét szánja rá*” Váci gimnazisták két évfolyamából 18-18 fő. „*Tudását használja*” a Váci gimnazistáinak a tizenharmadikosok közül 8 fő, „*erőt fejt ki érte*” a Kandósból kilenc tanuló, „*hobbijával keres*” a Váci gimnazistáinak 9. osztályából 8 tanuló. A „*Ha munkát vállalsz, miért teszed?*” kérdésre adott legtöbb jelölést kapott válaszkategóriák: „*legyen saját pénzem*” 24 fővel a 13. osztályos gimnazisták, a „*segíték a szüleimnek a kiadásokban*” 19 fővel az Aba szakképzős tanulók válaszoltak. „*Szeretném az álom megvalósítani*” választ 14 fővel a kilencedik évfolyamosok közül, az „*el kell tartanom magam*” 8 fővel a tizenharmadikosok jelölték be. A „*kipróbálok a felnőtt életet*” választ 9-en jelölték a 13.-ok közül, s a „*tanulom az önálló pénzkezelést*” szintén a 13. évfolyamból 15 fő választotta. A pénzről szóló kommunikáció jelenléte a családokban és annak gyakoriságát három, egymással összefüggő kérdés alapján vizsgáltam. A „*milyen gyakran beszéltek a családban a pénzről,*” kérdésre a következő eredményeket kaptam. A kilencedikeseknél 14-en a ritkán, 8 a gyakran választ jelölték legtöbbször. A tizenharmadikosoknál 10 fő a ritkán, 7 fő a gyakran-hetente kifejezést választotta. Az Aba szakképzősök közül 20 tanuló a gyakran, 5 a ritkán választ, a Kandósoknál 7 fő a ritkán kifejezést jelölte meg leggyakrabban. Nagyobb kiadásokat nagy többségük a szülővel beszél meg, ennek aránya a Váci gimnáziumban 90%, Aba szakképzősöknél 40% Encsen, míg a miskolci Kandósok 45%-a fordul hozzájuk. Azt, ahol szülők beavatják a család anyagi helyzetébe, a legtöbb tanuló a 13.-osok közül kerül ki. Szintén a tizenharmadikosok közül kerül ki a legtöbb gyerek, akiknek kikéri a véleményét nagyobb vásárlás vagy kiadás előtt. A „*szívesen végeznek házimunkát zsebpénzért*” kérdésre a legtöbbször a nem választ adták: 12-en a Váci gimnazistái közül és a másik két középiskolából is ezt jelölte 8-8 tanuló. A gimnáziumi tanulók szülei között jellemzően a szakközépiskolai végzettségük vannak többségben és jelentős számú a felsőfokú végzettségük száma. Közülük kerül ki a legtöbb munkaviszonnyal

¹ A szövegben a diákszlenget is figyelembe véve említtem az iskolákat.

rendelkező szülő, és a tizenharmadikosok között a legmagasabb a munkavállalás azért, hogy saját pénze legyen. Az encsi Aba szakképzőben a nyolc általános iskolai végzettségűek vannak többségben és minimális a közép és felsőfokú végzettséggel rendelkezők száma, s itt van a legtöbb fiatal, akik azért vállalnak munkát, hogy segítsenek a szüleiknek a kiadásokban. A fiatalok meghatározása alapján úgy gondolják, hogy a szüleik megfelelően gazdálkodnak, mert „nem érzik hiányát semminek”, látják, hogy a szülők „feleslegre nem költenek”, „beosztják, amijük van”. A megtakarítást fontosnak tartja minden középiskolai tanuló, de a gimnazisták közül jelölték meg a legtöbben ezt a választ. A munkával szerzett pénzből a miskolci Kandósok többet takarítanak meg százalékos arányban, mint az encsi Váci tanulói, viszont itt egy tanuló önmagát tartja el a keresetéből. A talált, nyert vagy ajándékba kapott pénzből a kilencedikesek átlag megtakarítási aránya a legmagasabb és a tizenharmadikosoké az alacsonyabb. A tanulók a kiadásaitak legtöbben a szülőkkel beszélik meg mindegyik osztályban. A családi kommunikáció jelenléte erősen szórt mintát mutat, mert a „gyakran” kifejezés hasonló gyakorisággal bukkan fel, valamint a „ritkán” megnevezés is. A szülők által juttatott zsebpénz heti rendszerességgel van jelen a tanulók harmadrésznél, valamint jelentős azok száma, akik alkalmanként kapnak, illetve kérnek zsebpénzt. A zsebpénz mennyiségét is heti vonatkozásban vizsgáltam, - ez a legtöbbet megnevezett időszak - melynek összege az ezer forinttól a háromezrig terjed. A zsebpénzt havi megoszlásban elemezve kitűnik, hogy az encsi Aba szakképző tanulói között van az átlaghoz képest kiugróan magas összegű, heti ötezer és havi 13ezer forintos tétel. (Az Aba szakközépiskola tanulói rendelkeznek tanulmányi eredményük alapján rendszeres ösztöndíjjal, melynek összegére nem kérdeztem rá külön kérdésben, csak valószínűsíteni tudom, hogy a fiatalok ezt nem számították zsebpénznek.)

Következtetések

Az abaúji fiatalok körében végzett zsebpénzgazdálkodásról szóló kutatásban az eredmények azt mutatták meg, hogy a fiatalok számára a pénz a megélhetés eszköze, létfeltétel és fizetőeszköz. A miskolci intézmény szakközepesei között jelenik meg egyedül a pénz mint hatalom szinonimája. A zsebpénzgazdálkodásban megjelenő különbségek vizsgálata azt az eredményt mutatta meg, hogy a magasabb iskolai végzettséggel rendelkező szülők között volt a legkisebb a munkanélküliek száma, itt vonják be a gyereket a pénzgazdálkodásba, kéri ki a véleményét a legtöbb családnál. Ezekben a családokban a legnagyobb a pénzkezelés megtanulásának hajlandósága és itt élnek a legtöbben teljes, kétszülős családban. Gyerekszám szempontjából kétharmad része a családoknak két gyermekkel rendelkezik. A nagyobb arányban közép vagy alacsonyabb fokú iskolai végzettséggel rendelkező családoknál a tanulók a keresett pénzzel segítik a szüleiket a kiadásokban. A tanulók válaszai alapján ezekben a családokban fordul elő nagyobb mértékben munkanélküliség, ugyanakkor, mivel nem kaptam kellő számú választ, ezért a rendelkezésemre álló adatokat fenntartással kell kezelnem. A családszerkezetre vonatkozó adatok alapján megállapítottam, hogy az alacsonyabb végzettségű szülők gyermekei közül minden harmadik csak egyik szülőjével él. Az alacsonyabb végzettségű szülőkre jellemző az is, hogy nagyobb arányban nevelnek három vagy annál több gyereket.

A kutatásban részt vevő fiatalok mindegyike kap rendszeres zsebpénz, a gimnazisták jellemzően hetente, illetve gyakori volt az „alkalmanként” válasz is. A szakképzősök és a szakközépiskolások inkább akkor kapnak zsebpénzt, „amikor szükség van rá” és itt van a legtöbb tanuló, aki nem kap zsebpénzt otthonról, de egyéb forrásból sem jut hozzá. A kommunikációval kapcsolatban a magasabb iskolai végzettségű családoknál a kapott eredmények alapján ritkább a pénzügyekről szóló beszélgetés, s az alacsonyabb rétegbe tartozó szülők gyakrabban beszélgetnek erről. A megtakarítást mindegyik iskola tanulói fontosnak tartották, legnagyobb arányban a közép vagy alacsonyabb iskolai végzettséggel rendelkező szülők gyermekeinél magasabb a megtakarítás aránya. A szülők pénzgazdálkodásával nagy arányban elégedettek, ez a fiatalok meghatározása alapján azt jelenti, hogy nem szenvednek

hiányt semmiben.

A kutatási eredmények szerint a fiatalok magatartásában jobban előtérbe kerültek a mindennapi létfenntartáshoz köthető pénzköltési szokások. Nincsenek a válaszok között hosszabb távú, előre látó pénzügyi gondolatok, egyéni célok, jövőbe mutató elképzelések, megtakarítás-tervezés szintjén sem. A fiatalok véleményében nem tükröződnek a magasabb életszínvonal vagy jobb életmód iránti igény jelei, mint a nyaralás, színház, nyelvtanulás, felsőfokú vagy egyéb tanulmányok, szabadidős tevékenységek, számítástechnikai eszközök és a hozzájuk kapcsolható pénzügyi célok.

Irodalomjegyzék

- BOD P. Á. (2011): A világ pénze, a pénz világa. Budapest KJK-Kerszöv Kf
- FODOR, M., FÜREDINÉ KOVÁCS A., HORVÁTH, Á., RÁCZ G. (2012): Fogyasztási magatartás. Budapest Perfekt Zrt.
- GALAJDA, G. (2015): Az Abaúji 15 és 19 éves fiatalok pénzügyi attitűdjei, a zsebpénzgazdálkodással való gyakorlatuk tükrében. Miskolci Egyetem KVAI „BA” szakdolgozat
- GAZSÓ F., LAKI L. (2004): Fiatalok az újkapitalizmusban. Budapest Napvilág
- HOFFMANN I. (1997): Rend a lelke mindennek. Gazdálkodás a családban. Budapest Perfekt-Polgár Kiadó
- IFJÚSÁGI KONCEPCIÓ (2010): Pécs Megyei Jogú Város Önkormányzatának Ifjúsági koncepciója 2010-2020
- JÓNAP, R. (2014): Kaphatok egy kis zsebpénzt?, Nők Lapja 2014 /39sz. 47-49p.
- KLOTZ M. (2011): Konferencia a középiskolások pénzügyi ismeretéről. Új Katedra 2011 nov. 9-10p.
- MOLNÁR J. (2008) A mi Encsünk. Encs: Encsi Városvédő és Szépítő Egyesület Encs
- NAGY I. (2004): Ki az úr a háznál? Családok pénzkezelési szokásai és az azt befolyásoló tényezők vizsgálata az 1990-es évek Magyarországn. Doktori (PhD) értekezés. Budapest Corvinus Egyetem
- NEULINGER Á., ZSÓTÉR B. (2012): Mennyire önállóak a fiatal felnőttek a vásárlásaikban? Vezetéstudomány XLIV (2013) MOK Konferencia 2012 /9 sz.
- Pénzügyi kultúra kutatás. Állami Számvevőszék
<http://www.aszhirportal.hu/hu/Hirek/Penzugyi-kultura-kutatas> (megtekintve:2015.03.02)
- ECONVENTIO TESZT 2013 A középiskolások pénzügyi kultúrájának felmérése
http://econventio.hu/download/635/ecv_gtk_tanulmany2013_10_teljes.pdf.
(megtekintve: 2015.03.23)
- FAIGL Z. (2011 10.19) A középiskolások 63%-a szerint Magyarországon nem lehet tisztességesen meggazdagodni.
http://generalpublic.blog.hu/2011/10/19/a_kozepiskolasok_63_szazaleka_szerint_magyar_oroszagon_nem_lehet_tisztesssegesen_meggazdagodni (megtekintve:2014.05.23)
- FARKAS P. (2015) Rosszabbodó szociális helyzet és a kirekesztettség Magyarországon a válság időszakában
<http://www.magyardiplo.hu/index.php/szegenyseg-konferencia-cikkek-hu/267-rosszabbodo-szocialis-helyzet-es-a-kirekesztettseg-magyarorszagon-a-valsag-idszakaban>
(megtekintve: 2015.10.08)
- GOLDMAN R. (2002) Észak-Magyarországi Régió Szociális Helyzetének elemzése
http://www.ncsszi.hu/download.php?file_id=1258. (megtekintve: 2015.10.19)
- Helyzetértékelés (egyeztetési verzió) Fundamentum Észak-Magyarországi Régió. é.n. Készítette: Gelsei Sándor, Goldman Róbert, dr. Kecskeméti Sándor, dr. Király László, Kulcsárné Kiss Anita, Ocsenás Róbert, dr. Szilágyiné Baán Anna

- <http://www.bokik.hu/hu/teruletfejlesztes/cikkek/%5C'download.php?id=138%5C'>.
(megtekintés: 2015. 09.26)
- KERNER T. (2012) Miért okoz akkor gondot a magyarnak a pénz? kernertraining.hu
<http://kernertraining.hu/szemelyisegfejlesztes-blog/sikerblog/miert-gond-a-penz/>
(megtekintve: 2014.11.23)
- TAKARÉK PONT 2011.05.30 Kitartó gyűjtögetők: a fiatalok máshogy állnak a bankoláshoz
http://hvg.hu/gazdasag/20110530_fiatalok_bankolas_felmeres (megtekintve: 2015.04.12)
- Tanácsok a zsebpénz dilemmához <http://www.nlcafe.hu/generali/20141117/tanacsok-a-zsebpenz-dilemmahoz/>) megtekintve: 2015.11.03)
- ZSÓTÉR B. (2013): A pénzügyi szocializáció aspektusai-1. A zsebpénz. Pénzügyi Szemle Online <http://www.penzugviszemle.hu/tanulmanyok-eloadasok/a-penzugyi-szocializacio-aspektusai-1-a-zsebpenz> (megtekintve: 2015.03.22)
- ZSÓTÉR B., NAGY P. (2013) Pénzügyi attitűdök, tudatosság és gyerekkor. Pénzügyi szemle. hu 2013.03.07 www.penzugviszemle.hu/vitaforum/penzugyi-attitudok-tudatosag-es-a-gyermekkor (megtekintve: 2014.11.12)

Nagy Erika

A Borsod-Abaúj-Zemplén megyei fiatalok diplomaszerzési esélyei

Az oktatás expanziója következtében az 1990-es évek után a diplomával rendelkezők aránya országos illetve megyei szinten (Borsod-Abaúj-Zemplén megye) emelkedett. Az oktatáshoz való minőségi hozzáférést több összetevő határozza meg - a szülők iskolai végzettsége, a település jellege illetve a tanulás otthoni körülményei. A diplomások arányának egy-egy régió belül, egyaránt vannak külső és belső okai. Ezek közül kiemelkedőek a munkaerő-piaci lehetőségek és a jövedelmi viszonyok. Ennek megfelelően az értelmiség megtartását egy adott régióban a munkaerő-piaci lehetőségek, illetve a jövedelmi viszonyok fejlődése segítheti elő.

Kulcsszavak: oktatás, felsőfokú végzettség, szülők iskolai végzettsége, munkaerő-piac, jövedelmi viszonyok

A tanulmány célja

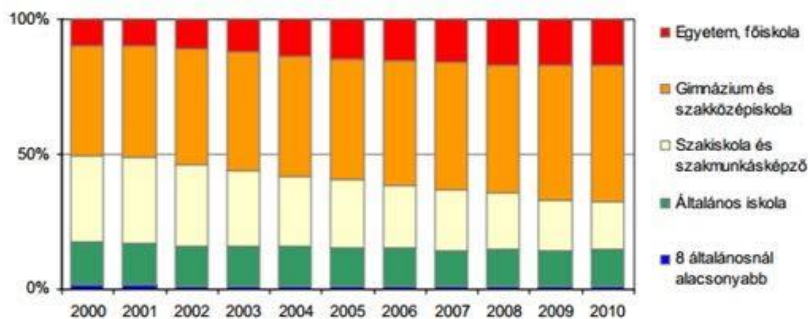
A tanulmány célja a Borsod-Abaúj-Zemplén megyében élő fiatalok diplomaszerzési esélyeinek, a felsőfokú végzettséghez, illetve a tanulóhoz való hozzáférés akadályainak bemutatása, illetve a felsőfokú végzettség megszerzése utáni munkavállalás területi eloszlása az egyes régiók mentén.

Az iskolázottság mértéke

A legutóbbi (2011-es) népszámlálás adatai alapján a 25 évesnél idősebb lakosság 19 %-nak volt felsőfokú végzettsége, ez a korábbi eredmények (1980) háromszorosát jelenti.¹ A nők körében emelkedett a felsőfokú képzettséggel rendelkezők aránya, amíg korábban 1000 diplomás férfira mindössze 611 nő jutott, mára ez az arány megkétszereződött. Ma a nők körében felülreprezentált a diplomások aránya, mert 1000 diplomás férfira 1270 diplomás nő jut.

Minnek is köszönhetőek a fenti eredmények? Társadalmi szinten az oktatás, ezen belül is elsősorban a felsőoktatás 1990-es éveket követő expanziójának. Ennek természetes következménye volt, hogy nőtt a gimnáziumban, a felsőoktatásban részt vevők száma és csökkent a szakmunkásképzőt végzettek száma.

A 20–29 évesek megoszlása legmagasabb iskolai végzettségük szerint, 2000–2010

1. ábra: A 20-29 évesek megoszlása legmagasabb iskolai végzettségük szerint, 2000-2010

Forrás: KSH

¹ KSH-A diplomások aránya 19 % <http://www.piackutatasok.hu/2013/07/ksh-diplomasok-aranya-19-szazalek-2013.html>

Az iskolázottság mértéke a legutóbbi (2011-es) népszámlálási adatok alapján megyei szinten

A 2011-es népszámlálás adataiból látható, hogy Borsod-Abaúj-Zemplén megyében emelkedett az iskolázottság, vagyis nőtt az érettségivel illetve a felsőfokú végzettséggel rendelkezők aránya, és csökkent az általános iskolát el nem végzettek száma.¹

Iskolázottsági különbségek a megyében: megyeszékhely - város- község

A megyében a népesség 13 százaléka rendelkezik diplomával, de megfigyelhető, hogy a megyeszékhelyen, illetve a nagyobb városokban jóval nagyobb a felsőfokú oklevéllel rendelkezők aránya, mint a községekben, falvakban. Ez százalékos mértékben azt jelenti, hogy míg Miskolcon 21 % a diplomások aránya, addig a községekben ez már 7,2 %-ra csökken. A 25 éven felüli népesség 14 %-a rendelkezik felsőfokú végzettséggel, mely egyenlő a megyei átlaggal. A diplomások aránya az egyes korosztályokra lebontva:

- a 25-29- év közötti korosztályban 22 %,
- a 30-34 évesek között 21 %,
- az életkor emelkedésével viszont már egyre kisebb a diplomások száma.

Nemek aránya a diplomások között

A diplomát szerzettek 57 %-a nő volt, ami azt jelenti, hogy a nemek közti arány az előző népszámlálás óta 6,3 %-kal nőtt. A nőknél - a korábbihoz viszonyítva - 8,9-ről 15 %, míg a férfiaknál 10 %-ról 13 %-os emelkedés figyelhető meg.²

Településtípusokon belül a diplomások aránya

Ha az egyes településtípusokon belül vizsgáljuk meg a felsőfokú végzettséggel rendelkezők arányát, látható, hogy Miskolcon a 25 évesnél idősebbek 24 % rendelkezik diplomával, mely a megyei átlagot 9,5 %-kal meghaladja. A megye más városaiban 14 %-os ez az arány, a községekben viszont már csak 8,1 %.

A foglalkoztatás mértéke szorosan kapcsolódik az oktatáshoz, ezt lehetetlen egymástól függetlenül kezelni. Az iskola feladata összetett, ami egyrészt az alapkészségek elsajátítását, másrészt pedig olyan tudás biztosítását jelenti, hogy az iskolából kilépve a diákok kompetensen tudjanak reagálni a piaczgazdasági, munkáltatói igényekre. Ugyanakkor az oktatás nevelési funkciója - gyerekek szocializációjának segítése - sem hanyagolható el, melynek egyik aspektusa a kulturális hátrányokból fakadó egyenlőtlenségek kiküszöbölése. Sajnos ezt a funkciót a hagyományos oktatás nem képes biztosítani, ezáltal lesz az oktatás a társadalmi egyenlőtlenségek folyamatos újratermelődésének terepe.

Ehhez kapcsolódik egy francia szociológus, Pierre Bourdieu elmélete, mely a következő:

Pierre Bourdieu³ és az oktatás

Pierre Bourdieu francia szociológus az oktatásszociológián belül fontos összefüggéseket fedezett fel. Ennek lényege, hogy az oktatásnak jelentős szerepe van a társadalmi egyenlőtlenségek fenntartásában és újratermelődésében. Az iskola – az oktatás jellegéből fakadóan – azokat a gyerekeket részesíti előnyben, akik magasabb kulturális tőkével rendelkeznek, magasabb státuszú családból származnak. Így az alacsonyabb kulturális tőkével rendelkező gyermekek nem tudnak felzárkózni a többségi társadalom által képviselt iskolai tananyaghoz, ezáltal hátrányba kerülnek. Így jelenik meg az oktatásban a társadalmi egyenlőtlenségek

¹ https://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/idoszaki/nepsz2011/nepsz_03_05_2011.pdf

² <https://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/idoszaki/mo/mo2011.pdf>

³ http://old.ektf.hu/hefoppalyazat/nevtars/6_lecke_gazdasgi_tke_kulturis_tke_trsadalmi_tke_s_az_oktats.huml

újratermelődése - bár elméletileg bárkinek lehetősége van kitörni a tanulás révén, gyakorlatilag azonban ennek számos akadálya van.

Ennek részletezése a következő fejezet témája.

A tanulás iránti motivációt befolyásoló tényezők

*Melyek azok az összetevők, amik befolyásolják a tanulás iránti hajlandóságot?*⁴

- *a szülők iskolai végzettsége:*

A szülők iskolai végzettsége, tanulásról alkotott véleménye alapvetően befolyásolja gyermekeik tanuláshoz való attitűdjét. A szülői példa indirekt módon közvetíti a gyerek felé a tanuláshoz való viszonyt. A PISA – kompetencia felmérések is ezt mutatják, hisz innét látható az, hogy Magyarországon a legerőteljesebb a gyermekek iskolai teljesítményében a szülői háttér hatása.⁵

- *a lakóhely, a település típusa és a lakáskörülmények:*

A település típusa, a lakóhely jellege is jelentős hatással van az iskolázottságra, az oktatásra. Ezt jelzi az a gyakorlati tény, hogy a középfokú, illetve a felsőfokú végzettségűek aránya a fővárosban illetve a megyei jogú városokban az országos átlag felett van, és ahogy kifelé haladunk a kisebb városok, községek települések felé, az iskolázottság mértéke egyre csökken. Ez a megállapítás természetesen az Észak-Magyarországi régióra is jellemző, az alábbiak szerint:⁶

2011-ben a 25 évesnél idősebb népességnek 19,1 %-nak volt felsőfokú végzettsége országos szinten. Ez az arány Borsod-Abaúj-Zemplén megye vonatkozásában már 4,8 %-kal csökken, majd Nógrád megyében a legkisebb, mindössze 11 %.

A diplomások népességen belüli aránya a férfiak-nők esetében egyaránt Észak-Magyarországon volt a legalacsonyabb, melyet a következő táblázat szemléltet.

Egyetemi, főiskolai oklevéllel rendelkezők aránya a teljes népességen belül az egyes régiókban (2005):

1. táblázat

Régió	Felsőfokú végzettségűek aránya (%)
Közép-Magyarország	18,3
Közép-Dunántúl	9,6
Nyugat-Dunántúl	9,8
Észak-Magyarország	8,5
Észak-Alföld	8,9
Dél-Alföld	9,1
Dél-Dunántúl	8,8

Forrás: KSH adatok alapján saját szerkesztés

- *egyéni életkörülmények:*

A település jellegétől haladva az egyéni életér felé, megfogalmazható az, hogy otthoni körülményeknek is milyen jelentős szerepe van, hisz ezek előmozdíthatják, de meg is akadályozhatják az eredményes tanulást. Ez a lakáskörülményeket, a tanuláshoz elengedhetetlenül szükséges biztonságos otthoni légkört, a tárgyi eszközöket, stb. jelenti.

Amikor az oktatás és a tanulók életkörülményeinek vizsgálatával foglalkozunk, figyelembe kell venni azt, hogy milyen nagymértékű a gyerekszegénység ma Magyarországon.

⁴<http://www.piacutatasok.hu/2013/07/ksh-diplomasok-aranya-19-szazalek-2013.html>

⁵ <https://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/idoszaki/mo/mo2011.pdf>

⁶https://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/idoszaki/nepsz2011/nepsz_03_05_2011.pdf

Gyerekszegénység Magyarországon⁷

Magyarországon a szegénységben kiemelkedően veszélyeztetett réteg a gyermekek, a fiatalok rétege. A jövedelmi szegénységi arány 2011-ben 18,1 % volt a 18-24 évesek körében.

2.táblázat

Jövedelmi szegénységi arány korcsoportok szerint (%)				
Korcsoport	2008	2009	2010	2011
0–17	19,7	20,6	20,3	23,0
18–24	18,1	17,7	17	18,9
25–49	12,5	13	12,7	13,8
50–64	8,5	7,8	8,6	11
65–	4,3	4,6	4,1	4,5
Összesen	12,4	12,4	12,3	13,8

Forrás: KSH

Jellemző, hogy a gyermekszegénység a gyermekes háztartásokat érinti leginkább, mivel a gyermektelen háztartásokban 8,2 %, a gyermekes háztartásokban 19 % élt a szegénységi küszöb alatt.⁸ Ideális esetben – ha a szülők mindketten teljes munkaidőben dolgoznak – sem egyszerű a gyermekek taníttatása. De ha még a körülmények sem ideálisak – csak az egyik szülő dolgozik, avagy részmunkaidőben vagy időszakosan dolgoznak, illetve ha egyik szülő sincs jelen a munkaerőpiacon – akkor a jövedelmi szegénység aránya rohamosan nő. Százalékos arányukat tekintve a gyermekes családok mintegy 60 %-a él szegénységben, ha egyik szülő sem végez keresőtevékenységet, akkor a gyermek nélküli háztartásokhoz viszonyítva négyszeresére növekszik a szegénység mértéke.

A gyerekszegénységet befolyásoló tényezők:

- Az **anyagi depriváció** a szegénység mértékét mutatja meg, bizonyos fogyasztási javak birtoklása révén. Sajnos a 18 év alattiak közt 29 % legalább 4 fogyasztási javat nélkülöz, melynek nagyságában Magyarország szinte sereghajtóként van jelen, hisz mindössze három uniós kelet-európai ország van csak mögötte. A statisztikai adatok reálisan megmutatják azt, hogy a jövedelmi szegénységi kockázata 20 % fölött van, amennyiben a gyermek egyszülős családban nőtt fel, s ez az arány 30 százalék fölé emelkedik, ha valamelyik rokon nevelte fel, illetve állami gondoskodásban nőtt fel.
- A **szülők iskolai végzettsége** determináló tényezőként van jelen a gyermekek tanulási esélyeiben, aminek főleg az apák iskolai végzettségét tekintve van nagyobb jelentősége, hisz a férfiak jövedelme nagy általánosságban a női munkabérek felett áll.

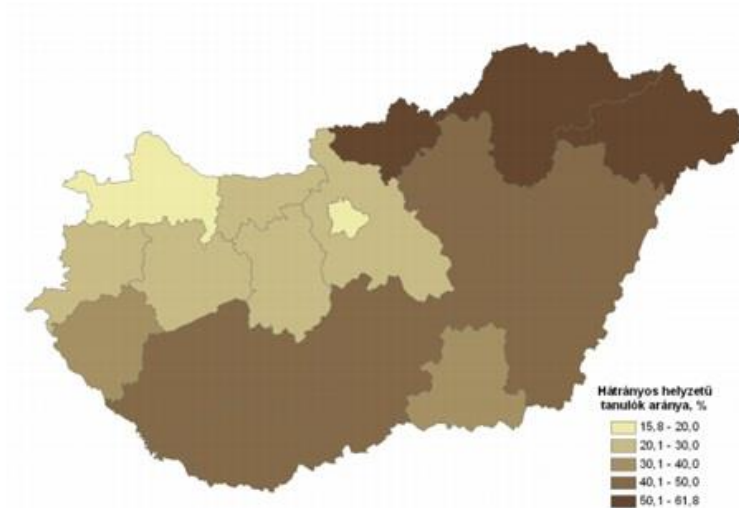
A hátrányos helyzetű gyermekek jelenléte az óvodák, illetve az alapfokú oktatási intézményekben még jóval 30 % fölött van, de mire az érettségi elérkezik, több mint felére, azaz 10-16 %-ra csökken. Ennek magyarázata a korábbi adatokból már érthető, hisz a hátrányos helyzet növekedésével fordítottan arányos már az érettségizettek száma is, s ez a tendencia a felsőfokú képzésben még inkább prognosztizálható.

A keleti, északkeleti országrészben kiemelkedően magas a hátrányos helyzetűek aránya, mely főleg Borsod-Abaúj-Zemplén, Nógrád illetve Heves megyére összpontosul.⁹

⁷<http://www.piackutatasok.hu/2013/07/ksh-diplomasok-aranya-19-szazalek-2013.html>

⁸<http://www.piackutatasok.hu/2013/07/ksh-diplomasok-aranya-19-szazalek-2013.html>

⁹<http://www.piackutatasok.hu/2013/07/ksh-diplomasok-aranya-19-szazalek-2013.html>

Hátrányos helyzetű tanulók aránya a nappali tagozatos általános iskolai képzésekben, 2011

2.ábra: Hátrányos helyzetű tanulók aránya a nappali tagozatos általános iskolai képzésekben, 2011

Forrás: KSH

3. táblázat

Halmazottan hátrányos helyzetű tanulók aránya a közoktatás nappali rendszerű képzéseiben, 2011

(%)

Megye	Halmazottan hátrányos helyzetű tanulók, gyermekek aránya a nappali tagozaton tanulók között					
	óvoda	általános iskola	szakiskola	speciális szakiskola	gimnázium	szak-középiskola
Budapest	1,2	2,4	1,7	6,6	0,3	0,4
Pest	4,7	7,1	5,8	6,6	0,1	1,8
Fejér	5,9	8,0	2,4	11,6	0,7	0,9
Komárom-Esztergom	4,4	5,6	1,7	21,7	0,2	0,7
Veszprém	6,0	8,2	3,9	23,5	0,9	1,0
Győr-Moson-Sopron	2,0	3,5	1,9	22,2	0,2	0,3
Vas	5,1	6,1	2,6	3,1	0,3	1,0
Zala	7,9	10,8	8,7	19,5	0,6	2,1
Baranya	13,7	14,3	5,5	13,2	2,5	2,3
Somogy	17,3	19,2	11,7	34,6	1,4	3,8
Tolna	13,7	15,9	12,9	11,7	3,0	5,1
Borsod-Abaúj-Zemplén	26,8	30,5	21,5	19,1	3,1	6,2
Heves	19,7	20,7	8,0	20,4	1,6	1,7
Nógrád	27,0	25,6	16,0	27,3	3,2	4,9
Hajdú-Bihar	18,8	21,5	18,9	19,7	3,6	5,7
Szabolcs-Szatmár-Bereg	30,6	33,3	26,8	10,5	7,8	9,8
Jász-Nagykun-Szolnok	17,4	22,2	20,7	32,2	3,3	5,8
Bács-Kiskun	8,9	13,2	7,8	12,0	1,2	2,4
Békés	12,5	13,8	10,4	12,5	2,1	3,2
Csongrád	5,9	8,0	7,5	8,7	1,2	2,9
Ország összesen	11,1	13,9	10,3	14,5	1,6	2,8

Forrás: KSH

A diplomások aránya régióként¹⁰

Azt, hogy egy-egy régióban mennyi a diplomások száma, több tényező függvénye:

- a munkahelyi lehetőségek az adott régióban
- a régió gazdasági fejlettsége
- jövedelmi lehetőségek

Mindezeket még további tényezők is árnyalhatják:

- főiskolai-egyetemi tanulmányok megkezdése előtti lakóhely
- a felsőfokú tanulmányokat biztosító egyetem, főiskola elhelyezkedése

Ha megvizsgáljuk az egyes régiókban egyetemet végzettek számát, látható, hogy a kevésbé előnyös munkaerő-piaci mutatókkal rendelkező régiókban nagy a különbség a felsőfokú képzésbe felvettek, illetve a már végzett és elhelyezkedő diplomások száma között. Ennek alapján elmondható, hogy egy-egy régió gazdasági teljesítménye és a felsőfokú végzettségüket megtartó ereje között releváns kapcsolat van. A diplomások száma a 25-29 év közötti korosztályban a legmagasabb, mely az életkor emelkedésével csökken, továbbá az is megfigyelhető, hogy a felsőfokú végzettséggel rendelkezők között a nők aránya szignifikánsan magasabb.

¹⁰file:///D:/Documents%20and%20Settings/Nagy%20Erika/Asztal/diplom%C3%A1s%20p%C3%A1lyák%C3%B6vet%C3%A9s.pdf

A képzés helye és a munkavállalás helye közti különbség külső és belső okai

A képzés helye és a munkavállalás helye közti **különbség** visszavezethető külső és belső okokra.¹¹

Külső okok:

- munkaerő-piaci lehetőségek hiánya
- alacsonyabb jövedelem

Belső okok:

- családi, rokoni kapcsolatok húzóereje
- magánéleti okok – több lehetőség kulturális programokra, melyeknek preferált jelentősége van a fiatalok korosztályában

A képzés helye és a munkavállalás helye közötti különbséget **több tényező** is magyarázhatja:

- az eredeti településre való visszatérés (ekkor fontos szerepe lehet a helyben megtalálható munkaerő-piaci lehetőségeknek, esetleg agrár, illetve pedagógiai területen történő elhelyezkedés, mely alapvetően nem a fővároshoz kötött, hisz ezekre a foglalkozási ágazatokra a területi kiegyenlítettség a jellemző)
- szoros családi- rokoni-baráti kapcsolatok jelenléte

Milyen tényezők együtthatásának köszönhető, ha **megegyezik a képzés helye és a munkavállalás helye?**

- munkaerő-piaci lehetőségek, illetve erős családi kötelek jelenléte,
- más településről kerültek be a felsőfokú képzés helyszínére, de a képzés helyén maradtak (munkaerő-piaci elhelyezkedés lehetősége jelen van).

A következő táblázatban a munkahely helyszíne és a képzési helyszín jelenik meg régióként:

4. táblázat

Régiók	Ugyanott van (%)	Nem, de a közelben van (%)	Nem, máshol van
Közép-Magyarország	75,0	6,6	18,4
Közép-Dunántúl	26,0	8,4	65,0
Nyugat-Dunántúl	29,1	8,9	61,1
Dél-Dunántúl	35,4	7,5	56,7
Észak-Magyarország	27,3	6,8	65,9
Észak-Alföld	33,3	9,1	58,8
Dél-Alföld	24,8	11,5	63,0

Forrás: Diplomás kutatás 2010. Educatio Nonprofit Kft. alapján saját szerkesztés

A fenti táblázatból látható, hogy a különböző régiókban 24,8 – 35,4 % között van a képzés helyszínének és a munkahely megegyezésének a százalékos aránya. Innét kivételt képez Közép-Magyarország, ahol az a jellemző, hogy a hallgatók 75 %-nak a munkahelyet ugyanott van, mint a felsőfokú képzés megszerzésének a helye.

¹¹https://www.felvi.hu/pub_bin/dload/DPR/dprfuzet4/Pages131_154_Horvath.pdf

Összegzés

Magyarország egyes régiói közötti különbség és az adott régió gazdasági fejlettsége, a foglalkoztatási lehetőségek, a jövedelmi viszonyok, az iskolázottság foka között szoros kapcsolat van. Ezen tényezők manifesztálódnak a diplomások területi elhelyezkedésében, hiszen Közép-Magyarországon, illetve Dunántúlon helyezkedik el a végzett hallgatók többsége - a kedvező munkaerő-piaci lehetőségek eredményeképpen. A felsőfokú képzés helyszínei főleg a nagyvárosok, így ezek a városok megtartó ereje magas. A Közép-Magyarországi régióba sűrűsödik össze a diplomások jelentős része, főleg a - gazdaságtudományok, informatika területén - míg más területeken - bölcsészettudományi, igazgatási területeken - kisebb mértékben vannak jelen. A diplomás munkavállalók száma a fővárosból, a nagyvárosokból kifelé haladva egyre csökken.

Amíg a közepes fejlettségű régiókban az értelmiséget megtartó erők még éppen érvényesülni tudnak, addig a gyenge fejlettségű régiókra jellemző, hogy több felsőfokú végzettségű hallgató tanul ott, mint amennyi munkavállalóként ott is marad. Az agrár, illetve pedagógusképzésben végzettségre jellemző, hogy kisebb létszámban vannak jelen a fővárosban és agglomerációjában, mert ezekre a szakmákra a területi kiegyenlítettség jellemző. Ezek alapján levonható az a következtetés, hogy amíg egyes szakmák területi kiegyenlítettsége jelen van, jóval több azon ágazatok aránya, amelyekben munkát vállaló felsőfokú végzettségű hallgatók a képzés befejezését követően helyileg máshol – főleg Közép-Magyarország területén – helyezkednek el, ezáltal a területi különbségek továbbra is fennmaradnak. Ahhoz, hogy egy kiemelten hátrányos helyzetű megyében – amilyen Borsod-Abaúj- Zemplén megye – az értelmiség vándorlása csökkenjen, a munkaerő-piaci lehetőségek, illetve a jövedelmi viszonyok rendezése lenne szükséges.

Irodalomjegyzék

KSH-A diplomások aránya 19 százalék – KSH

<http://www.piacutatasok.hu/2013/07/ksh-diplomasok-aranya-19-szazalek-2013.html> Letöltés dátuma: 2017.05.07.

HORVÁTH T.: Diplomások területi elhelyezkedése Magyarországon

https://www.felvi.hu/pub_bin/dload/DPR/dprfuzet4/Pages131_154_Horvath.pdf Letöltés dátuma: 2017.05.07.

SZOCIÁLIS HELYZETKÉP BORSOD-ABAÚJ-ZEMPLÉN MEGYÉBŐL –

2013 <http://www.regsom.sk/wp-content/uploads/2013/03/Z%C3%A1r%C3%B3tanulm%C3%A1ny.pdf> Letöltés dátuma: 2017.05.07.

KSH- 2011. ÉVI NÉPSZÁMLÁLÁS – 3. Területi adatok 3.5. Borsod-Abaúj-Zemplén megye https://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/idoszaki/nepsz2011/nepsz_03_05_2011.pdf Letöltés dátuma: 2017.05.07.

SÁNTA É., SZAKÁLNÉ KALÓ I., LENGYEL I.: Csökkennek az iskolázottság területi egyenlőtlenségei? A felsőfokú végzettségűek területi eloszlása a népszámlálások adatai alapján, 1990-2011

http://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/terstat/2015/06/szakalne_etal.pdf Letöltés dátuma: 2017.05.07.

Pierre Bourdieu: Iskola és társadalom I. (Szöveggyűjtemény)

<http://mek.niif.hu/01900/01944/01944.htm> Letöltés dátuma: 2017.05.07.

A nevelés társadalmi alapjai – 6. lecke: Gazdasági tőke, kulturális tőke, társadalmi tőke – és az oktatás

http://old.ektf.hu/hefoppalyazat/nevtars/6_lecke_gazdasgi_tke_kulturlis_tke_trsadalmi_tke_az_oktats.html Letöltés dátuma: 2017.05.07.

Magyarország, 2011 – Központi Statisztikai Hivatal

<https://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/idoszaki/mo/mo2011.pdf> Letöltés dátuma: 2017.05.07.

Prion Sándor

Borsod-Abaúj-Zemplén megyéből történő elvándorlás okainak vizsgálata

Borsod-Abaúj-Zemplén megyében hosszú évek óta folyamatosan csökken a lakosság száma. Ennek a folyamatnak rengeteg oka van, többek között ezt a problémakört vizsgáltam meg, mely, mint az írásomból kiderül, nem feltétlenül nevezhető problémának az általános vélekedéssel ellentétben. Ezen kívül vizsgáltam a munkanélküliséget, a régió elmaradottságát az ország többi részéhez képest, valamint a nők helyzetét is figyelembe vettem, milyen dilemmával állnak szembe a 21. században. A cikk a Kelet és a Nyugat metaforáját használja az különbségek értelmezéséhez, több szinten is, ezért helyenként ezt érzékeltetve a nagybetűs írásmódot alkalmazza.

Kulcsszavak: Borsod, elvándorlás, demográfia, GDP, munkanélküliség

Bevezetés

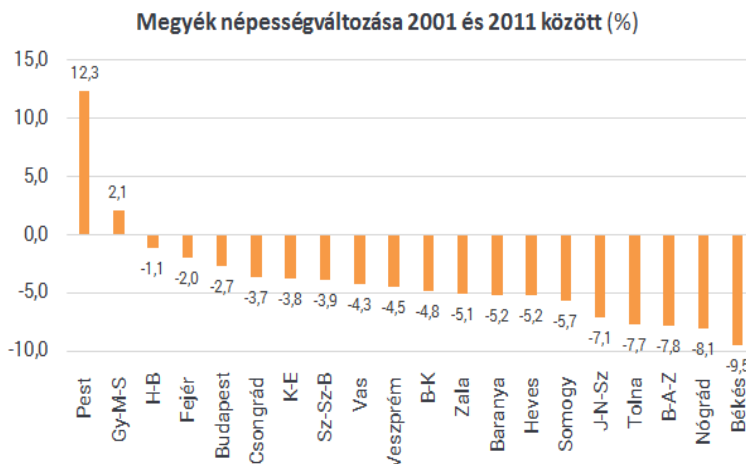
Az Észak-Magyarországi régió Magyarország észak-keleti részén helyezkedik el, és csupán csak Borsod-Abaúj-Zemplén megye méreteit tekintve a régió nem nevezhető kicsinek. Mégis azon régiók közé tartozik, ahol az elhelyezkedés a munkaerő-piacon nem épp egyszerű. Ha sikerül is elhelyezkedni, a fizetések egyáltalán nem versenyképesek. Ugyanazért a munkáért nyugaton sokkal jobban megfizetik az embert, mint az Észak-Magyarországi régióban. Általánosságban elmondható, hogy kevesebb munkahelyet teremtenek, mint az ország többi részében, és a meglevő munkahelyek életben maradása is nagyon kétséges.

Borsod-Abaúj-Zemplén megye lakossága a népszámlálási adatok alapján 1980-tól folyamatosan csökken. A megyében a 2011. október 1-jei népszámlálás alapján 686,3 ezer fő élt, 7,8 százalékkal kevesebb, mint 2001-ben. A megye lakónépességének 24 százaléka Miskolcon, 34 százaléka a többi 27 városban, 41 százaléka községekben, nagyközségekben élt. Minden településtípusban csökkent a népesség 2001. február 1-jéhez képest (KSH 2013).

Úgy vélem, hogy ezen adatok tükrében kell értékelnünk a Borsodi régióban tapasztalható immáron visszafordíthatatlannak tűnő elvándorlási hullámot. Mint olvasható fentebb, a lakosság száma csökken, és ami még aggasztóbb, hogy minden településtípusban csökkenés tapasztalható. A mai világban teljesen természetes, hogy a kisebb településekből, falvakból, községekből a nagyobb városokba költöznek az emberek, főleg a fiatalabb generáció, a jobb munkalehetőség és a magasabb fizetés érdekében. Azonban mindez azt kellene hogy eredményezze, hogy a városokban nő a népesség száma, de Borsodban, s az ország majdhogynem összes megyéjében sem ez a tendencia rajzolódik ki. Egy olyan folyamat kezdődött el immáron hosszú évtizedek óta, melynek végkimenetele kérdéses, azonban mint arról később szívesen majd, egyáltalán nem biztos, hogy negatív hatást ér el ez az elvándorlási hullám.

Népesség, gyermekvállalás vizsgálata

Az 1. ábrán látható grafikon alátámasztja a fentebbieket: Pest megyét és Győr-Moson-Sopron megyét leszámítva minden egyes megyében a népességszám csökkenése figyelhető meg, Borsod-Abaúj-Zemplén megye ilyen téren arányait tekintve nagyon rosszul teljesít, hátulról nézve a harmadik helyen zár a listán.

Forrás: Otthontérkép, Portfolio

1.ábra: Megyék népességváltozása 2001 és 2011 között

Forrás: Portofolio (2016) Ezekből a megyékből lassan teljesen eltűnnek a magyarok

http://www.portfolio.hu/ingatlan/varos/ezekbol_a_megyekbol_lassan_teljesen_eltunnek_a_magyarok.233747.html

Harmincöt éve még a második legnépesebb város volt Miskolc, mostanra visszacsúszott a negyedik helyre Budapest, Debrecen és Szeged mögé. Ennek a nagyszámú népesség csökkenésnek rengeteg oka van, megpróbálok felvázolni s körbejárni az általam legfontosabbnak vélt okokat. Elsőként a születésszámok csökkenéséről szeretnék említést tenni, amely kicsit nagyobb távlatokat vizsgálva egész Európát érinti. A nyugati országokban teljesen elfogadott az a forma, hogy mindkét szülő dolgozik, a gyermek pedig bölcsődében vagy óvodában van. Az állam nagymértékben képes befolyásolni a lakosság növekedési ütemét, többek között azzal, hogy különféle juttatásokkal, kedvezményekkel látja el a gyermeket nevelő szülőket. Nem véletlen, hogy azok az országok képesek felmutatni magas születési számokat, amelyekben jelentős összegeket invesztálnak ezen infrastruktúra kiépítésébe, ezáltal engedve azt, hogy mindkét szülő dolgozhasson a gyermeknevelés mellett.

Ezek a családok nem kényszerülnek kompromisszumokra a családon belül, hogy ki vigyázzon a gyermekre/gyermekekre, ellenben a keleti (értsd: kelet-európai) országokkal, ahol nincs kiépítve megfelelően a gyermekgondozási intézményrendszer, ezáltal vagy csak az egyik szülő tud dolgozni, vagy szerencsésebb esetben a munkaidejük nem ütközik, s így mindketten tudnak munkát vállalni. Sajnos, ami a legegyszerűbb megoldás lett manapság az, hogy a párok egyszerűen nem vállalnak gyermeket, csak miután megalapozták jövőjüket. Véleményem szerint tünetkezelést a bölcsődék számának növelése érhetne el, ugyanis ezáltal a nők nem lennének választási út elé állítva, hogy a karrierjüket építik tovább, vagy gyermeket vállalnak, mellyel évekre megálljt parancsolnak a munka világának. Az is kérdéses, hogy a munkáltatója fenntartja-e számára a helyet, lesz-e lehetősége visszamenni korábbi munkahelyére?! A Berlin Institute felmérése szerint, idézem: „Minél egyenlőbbek a nők és férfiak a munka terén, annál több gyermek fog születni” (Berlin-Institute 2008). Másfelől a karrier építése immáron sokkal fontosabb a nők számára, mint korábban, s emiatt egyre később kezdenek el családot tervezni, gyermeket vállalni, mondván: előbb a munkájukban szeretnék előbbre lépni, melyet szerencsés esetben később folytatni tudnak majd, de sok esetben, ha gyermeket gondozva otthon

maradnak, később nincs lehetőségük a munkába történő visszatérésre sem, nemhogy a karrierben való előbbrelépésre.

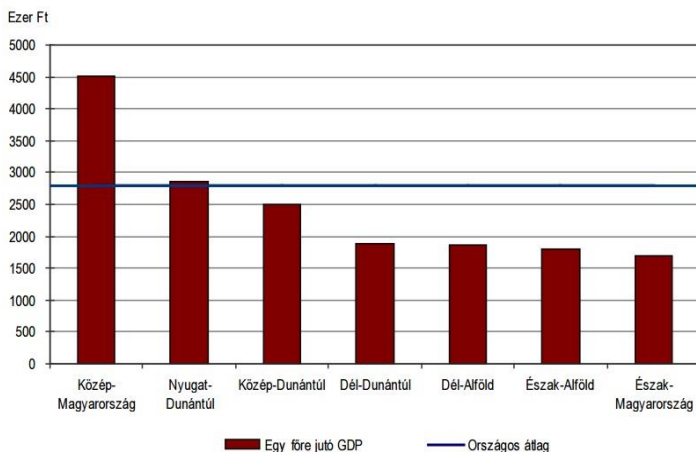
Másodjára a munkavállalói szektort szeretném adatokra támaszkodóan megvizsgálni, melyben a gazdaságilag aktívak számát tekintve tökéletesen körvonalazódik, hogy néhány kisebb lakosságszámú települést leszámítva Miskolc és Tiszaújváros rendelkezik viszonylag stabil mutatókkal a megyében, a maguk 44%, illetve 46%-os foglalkoztatottsági arányával. Ez többek között azt igazolja, amit fentebb már jeleztem, miszerint a 15-59 éves generáció jelentős része költözik be a városokba többek között a munkavállalási lehetőségek kiaknázása végett. Ellenben a centrum-perifériától távol eső településeken, melyek a határhoz nagyon közel helyezkednek el alacsony a gazdaságilag aktívak száma, például Felsőregmecen 13%, Gagybátorban 15%, valamint Bódvalenkén és Litkán 16–16%.

Rengeteg nyugat európai országban, többek között Írországban és az Egyesült Királyságban csökkent a munkaerőhiány, túlnyomó részt köszönhetően a lengyel és lett nemzetiségű bevándorlóknak. Ezzel szemben a romániai és bulgáriai bevándorlók pedig nagy számban újabban Olaszországba és Spanyolországba vándoroltak ki, s a számuk egyre csak nő. Rengeteg kelet-európai országban az ott élő emberek úgy látják, hogy hazájukban sokkal kevesebb pénzt kapnak ugyanazon munkáért, mint amit Nyugaton megkereshetnének, ezért családjuk, s saját jövőjük előbbre vitele érdekében kivándorolnak és a fentebb említett országokban vállalnak munkát hosszabb távon, ahol sokkal magasabb az életszínvonal.

Gazdasági szektor, munkavállalási lehetőségek vizsgálata

Ugyanez a helyzet Magyarországon is, véleményem szerint az ország több régióra lett szakítva, mely hosszútávon előre beláthatatlan következményekkel fog járni. Ezek megfékezését minél hamarabb el kell kezdeni, különben a jelenlegi jelentős lemaradás olyan mértékű lesz, mintha egy teljesen külön országban élnének a Keleti régióban élő emberek a Nyugattal szemben. Mert bár egy nyelvet beszélünk, azonos határokon belül élünk, s elviekben ugyanazokkal a lehetőségekkel rendelkezünk mindannyian, a gyakorlatban sajnos egyáltalán nem ez a helyzet a mai Magyarország területén.

Az egy főre jutó GDP régiók szerint, 2011

2.ábra: Az egy főre jutó GDP régiók szerint, 2011

GDP Quotas sorted by regions in 2011 Forrás: Központi Statisztikai Hivatal 2011

<http://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/idoszaki/gdpter/gdpter11.pdf>

A 2. ábrán látható grafikonról tökéletesen leolvasható, hogy az egy főre jutó GDP az Észak-Magyarországi régióban a legalacsonyabb, szám szerint 2,66-szorosa a különbség az első helyen álló Közép-Magyarországi régióhoz képest. Ezek a statisztikai adatok rengeteg kérdésre adnak választ. A saját feltevésem alapján, egy párhuzamosság, mondhatni hasonlatosság fedezhető fel Magyarországra nézve, mely szerint az Észak-Keleti-Alföldi régió Kelet-Európa, a Nyugati-Közép-Magyarországi régió pedig Nyugat-Európa. Arányaiban tekintve a fizetések közti különbségek is megvannak, a munkalehetőségek száma is sokkal szélesebb a Nyugati régióban, nem véletlenül csökken a lakosság szám Keleten ilyen rohamos léptékben, ugyanis sokan elvándorolnak a kilátástalan helyzetükből. Rengeteg ember nem mer külföldre menni, mert ott rengeteg a nem várt, teljesen ismeretlen faktor, amelyek befolyásolhatják a mindennapjaikat, vagy nem rendelkeznek megfelelő szintű nyelvtudással ahhoz, hogy külföldön próbáljanak szerencsét. Ezen embertömegek számára a Nyugati régió szó szerint Kánaánnak nevezhető, ugyanis nem igényel különösebb nyelvtudást, és mégis az életszínvonal a pusztán a GDP-ből kiindulva majdnem 3-szorosára emelkedik. A másik negatív faktor pedig, hogy éves lebontásban nézve, míg 2009-ben az országos GDP 7,5%-át adta Észak Magyarország, addig 2010-ra már csak 7,3%-át, 2011-re pedig tovább csökkent, 7,3%-ra. Sajnos előreláthatólag ez a szám az évek folyamán tovább fog csökkenni (KSH 2011).

A probléma ezzel az, hogy nem pár ezer elvándorolt emberről beszélünk, hanem az évek alatt több tízezres tömegeket érint ez a folyamat, és a Keleti régióból kivándorolt fiatal munkaerő helyére nem jön senki sem, ezért munkaerőhiány alakul ki. A munkaerőhiány mellett megfigyelhetjük majd azt is, hogy a fejlettebb, jobb gazdasággal rendelkező régiók népessége nem fog csökkenni, hanem növekedni fog, köszönhetően a jelentős mértékű belső migrációnak.

Képzett szakmabeliekből, valamint felsőoktatást végzett emberekből egyre nagyobb hiány van keleten, köszönhetően annak, hogy sokan tanulmányaik végeztével nyugatra mennek a már korábban említett okok miatt. Valamilyen módon ezt a folyamat meg kell állítani, különben alapvető szerveket és ellátásokat, mint például az egészségügyet nem lesznek képesek működtetni a régiók, s mondanom sem kell, ez milyen következményekkel járna.

Országszerte hatalmas igény van jól képzett szakemberekre, és ez az igény minden valószínűséggel növekedni fog a jövőben. Minél jobban fejlett egy ország ipara és infrastruktúrája, annál több ilyen jellegű szakemberre van szükség ezek fenntartásához, bővítéséhez. Országosan kimutatható, hogy a Nyugati régióban magasabb az aránya azoknak az alkalmazott embereknek, akik szakmával, vagy egyetemi végzettséggel rendelkeznek. Ebből következtethetünk arra, hogy minél magasabb végzettséget szerez egy ember, annál nagyobb valószínűséggel talál munkát. Magyarország, s egyben Európa előregedő népessége számára fontos az, hogy minél több magasan képzett emberrel rendelkezzen, ugyanis a termelékenység fenn kell tartani, akkor is, ha kevesebb ember fog a rendelkezésünkre állni a jövőben. Hazánk az Európai Unióba és a schengeni övezetbe való belépésével megadta állampolgárainak az Európán belüli szabad mozgás lehetőségét. Ennek következtében az elvándorlás korábbi szigorú nyilvántartása megszűnt, így pontos adatokat sokkal nehezebb leszűrni ezzel kapcsolatban. Magyarország egyre intenzívebben kapcsolódik be a migrációs folyamatokba és jelentősebb ún. elvándorlási veszteségeket könyvelhet el fiatalabb korcsoportok és a magas iskolai végzettségűek körében, aminek számszerűsíthető következményei vannak a hazai társadalombiztosítási rendszerre nézve. Keleti szomszédjaihoz képest Magyarország nagyobb népességmegtartó erővel rendelkezik, ám a növekvő elvándorlást nem ellensúlyozza növekvő bevándorlás

Összegzés

Viviane Forrester nevét és cikkét a fenti kérdések tárgyalásában mindenképpen meg kell említeni. 1996-ban Gazdasági horror címen publikált egy esszét (Forrester 1996), melyben tulajdonképpen azt állítja, hogy a későbbiekben megszülető emberek valójában feleslegesen

születnek, mert nincs rájuk szükség a gazdaság működtetéséhez. A technológia olyan rohamos léptekben fejlődik ugyanis, hogy az emberi munka egyre kevésbé lesz szükséges. Hazánk keleti részének azonban most van szüksége a munkaerőre és a tanult emberek megtartására. Mi kell ahhoz, hogy a képzett munkaerő a régióban maradjon? Elsősorban a képzés és a jó szakmák megszerzését megcélzó tanfolyamok árának csökkentése, valamint a regionális bérkülönbségek megszüntetése a megoldás. Másodszorban pedig az oktatás színvonalának az emelése, a régió életkörülményeinek a javítása és az infrastruktúra erősítése. Mindezeket azonban csakis az emberi akarat oldhatja meg, és nem csak pusztán a gazdasági tények alapján kell döntenünk a regionális fejlesztési tervek kialakításában, hanem a jövőképünknek is számítnia kell.

Irodalomjegyzék

Berlin-Institute (2008): Europe's Demographic Future

http://www.berlin-institut.org/fileadmin/user_upload/Europa/Kurz_Europa_e_Map.pdf

FRANCIS FUKUYAMA (1992) : A történelem vége és az utolsó ember, Európa Könyvkiadó

Központi Statisztikai Hivatal (2011): A bruttó hazai termék (GDP) területi megoszlása 2011-ben (előzetes adatok) pp.3. <https://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/idoszaki/gdpter/gdpter11.pdf>

Központi Statisztikai Hivatal (2013) 2011. Évi Népszámlálás 3. Területi adatok 3.5. Borsod-Abaúj-Zemplén megye pp. 9.

http://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/idoszaki/nepsz2011/nepsz_03_05_2011.pdf

PORTOFOLIO (2016) Ezekből a megyékből lassan teljesen eltűnnek a magyarok

http://www.portfolio.hu/ingatlan/varos/ezekbol_a_megyekbol_lassan_teljesen_eltunnek_a_magyarok.233747.html

VIVIANE FORRESTER (1998): Gazdasági horror, Kossuth Kiadó

Bacsik Szilárd József – Maradics Zoltán – Gál Enikő Lili – Sasvári Péter László

Miskolc és agglomerációja digitális közösségfejlesztő programjának empirikus vizsgálata

Napjainkban egyre elterjedtebb az internet használata. Folyamatosan bővülő funkciókkal egészítik ki az informatikai eszközöket, hogy egyszerűbbé tegyék a mindennapi tevékenységeket, például a kommunikációt, tanulást, az információkeresést. A miskolci lakosok között 2013-ban a „Miskolc és agglomerációja digitális közösség” című program keretén belül 17.000 db laptop került kiosztásra. Cikkünkben ismertetjük, hogy milyen digitális kompetenciákkal kapcsolatos összefüggéseket fedeztünk fel a programban résztvevők véleménye és a kérdőívet kitöltők vélekedése között.

Kulcsszavak: digitális kompetencia, digitális írástudás felmérése, közösségfejlesztő program

Bevezetés

A fejlett társadalmakban, a digitális technológiák használata, életünknek része, ezért alapvető gazdasági és társadalmi elvárás, hogy az iskola készítse fel a tanulókat a digitális technológiák és eszközök készségszintű használatára. Nemzetközi összevetésben a legnagyobb lemaradás éppen a digitális készségek terén mutatkozik Magyarországon, ami egyszerre jelenti a digitálisan írástudatlanok magas arányát, a különböző digitális szolgáltatások alacsony szintű igénybevételét és a lakosság digitális kompetenciáinak általános alacsony szintjét. (Nyikes & Kerti 2016)

A digitális készségek fejlesztése ezért mind az oktatási rendszeren belül, mind a felnőttek körében alapvető versenyképességi kérdés; emellett jelentős esélyegyenlőségi és életminőségbeli tartalékokat rejt. (Abonyi-Tóth és Turcsányi-Szabó 2015)

A fiatalok, városban élők és a magasán iskolázottak használják leginkább az internetet, viszont az idősebb korosztályban is folyamatosan növekszik az igény és a hajlandóság az internethasználatra. Az alacsonyabb iskolai végzettségűek, munkanélküliek és az idősek körében alacsony a digitális kompetencia szintje, ami jelentősen rontja esélyeiket.

A digitális oktatás, jóval többet jelent a hagyományos oktatás digitális eszközökkel való támogatásánál: új szemléletmódot, új pedagógiai módszertanokat, új tanulási módszereket, a digitális kor kihívásaira nyitott oktatási környezet létrejöttét igényli. A digitális kompetenciák fejlesztését már a köznevelésben el kell kezdeni, és a technika gyors fejlődése miatt, gyakorlatilag soha nem szabad abbahagyni, így az egész életen át tartó tanulás fogalma, a digitális ismeretek esetében jelenik meg leghatékonyabban. (Magyarország Digitális Oktatási Stratégiája 2016)

Fontos megfigyelni, hogy a társadalmunk többi tagjai milyen digitális kompetenciákkal rendelkeznek. Cikkünk megírásához, kutatásunk alapjának tekintettünk egy pályázatot, mellyel leszűkítettük az informatikai eszközök megfogalmazását a laptopokra, és a vizsgált területet Miskolc városára és megyénk térségére.

2013. január 25-én jelent meg a 1025/2013. (I. 25.) Kormányhatározat (a továbbiakban: Kormányhatározat), amely intézkedik a „Miskolc és agglomerációja digitális közösség” című programról (továbbiakban: Program), melynek keretében, Miskolc és agglomerációja lakosai számára 17.000 db informatikai eszköz (laptop) került kiosztásra, valamint kapcsolódó infrastrukturális fejlesztések valósultak meg a városban. (vö. Pályázati felhívás, 2013)

A Digitális Programban résztvevők, a NIIF Intézet részére a jelentkezési dokumentumokban megadták e-mail címüket, ezért a kérdőíves adatfelvétel, e-mailes kiküldése és digitális feldolgozása volt kézenfekvő számunkra.

Hipotézisek, elméleti modellek

Az elektronikus kérdőívekre adott válaszok elemzésével kerestük a választ arra, hogy iskolai végzettségre, munkahelyen betöltött pozícióra vonatkozóan milyen jellemző vonások mutathatóak ki a digitális írástudás tekintetében. Feltevéseink:

1. összefügg az iskolai végzettség a felhasználói szokásokkal,
2. magasabb iskolai végzettséggel rendelkezők magasabb arányban használnak korszerű oktatási eszközöket,
3. a pályázat kedvezményezettjei közül, a magasabb beosztásban dolgozó kedvezményezettek digitális írástudása magasabb és jobban nőtt, mint az alacsonyabb beosztásban dolgozóké.

A társadalmi folyamatok és a technológiai változások kölcsönhatásban vannak. Ezeket különböző tudományos modellekkel lehet leírni. Mi a kutatásunk szempontjából a TAM valamint a SCOT modelleket választottuk először. A SCOT modell: műszaki innovációk részeként tekint az emberi közösségre, gyenge konstruktivizmus modell, mivel a technológia megjelenése, nem vonja maga után a technológia elterjedését. A releváns társadalmi csoport értelmezi a technológiát, és dönt, hogy mennyire lesz elterjedt az adott technológia a felhasználói körében. Ebben a modellben az a fontos, mennyire fogadja el a társadalom az adott technológiát. Az elfogadás több tényező függvénye. A technológia elfogadását vizsgáló alapmodell, a TAM modell, melyre több modellre épül. A TAM modell szerint a technológia elfogadásának egyik oka, hogy könnyű a használata, a másik, a hasznosság szintjének a mértéke. A technológia könnyű a használata és az észlelt hasznosság a használhatóság irányába mozdítja el a felhasználó viselkedését. Ha a szándék megvan a felhasználóban a használatra, akkor növekszik a tényleges rendszerhasználat. Ez az alapfolyamata bármilyen technológia elfogadásának. (Benbasat 2008)

A TAM modell vizsgálati szempontjai, és a 1025/2013. (I. 25.) Kormányhatározat megfogalmazott irányelvei alapján kellett kialakítani a visszamérésnél felteendő kérdéseket. A kérdőív megszerkesztése összetett feladat volt, együttesen kellett figyelembe venni az alapsokaságon belül ismert megoszlásokat, a minta optimális méretét és ennek költségvonzatait. A kérdések szerkesztése során, csak olyasmit kérdeztünk, amilyen információra valóban szükség volt az elemzések elkészítéséhez. A vizsgálatban a korábbi és a jelenlegi állapotra is kíváncsiak voltunk, az ezekre vonatkozó kérdéseket azonos struktúrában szerkesztettük, hogy az elemzés során egyértelműen össze lehessen hasonlítani, és válaszadáskor egyértelmű legyen a különbség a korábbi és a jelenlegi szokások között. A kérdések sorrendjének összeállításakor törekedtünk a logikai sorrend megtartására, pszichológiai szempontból vigyáztunk arra, hogy a kényes, személyesebb kérdések a kérdőív végére kerüljenek. Az eldöntendő kérdéseknél a kérdőív kialakításánál a Likert skála került felhasználásra 1-től 5-ig értékeléssel, valamint zárt kérdések kerültek megszerkesztésre.

Alkalmazott kérdéstípusok:

- ellenőrző kérdés,
- feltételes kérdés,
- ismereti, tudáskérdés,
- memóriakérdés,
- sorba rendezési kérdés,
- számszerű adatra, tényre vonatkozó kérdés.

A vizsgálat idődimenzióját tekintve keresztmetszeti vizsgálat, mely szerint egy adott időben keresztmetszetet vettünk egy jelenségről, és ezt alaposan elemezzük. Fontos megjegyezni azt, hogy olyan ok-okozati folyamatok megértésére törekszünk, amelyek korunkban zajlanak, ám csak egyetlen időpillanatban végzett megfigyelésekre alapozzuk az adatainkat, következtetéseinket ebben az esetben. További következtetés levonása végett, az esetleges,

további változások feltárása érdekében, a kérdőíves kutatást és elemzést érdemes egy későbbi időpontban megismételni.

Résztvevők

Az önkitöltős kérdőív és az online felvétel előnye, hogy nincs kérdezőbiztosi torzítás. A névtelenség és az önálló kitöltés lehetősége az őszinte válaszokat valószínűsíti. Összehangolt munkát kívánt a válaszok beérkezésének a nyomon követése, összesítése, a buzdító levelek pontos időzítésű kiküldése, a felmérésben nagy segítségünkre volt a NIIF Intézet informatikai személyzete. A kérdőív tartalmi megfogalmazása a mi feladatunk volt, mely a NIIF Intézet észrevételei alapján módosult és jóváhagyásra került. Az elektronikus kérdőívet, a NIIF Intézet rendszere küldte ki, a válaszok szintén oda érkeztek vissza összesítésre.

A vizsgálat tárgyát képező személyek halmazát statisztikai sokaságnak, vagy rövidebben sokaságnak nevezzük. A kutatásunk szempontjából a sokaság a Miskolc és agglomerációja digitális közösség programban részt vett személyek összessége. A webes kérdőív által a minta leszűkült 7.692 főre, tehát azokra, akik a pályázat benyújtásakor az e-mail címüket megadták.

A kiküldött 7.692 db kérdőív kitöltési felkérésekre 56,46 %-os volt a válaszolók aránya. A beérkezett válaszokból 3.846 db válasz teljes kitöltés, míg 497 db hiányos kitöltés (a hiányos kitöltést, adattisztítás szempontjából választ adó, de értékelhetetlen adatnak tekintettük). A digitális közösség projekt egyik kiemelt célcsoportját az iskolai hallgatók képezték, ők a válaszadók 17,89 %-át teszik ki. A jelenleg közoktatásban lévő hallgatók, egy része digitális írástudás nélkül, felhasználói szintű informatikai ismeretek nélkül, nem tud az iskola elvégzését követően elhelyezkedni, mivel az előrejelzések szerint a munkahelyek nagy részében ezen ismeretek nélkül lehetetlen dolgozni. Legnagyobb arányban, 54,68 %-al az alkalmazottak vettek részt a kérdőíves felmérésben. Az alkalmazotti kategóriához szorosan kapcsolódik, de mégis egy külön kategória a középvezetők 8,42 %-os aránya a mintában. Ez a két kategória, akik már dolgoznak és a kiosztott informatikai eszköz segítségükre lehet a munkaidőn túli tevékenységekben. A minta számosságában a középfokú végzettségűek képviselik legnagyobb részt. A kérdőívre a válaszadók 37,73 %-a volt férfi, és 62,27 %-a nő. Számosságát tekintve 1.451 fő férfi és volt 2.395 fő nő volt a válaszadók között. Munkahelyükön betöltött pozíció szempontjából a megoszlások: iskolai tanuló 688 fő (17,89 %), alkalmazott 2.103 fő (54,68 %), középvezető 324 fő (8,42 %), felsővezető 65 fő (1,69 %), önfoglalkoztató 187 fő (4,86 %), nem dolgozik 479 fő (12,45 %).

Eredmények

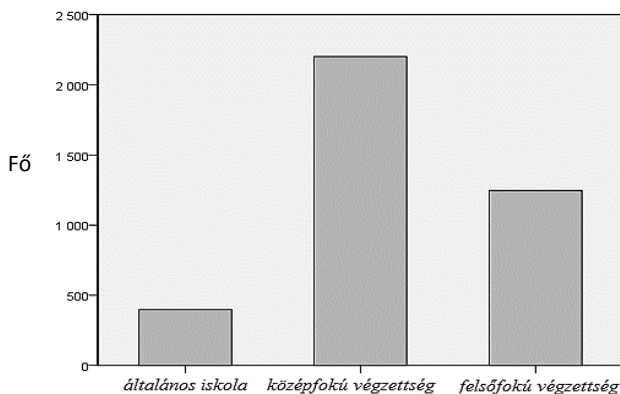
Véleményünk szerint, az emberek többségében, azt az érzetet kelti az új informatikai eszközök egyszerű használata, hogy a digitális írástudás, infokommunikációs kompetenciák terén megfelelő a jártassága. A kompetenciarendszer hiánya vagy megléte, kihat az egyén szocializációjára, versenyképességére, és életminőségére. Elméleti és gyakorlati irányból közelít a szakirodalom az információs műveltség fogalmához. Az elméleti megközelítés a kompetenciarendszerbe való beillesztés, a gyakorlati megközelítés a kompetencia különböző szinten történő oktatását, gyakorlottá tételét emeli ki. Viszont a cél egy olyan kompetenciaszint, hogy hosszú távon digitálisan műveltnek lenni, amely magába foglalja az idegen nyelvismeretet, és a folyamatosan szinten tartott szakértelmet is.

A Miskolc és agglomerációja digitális közösség pilot projektben részt vett kedvezményezettek értékelése alapján is látható az a tendencia, hogy az elmúlt három éve alatt a digitális írástudás jelentősen felértékelődött. Átlépvé az infrastrukturális gátat, a technika elfogadása és az információ igénye kiváltja a kedvezményezettekben az önszótőnzést a használat iránt. Bizonyos informatikai szolgáltatások a társadalmi életünk részévé váltak.

3.846 válaszadóból 19 fő nyilatkozott úgy, hogy a családja nem rendelkezik internet hozzáféréssel. 266 fő nyilatkozott úgy, hogy napi rendszerességgel nem használ PC-t vagy laptopot, és 1.118 fő nyilatkozott úgy, hogy nem használ napi rendszerességgel okostelefont vagy tabletet. Az internet eléréssel nem rendelkezők a válaszadók, 0,5 %-át teszik ki a vizsgált sokaságnak. A napi rendszerességgel nem használ PC-t vagy laptopot aránya a válaszadók közül 6,92 %. 29,07 %-os a napi rendszerességgel nem használ okostelefont vagy tabletet arány.

Az első hipotézis, összefügg-e az iskolai végzettség a felhasználói szokásokkal, részben igaz.

A minta számosságában a középfokú végzettségük képviselik a legnagyobb részt (1. ábra).

1.ábra: Legmagasabb iskolai végzettség szerinti elemzés

Forrás: Saját szerkesztés, saját számítás

Azoknál a kérdéseknél (pl. *szokott chatszobákba / fórumokra / hírcsoportokra üzenetet írni?*, *szokott internet telefont használni?*, *szokott weboldalt készíteni, weboldal tartalmat előállítani?*), ahol a felsőfokú végzettség nem lett kiemelkedő a kérdéscsoportban, az Y és a Z generációk, új technika iránti fogékonyságának torzító ereje figyelhető meg, és további vizsgálatok lehetősége vetődik fel.

A második hipotézis, azaz a magasabb iskolai végzettséggel rendelkezők magasabb arányban használnak korszerű oktatási eszközöket, elvethető, mert számosságát tekintve mindig a második helyen szerepel, megelőzi minden esetben a felsőfokú végzettséget a középfokú végzettség vagy az általános iskola. Itt ismét az Y és Z generációk torzító hatásaira kell gondolnunk. Ez a két új nemzedék kiemelkedő arányban használja a technikát (PC, laptop, tablet, okostelefon 90 % feletti érték, figyelembe véve a munkahelyen betöltött pozíciót, és az iskolai tanulókat is, az ún. generációs bontás alapján).

Felhasználói szokásoknál szereplő, *szokott-e kereső program segítségével információt keresni* kérdésre, a válaszadók 2,24 % válaszolt nemmel. A *hogyan fejleszti digitális kompetenciáját* kérdésre adott válasznál látható az a tendencia, hogy a tudásszerzés forrása az e-learning anyagok használata felé tolódik el, de a Z generáció 70 % alatti szintje azt mutatja, hogy a tanulmánya és munkája során szeretné tudását fejleszteni, mert ennél a kérdésnél közel 95 %-os érték szerepel. *Megosztja-e digitális tudását* kérdésre adott válaszból is látszik, hogy az Y és Z generáció 80 % használja a tudásmegosztásnak ezt a fajtáját, így újabb társadalmi kapcsolat kialakítási formát létrehozva. A tudást családon belül és baráti társaságban, munkahelyeken megosztják, így növelik a társadalom digitális kompetenciáját. Az Y és Z generáció, a szokott chatszobákba / fórumokra / hírcsoportokra üzenetet írni, valamint a szokott

internet telefont használni kérdéseknél jelentősen meghaladja az X generáció vagy az X generáció előttiak használati szokásait.

Felhasználói szokásokra vonatkozó kérdéseknél látható, hogy a legkevesebb nem válasz e-mail küldés csatolt fájlal (10,50 %) és információ keresésnél szerepel (2,24 %). A komolyabb tudást, kompetenciákat igénylő felhasználásoknál folyamatosan nő a nemmel válaszolók aránya. Attól függetlenül, hogy a többségben a felhasználók az alsóbb szinteken, e-mail küldés csatolt fájlal és információ keresésnél megállnak, ez már számukra jelentős, pozitív minőségi, érzékelhető és megfogalmazható javulást eredményez, ami a mennyire segítette / segíti kérdéscsoportban tisztán látható.

Az új technológiai eszköz és infrastrukturális környezet kialakítása, pozitív minőségi, érzékelhető javulást eredményez, amit tükrözi a mennyire segítette / segíti kérdéscsoportban kapott válaszokat. Azt is figyelembe kell venni, hogy a technikai fejlődés is rákényszeríti a kedvezményezetteket az e-bank, e-bank, e-ellenőrző, e-közigazgatás használatára, ez is előmozdítja a technológia elfogadását.

Harmadik hipotézisünket (a pályázat kedvezményezettjei közül, a magasabb beosztásban dolgozó kedvezményezettek digitális írástudása magasabb és jobban nőtt, mint az alacsonyabb beosztásban dolgozóké) szintén el kell vetni, mivel az adatok elemzése megmutatta, hogy az alacsonyabb iskolai végzettséggel rendelkezők digitális írástudása nőtt jobban a program hatására. A hipotézisünk nem igazolódott be, sem a keresztátlák, sem a varianciaelemzés, sem a korreláció kapcsán. Megvalósult tehát a program célja, hogy a társadalmi felzárkózásban résztvevők munkafeltételei javuljanak, az általános-, és középiskolások informatikai tudása, digitális kompetenciája növelésével, illetve hogy javuljanak a pályakezdő fiatalok foglalkoztatási esélyei és a nagycsaládban élők, illetve aktív idősök életminősége, jelentősen fejlődjenek a középfokú informatikai képzésben résztvevők szakmai ismeretei, javítva továbbtanulási, munkavállalási esélyeiket, és nem utolsósorban, de nőjön az informatikai továbbképzésben résztvevő munkanélküliek foglalkoztatási esélye. Összességében, a kedvezményezettek javulást érzékeltek a program hatásaként a kérdéscsoportokra adott válaszok alapján. Sarkalatos kérdés a munkahelyváltás, megtartás, ahol csekély javulást éreztek. Ezen a területen érdemes volna további vizsgálatokat végezni, generációs bontásban, és a tudásszerzés módjának kombinációjában, hogy milyen segítő anyagok (pl.: oktatás, e-learning, média oktatóanyagok) támogatnák a leghatékonyabban a nagyobb mértékű javulást hosszútávon.

Összefoglalás

Kutatásunk konklúziójaként megfogalmazható, hogy a technológiai akadályok kiküszöbölése és a digitális kompetenciák kismértékű növelése érezhető, pozitív változást eredményez mind az egyének szintjén, és a társadalom szintjén is. Miskolc és agglomerációja digitális közösség projektben a munkahelymegtartás kérdésében az e-learning anyagok specifikus fejlesztésének, és a kedvezményezettek között széleskörű elérhetőségének biztosításában látunk alternatívát. Az e-képzési program, kiegészíthetné a „Miskolc és agglomerációja digitális közösség program” sikerét, az országban megvalósuló további projektek, hatékony kiegészítője lehetne, csökkentve a munkanélküliséget, növelve a jól képzett munkaerő arányt. A digitális írástudás tekintetében az önképzést, új ismeretek szerzését és a digitális készségek fejlesztését kell hangsúlyozni. Meg kell tanítani a kedvezményezetteket, hogy a digitális kompetenciák magasabb szintjére fejlődjenek. Dél-Korea példájára alapozva, a digitális oktatási anyagok segítségét a képzések célorientált, akár térségi, sőt vállalat specifikus kialakítását is érdemes megvizsgálni.

A kutatás folytatásának lehetséges irányai: az írni és olvasni még nem tudó gyerekek digitális kompetenciájának mérése, valamint a Miskolci program további városokban történő adaptálásának kutatása (Nyíregyháza, Kisvárdai) a már összeállított kérdésekkel, és ezeket a kutatásokat hosszabb távon, többször is megismételni.

Irodalomjegyzék

- ABONYI-TÓTH, A., & TURCSÁNYI-SZABÓ, M. (2015): A digitális írástudás fejlesztésének lehetőségei. Educatio Társadalmi Szolgáltató Nonprofit Kft.
- Magyarország Digitális Oktatási Stratégiája. (2016).
- NYIKES, Z., & KERTI, A. (2016): A digitális kompetencia napjainkban. Proceedings of 8th International Engineering Symposium at Bánki pp56.
- Pályázati felhívás (2013).

Summaries

Czipczer Tamara – Lipták Katalin – Varga Beatrix

The equal opportunity of graduate entrant women in the labor market – especially those who graduated from the Faculty of Economics, University of Miskolc in 2000 and 2011

As a young woman who is at the beginning of her carrier, I also face possible difficulties in every area of life. I targeted to reach a good carrier by getting a diploma when I applied to the university, like every other young people. Everyone desires a dream job. Because our parents taught us to have a job in which we find joy. The question is whether this dream is as reachable for the newly graduate women as it is for older women and men.

From my assumption it is noticeable that people still care about the topic of equal opportunities. Because we feel that some talents or deficiencies make people be in an disadvantageous situation. I think about those with disabilities, young people who don't have enough experience or the ability of women that they are the only one who can give birth to the new generation. Although in the fundamental law of Hungary there is a criteria that everyone is equal, a hidden discrimination still exists.

In my research I would like to find an answer to my question mentioned above in literature or through statistical analysis. Secondly my purpose is to open the eyes of my female fellow students about the laws and treatment they deserve, knowing that they do not really know them. I hope that despite the fact that my hypothesis is logically structured, I will not find the level of discrimination as unacceptable as many believe.

Hajdú Noémi – Kopányi Réka

Development of CSR from the stakeholders' view

Nowadays in the so typical competitive market environment, social responsibility plays an important role in life of companies. This activity can be an element of economic success, because conscious buyers seek for real value, and want to get a reliable product and service at a reasonable price. In addition, the significance of the cooperation between companies, suppliers, employees, society also appear.

In our research we examined, if the stakeholder groups and topics of CSR in practice fit to the theoretical part or not. In current issue the company sample is Vodafone Hungary Ltd., which has been applied a strategic based CSR since 2003.

Krokos Anita-Lábas Ildikó

Following success social companies – analysis of the background, operation and results of the Miprodukt Kft. company

The term social entrepreneurship may sound strange to many people; in our study we aim to broaden people's understanding in this area through our detailed analysis. In our study we include a preliminary analysis of the situation starting with a micro-environmental analysis. This is focused on the factors that determine the company's presence in the market place. we conducted an in-depth analysis; assessed business performance horizontally and vertically by creating liquidity, profitability and efficiency KPIs / indicators.

Social entrepreneurship plays an increasingly important role in the economy of the European Union. They have been present for decades and operating to support the goals of communities, providing employment for 4.5% of the active population (more than 11 million people). Their contribution to the EU's GDP is not insignificant; they generate c. 10% of it.

Fundamental objective of our study is to highlight the obstacles to the success of these businesses and the challenges they are facing. We present that through the example of Miprodukt Kft, a fairly successful social entrepreneurship in Hungary. We supported our conclusions with primary and secondary research. The secondary research was based on an in-depth interview with Orosz Gábor, Managing Director of Miprodukt. He shared supporting documents about the company's activities, and also, detailed financial statements.

Overall, we can state that most of the social entrepreneurship is vulnerable as they are very dependant on their funding sources.

Burka Nikolett Zsuzsanna – G.Fekete Éva

Role of the local production of the cold-pressed pumpkin seed oil in the local development processes

Nowadays goods locally manufactured are more and more popular in the whole country as the opposite-trend of globalization is increasing. We try to be and purchase more conscious looking for goods made in our country or region. Buying these products not only showing higher consciousness of the consumer but may increase the growth of the local economy. If we go deeper we see that local products give an extra chance to the towns and territories to be integrated and increase their production. It also means an extra advantage as to create a sellable local product raw material should be produced, the good itself has to be manufactured and sold which increases local employment.

In our thesis the investigated local product is the cold pressed pumpkin seed oil and our goal is to explore production related employment possibilities. We also would like to find the answer if there is a difference in the impact into the local economy especially to the employment, cooperation among local businesses, consumer behavior and local identity based on different business forms such as family-run entrepreneurship and social-co-operative linked to public employment.

Varga Krisztina

Social innovations in the operation of councils

Social innovation is an innovative and new way of improving community well-being. Social innovation can be defined and measured at micro-, mezo- and macro level similar to technical and economic innovation and plays a key role in the competitiveness. Because of imbalances arising from different levels of economic development, catching-up demand of peripheral settlements have appeared. In addition to the so-called technical innovations, the solution of social problems can be achieved by social tools, methods and new organizations. In catching-up process the local, community level construed innovative ideas and the activities of social innovation play a significant role. The expansion of the innovative areas results in different innovation processes and they can be considered as complementary processes. The social and technical innovation are closely interacting. If there is a change in the economic sphere, social change can occur. This study examines the role of local communities in social innovation at regional level and summarizes the clarifying questions of implementation. Social innovation as a new tool is able to answer daily challenges. The innovative solutions of municipalities, which means new collaborations, result sustainable, flexible and open leadership at regional level. This

study will examine the role of governments (or their institutions) in the implementation and generating of social innovation, the tasks of regional innovators and social solutions and models of the European Union. Measuring social innovation is complex task, new integrated model is required. In the new governance model, it is desirable to examine frameworks conditions, government's activity and outcomes a complex way.

Bartók Boglárka – Orosz Gabriella Andrea

Difficulties in the education of the Hungarian language – The possibilities of the comprehension development in the mirror of the „Együtthaladó” literary and grammar curriculums

According to the results of PISA2015 and National Assessment of Basic Competencies (National ABC), students from the Northern Hungarian region, more precisely Borsod-Abaúj-Zemplén County, need some supplementary learning material in reading comprehension. In our research, we compared the “classic” study material, which is stated in the national core curriculum, and a supplementary study material, namely Együtthaladó programme. We examined Hungarian as a native language and Hungarian literature materials for 3rd and 8th grade students because 3rd grader students begin to learn special subjects and 8th grade is the last grade from primary school, in which students must decide about their future plans. After comparing the materials, we examined CI programme and created a lesson plan for students to help their reading comprehension competencies. In the future, we would like to create more lesson plans and test them on students from different schools in order to develop them.

Dienes Viktor

Intellectuals image and self-image: Social responsibility today in Hungary

This article shows the intellectual self-image of the leading higher education institution in the region of Northern Hungary and gives an insight into what young people, who are learning here think about the social responsibility. The main question of the research is how to determine the relationship between intellectuals and society in Hungary, primarily in Miskolc, because the local educated intellectuals play an important role in catching up the lagging areas.

Fekete Alexandra

Search and preservation of identity in Swabian villages

The most of people primarily thinking to the Transdanubian counties, for example Tolna and Baranya counties, regarding the German settlements in Hungary. But we know from past records, that they settled also in the regions of Northern Hungary (for example in Borsod county) in great numbers. My project is aimed at three villages of Borsod-Abaúj-Zemplén county: Rátka, Herceghút and Károlyfalva. In connection of these villages, I think, the issue of identity is the most important, that how it is going to be appear in the XX. and XXI. century and what are those regional efforts that allow the Swabian identity preservation.

Swiderski Anna

Livelihood strategies in a deprived village: Viss

The main objective of this research is to detect and introduce a disadvantaged and multiethnic village in the micro-region Bodrogköz. On the basis of the answers given by respondents the paper represents the local migration processes, the different income generating activities, the characteristic consumer behaviours, the personal budget techniques and the social networks of the inhabitants. Due to the special geographical features of the area it is important to examine the question of nature exploitation factors; the farming and agricultural habits. Therefore in the course of the fieldwork 22 semi-structured interviews were recorded in 22 households and 10 structured interviews with prominent people in the village. Research shows that locals have got short- term livelihood strategies. It observes the local community and the possibilities of the innovation, too.

Szklenska Patrik Gergő

Mobile applications in the Hungarian grammar lectures and claim for the language development in the public education, with special regard to the language disadvantaged social groups

My work's main focus for the Scientific Student Conference is to explore the features and benefits of applications and websites to further help grammatical subjects for students in the 8th grade. In that, to narrow the subject down and my investigation down I chose my audience around people with grammatical difficulties and people with social disability. The aim of my investigation is to improve the Hungarian language's competency and reduce the rate of grammatical disabilities. I chose this range of age because they can be measured easily and accurately on a grammatical point of view, and other competency test results, PISA results were available for further investigation. My hypothesis is that these students are quite a regular smart phone users, and it's highly likely that they will find an application or website to improve their grammar. Based on the result of my investigation, and the results of the survey will complete an outline for an application (or applications) that will serve the above mentioned objective. I split my practical survey into two groups. The first step was basically a quantitative survey, and a measurement of attitude with a help of a Google Survey. With that prepared I wanted to find out the habits of using the internet on a smart phone in the selected range of age. I tried to create a nationwide survey, in order to reach a number as high as possible. In the survey I measure their opinion about the possibility of using smart phones alongside with already existing studying equipment such as books in order to improve their work efficiency during grammatical lectures. The second part of my practical survey was focused on in-depth interviews in the northern part of Hungary to measure the student and teacher needs, to give my case a fact based evidence to create a strong foundation for further investigations. The selection of the region was purely based on my previous survey to find the region in Hungary with the highest rate of people with grammatical difficulties and people with social disability. With that said the narrowed audience for my thesis will be students from this region, who will be my target for the in-depth interviews in order to complete my nationwide quantitative investigation. Part of my investigation were a comparison, that looks for currently available mobile application from a grammatical point of view with the sight of improving competency, and fulfil various demands, that were raised in my surveys. Based from this information I'm confident to create a conclusion that shows if the currently marketed applications are usable to improve one's individual knowledge of Hungarian language, or the potential, and already existing demand of further development in this area.

Czövek Erzsébet Gabriella**Immigration tendencies in the mirror of migrants living in Miskolc**

Migration and the people deciding to change their homes is an especially complex social phenomenon. These days there are so many people who leave their families and homes to come to a new place and try to live a better life there. In my paper I will present the migration of Hungary through the lens of the migrants living in Miskolc.

In my research I prepared ten half-structured interviews with immigrants leaving their home country and foreign country citizens living in Miskolc. I outline the reason of immigration through four dimensions, the migrant's living conditions, their experiences among society and the Hungarian culture.

Based on the interviews we can say that in the background of the immigration we can find educational intentions and also working and private reasons. The immigrants living in Miskolc, opposite to major society, had mostly had positive experiences here. In case the immigrants don't have lingual disadvantages, it is easier to fit into the majority of society.

Galajda Gáborné**Financial attitudes of youth from Abaúj in the practice of pocket money**

With the development, of young's cognitive ability, they are becoming aware of in the society and economic life. The development of right financial socialization and culture would be important for them, because in the next decades they are create the active search engine for society. Not every secondary school teach financial fundamentals, there is no realistic practical preparation for using money. The pocket money will be a good tools that they manage theirs funds in the practice and collect experience. Getting pocket money depends on the family habits, the individual judgements and the different cultural sample. In the Abaúj region, families with varying degrees of quality of life and life strategies live differently in different ways that are related to money. The children learn financial fundamentals in the family, in the first place, they are lucky who are involved in some degree in the family's financial processes. Generally speaking about money creation, positioning and saving. Young people's emerging and/or acquired financial management knowledge is depend on their parents's financial managing, their family habits and values, their financial socialization.

I measured the attitudes which determine everyday cash management from getting money to spending limits, It can show the financial attitude, habits, mangement of the young age group or these lack in a disadvantaged area.

Nagy Erika**Opportunities for young people to get a degree in Borsod-Abaúj-Zemplén country**

The ratio of people who have a degree has increased in the country and in the country (Borsod-Abaúj-Zemplén) too due to the expansion of education since the 1990's. According to the most recent census in 2011 19% of the population over the age of 25 have a degree. The most prominent ratio of people who have a degree is in the capital city and the towns, while in the

countryside there are less people who have higher education. This trend is well illustrated by the fact that, while in Miskolc 24% - which exceeds the county average by more than 9% - in other towns of the county it is only 10%, but in the countryside it is just over 8%. Although education is equally available for everyone, the access depends on several factors. The ratio of graduates within a region is influenced by both external and internal factors. Internal factors are the education level of the parents, the nature of the settlement and the home environment of learning. External factors are labor market opportunities and income conditions. According to my study the intellectuals would stay in the region if labor market opportunities and income conditions would improve in the future.

Prion Sándor

Examination the main reasons for the migrant from Borsod-Abaúj-Zemplén county

In my essay, I was researching the region of Borsod-Abaúj-Zemplén. My study focused on the fact, that a lot of people are leaving this region, and its population is getting lower and lower. The reason behind it, is that there are not enough well-paying jobs in this region, and a lot of them are leaving the county for better welfare and more money. I was also focusing on the low birth rate amounts, the reason behind that is that in the 21st century building up a career and then having a child is the standard model for the woman's. Therefore, when the time comes that they are giving birth to their child, it's in the middle of their 30's, which means they won't make 3 or more children's like it was the standard model earlier. Focusing on the GDP of the region, it's on the last place in the country, which means that if we focus solely on the statistics it is the poorest region of the country. If we manage to improve the industry, then we won't need that many people, so in my opinion the lowering number of the population is not a problem at all.

Bacsik Szilárd József – Maradics Zoltán – Gál Enikő Lil – Sasvári Péter László

The empirical study of the digital community development program of Miskolc and its agglomeration

Information technology devices are complemented with ever-expanding functionality so as to simplify everyday activities such as communication, learning and search for information. 17,000 laptop computers were distributed among the inhabitants of Miskolc in 2013 within the framework of a program titled "The digital community of Miskolc and its agglomeration". This article describes those digital competences that are related to the participants in the program with the help of a questionnaire-based survey.

Szerzőink

<i>Bacsik Szilárd József</i>	vállalkozásfejlesztés mesterszakos hallgató, Miskolci Egyetem, Gazdaságtudományi Kar
<i>Bartók Boglárka</i>	fordító és tolmács mesterszakos hallgató, Miskolci Egyetem Bölcsészettudományi Kar
<i>Burka Nikoletta Zsuzsanna</i>	regionális és környezeti gazdaságtan mesterszakos hallgató, Miskolci Egyetem, Gazdaságtudományi Kar
<i>Czipczér Tamara</i>	emberi erőforrások szakos hallgató, Miskolci Egyetem, Gazdaságtudományi Kar
<i>Czövek Erszébet Gabriella</i>	Családsegítő, Ongai Szociális Szolgáltató Központ Család- és Gyermekjóléti Szolgálat
<i>Dienes Viktor</i>	szabad bölcsészet szakos hallgató, Miskolci Egyetem, Bölcsészettudományi Kar
<i>Fekete Alexandra</i>	földrajztanár – német nyelv és kultúra szakos hallgató Bölcsészettudományi Kar, Miskolci Egyetem
<i>G.Fekete Éva</i>	CSc. egyetemi tanár, Miskolci Egyetem, Gazdaságtudományi Kar
<i>Gál Enikő Lili</i>	mérnökinformatikus mesterszakos hallgató, Miskolci Egyetem, Gépészmérnöki és Informatikai Kar
<i>Galajda Gáborné</i>	kulturális antropológus mesterszakos hallgató, Miskolci Egyetem, Bölcsészettudományi Kar
<i>Hajdú Noémi</i>	Ph.D. egyetemi adjunktus, Miskolci Egyetem, Gazdaságtudományi Kar
<i>Kopányi Réka</i>	okleveles közgazdász kereskedelem és marketing szakon
<i>Krokos Anita</i>	pénzügy-számvitel szakos hallgató, Miskolci Egyetem, Gazdaságtudományi Kar
<i>Lábas Ildikó</i>	pénzügy-számvitel szakos hallgató, Miskolci Egyetem, Gazdaságtudományi Kar
<i>Lipták Katalin</i>	Ph.D. egyetemi adjunktus, Miskolci Egyetem, Gazdaságtudományi Kar
<i>Maradics Zoltán</i>	mérnökinformatikus mesterszakos hallgató, Miskolci Egyetem, Gépészmérnöki és Informatikai Kar
<i>Nagy Erika</i>	szociológia mesterszakos hallgató, Miskolci Egyetem, Bölcsészettudományi Kar
<i>Orosz Gabriella Andrea</i>	angol nyelv és kultúra – német nyelv és kultúra tanára szakos hallgató, Miskolci Egyetem Bölcsészettudományi Kar
<i>Prion Sándor</i>	politológia szakos hallgató, Miskolci Egyetem, Bölcsészettudományi Kar
<i>Sasvári Péter László</i>	Ph.D. egyetemi docens, Miskolci Egyetem, Gépészmérnöki és Informatikai Kar
<i>Swiderski Anna</i>	kulturális antropológus mester szakos hallgató, Miskolci Egyetem, Bölcsészettudományi Kar
<i>Szkelnka Patrik Gergő</i>	magyar-történelem tanárszakos hallgató, Miskolci Egyetem, Bölcsészettudományi Kar
<i>Varga Beatrix</i>	Ph.D. egyetemi docens, Miskolci Egyetem, Gazdaságtudományi Kar
<i>Varga Krisztina</i>	Ph.D. hallgató, Miskolci Egyetem, Gazdaságtudományi Kar